

SUOMEN VOIMA TALVISODASSA

**SOTAHISTORIALLINEN
AIKAKAUSKIRJA**

19/2000

TOIMITUSKUNTA

Markku Palokangas
Eero Elfvengren, Antti Juutilainen
Ohto Manninen, Pekka Saloranta

ENGLISH SUMMARIES

J. E. O. Screen

SOTAHISTORIALLINEN
AIKAKAUSKIRJA

19

Helsinki 2000

SOTAHISTORIALLISEN SEURAN JA
SOTAMUSEON JULKAISUJA

JOURNAL OF MILITARY HISTORY
19

PUBLISHED BY:
THE SOCIETY FOR MILITARY HISTORY AND
THE MILITARY MUSEUM OF FINLAND

ISSN 0357-816X

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 2000

LUKIJALLE

Sotahistoriallinen Aikakauskirja 19 – SUOMEN VOIMA TALVI-SODASSA – on teemanumero, jonka aiheena on Suomen talvisota 1939–1940, erityisesti varustautumisen ja valmiuden näkökulmista. Sisällön perustan muodostavat Sotahistoriallisen Seuran talvisotaseminaarissa 15.10.1999 pidetyt esitelmät painettuun muotoon sovitettuina. Näiden täydennyksiksi on saatu eräitä mielenkiintoisiksi katsottuja aiheartikkeleita alan nimekkäiltä asiantuntijoilta. Kirjan loppuosassa on totuttuun tapaan katsaus Sotahistoriallisen Seuran toimintaan vuonna 1999 sekä lisäksi vielä raportinomainen kertomus Sotamuseon järjestämästä talvisodan 60-vuotismuistonäyttelystä ja siihen liittyneistä oheistoiminnoista.

Teemanumeron jälkeen vuonna 2001 jatketaan totutunlaisella kokoomajulkaisulla. Sen sisällöstä on jo suuri osa koossa tai sovituna, mutta uusia tasokkaita kirjoituksia pyritään aina ottamaan mukaan käytettävissä olevan sivumäärän puitteissa. Todekkoon jälleen kerran kaikille niille kirjamme lukijoille ja tuki-joille, joilla on pöytälaatikoissaan tai tiedossaan mielenkiintoisia ennen julkaisemattomia kirjoituksia: ottakaa yhteyttä toimituskuntaan.

Sotahistoriallisen Seuran piirissä on haluttu varmistaa aikakauskirjan vuosittaisen ilmestymisen säännönmukainen jatkuminen pitkälle tulevaisuuteen. Toimituskunnan käsiteltävänä onkin viime vuosina ollut yleensä kolmeen seuraavaan aikakausjulkaisuun tarjolla olevan sisältöaineiston arviointi ja muokkaaminen. Tällainen pitkäjänteisyys on joskus saattanut siirtää yksittäisten artikkelien julkaisuajankohtaa yli vuodella eteenpäin, mutta toisaalta se on tarjonnut mahdollisuuden entistä monipuolisempien sisältökoko-
naisuuksien rakentamiseen sekä julkaistavan aineiston huolelliseen viimeistelemiseen.

Toimituskunta on myös itse halunnut uudistua ja nuorentua. Sotahistoriallisen Seuran nuorempia jäseniä toivotaan mieluusti mukaan julkaisutyöskentelyyn, joka tarjoaa aihepiiristä kiinnostuneelle kokemuksia ja harjaantumista tieteellisen julkaisun toimitamiseen. Asiasta mahdollisesti kiinnostuneilta toivotaan yhteydenottoa toimituskunnan puheenjohtajaan tai jäseniin.

Toimituskunta esittää Maanpuolustuksen kannatussäätiölle kunnioittavan kiitoksen seuran julkaisuhankkeeseen saamastaan tuesta.

Vielä huomautettakoon, että kirjoittajilla on vastuu heidän itse esittämistään mielipiteistä.

TOIMITUSKUNTA

SISÄLLYS

JORMA JUOTTONEN: Suomen puolustusvoimien materiaallinen valmius talvisodan edellä	7
URHO MYLLYNIEMI: "Pietari Suuren merilinnoituksesta" talvisodan meri- voimiin. Meripuolustuksen tila ja valmius syksyllä 1939 ..	21
MARTTI PELTONEN: Ilmavoimien valmius talvisodan edellä	82
JYRI PAULAHARJU: Kenttätykistö talvisodassa	107
LASSE LAAKSONEN: Olisiko taisteluja pystytty jatkamaan? Suomalaisten tilanne Kannaksella talvisodan lopussa 1940	128
DMITRI FROLOV: Talvisodan 1939–40 neuvostoliittolaiset sotavangit	175
ANTTI JUUTILAINEN Talvisodan maavoimiin kuuluneiden joukkojen historiikit	196
CARL-FREDRIK GEUST: Venäläinen talvisotakirjallisuus	220
MARKKU PALOKANGAS: Talvisota – 60 vuotta kunniamme päivistä, Erikoisnäyttely Sotamuseossa 30.11.1999–1.10.2000	229
SOTAHISTORIALLINEN SEURA r.y. – KRIGSHISTORISKA SAMFUNDET r.f.: Vuoden 1999 toiminnasta	248

CONTENTS

JORMA JUOTTONEN: The preparedness of the Finnish defence forces in respect of war material before the Winter War	7
URHO MYLLYNIEMI: From "The Naval Fortress of Peter the Great" to the naval forces of the Winter War. The state and preparedness of Finland's naval defence in the autumn of 1939	21
MARTTI PELTONEN: The preparedness of the Air Force before the Winter War	82
JYRI PAULAHARJU: Field artillery in the Winter War	107
LASSE LAAKSONEN: Could the fight have been continued? The reality of the Finns' situation on the Karelian isthmus at the end of the Winter War in 1940	128
DMITRI FROLOV: Soviet prisoners of war in Finland during the Winter War, 1939–1940	175
ANTTI JUUTILAINEN: Histories of Winter War army units	196
CARL-FREDRIK GEUST: Russian writing on the Winter War	220
MARKKU PALOKANGAS: Winter War – 60 years from the days of glory Special exhibition in Military Museum of Finland	229

SUOMEN PUOLUSTUSVOIMIEN MATERIAALINEN VALMIUS TALVISODAN EDELLÄ

Kirjoitussarjan muissa osissa tarkastellaan erikseen ilmavoimien ja meripuolustuksen valmiutta talvisodan edellä. Sen vuoksi tässä kirjoituksessa keskitytään kokonaisuuteen ja maavoimien materiaalitilanteeseen. Koska aihetta on käsitelty esitelmänä ja yhteenvedonomaisesti, tekstissä ei ole käytetty lähdeviitteitä.

Siirrymme ajassa lokakuuhun 1939. Kun Toiseen Armeijakuntaan kuuluva 5. Divisioona oli saapunut keskitysalueelleen Summan – Leipäsuon maastoon, ja armeijakunnan komentaja kenraaliluutnantti Harald Öhquist käynyt tarkastamassa sitä, hän soitti Kannaksen Armeijan komentajalle kenraaliluutnantti Hugo Östermanille. Öhquist vaati, että siviilitakeissa esiintyvä divisioona oli kuljetettava takaisin perustamispaikoilleen Varsinais-Suomeen ja Hämeeseen, varustettava siellä kunnollisesti ja vasta sitten tuotava Kannakselle. Näin muistelee Österman.

Millaisena varustuksen koki esimerkiksi juuri 5. Divisioonan huoltopäällikkö kapteeni Wolf Halsti? Hänen talvisodan päiväkirjansa kertoo aitoja tunteuksia sodan alussa: "Varustuksemme on yhä mitä epätäydellisin. Vasta sodan puhjetessa saamme ensimmäiset hyökkäysvaunujen torjuntaan tarkoitetut tykit, eikä niitä ole kuin muutamia kappaleita. Hyökkäysvaunumiinoista on kova puute. Kasapanoksiin ja polttopulloihin emme oikein jaksa luottaa. Tykistön ammuksia on vähän ja tykit ovat vanhoja. Kantomatkan vaatimattomuuden takia ne on sijoitettava arveluttavan lähelle etulinjaa. Teräskypäriä ei ole läheskään kaikille. Osa miehistä on kumisaappaissa ja ilman päällystakkia. Huoltomuodostelmat ovat osaksi aseitta. Entä mistä saadaan täydennys taistelussa tuhoutuvan materiaalin tilalle?"

---

* Jorma Juottonen (s. 1941), yleisesikuntaeverstiluutnantti ja valtiotieteen tohtori. Väitöskirja aiheesta "Millainen materiaallinen puolustuskyky? Materiaalisen puolustuskyvyn kehittämissuunnitelmat Suomessa 1920–1939; sotilasviranomaisten pyrkimykset – poliittisten päättäjien näkemykset" vuonna 1997 (Poliittinen historia, Helsingin yliopisto).

Vilkaistaanpa vielä lyhyesti Kenttätykistörykmentti Yhdentoista Kolmannen Patteriston tilannetta perustamisvaiheessa 13. loka-kuuta 1939 Lahdessa, ennen kuin patteristo kuljetettiin Kannaksen keskiosaan osaksi 11. Divisioonan tykistöä. Kaikilla tulipattereilla oli kalustona kevyet 76 millimetrin tykit vuodelta 1902. Kolmannelle patterilla olisi pitänyt määrävahvuuksien mukaan olla raskaampaa kalustoa, mutta niitä tykkeitä ei ollut. Puhelinkalustoa oli muuten tyydyttävästi, mutta kenttäkaapelia oli vain noin 20 prosenttia määrävahvuudesta. Kenttäradioita oli kaksi, nekin kymmenkunta vuotta vanhoja ja eri mallia.

Mieskohtaisesta varustuksesta kaikille riitti lakki, kokardi ja vyö. Kiväärejä oli suunnilleen määrävahvuuden verran. Niiden laatu oli osittain heikko. Pistooleja puuttui paljon. Asetakkeja ja saappaita oli noin kolmasosalle, päällystakkeja ja kypäriä kumpiakin viitisen kappaletta patteria kohden.

Mihin talvisodan materiaali perustui?

Talvisodan varustukseen vaikuttivat keskeisesti sotasaalis ja muu vapaussotavaiheen materiaali sekä sen jälkeiset rahoitusmahdollisuudet ja varojen käyttö.

Sotasaalis oli ollut määrältään runsas, mutta laadultaan kirjava. Tietävästi sotasaaliin tarkkaa määrää ei luetteloitu. Vuoden 1919 alussa kerrotaan aseita olleen muun muassa 216 000 kivääriä, 1 250 konekivääriä, lähes 300 kenttätykkiä. Kiväärin patruunoita oli noin 130 miljoonaa ja kenttätykkien laukauksia noin 320 000. Rannikkotykistön linnakkeille oli jäänyt arvokas tykkikalusto sekä satamiin yhteensä viitisenentoista tykki-, torpedo- ja miinanlaskuvenettä.

Edellä lueteltua materiaalia ylläpidettiin, vaikka se vaati runsaastikin perushankintavaroja 1930-luvulla. Se oli kuitenkin halvempaa kuin uusiin malleihin siirtyminen. Kun aseistusta täydennettiin samanlaisella materiaalilla, seurauksena oli vanha, vanhanaikainen ja osittain heikkolaatuinen varustus. Etuna oli kuitenkin se, että materiaalia sentään oli.

Hankintojen rahoitusmahdollisuudet riippuivat tietysti päättävien poliitikkojen suhtautumisesta perushankintoihin ja puolustus-hallinnon menoihin yleensä. Eduskunnassa puolueiden suhtautu-

minen noudatti jokseenkin suoraviivaisesti linjaa oikeisto, keskusta, vasemmisto. Myönteisyys väheni vasemmalle siirryttäessä. Kokonaan kielteisesti suhtautuivat vain kommunistit. Sosiaalidemokraattien sotilaspoliittinen ohjelma, joka hyväksyttiin vuonna 1930, oli jyrkkä. Se kuvasi ajankohdan aseidenriisuntaa tavoittelevaa henkeä. Oli ryhdyttävä ”viipymättä ja kaikkialla sotavoimien ja sotilasmenojen mahdollisimman suureen vähentämiseen, odotta-matta yleistä aseistariisumista”. Pyrkimyksiä varustuksen lisäämiseen oli ”mitä ankarimmin vastustettava”. Ohjelmaa muutettiin vasta vuonna 1939.

Maalaisliitto oli keskeisessä asemassaan usein vaa’an kielenä. 1920-luvulla vaaka kallistui vähän vasemmalle, mutta 1930-luvun puolivälin vaiheilla puolueen asennoitumisessa tapahtui huomatta-va muutos myönteisempään suuntaan.

Taloudellisissa mahdollisuuksissa tapahtui merkittävää kasvua lamavuosia 1928–1932 lukuun ottamatta. Silloinhan bruttokansantuotteen vuotuinen muutos oli jopa miinusmerkkinen, kun se muuten nousi muutaman prosentin vauhdilla vuosittain. Sotilaallisen maanpuolustuksen osuus valtion menoista oli 1920-luvulla noin 14 prosenttia ja 1930-luvulla noin 18 prosenttia. Kasvu aiheutui lähes sellaisenaan budjetin rakennemuutoksesta. Vasta vuonna 1938 tapahtui perushankinnoissa hyppäys ylöspäin. Voidaankin sanoa, että Suomi alkoi varustautua 1938. Sotilasviranomaiset ehdottivat lainavaroja perushankintojen nopeuttamiseksi, mutta lainoitukseen poliittiset päättäjät eivät halunneet ryhtyä. Vahvimmat vastustajat olivat Risto Ryti (ed) ja Väinö Tanner (sd). Taloudellisia mahdollisuuksia olisi ollut suurempiinkin perushankintoihin ainakin 1930-luvun loppupuolella, mutta valtiovarainministeri Tanner halusi mieluummin kerätä varoja suhdannerahastoon. Vaikka hän kuuluikin myönteisemmin puolustuksen kehittämiseen suhtautuneisiin sosiaalidemokraatteihin, hän ei uskonut sodan mahdollisuuteen. Vuonna 1939 käytiin kiivaita kiistoja puolustusministeri Juho Niukkanen (ml) ja valtiovarainministeri Väinö Tannerin kesken. Jälkimmäinen vastusti hankintavarojen lisäysesityksiä. Suomelle onneksi lokakuussa kuitenkin toteutettiin ylimääräisten harjoitusten nimellä liikekannallepano.

1920-luvulla sotilasviranomaiset laativat suuria hankintasuunnitelmia, jotka eivät olleet poliittisesti toteuttamiskelpoisia. Eduskunta hyväksyi kuitenkin vuonna 1927 niin sanotun laivastolain,

Joukkoja rauhan ajan harjoituksissa 1930-luvulla.

Peace time maneuvers in the 1930s.

joka oli ollut vireillä suunnilleen koko vuosikymmenen alkupuolen. Lain perusteella hankittiin laivaston tärkeimmät alukset, panssari-laivat Väinämöinen ja Ilmarinen sekä neljä sukellusvenettä. Vasta vuosikymmenen vaihteessa päästiin kokonaissuunnitteluun, siis koko puolustusvoimien tarpeiden koordinoituun huomioonottamiseen. Ensimmäinen suunnitelma, ns. hätäohjelma, oli vaatimaton alku. Sillä tavoiteltiin vain joukkojen liikekannallepanokelpoisuutta. Vanha materiaali oli näet hoidon puutteessa päässyt keuhon kuntoon, minkä vuoksi maata pidettiin sotilasjohdon salaisissa lausunnoissa puolustuskyvyttömänä.

Hätäohjelmaa täydennettiin 1930-luvun puolivälissä parlamentarisessa käsittelyssä, jolloin mukaan otettiin uusia materiaalinimikkeitä. Kun vuonna 1936 perustettiin puolustusministeriöön sotatalousosasto ja 1938 sotatalouspäällikön virka, päästiin suunnittelemaan sodan ajan tuotantoa. Tarvittiin koneita, laitteita ja raaka-aineita. Niitä sisällytettiin seuraavaan hankintaohjelmaan eli perushankintalakiin, joka hyväksyttiin 1938. Se ulottui seitse-

mälle vuodelle eli tavoitteen saavuttaminen ajoittui 1940-luvun puoliväliin.

Sotilasjohdon esitykset 1930-luvun komiteoille olivat hyvin tingittyjä, jottei niitä leimattaisi epärealistisiksi, kuten aiemmin 1920-luvulla oli tapahtunut. Komiteoiden suositukset, jotka olivat noin 10 prosenttia esityksiä suurempia, edustivat vain noin kolmasosaa määrävahvuisesta tarpeesta. Suositukset budjetoitiin sellaisenaan tai vähäisin muutoksin. Mainittakoon, että mieskohtaisen varustuksen vähäisyys (m/Cajander) johtui hätäohjelmasta lähtien noudatetusta periaatteesta. Sitä kutsuttiin nimellä ”supistetut määrävahvuudet”. Kaikenlaista varustusta hankittiin ja suunniteltiin jaettavaksi vain välttämättömän tarpeen mukaan. Kunkin joukkotyypin materiaalitarve harkittiin erikseen ja puutetta jaettiin joukkojen käyttötarkoituksen mukaan. Siten ilman asetta jäivät suunnitelmanmukaiset joukot tai niiden osat. Vaatetus ei kuulunut hankintatarpeissa etusijalle.

Puolustuksen uusien rakenteiden luominen nieli runsaasti perushankintavaroja. Ilmavoimat maaorganisaatioineen, merivoimat, tehtaot, huoltolaitokset ja kasarnit olivat tällaisia kohteita.

Määrärahoja myönnettiin vuosina 1920–1938 puolustushallinnon ylimääräisiin ja myöhemmin niitä vastaaviin menoihin käyvin hinnoin noin 3.3 miljardia markkaa (tukkuhintaaindeksin muutoksen mukainen kerroin nykyrahaksi noin 1,7), mutta siitä käytettiin varsinaiseen rakentamiseen noin 650 miljoonaa eli 20 prosenttia. Rakentamismenojen summaa voidaan pitää suurena, sillä puolustushaarojen määrärahaosuuksiinkin sisältyi rakentamismenoja, eniten ilmavoimien varoihin. Maavoimien ja yhteisten materiaali-alojen osuudeksi jää 42 prosenttia, meri- ja rannikkopuolustuksen 18, samoin ilmavoimien 18 prosenttia. Määrärahojen käytöstä ja hankintojen toimitusajoista yleensä mainittakoon, että vuosiksi 1936–1939 myönnettyjen perushankintaohjelmien arvosta, joka oli 1 630 miljoonaa markkaa, oli elokuun loppuun mennessä vuonna 1939 realisoitunut materiaaliksi noin puolet.

Mitä oli?

Tavoitteena oli varustaa supistetuin määrävahvuuksin kenttä-armeija, jonka runkona oli noin 9 divisioonaa ja vahvuus 330 000–

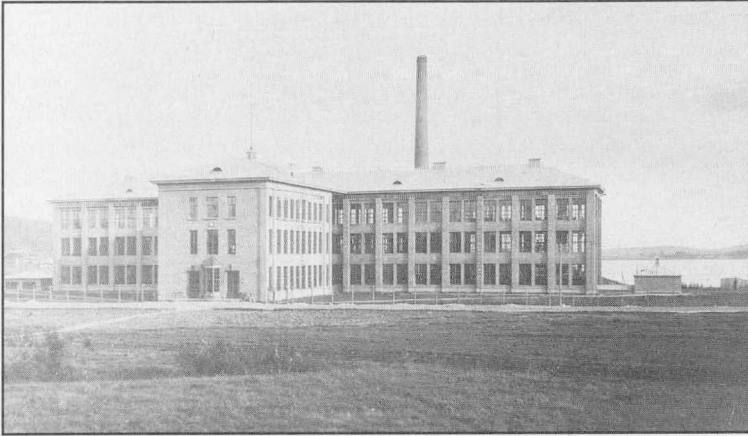
340 000 miestä. Vertailun vuoksi mainittakoon, että jatkosodassa vastaava divisioonien määrä oli lähes kaksinkertainen ja joukkojen vahvuus sodan alkuvaiheessa noin 475 000 miestä.

Aseistusta talvisodan alussa

Kivääri	254 000	Kenttätykki (joustolavettinen)	418
Pikakivääri	4 060	– 75–76 mm	305
Konepistooli	4 140	– 107–122 ”	81
Pistooli	18 000	– 150–152 ”	32
Yht. n.	280 000		
Konekivääri	2 400	Ilmatorjuntatykki	122
37 mm:n pst-tykki	112	– 20 mm	34
81 mm:n kranaatinheitin	360	– 40 ”	52
		– 76 ”	36

Kiväärit, konekiväärit ja kenttätykit olivat suurelta osin sotasaalista vuodelta 1918, kuten jo aiemmin mainittiin. Kiväärien mallin vaihtamista Mauser-tyyppiseksi tutkittiin 1920-luvun lopulla, mutta hanke todettiin liian kalliiksi. Vuonna 1927 ratkaisuksi tuli, että tyydytään venäläismalliseen kivääriin mallia 1891. Tämän jälkeen erilaisilla vaihtokaupoilla, ostoilla sekä korjaamalla hankittiin näitä aseita. Viimeinen hanke saatiin toteutettua syyskuussa 1939, kun Jugoslaviasta tuli romuna vajaat 60 000 kivääriä. Niistä alettiin kiireesti koota aseita. Suunnilleen puolet oli käyttökelpoisia ”melkein sellaisenaan”. Aseet sisältyvät oheisen taulukon kiväärimäärään. Pikakiväärit ja konepistoolit olivat kotimaista valmistetta. Ilman käsiasetta oli sodan alussa tilastollisesti laskien pyöreästi 60 000 miestä.

Konekiväärit oli saatu standardoitua eli saatettua vaihto-osiltaan toistensa kanssa samanlaisiksi. Niitä voitiin valmistaa kotimaassa. Kiväärrikaliiperisten patruunoiden (7,62 mm) määrä oli suhteellisen runsas (156 milj.), mikä johtui suuresta kulutusarviosta ja toisaalta vähäisestä tuotantokapasiteetista. Valtion Patruunatehdas pystyi maksimissaan tuottamaan patruunoita 10 miljoonan vaiheilla kuukaudessa, mutta talvisodan kulutus jäi noin 65 miljoonaan, mikä vastasi lähes ennen sotaa arvioitua kuukausikulutusta (60 milj.). Käsiaseiden patruunoista ei sodan aikana kokonaisuutena tullut puutetta.

Valtion Kivääritehtaan rakennus Jyväskylässä.

The State Rifle Factory in Jyväskylä.

Kranaatinheittimet perustuivat pääosin kotimaiseen Tampellan tuotantoon, joka oli parhaillaan käynnissä Neuvostoliiton hyökkäyksen alkaessa. Määrä kasvoi siis sodan aikana. Marraskuun viimeisen päivän luvussa ovat mukana noin 70 heitintä, jotka oli ostettu vuonna 1928. Heittimien kranaattien kulutus- ja valmistusluvut ovat lähellä toisiaan: kulutus noin 280 000, valmistus 10 000–15 000 vähemmän. 81 millimetrin kranaattien valmistukseen koulutettiin vuoden 1939 alussa viiden valimon henkilöstöä, minkä tuloksena saatiin vuonna 1939 valettua lähes 100 000 kuorta.

Panssarintorjunnan tarvetta suomalaisessa maastossa selvitettiin laajoilla tutkimuksilla 1930-luvun alkupuolella. Aluksi Valtion Kivääritehtaalla kehiteltiin 20 millimetrin asetta, mutta yleisesikunta halusi sekä 37 että 13 millimetrin aseet. Jälkimmäisen koekappaleet saatiin hitaan kehitystyön jälkeen vasta vuoden 1938 lopulla. Sotilasviranomaiset jatkoivat kiistelyään kaliiperista, eli valittaisiinko 20 vai 13 millimetriä. Piti tilata 20 millimetrin aseiden koekappaleet. Kesällä 1939 aseita vertailtiin koeamunnoissa ja syyskuussa päädyttiin 20 millimetrin kaliiperiin. 37 millimetrin tykiksi valittiin Boforsin malli, jota tilattiin sadan kappaleen erä

helmikuussa 1939. Syksyllä 1939 näitä kanuunoita oli tilauksessa Valtion Tykkitehtaalta 89 ja Tampellalta 200 kappaletta. Marraskuun alkupäivinä saatiin ensimmäiset 10 tykkiä Tampellalta ja marraskuun loppupuolella 35 asetta Valtion Tykkitehtaalta. Ruotsista oli lainattu 24 kanuunaa, joiden laina-aikaa jatkettiin marraskuun lopussa. Neuvostoliiton hyökkäyksen alkaessa 37 millimetrin kanuunoita oli 112. Niistä oli 14 vanhoja jalkaväkitykkeitä. 37 millimetrin laukauksien kulutus oli sodan aikana noin 35 000. Kotimaassa valmistui vuoden 1939 loppuun mennessä vajaat 2 000 laukausta ja koko talvisodan aikana 18 000. Ampumatarvikkeita oli hankittu myös Ruotsista.

Kevyitä panssarivaunuja oli tilattu 33 jo joitakin vuosia ennen sotaa. Vaunut oli pääosin toimitettu syksyyn 1939 mennessä, mutta ne olivat aseistamatta. Helmikuussa 1940 niitä käytettiin II Armeijakunnan alueella, mutta tappiot olivat suuret. Vaunuihin oli asennettu 37 millimetrin tykit.

Kenttätynkeistä oli joustolavettisia 418. Joukkojen perustamisvaiheessa vanhoja jäykkälavettisia oli kymmenkunta, mutta sodan aikana niitä otettiin käyttöön lisää. Pääkalustona olivat kevyet kanuunat. Uuden raskaan tykistön hankkimista pidettiin niin kalliina, ettei sellaiseen haluttu uhrata varoja, lukuun ottamatta 1920-luvun pientä erää ja yhden patterin hankintaa 1930-luvun puolivälin vaiheilla. Perushankintalakiin sisältyi myös kenttätynkeitä, mutta niitä ei ehditty saada ennen sotaa. Kenttätynkistön ampumatarvikkeita oli noin 271 000. Laskutavasta riippuen laukauksia oli noin 670 yhtä tykkiä kohden. Silloisten kulutusarvojen mukaan nämä ampumatarvikkeet riittäisivät enintään pariin viikoksi. Sodan aikana tykkimäärä kasvoi, mm. Ruotsista ostettiin 86 ja Englannista 25 kenttätynkkiä. Sotasaaliina saatiin 140 kenttätynkkiä. Ammuksien kulutus oli talvisodassa 450 000–480 000 ja tuotanto suuruusluokaltaan 250 000. Ennen sotaa kaavailtiin kulutusnormien sitomista tuotantomääriin, koska varastot olivat vaatimatomia. Kenraaliluutnantti Lennart Oesch, joka toimi talvisodassa päämajan esikuntapäällikkönä, piti jälkikäteen kulutusta ”järkyttävän vähäisenä, mutta pakon sanelemana”. Kohtuullinen kulutus olisi hänen mukaansa jatkosodan taisteluihin verrattuna ollut noin kolminkertainen.

Sytyttämiä valmistui ainoana Oy Sytytin. Monimutkaisen rakenteen takia valmistusta ei voitu antaa muille tehtaille. Sytyttimet

olivat epävarmoja. Oy Sytyttimen kapasiteetti riitti noin neljänneksen tarvittavasta tuotannosta. Sodan ajaksi piti löytää hätäratkaisu, jotta sytyttimien valmistus saataisiin vastaamaan ammusten tuotantoa. Improvisointi tuottikin tulosta. Harjoitusammunnoissa käytettyä yksinkertaista SR-sytytintä muokattiin sopivaksi ylimääräisten harjoitusten aikana ja niitä tilattiin heti sodan alussa. Valmistajiksi kelpasivat yleensä kaikki sellaiset yritykset, joilla oli sopivia koneita käytössään.

Ruutia valmistettiin Valtion Ruutitehtaalla. Ampumatarvikkeiden valmistuksen käynnistyessä tarvittiin monenlaisia ruuteja. Ongelmasta selvitettiin melko hyvin. Ruutia ostettiin myös Ruotsista. Ampumatarvikkeiden räjähdysaineita ei sen sijaan valmistettu kotimaassa, vaan oltiin tuonnin varassa.

Ilmatorjuntatykkejä oli niukalti, vain 122. Ilmatorjunta-aseiden ampumatarvikkeita saatiin talvisodan aikana ostettua Ruotsista aseiden määrään nähden runsaasti.

Viestivälineiden tilanne oli kaksijakoinen. Puhelinkalustoa, kenttäkaapelia lukuun ottamatta, voitiin jakaa divisioonien viestijoukoille lähes määrävahvuus. Tämä johtui siitä, että radioiden tyyppejä ei ehditty 1930-luvulla määrittää, ja niinpä hankintavaroja voitiin käyttää puhelinkalustoon. Tyyppien esittely kuului kunkin materiaalian tyypitoimikunnalle. Sen jäsenet tekivät tätä työtänsä varsinaisten virkatöidensä ohessa ja suunnittelivat tyyppejä vapaa-aikanaan. Tekninen kehitys oli nopeaa. Sotatalousosasto kiirehti tyyppien määrittämistä hankintoja varten useaan otteeseen. Vuoden 1938 lokakuussa puolustusministeriön teknillisen osaston päällikkö ilmoitti sotatalouspäällikölle, ettei minkään ulkomaisen toiminimen radio täytä tyypitoimikunnan helmikuussa 1938 asettamia vaatimuksia. Niinpä talvisotaan lähdettiin sillä koulutuskäytössä olleella radiokalustolla, joka oli hankittu jo kymmenkunta vuotta aiemmin. Kenttäradioita oli parisensataa. Supistettu määrävahvuus edellytti suunnilleen 850 radiota.

Pioneerimateriaalista voidaan mainita, että ”hyökkäysvaunumiinoja m/36” oli ylimääräisten harjoitusten alkuvaiheessa 5 000. Niin sanottuja laatikkomiinoja alettiin valmistaa joulukuun alkupuolella ja niitä toimitettiin esimerkiksi joulukuun aikana 26 000 ja koko sodan aikana 133 000. Silti niistä oli puutetta.

Varsinkin mieskohtaista vaatetusta voitiin parantaa paikallishankinnoin sekä myöhemmin ylimääräisten harjoitusten ja

Suojajoukkoihin kuuluvan varusmiehistä kootun panssarintorjuntaosaston sotilaita Kuuterselässä syksyllä 1939. Parasta ja ajanmukaisinta materiaalia edustavat uudet kenttäpuvut m/36, yhdenmukainen teräskypärävarustus sekä puolijoukkuetelta.

(Kuva: Markus Palokangas)

At the outbreak of the Winter War the covering troops were the best equipped units of the Finnish Army.

sodan aikana. Vaatetus ei siten ollut mikään suuren luokan ongelma.

Hevosia maassa oli riittävästi puolustusvoimien tarpeisiin. Niitä voitiin valitakin. Moottoriajoneuvojakin riitti, tosin varaosista alkoi talvisodan aikana tulla pulaa. Elintarvikkeiden suhteen maa oli suunnilleen omavarainen. Bensiiniä oli lokakuun lopussa varastoissa kolmen ja puolen kuukauden tarve säännöstelyn mukaiseen käyttöön.

Kokonaisuutena pahimmat materiaaliset puutteet olivat panssarintorjunnan ja kenttätykistön heikkous sekä kenttätykistön ampu-
matarvikkeiden vähäisyys.

Lopuksi

Suomen sotilaspoliittinen asema ymmärrettiin lähes kaikkien poliitikkojen keskuudessa, kommunisteja ja joitakin aatteellisia pasifisteja lukuun ottamatta. Kysymys oli vain siitä, mille tasolle puolustuksen rahoitus tulisi asettaa. Mielenkiintoisena yksityiskohtana voidaan todeta, miten Tarton rauhan jälkeen eduskunnassa harkittiin puolustuksen osuutta valtion menoista. Puolustuksen aiheuttamaa räsitusta vertailtiin eräiden Euroopan maiden kanssa. Sen mainittiin olevan Ruotsissa 19 prosenttia, Norjassa 14, Englannissa 20, Hollannissa ja Sveitsissä 15, Virossa 29 sekä Ranskassa 25 prosenttia. Monet pitivät Sveitsin ja muiden vähäisemmän räsituksen maiden mukaista noin 15 prosenttia sopivana. Kun valtionvarainvaliokunnassa jouduttiin budjetin tulopuolta pienentämään, vastaava vähennys otettiin puolustusmenoista. Näin puolustuksen osuus supistui noin 15 prosenttiin. Tämä taso osoittautuikin pysyväksi aina vuoteen 1938 saakka, kuten edellä todettiin.

Kansainväliset vertailut puolustusmenojen valtiontaloudelle tai kansantaloudelle aiheuttamasta räsituksesta ovat hankalia ja helpposti epätarkkoja erilaisten lasku- ja arviointiperusteiden vuoksi. Suurin piirtein katsottuna oli sotilaallisen maanpuolustuksen määrärahoja vastaavien menojen osuus Ruotsissa valtion menoista samaa luokkaa kuin Suomessa. Markkamäärältään ne tietysti olivat paljon suuremmat. Norjassa vastaava osuus valtion menoista pyytteli runsaassa 10 prosentissa. Virossa osuus oli suurempi, esimerkiksi vuosina 1925–1935 se oli 20–25 %. Euroopassa oli runsaasti maita, jotka räsittivät valtiontaloutta sotilasmenoilla enemmän kuin Suomi, mutta myös niitä, joissa räsitus oli pienempi.

Suomen pieni kansantalous vaatii varustautumiselta aikaa ja siis kaukokatseisuutta. Nopea puolustuskyvyn lisäys 1930-luvun lopulla ei ollut mahdollista, ei poliittisesti eikä sotilaallisesti.

Kun maassa oli vielä 1930-luvullakin monenlaista puutetta, punnittiin varojen jakamista tarkoin. Oli helppo todeta, ettei nyt ollut välitöntä uhkaa, miksi siis pitäisi varustautua.

Kysymys Suomen materiaalisesta puolustuskyvystä talvisodan edellä voidaan ilmaista mielipiteenä. Sitä voidaan yhtä hyvin väittää huonoksi tai hyväksi. Jos materiaalista puolustuskykyä verra-

taan maahan kohdistuneeseen uhkaan, maan kokoon ja rajojen pituuteen sekä kansantalouden ja valtiontalouden mahdollisuuksiin, on todettava, että Suomi oli puutteellisesti varustautunut.

Lähteet

Kirjoitus perustuu tekijän väitöskirjatyöhön. Lähinnä syksyn 1939 jälkeisen ajan numerotietoihin puolustusmateriaalista on käytetty muuta alla mainittua kirjallisuutta.

Juottonen Jorma, Millainen materiaallinen puolustuskyky? Materiaalisen puolustuskyvyn kehittämissuunnitelmat Suomessa 1920–1939; sotilasviranomaisten pyrkimykset – poliittisten päättäjien näkemykset, Riihimäki 1997.

Erjola Risto, Ampumatarvikkeet sotien 1939–1945 aikana Suomessa, Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisussa Tiede ja ase no 48, Joensuu 1990.

Niukkanen Juhon, Talvisodan puolustusministeri kertoo, Porvoo 1951.

Sipilä Olavi, Ammustuotantoa perustamassa maahamme, Sotataloudellisen seuran julkaisussa Sotataloustietoutta 5, Pieksämäki 1996.

Tirronen Eino, Jylisevät tykit, Hämeenlinna 1980.

Summary

THE PREPAREDNESS OF THE FINNISH DEFENCE FORCES IN RESPECT OF WAR MATERIAL BEFORE THE WINTER WAR

This article concentrates on the subject as a whole and on the army because the preparedness of the air force and the navy have been examined elsewhere.

In October 1939 Finland mobilized, under the guise of special reserve training, a few days after the Soviet Union had proposed negotiations between the two countries in Moscow. The Soviet Union wanted in particular to move the Finnish frontier further away from Leningrad. Finnish troops were concentrated in accordance with defensive operational plans. Naturally the situation of the defence forces in respect of weapons and equipment was revealed at the same time and was found in general to be extremely defective.

When the Soviet attack on Finland began on 30 November 1939 the strength of the Finnish defence forces was 330,000–340,000 men but personal weapons sufficed for only 280,000 men. Pistols comprised about 18,000 of this figure. By comparison, at the start of the Continuation War in the summer of 1941 the strength of the Finnish armed forces was 475,000, all of whom could then be armed.

In the autumn of 1939 rifles (254,000), machine guns (2,400) and field guns (418) were mostly war booty from 1918. Some of these weapons had been repaired and supplemented by various bartering arrangements. The last of these was concluded in September 1939 when just under 60,000 rifles came from Yugoslavia as scrap. These are included in the number of rifles already mentioned. There were 112 37mm anti-tank guns and 122 anti-aircraft guns. The number of rifle-calibre cartridges was relatively large (156 million) which was due first to a high estimate of use and secondly to slender production capacity. On the whole there was no shortage of cartridges during the Winter War. On the other hand there were only about 271,000 field artillery shells, which at the then estimates of expenditure were sufficient for a couple of weeks. Expenditure of field artillery ammunition during the three and a half months of the Winter War was 450,000–480,000 shells and production was in the order of 250,000.

Funding for the acquisition of war material depended of course on the attitude of the politicians to defence appropriations and to the defence department's expenditure in general. The attitude of the

parties in parliament followed a fairly straight line from the right, through the centre, to the left, becoming less positive as it moved leftwards. Only the communists were totally negative. Finland's military-political situation and the threat from the Soviet Union were understood but many parliamentarians, particularly on the left, did not consider war to be possible. Defence represented 14–18 per cent of the state's expenditure. An upward leap in expenditure on appropriations occurred only in 1938. It could even be said that Finland began to arm in 1938.

The proposals put forward by the military authorities to the political committees were greatly cut down during the 1930s so that they could not be characterized as unrealistic, as had been the case in the 1920s. Funds were used with an emphasis on the army in such a way that material requirements were put in order of priority by type of troops in the attempt to procure the most essential arms and equipment first. Nevertheless, the worst deficiencies remained the weakness of anti-tank defence and the field artillery together with the small amount of field artillery ammunition. Anti-tank defence was influenced particularly by the slow pace at which anti-tank weapons were developed.

The smallness of Finland's national economy required time for arming and thus also far-sightedness in planning. The rapid increase of defence capability at the end of the 1930s was not possible. Various opinions can be advanced about Finland's defence capability in terms of weapons and equipment. Some European countries burdened their national economies with bigger defence expenditure than Finland but there were also some with a lower burden. Since there were many needs in Finland as well as defence, the division of the state's resources was carefully pondered. If the situation in defence material is compared with the threat facing Finland, the size of the country and the length of its frontiers, together with the capacity of the national economy and the state finances, it has to be stated that Finland was inadequately armed in the autumn of 1939. However, an extremely strong and united defensive spirit was born in the nation. The Soviet Union's attempt to conquer Finland was repulsed. Although the Winter War ended on 13 March 1940 with the country compelled to cede certain territory, Finland preserved its independence.

**”PIETARI SUUREN MERILINNOITUKSESTA”
TALVISODAN MERIVOIMIIN. MERIPUOLUSTUKSEN TILA
JA VALMIUS SYKSYLLÄ 1939**

”Tsaarin perintö”

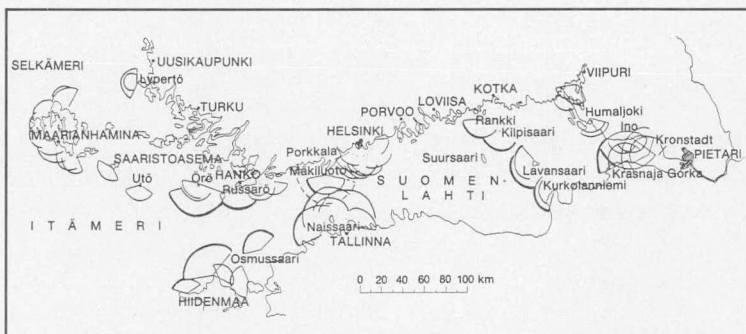
Suomi sai 1918 sotasaaliina merkittävän osan suurvallan rannikko-puolustusjärjestelmästä, jonka Venäjä oli rakentanut pääkaupunkinsa Pietarin suojaksi. Venäjä oli menettänyt Itämeren Laivaston sa Tsushiman meritaistelussa, ja kun Itämeren Laivasto tulisi pitkäksi aikaa jäämään uudisrakentamisesta huolimatta alivoimaiseksi mahdollisten vastustajien, etenkin Saksan laivaston suhteen, Itämeren Laivaston tehtävä rajattiin pääkaupungin suojaamiseen vihollisen maihinnousuilta. Laivaston tuli hankkia maavoimien liikekannallepanoon tarvittava aikavoitto taistelemalla valmistellussa puolustusasemassa miinakenttien suojaamana ja rannikkotyökistön tukemana. Puolustusasema oli käsketty sotasuunnitelmassa vuosille 1907–1908 Suursaaren tasalle, mutta jo vuonna 1907 Venäjän Yleisesikunnan Päällikkö ehdotti puolustusasemaksi läntisempää tasaa Tallinna – Porkkala.¹

Meriministeriö ja Sotaministeriö valmistelivat 1909–1910 seuraavaksi kymmenvuotiskaudeksi kansallisen puolustussuunnitelman, johon sisältyi päätös rakentaa uusi ”Tallinnan – Porkkalan linnoitus”. Meriministeriö antoi sille 30.4.1913 uuden nimen ”Pietari Suuren merilinnoitus”. Vastuu linnoituksen rakentamisesta ja hallinnosta siirrettiin kyseisenä vuonna Sotaministeriöltä Meriministeriölle.²

”Pietari Suuren merilinnoitus” muodosti keväällä 1918 järjestelmän, jonka pääpuolustusasema sijaitsi Porkkalan – Naissaaren kapeikossa. Muut puolustusasemat olivat tasoilla

---

* Urho Myllyniemi (s. 1939), yleisesikuntaeverstiluutnantti ja filosofian lisensiaatti. Toiminut Sotatieteen Laitoksen sotahistorian toimiston päällikönä 1989–92 sekä Maanpuolustuskorkeakoulun historian laitoksen johtajana 1993–94.

Pietari Suuren merilinnoitus ensimmäisen maailmansodan lopulla
Lähde: Suomen Puolustuslaitos 1918–1939. Helsinki 1988, s. 74.

The so-called Naval Fortress of Peter the Great at the end of World War I.

- Ino – Kronstadt – Krasnaja Gorka
- Rankki – Klippisaari – Someri – Lavansaari – Kurkolanniemi
- Russarö – Osmussaari ja
- Öro – Hiidenmaa.

Ensimmäisen maailmansodan aikana oli rakennettu merilinnoitukseen sisältynyt Saaristoasema, joka suojasi sivustan Porkkalasta Saaristomerelle ja Ahvenanmaalle. Helsingin ja Viipurin linnoitukset käsittivät sekä meririntaman että maarintaman.

Rannikkotykistön runkona olivat 254 mm:n järeeät patterit ja 152 mm:n raskaat patterit. Kevyen rannikkotykistön yleisin kaliiperi oli 57 mm. Näiden lisäksi esiintyi myös muita kaliipereja. Tärkeimmiksi arvioidut järeeät patterit oli päätetty varustaa 305 mm:n tykein. Rakennustyöt jäivät kuitenkin kesken lukuun ottamatta Inoa, jonka linnoituslaitteet bolševikit räjäyttivät poistuessaan sieltä toukokuussa 1918. Öron patterin järeeät tykit ampumatarvikkeineen, keskeneräiset tykkitornit Mäkiluodossa ja korjauskelpoista materiaalia Inossa jäi kuitenkin perinöksi.

Pietari Suuren merilinnoituksessa oli aikakauden viestintäoloihin nähden varsin hyvä maa- ja merikaapeliverkko. Se oli tosin rakennettu linnoitusalueittain eikä se siten muodostanut yhtenäistä koko rannikon kattavaa järjestelmää. Merikaapeliverkko oli tihein Helsingin edustalla, jossa rannikkopuolustus muutoinkin oli vahvin, sillä Helsingin tukikohta oli ensimmäisen maailmansodan kuluessa kehitetty Itämeren Laivaston päätukikohdaksi.

Meririntama eli Viaporin linnoitus muodostui kahdesta linnakekehästä. Ulommalla kehällä oli kuusi nelitykkistä 254 mm:n järeää patteria: Itä-Villingissä, Isosaaressa (kaksi patteria), Kuivasaaresa, Katajaluodossa ja Rysäkarilla sekä neljä 152 mm:n raskasta patteria: Santahaminassa, Isosaaressa, Harmajalla ja Miessaaresa. Kalusto oli uudenaikaista ja linnakkeet olivat kaiken lisäksi hyvässä kunnossa.

Sisempi kehä oli tasalla Kuninkaansaari – Vallisaari – Suomenlinna ja Pihlajasaari. Sisemmän kehän raskaat ja järeät patterit oli varustettu etupäässä vanhanaikaisilla 152–280 mm:n mäkilavettisilla kanuunoilla, joiden ampumaetäisyys oli 5–8 kilometriä. Kevyillä pattereilla oli sisemmälläkin kehällä silloin uudenaikaista 57 mm:n ja 75–76 mm:n tykkikalustoa.³

Linnakkeiden taloudellinen arvo oli merkittävä. Kunkin linnakaasaaren infrastruktuuri käsitti: laiturin, mukulakivin päällystetyt tiestön, kapearaiteisen rautatien vetureineen ja vaunustoineen, teräsbetoniset linnoituslaitteet sekä varastot ja asuinrakennukset. Rannikkolinnakkeita tarkastanut komissio arvioi kertomuksesaan 24. elokuuta 1918 rannikkolinnakkeiden arvon muutamaksi miljardiksi silloiseksi markaksi.⁴ Arvon suuruudesta saa käsityksen, kun sitä vertaa Suomen valtion Tulo- ja menoarvioon vuodelle 1918, jossa vahvistettujen menojen summa oli 1,567 miljardia markkaa.⁵

Rannikkotykyistölle oli varattu runsaasti ampumatarvikkeita. Pelkästään Koivistolla ja Viipurinlahden suulla sijaitsevilla Härkölän, Humaljoen ja Tuppuran kevyillä pattereilla oli jäljellä 22 924 kappaletta 57 mm:n laukauksia. Pattereiden yhteensä neljälletoista tykille oli siten ampumatarvikkeita 16,4 tuliannosta putkea kohti. Varaston suuruusluokasta ja arvosta saa käsityksen kun vertauskohdaksi otetaan kenttätykistömme 306:ttä kevyttä kanuunaa varten ennen talvisotaa varatut 205 808 kappaletta 75

ja 76 mm:n laukauksia, eli ainoastaan 6,7 tuliannosta putkea kohti.⁶

Venäjän Itämeren laivasto talvehti 1917–1918 Helsingissä. Venäjä sitoutui maaliskuun 3. päivänä Saksan kanssa solmimassaan Brest Litovskin rauhansopimuksessa viemään kaikki Itämeren laivaston alukset omiin satamiinsa tai riisumaan ne aseista. Itämeren laivaston matruusineuvosto päättikin kokouksessaan Viaporissa maaliskuun alkupuolella aloittaa alusten siirron Kronstadtin sitä mukaa kun ne saataisiin kulkukelpoisiksi ja jäänmurtajia olisi käytettävissä. Operaatio alkoi maaliskuun 14. päivänä, jolloin Helsingistä lähti neljä Gangut-luokan linjalaivaa ja kolme raskasta risteilijää. Huhtikuun 5. päivänä poistui seuraava aluserä, jossa oli kaksi linjalaivaa, kaksi risteilijää ja kaksi sukellusvenettä. Huhtikuun seitsemännen ja kahdennentoista päivän välisenä aikana siirtyi kaikkiaan 172 alusta käsittänyt kolmas aluserä, joka koostui pääosin huolto- ja kuljetusaluksista.

Helsinkiin jäi kaikkiaan 37 pienempää sota- ja apualusta, kymmenen sairaala-alusta sekä 38 kauppa-alusta, joita ei ehditty saada kuntoon. Kun saksalaiset valtasivat Helsingin, he riisuivat venäläiset sota-alukset aseista. Touko–kesäkuun aikana päästettiin Helsingistä vielä lähtemään venäläinen alusosasto, joka käsitti mm. yhdeksän torpedovenettä ja apualuksia. Maahamme jäi lopulta vain kaikkein kevyimpiä aluksia. Osa niistä oli telakoilla korjattavina tai rakenteilla.⁷

Helsingissä oli kuusi S-luokan torpedovenettä, kahdeksan C-luokan torpedovenettä ja yksi miinalaiva. Torpedoveneet olivat suhteellisen vanhoja, sillä ne oli rakennettu jo vuosisadan alussa. Porissa oli talvehtinut kaksi ”miinaristeilijää”. Ne olivat entisiä tsaarin huvijahdin saattoaluksia, jotka oli rakennettu peräti 1891. Alukset varustettiin tykkiveneiksi ja tunnettiin myöhemmin nimillä Klas Horn ja Matti Kurki. Turussa oli kaksi vuonna 1916 valmistunutta ”vartioristeilijää”. Nämä 340 tonnin alukset muutettiin tykkiveneiksi ja ristittiin Karjalaksi ja Turunmaaksi.

Helsingin ja Turun telakoilla oli rakenteilla neljä Venäjän tilaamaa 400 tonnin meriraivaajaa. Saksalaiset ottivat niistä käyttöön kaksi, jotka olivat miltei valmiita. Ne saatiin takaisin vasta vuoden 1920 lopulla ja liitettiin laivastoon tykkiveneinä Uusimaa ja Hämeenmaa. Tämän luokan kaksi muuta alusta myytiin niiden valmistuttua Chileen. Karjala-luokan ”vartioristeilijöitä” oli al-

kuaan ollut samoin neljä kappaletta. Kaksi niistä myytiin kuitenkin Puolaan. On vaikea ymmärtää, mistä syystä aivan uusia ja omalle laivastolle tarpeellisia aluksia myytiin ulkomaille.

Helsingin laivastotukikohtaan jäi luonnollisesti alushuollon ja korjaustoiminnan materiaalia, laitteistoja sekä aluskalustoa, kuten kaksi uivaa telakkaa, kaksi uivaa nostokurkea, 15 hinaajaa ja 13 proomua. Sekalaisten alusten joukossa oli viisi T-luokan miina-venettä ja suuri joukko moottoriveneitä. Sotasaalis-keskusosasto otti haltuunsa venäläisiltä jääneet alukset ja luovutti ne edelleen Yleisesikunnan meriosastolle. Alukset lajiteltiin ja jaettiin laivaston ja rannikkotyökistön eri yksiköille.⁸

Torpedoveneet oli aseistettu vuoden 1898 mallisilla torpedoilla ja niiden ammuntaalaittein. Kyseisiä torpedoja oli varastossa kuitenkin vain 22 kappaletta ja asejärjestelmä oli lisäksi jo vanhentunut, sillä uudemmilla venäläisillä vuoden 1912 mallisilla torpedoilla oli melkein kaksi kertaa enemmän räjähdysainetta taistelukärjessään ja 3–4 kertaa suurempi ulottuvuus. Uudempia torpedoja oli varastossa 133 kappaletta ja seitsemän torpedoa oli lisäksi koottavissa osista. Rannikkopuolustuksen Päällikkö teki 15. joulukuuta 1919 esityksen Sotaministerille kuuden S-luokan torpedoveneen uudelleen aseistamisesta ja kahden vartioristeilijän (Klas Horn ja Matti Kurki) varustamisesta nykyaikaisella torpedoaseistuksella sekä tarvittavien torpedonosien hankkimisesta. Yleisesikunnan kannattama esitys johti myönteiseen tulokseen.⁹

Miina oli toinen silloiselle laivastollemme soveltuva asejärjestelmä. Varsinaisia miinalaivoja oli tosin vain yksi, miinanlaskija ”M 1”. Tämä ei kuitenkaan ollut toimintaa rajoittava tekijä, sillä myös torpedoveneet ja tykkiveneet soveltuivat miinanlaskuun. Miinoja oli saatu sotasaaliina venäläisiltä, ja miinavarasto kasvoi sitä mukaa kun miinanraivauksen yhteydessä vaarattomaksi tehtyjä miinoja ehdittiin kunnostaa.¹⁰

Sotasaaliin joukossa oli pinta-alusten ohella myös sukellusveneitä ja niiden materiaalia. Hangossa oli talvehtinut neljä venäläistä AG-luokan sukellusvenettä. Saksalaisten noustessa maihin venäläiset upottivat veneet räjähdyspanoksin satama-altaaseen. Parilla veneistä oli vain lieviä vaurioita. Merenkulkuhallitus siisti vapausodan päätyttyä sataman ja nosti sinne upotetut alukset. Ensimmäisenä nostettiin ”AG-16” ja hinattiin marraskuussa 1918 Helsinkiin, missä se otettiin uivaan telakkaan toukokuussa 1919. Valtion

telakka ja konepaja katsasti veneen rungon ja ilmoitti, ”että täällä nykyään korjauksen alaisena oleva vedenalainen laiva jo on siinä kunnossa, että siitä voitaisiin saada tarkoitustaan vastaava”. Helsinkiin oli tällöin saatu jo toinenkin sukellusvene, jota telakka niinkään esitti korjattavaksi.

Laivaston päällikkö, kommodori Hjalmar von Bonsdorff päätti kuitenkin keskeyttää sukellusveneiden korjaustyöt entisen 1. luokan kapteenin Gustaf von Schoultzin esityksestä. Tarkoitus oli ostaa Isosta-Britanniasta täydessä kunnossa oleva sukellusvene. ”AG-16” saatettiin 1919–1920 säilytyskuntoon tarkoitukseen myönnetyn määrärahan turvin.

AG-veneet olivat alkuaan Yhdysvalloista ostettuja Holland-luokan veneitä. Itämerellä toimineet veneet oli toimitettu perille osina ja koottu 1916 Pietarissa. Veneiden uppouma oli pinnalla 355 tonnia ja sukelluksissa 450 tonnia. Nopeus pintakulussa oli 13 solmua ja sukelluksissa 10 solmua. Aseistuksena oli 47 mm:n tykki sekä neljä 45 cm:n läpimittaista torpedoputkea keulassa. AG-luokkaa pidettiin Venäjän parhaina sukellusveneinä.¹¹

Hanke sukellusveneeseen ostamisesta Isosta-Britanniasta kariutui Washingtonin konferenssissa sovittuihin sukellusveneiden myyntirajoituksiin. ”AG-16:n” ja sen sisäraluksen kunnostaminen olisi tarjonnut mahdollisuuden luoda laivastollemme sukellusvenease jo 1920-luvun alkupuoliskolla.

Brittiläisen laivasto-osaston toiminta Koiviston alueella syksyllä 1919 aiheutti välillisesti Suomen laivastolle suuronnettomuuden. Osia Rannikkolaivueesta oli toiminut kontra-amiraali Cowanin pyynnöstä kesäkuusta alkaen Koivistolla. Laivueen komentaja ja Rannikkopuolustuksen esikunta pyrkivät jäänmuodostuksen alettua siirtämään osaston talvehtimaan Helsinkiin. Cowan kääntyi tällöin suoraan presidentti Ståhlbergin puoleen ja pyysi, että suomalaiset alukset pidettäisiin Koivistolla siihen asti kun hän laivoineen poistuisi. Hallitus suostui Cowanin pyyntöön. Seuraukset olivat kohtalokkaat. Torpedoveneet C1, C2 ja C3 upposivat jäiden puristuksissa 22.–23. joulukuuta lumimyrskyssä Viipurinlahden suulla. Miehistöt pelastautuivat jälle ja sieltä edelleen jäänmurta- ja Ilmariseen.¹²

Tarton rauhansopimuksen johdosta Suomi palautti Neuvosto-Venäjälle torpedoveneet S3, S4 ja S6 ja kuusi suurta 150–500 tonnin raivaaja-alusta. Niiden yhteinen uppouma oli 2 430 tonnia eli noin

kolmasosa (34 %) laivastomme vastaavan kokoisten sota-alusten silloisesta kokonaispuppoumasta. Laivastomme luovutti lisäksi joukon käytössään olleita pienempiä aluksia, kuten kolme hinaajaa, viisi kaatteria sekä kaksikymmentä moottorivenettä.¹³

Rannikkotykistön ja laivaston perustaminen

Suomen Senaatti antoi 17. huhtikuuta 1918 päätöksen Viaporin linnoituksen ottamisesta Suomen valtion haltuun sekä Venäjän valtion kiinteän ja irtaimen omaisuuden takavarikoimisesta.¹⁴ Senaatin päätös oli perustavaa laatua oleva hallinnollinen toimenpide. Se loi edellytykset koko meripuolustuksen synnylle. Päätös antoi perustettaville joukko-osastoille laillisen hallintaoikeuden linnakesaariin sekä niillä sijaitseviin kiinteistöihin, aseistukseen, varusteisiin ja laitteistoihin.

Eduskunta hyväksyi 16. heinäkuuta 1918 hallituksen 1. heinäkuuta päivätyn esityksen maan puolustuslaitoksen väliaikaiseksi järjestämiseksi.¹⁵ Valtionhoitaja P. E. Svinhufvud nimitti 2. heinäkuuta tapahtuneessa esittelyssä Merenkulkuhallituksen luotsija majakkaosaston päällikön, vapaaherra Johannes Indreniuksen Suomen laivaston vt. päälliköksi ja ylensi hänet 30. heinäkuuta kontra-amiraaliksi. Laivaston päällikön esikunta muodostettiin elokuun kuluessa. Esikuntapäällikön tehtävää määrättiin syyskuussa hoitamaan saksalainen komentajakapteeni (Korvettenkapitän) Reuter. Eversti Vilho Petter Nenonen nimitettiin 12. heinäkuuta Suomen rannikkotykistön päälliköksi ja hänen esikunnakseen perustettiin Rannikkotykistön esikunta. Laivasto ja rannikkotykistö alistettiin Suomen laivaston päällikölle. Meripuolustukselle oli näin luotu yhteinen johto. Nenosen päällikkyys kesti vain vajaan kuukauden, sillä jo 1. elokuuta hänen seuraajakseen nimitettiin kenraalimajuri Kaarlo Edvard Kivekäs.¹⁶

Maassamme toimeenpantiin asevelvollisten kutsunnat kesäkuussa 1918. Laivastoon määrätyt asevelvolliset astuivat palvelukseen heinäkuussa Meripataljoonaan, joka oli laivaston ensimmäinen vakinainen joukko-osasto. Meripataljoonan komentajaksi määrättiin jääkärikapteeni Alonzo Sundman. Meripataljoona sijoitettiin Katajanokalle Merikasarmiin. Kouluttajat pataljoona sai maavoimista ja henkilöstöllä oli aluksi maavoimien sotilasarvot ja he kantoivat

maavoimien asepukuja. Pataljoona toimi vartiotehtävissä laivoilla, varastoilla, telakoilla ja eskunnissa. Merisotilaallinen koulutus voitiin aloittaa vasta talvella.

Sotasataman toiminta käynnistyi heinäkuussa 1918 Katajanokalla. Sotasatama otti vastaan Sotasaaliin Keskusosastolta kaikki puolustusvoimille tulevat alukset. Sotasataman päälliköksi määrättiin 1. heinäkuuta majuri Georg Höckert ja sotasadaman tykistö-päälliköksi kapteeniluutnantti Achilles Sourander. Höckert oli toiminut jo edellisessä virassaan Päämajan viestipäällikkönä Sotasataman perustamisen hyväksi ja koonnut Katajanokalle alan ammattimiehiä käsittävän ydinjoukon.

Laivastolle kunnostettiin kesän kuluessa mm. viisi S-luokan torpedovenettä sekä vartioristeilijät Karjala ja Turunmaa. Näistä aluksista perustettiin syyskuussa Rannikkolaiivue, jonka päälliköksi määrättiin kapteeniluutnantti Einar Schwank. Rannikkolaiivue purjehti ensimmäiseen tehtävänsä merelle 1. lokakuuta 1918.¹⁷

Rannikkotykistö organisoitiin syksyllä 1918 rannikkotykistörykmentiksi, joka käsitti kolme rannikkotykistöpataljoonaa. Rannikkotykistön päällikkö toimi oman toimensa ohella rykmentin komentajana. Suomenlinnan Rannikkotykistöpataljoona saavutti joulukuussa jo sellaisen tykistöllisen valmiuden, että se olisi tarpeen tullen kyennyt puolustamaan Helsinkiä mereltä tulevia hyökkäyksiä vastaan.¹⁸

Meripuolustuksen johdossa suoritettiin loppuvuodesta 1918 ja vuonna 1919 useita henkilövaihdoksia. Myös organisaatioita tarkistettiin. Saksalaiset upseerit poistuivat Suomesta joulukuussa. Kommodori Hjalmar von Bonsdorff määrättiin 28. joulukuuta laivaston esikuntapäälliköksi. Eversti Nenonen määrättiin 4. helmikuuta 1919 toistamiseen rannikkotykistön päälliköksi. Kontra-amiraali Indrenius sairastui kevättalvella ja kuoli 16. toukokuuta 1919. Kommodori von Bonsdorff määrättiin laivaston vt. päälliköksi. Indreniuksen poismeno vaikutti osaltaan meripuolustuksen johdon organisaatiouudistukseen, joka liittyi valtionhoitaja Mannerheimin käynnistämään puolustusvoimien johdon uudelleenjärjestelyyn.

Laivaston esikunta ja Rannikkotykistön esikunta lakkautettiin ja niiden tilalle muodostettiin heinäkuussa Rannikkopuolustuksen esikunta. Eversti Oscar Enckell määrättiin 18. heinäkuuta 1919 rannikkopuolustuksen vt. päälliköksi. Laivasto ja rannikkotykistö alistettiin kaikissa suhteissa hänen johtoonsa. Kommodori von

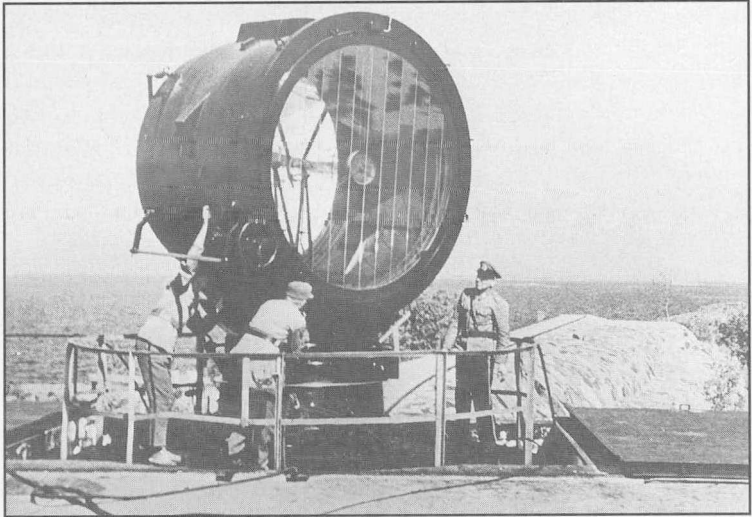
Bonsdorff jätti järjestelyn johdosta 22. heinäkuuta eronpyyntönsä. Rannikkopuolustuksen esikunnan päälliköksi määrättiin kommodori Gustav von Schoultz. Kun eversti Enckell siirtyi 12. syyskuuta yleisesikunnan päälliköksi, määrättiin rannikkopuolustuksen päälliköksi kenraalimajuri Kivekäs. Laivastoa ja rannikkotykistöä koskevien asioiden käsittely keskitettiin Rannikkopuolustuksen esikuntaan. Näin syntynyt järjestely vakiintui ja oli voimassa aina vuoteen 1923 saakka.¹⁹

Uusien määrävahvuuksien vahvistaminen laivastolle ja rannikkotykistölle 1. huhtikuuta 1919 merkitsi Vapaussotaa seuranneen siirtymävaiheen päättymistä. Rannikkotykistöpataljoonat muutettiin rannikkotykistörykmenteiksi, jotka käsittivät esikunnan, kolmesta neljään patteristoa sekä varikkokomppanian. Rauhan ajan joukkojen valmius alueloukkausten torjuntaan näyttää olleen varsin keskeinen kriteeri kokoonpanoja laadittaessa. Suuri valmius aiheutui lähialueillamme käynnissä olleesta Venäjän sisällissodasta, josta johtuen rauhanneuvotteluja Neuvosto-Venäjän kanssa ei oltu voitu edes aloittaa. Myös salakuljetus ja alueloukkaukset vaativat valmiuden ylläpitoa. Rykmenttien alayksiköt olivat käytännössä sodan ajan kokoonpanoissa siten, että esikunnat, osa pattereista ja varikkokomppania olivat henkilöstöltään täysivahvuisia ja muut patterit runkomiehitettyjä. Kukin patteristo käsitti ainakin yhden täysivahvuisen raskaan tai järeän patterin ja muut patterit olivat tuliyksikköjä joko yhdellä tai kahdella tykillä.²⁰

Laivaston liikkuvista yksiköistä alettiin vuoden 1918 jälkipuoliskolla käyttää nimeä Rannikkolaihue (Kustflottiljen), joka vakiintui käyttöön vuosikymmeneksi eteenpäin. Rannikkolaihueen päälliköksi määrättiin 1. tammikuuta 1919 komentaja Georg Höckert, joka hoiti kyseistä tehtävää vuoteen 1923 saakka. Meripataljoona siirrettiin tammikuussa 1919 Rannikkolaihueen päällikön johtoon. Rannikkolaihueelle vahvistettiin 1. huhtikuuta virallinen määrävahvuus. Rannikkolaihueen kokoonpanoon kuului

- Esikunta,
- Torpedolaihue,
- Vartiolaihue,
- Miinanlaskija M1,
- Miinanetsintälaihue ja
- Meripataljoona.

*Raskas valonheitin on nostettu suoja-asemasta valonheitinradalle.
SA-kuva.*

A heavy searchlight is raised from its shelter on to the searchlight track.

Torpedolaivueella oli kuusi S-luokan ja neljä C-luokan torpedovenettä. Vartiolaivue käsitti vartioristeilijät Klas Hornin, Matti Kurjen, Karjalan ja Turunmaan. Miinanetsintälaivue oli toiminnallisesti Laivaston Esikunnan johdossa. Laivue käsitti neljä miinanetsintäpuolilaivuetta ja miinanhävityspuolilaivueen. Laivueella oli viisi suurta raivaajaa, kaksikymmentä pientä A-venettä sekä apualuksia. Purjehduskausi 1919 aloitettiin virallisesti 1. toukokuuta juhlallisella lipunnostolla, jossa oli läsnä valtionhoitaja Mannerheim. Kaikille aluksille oli sinä kesänä jo sijoittaa koulutettu miehistö.²¹

Määrävahvuudet olivat voimassa vain purjehduskauden 1919, sillä Tasavallan presidentti vahvisti joulukuun 9. päivänä 1919 tapahtuneessa esittelyssä ”Armeijan rauhanaikaiset määrävahvuudet” noudatettaviksi 1. tammikuuta 1920 alkaen. Laivasto käsitti Rannikolaivueen ja Meripataljoonan. Miinanetsintälaivue toimi

Kauppa- ja Teollisuusministeriön alaisena eikä laivue siten kuulunut laivaston kokoonpanoon. Italiasta ostettiin vuonna 1920 kaksi MAS-tyyppistä moottoritorpedovenettä MTV 1 ja MTV 2, jotka liitettiin uusina yksikköinä Rannikkolaivueeseen. Saksa luovutti vuoden 1920 lopulla takaisin kaksi takavarikoimaansa avomeriraiivajaa. Ne varustettiin tykkiveneiksi ja liitettiin Rannikkolaivueeseen Uusimaa ja Hämeenmaa nimisinä. Meripataljoona käsitti esikunnan, kaksi meripataljoonan komppaniaa ja miinakomppanian. Meripataljoonan nimi muutettiin vuoden 1920 aikana Rannikkolaivueen Koulutuskomennuskunnaksi.

Rannikkotykistön kokonaisvahvuudeksi tuli 3 184 miestä. Lukuun ei sisälly Rannikkopuolustuksen Esikunta, joka oli laivaston ja rannikkotykistön henkilöstöä käsittävä yhteisesikunta. Rannikkotykistö käsitti kolme rannikkotykistörykmenttiä, joihin kuhunkin kuului rykmentin esikunta, tykistöteknillinen koulu, varikko-komppania ja kolme patteristoa.

- Rannikkotykistörykmentti 1 (RT 1) oli ryhmitetty Helsingin edustalle. Russarössä Hangon edustalla oli erillinen patteri.
- Rannikkotykistörykmentti 2 (RT 2) vastasi Suomenlahden rannikosta Inon ja Kotkan välisellä alueella. Rykmentin väliaikainen IV Patteristo lakkautettiin vuonna 1921, kun Inon linnoitukset purettiin.
- Rannikkotykistörykmentti 3 (RT 3) toimi Laatokalla. Rykmentin vahvuuksiin sisältyi Merikomppania.²²

Päällystön epäyhtenäisyys ja koulutason kirjavuus hankaloitti koulutuksen käynnistämistä rannikkotykistössä. Kantahenkilökunnan jatko- ja täydennyskouluttaminen joukko-osastoissa oli siksi leimaa-antavaa 1920-luvun alkupuolen toiminnalle. I Rannikkotykistöpataljoona sittemmin Rannikkotykistörykmentti 1 oli aselajin perustamisvaiheessa keskeisessä asemassa kantahenkilöstön ja varusmiespäällystön koulutuksen käynnistäjänä ja koulutuksen yhtenäistäjänä. Joukko-osaston komentaja, everstiluutnantti Arno Almqvist oli Haminan Kadettikoulun kasvatti, joka oli suomalaisen sotaväen tultua lakkautetuksi siirtynyt jatkamaan opintojaan Venäjälle ja saanut rannikkotykistön aselajikoulutuksen. Hän oli toiminut mm. 22.10.1914 alkaen Krasnaja Gorkan (Yhinmäen) 305 mm:n panssaritornin päällikkönä ja 5.5.1916 alkaen Kron-

stadtissa 305 mm:n pattereista muodostetun patteriston komentajana sekä 5.2.1917 alkaen II Pataljoonan komentajana maaliskuun vallankumoukseen saakka. Almqvist ryhtyi tarmolla kohottamaan henkilöstön ammattitaitoa joukko-osastossaan, joka koulutti varusmiesjohtajia myös aselajin muiden joukko-osastojen tarpeisiin.²³

Varusmieskoulutusta yhtenäistettiin vuodesta 1920 alkaen siten, että kukin joukko-osasto vastasi omien alokkaidensa peruskoulutuksesta. Alokkaat astuivat palvelukseen kahtena saapumiseränä, ensimmäinen keväällä juuri ennen ampumakautta ja toinen heti sen jälkeen syksyllä. Tuliyksiköiden valmius oli kriteeri, johon koulutuksen aikajaksottelu sopeutettiin. Sotaväen päällikkö vahvisti 27. marraskuuta 1924 Rannikkotyökistön koulutusohjelman, joka jakautui

- kahden kuukauden alokaskoulutukseen
- seitsemän kuukauden jatkokoulutukseen ja
- kuuden kuukauden kertauskurssiin.

Aliupseereiksi koulutettaville pidettiin kolmen kuukauden mittainen korpraalikurssi, minkä jälkeen heidät komennettiin kahdeksi kuukaudeksi palvelukseen jollekin patterille. Sen jälkeen seurasi kahden kuukauden pituinen aliupseerikurssi, joka toimeenpantiin samanaikaisesti miehistölle pidettävien erikoiskurssien eli teknillisten kurssien kanssa.²⁴

Koulutuksen pohjaksi välttämätön ohjesääntötyö käynnistettiin heti aselajin perustamisvaiheessa. Ohjesääntöjen kirjoittajista on syytä mainita erityisesti majuri V. Scherbakoff ja majuri E. Virkki. Scherbakoff kirjoitti useita aseoppaita, joista etenkin ”Rannikkotyökistön pikakanuuna Canet-mallia” on alansa klassikko. Virkki kirjoitti ”Rannikkotyökistöäkirjan” sekä oppikirjan ”Aseoppi I-II”, jota luettiin laajemminkin puolustusvoimien piirissä.

Meripuolustuksen rakentaminen Laatokalle

Tilanne Laatokalla poikkesi Suomen muista rannikonosista sikäli, että siellä ei ollut mitään venäläisten rakentamaa rannikkotyökistöä. Laatokka tarjosi siitä syystä maahantunkeutujalle avoimen hyökkäysuran Karjalan kannasta ja Laatokan Karjalaa puolustavien suomalaisten joukkojen sivustaan ja selustaan.

Meripuolustuksen valmistelut Laatokalla oli aloitettu jo 22. maaliskuuta 1918, kun Ylipäällikkö nimitti merikapteeni Johan Salvenin Laatokan, Vuoksen ja Saimaan satamien komendantiksi sekä näillä vesistöillä toimivan laivaston päälliköksi. Salven merkittiin samalla päiväkäskyllä ”armeijan luetteloihin varaluutnanttina”. Tämä oli itsenäisen Suomen ensimmäinen meriupseeriylennys ja tehtävään määrääminen.²⁵

Salven muodosti esikuntansa Antreassa, josta se siirtyi 15. huhtikuuta Sortavalaan. Esikuntapäällikkönä toimi luutnantti Achilles Sourander, joka oli palvellut tykistöupseerina Venäjän laivastossa. Uusi joukko-osasto otti itselleen nimen ”Laatokan Laivasto”. Sortavalassa oli talvehtinut venäläinen ruoppaajalaivue, joka käsitti kolme ruoppaajaa ja kaksi konekäyttöistä proomua. Ne takavarikoitiin. Yhtiöiltä ja yksityisiltä pakko-otettiin lisäksi höyryaluksia ja moottoriveneitä, jotka varustettiin Sortavalassa.

Päämaja oli sähkösanomallaan 12. huhtikuuta 1918 antanut Salvenille tehtäväksi myös Laatokan rannikopuolustuksen järjestämisen. Sourander laati sen perusteella ripeästi Laatokan patterisuunnitelman ja esitteli sen vielä huhtikuun kuluessa Mikkeliissä Ylipäällikölle, joka hyväksyi sen. Suunnitelma tuli muodostamaan pohjan kiinteän tykistön tulevalle ryhmitykselle.

Joukko-osaston komentaja vaihtui 11. toukokuuta. Salven oli määrätty 5. toukokuuta Mikkeliin johtamaan Saimaalle perustettavaa laivuetta. Hänen seuraajakseen määrättiin kapteeniluutnantti Yrjö Roos. Tehtävän vastaanoton yhteydessä laadituissa asiakirjoissa käytettiin joukko-osastosta ensi kerran uutta nimitystä ”Laatokan Puolustus”.²⁶ Joukko-osaston kokoonpano määritettiin toukuussa. Laatokan Puolustus käsitti

- Esikunnan
- Laatokan laivueen
- Valamon saariaseman
- Sortanlahden tukikohdan ja
- Sortavalan sataman.

Laatokan laivueen päällikkönä toimi jääkäriluutnantti Evert Ekan. Laivueella oli kolme kanuunavenettä ja kaksi miinanlaskijaa sekä muutamia moottoriveneitä. Kanuunaveneet Tampere ja Rautu varustettiin kumpikin kahdella 75 mm:n tykillä. Kanuunavene Vi-

purin aseistukseksi tuli yksi 75 mm:n ja yksi 47 mm:n tykki. Miinanlaskijoilla Yrjö ja Sortavala oli käytettävissä kesäkuun alussa 375 miinaa. Diplomi-insinööri Rudolf Dillström toimi miinoitusosaston päällikkönä Laatokan Puolustuksen esikunnassa.²⁷

Valamon saariasema käsitti seitsemän kevyttä rannikkopatteria Mantsinsaaren ja Käkisalmen välisellä alueella, minkä lisäksi Konevitsaan rakennettiin kaksi kevyttä patteria. Kussakin patterissa oli kaksi 75 mm:n kevyttä laivatykkiä, paitsi Ristisaaressa, missä oli kaksi 87 mm:n kenttätykkiä. Sourander valvoi tykkien asennustöitä pattereilla 1. heinäkuuta 1918 saakka, jolloin hänet siirrettiin Helsinkiin Sotasataman tykistöpäälliköksi. Laivastolla ei ollut nimittäin varaa pitää molempia laivatykistön spesialistejaan Laatokalla. Joukko-osasto sai 11. lokakuuta nimen III Rannikkotykistöpataljoona ja 19. huhtikuuta 1919 se ristittiin Rannikkotykistöröykmentti 3:ksi, millä nimellä se toimi vuoteen 1939 saakka.

Patterit saatiin ampumakuntoon pääosin syksyllä 1918, osin vasta keväällä 1919. Se, että kaikki piti luoda aivan alusta alkaen laitureita, tiestöä, kasarmeja ja asuntoja myöten, hidasti valmiuden kehittymistä. Laatokan Laivueen valmius toisaalta kompensoi kiinteän puolustuksen keskeneräisyyttä. Laivueen purjehduskausi alkoi 24. kesäkuuta 1918. Ulkosaarten henkilöstö sijoitettiin aluksi keskitetysti Valamoon ja Konevitsaan, joiden luostareilla oli majoitustilaa.²⁸

Rannikkotykistö ei kuitenkaan ollut vielä riittävän tulivoimainen mahdolliseen uhkaan verrattuna ja Rannikkopuolustuksen v.t. päällikkö kenraalimajuri O. Enckell esittikin 2. syyskuuta 1919 Laatokalle rakennettavaksi raskaita rannikkopattereita. Pyrkimyksenä oli vahventaa rannikkopuolustusta erityisesti Kannakselle ja Laatokan koillispuolelle suunniteltujen puolustusasemien merisivustoilla. Ylipäällikön sijainen kenraalimajuri K. Kivekäs kannatti ehdotettuja toimenpiteitä ja pyysi Yleisesikuntaa antamaan ehdotuksen johdosta kiireellisesti lausuntonsa.²⁹

Enckell siirrettiin 12. syyskuuta Yleisesikunnan Päälliköksi ja joutui näin ollen ottamaan kantaa omaan ehdotukseensa. Kun Kivekäs puolestaan oli määrätty Rannikkopuolustuksen Päälliköksi, oli luonnollista, että Yleisesikunnan ja Rannikkopuolustuksen Esikunnan näkemykset kävivät yksiin ja käytännön toimenpiteet saatiin ripeästi käyntiin. Rakennustyöt kestivät 1920-luvun puoliväliin

asti, jolloin Laatokalla oli kahdeksan raskasta ja viisi kevyttä rannikkopatteria.

Tarton rauhan solmiminen 1920 oli muuttanut tilannetta Laatokalla merkittävästi. Rauhansopimuksen mukaan Laatokalla sai pitää vain sellaisia "sota-aluksia, joiden kantavuus ei ole yli sata tonnia ja jotka eivät ole varustettuja suuremmilla kuin neljänkymmenenseitsemän millimetrin kaliiberin tykeillä". Venäjällä oli oikeus siirtää sota-aluksia Laatokan kautta sisävesistöilleen, mutta Suomi saattoi siirtää Laatokalle aluksia vain rautateitse. Laatokan puolustus oli siten mahdollista perustaa vain raskaan rannikkotykistön pohjalle. Rauhansopimus vaikutti tilanteeseen myös Suomenlahdella, sillä Suomen oli hävitettävä Inon ja Puumalan linnoitukset vuoden kuluessa sopimuksen voimaantulumisesta sekä neutraloitava mm. Suursaari, Lavansaari, Seiskari ja Tytärsaarret.³⁰

Saksa, Ruotsi ja Suomi olivat neuvotelleet Ruotsin aloitteesta syksyllä 1918 Ahvenanmaan linnoitusten ja muiden sotilaallisten varustusten hävittämisestä sekä solmineet Tukholmassa 30. joulukuuta 1918 asiaa koskevan sopimuksen. Sen perusteella Ahvenanmaalla olleet linnoituslaitteet hävitettiin ja siellä ollut kalusto ja materiaali evakuoitiin. Suomen ja Ruotsin suhteita hiertänyt Ahvenanmaan kysymys ratkaistiin Kansainliitossa ja Ahvenanmaan saaret demilitarisoitiin 1921 solmitulla sopimuksella.³¹

Inon ja Puumalan pattereiden purkaminen, Suomenlahden ulkoisaarten neutraloiminen ja Ahvenanmaan demilitarisointi aikaansaiivat sentään yhden myönteisenkin tuloksen. Kymmenkunta raskasta ja kaksi järeää rannikkopatteria sekä Inon 305 mm:n tykit ja pattereiden materiaali evakuoitiin. Tämä kalusto oli ryhmitettävissä uudelleen Suomenlahdelle ja Laatokalle Suomen rannikko-puolustuksen tarpeita vastaaviin paikkoihin.

Laivaston ja merivartiolaitoksen materiaalin kehittäminen

Alusten keski-ikä oli jo laivastoa perustettaessa korkea. Vartioreisiteijät Matti Kurki ja Klas Horn olivat yli-ikäisiä ja torpedoveneetkin lähenivät käyttöaikansa ylärajaa. Poistumassa olevien alusten korvaaminen uusilla edellytti lähivuosina toteutettavaa laivan-

rakennusohjelmaa. Kommodori von Bonsdorff laati itsenäisen Suomen ensimmäisen laivasto-ohjelman ja jätti sen ylipäällikölle maaliskuussa 1919. Von Bonsdorff esitti rakennettavaksi 95 alusta käsittävän raskaan rannikkolaivaston, jonka kokonaispouma olisi ollut 31 900 tonnia. Suunnitelma sisälsi mm. panssarilaivoja ("rannikkomonitoreja"), hävittäjiä ("tiedusteluristeilijöitä"), tykkiveneitä ("mörssäri-laivoja ja vartioristeilijöitä"), torpedo- ja moottoritorpedoveneitä, sukellusveneitä, miinalaivoja, raivaajia sekä kaksi koulu-laivaa. Suunnitelma oli ylimitoitettu taloudellisiin mahdollisuuksiin verrattuna ja jäi siten toteutumatta.³²

Rannikkopuolustuksen Esikunta asetti keväällä 1920 laivastokysymystä käsittelemään komitean, jonka puheenjohtajaksi määrättiin kommodori Gustaf von Schoultz sekä jäseniksi komentajat Georg Höckert ja George Herbert sekä komentajakapteenit Achilles Sourander, Einar Schwanck ja Yrjö Roos. Komitea jätti mietintönsä 30. kesäkuuta 1920 Suunnitelma sisälsi mm. neljä 1 500 tonnin torpedohävittäjää, kahdeksan 800 tonnin torpedoveneitä, 30 moottoritorpedoveneitä, neljä sukellusveneitä, 12 rannikkotykkiveneitä, 12 järvitykkiveneitä, sukellusveneiden emälaivan ja nestemäisten polttoaineiden kuljetuslaivan. Rakennusohjelman kokonaiskustannukset arvioitiin 560 miljoonaksi markaksi. Ohjelma oli tarkoitettu toteuttaa kahdessa kolmen vuoden jaksossa. Hallitus esitti vuoden 1921 lisämenoarvioon 65 miljoonaa markkaa ohjelman käynnistämiseksi. Eduskunta ei kuitenkaan hyväksynyt esitystä, koska se ei pitänyt asiaa vielä riittävän yksityiskohtaisesti selvitettyinä. Eduskunta ei suhtautunut kielteisesti laivaston rakentamiseen, vaan kehotti hallitusta antamaan eduskunnalle uuden perusteellisemmin valmistellun esityksen.³³

Laivastokysymys eteni sen jälkeen kahdella eri tasolla, toisaalta komiteassa, toisaalta työryhmässä Rannikkopuolustuksen esikunnassa. Hallitus asetti 17. maaliskuuta 1921 komitean laatimaan yksityiskohtaisen ehdotuksen maan rannikkopuolustuksen järjestämiseksi ja laivaston rakennusohjelmaksi. Komitean puheenjohtajaksi määrättiin Yleisesikunnan päällikkö, kenraalimajuri Oscar Enckell. Komiteasta käytettiin nimeä "suuri rannikkopuolustuskomitea" tai puheenjohtajansa mukaan "Enckellin komitea".³⁴

Rannikkopuolustuksen päällikkö, kenraalimajuri Kivekäs oli tätä ennen antanut komentajakapteeni Mikael Golovinille tehtäväksi laatia von Schoultzin komitean ohjelman pohjalta uusi esitys, jossa

olisi mukana myös järeitä tykistöaluksia. Golovin laati ohjelman, johon sisältyi mm. kahdeksan I luokan tykkivenettä, neljä II luokan tykkivenettä, kuusi 800 tonnin hävittäjää sekä moottoritorpedoveneitä, sukellusveneitä ja huoltoaluksia. Tykistöalukset oli mahdutettu ohjelmaan hävittäjien kustannuksella. Golovinin hahmottelema I luokan tykkivene olisi ollut aika erikoinen, sillä uppoumaltaan 700 tonnin laivaan oli tarkoitus sijoittaa yksi 234 mm:n järeä, yksi 150 mm:n raskas ja kaksi 75 mm:n kevyttä laivatykkiä sekä kaksi 75 mm:n ilmatorjuntatykkiä. Kivekäs asettikin ohjelmaa tarkistamaan von Schoultzin johdolla työryhmän, johon kuuluivat tämän komitean alkuperäiset jäsenet ja Golovin. Työryhmä korvasi I luokan tykkiveneet kuudella 1 200 tonnin panssaritykkiveneellä, joissa olisi kussakin 234 mm:n järeä kaksoistykkitorni ja yksi 150 mm:n raskas tykki sekä enintään 100 mm:n panssarointi. Hävittäjiä esitettiin hankittavaksi neljä, joiden uppouma olisi 924 tonnia. Työryhmän 25. helmikuuta 1921 päivätty ohjelma ei aiheuttanut toimenpiteitä, sillä se jäi suuren rannikkopuolustuskomitean työskentelyn varjoon.³⁵

Suuri rannikkopuolustuskomitea jätti mietintönsä lokakuussa 1922. Laaja mietintö käsitti neljä nidettä, jotka sisälsivät Suomen rannikon strategisen kuvauksen, laivasto-ohjelman perusteluineen, kustannuslaskelmat komitean ehdotuksille sekä supistetun rannikkopuolustussuunnitelman. Komitea päättyi 104 alusta käsittävään laivastoon, jonka uppouma olisi ollut noin 32 000 tonnia. Suunnitelmaan sisältyi mm. kuusi hävittäjää, kuusi panssaroitua tykkivenettä, 16 sukellusvenettä ja 48 moottoritorpedovettä. Laivaston rakentamisen kustannusten laskettiin olevan noin 921 miljoonaa markkaa ja alusten vuosittaisten käyttö- ja ylläpitomenojen noin 118 miljoonaa markkaa. Suunnitelman toteuttamiseen ei ollut taoudellisia mahdollisuuksia.

Supistetun rannikkopuolustussuunnitelman laivanrakennusohjelmassa oli alusten määrä rajattu vastaamaan mahdollisuuksia kouluttaa niihin päällystö hankintaan kuluvan kymmenvuotisjakson aikana. Mikäli vuosittain olisi otettu koulutukseen 30 merikadettia, olisi henkilöstö riittänyt miehittämään laivaston, joka olisi käsittänyt neljä panssaroitua tykkivenettä, neljä hävittäjää, kuusi sukellusvenettä, 48 moottoritorpedovettä, koululaivan ja emälaivan. Ohjelma, johon sisältyi lisäksi apualuksia, olisi maksanut 557 miljoonaa markkaa.³⁶

Rannikkopuolustuksen johdossa toimeenpantiin vuoden 1923 alussa perusteellinen uudelleen järjestely, jonka yhteydessä Rannikkopuolustuksen esikunta lakkautettiin. Tilalle perustettiin Laivaston esikunta ja Rannikkotykistön esikunta. Sotasatama alistettiin suoraan Puolustusministeriölle. Laivaston päälliköksi määrättiin kommodori von Schoultz. Rannikkotykistön komentajaksi määrättiin ensin eversti Nenonen ja pari kuukautta myöhemmin eversti Almqvist. Hän hoiti tehtävää marraskuuhun 1924 saakka, jolloin hänen seuraajakseen määrättiin jääkärieverstiluutnantti Väinö Valve. Rannikkopuolustuksen Tarkastaja oli laivaston ja rannikkotykistön yhdyssiteenä Sotaväen esikunnassa. Kenraalimajuri Kivekäs toimi kyseisessä tehtävässä kesään 1925, jolloin hänen virkansa lakkautettiin. Yhteistoiminta jäi tällöin kahden Yleisesikuntaan sijoitetun yhteysupseerin varaan. Nämä olivat operatiivisessa toimistossa työskentelevä kapteeniluutnantti Eero Rahola ja liikekannallepanotoimistoon sijoitettu kapteeni Johan Rikman (Rikama).³⁷

Hallitus käsitteli talvella 1923 suuren rannikkopuolustuskomitean mietintöä, mutta piti komitean supistettua suunnitelmaakin liian kalliina. Hallitus määrätti kustannusten ylärajaksi 350 miljoonaa markkaa ja asetti huhtikuussa ns. ”pienen rannikkopuolustuskomitean” tutkimaan laivanrakennusohjelmaa ja karsimaan supistettua suunnitelmaa siten, että pysyttäisiin asetetun kustannusten katon puitteissa. Puolustusministeriö nimesi komitean puheenjohtajaksi Oscar Enckellin ja valitsi jäsenet aiemmasta suuresta rannikkopuolustuskomiteasta. Pienen rannikkopuolustuskomitean työ valmistui toukokuussa 1923. Ohjelma sisälsi kolme panssariroitua tykkivenettä, kaksi hävittäjää, seitsemän sukellusvenettä ja sukellusvene AG 16:n korjauksen, 38 moottoritorpedovenettä, koulu-laivan, emälaivan sekä kaksi miinaproomua. Alusten kokonaisuppouma oli 15 000 tonnia ja hankintakustannukset noin 366 miljoonaa markkaa. Hanke oli tarkoitus toteuttaa kahdeksassa vuodessa. Vaikka ohjelmaa ei sellaisenaan koskaan hyväksytty virallisesti, se muodosti silti kehyksen myöhemmille ratkaisuille.³⁸

Kaikki laivanrakennusohjelmat oli siihen asti laadittu erillisinä, ilman että ne olisi sidottu maanpuolustuksen kokonaistarpeisiin. Kun kenraalimajuri Nenonen nimitettiin kesällä 1923 puolustusministeriksi, hän piti tärkeänä, että saataisiin aikaan puolustuskykyksen ja materiaalitarpeet kattava kokonaisuus. Hän esitti tasavallan presidentille lokakuussa, että kutsuttaisiin koolle erityi-

nen sotaneuvosto antamaan lausunto puolustussuunnitelmistamme ja sotavoimien järjestelystä. Sotaneuvoston työskentelyn tuloksena hallitus asetti 26. marraskuuta 1923 komitean ”tutkimaan maan nykyisen puolustusjärjestelyn tarkoituksenmukaisuutta sekä tekemään ehdotuksensa sen uudestijärjestelystä, mikäli aihetta siihen katsottaisiin olevan”. – Komitea tunnetaan nimellä puolustusrevisioni tai puheenjohtajansa mukaan Hornborgin komitea. Komitean sotilasjäsenien joukossa ei ollut ainuttakaan meri- tai rannikkotyöntekijäjäseniä.³⁹

Cajanderin hallitus antoi toukokuussa 1924 eduskunnalle esityksen laiksi laivaston perustamisesta rannikkopuolustusta varten. Esitys lähetettiin valtiovarainvaliokuntaan, jonka tuli pyytää sotilasasiainvaliokunnan lausunto. Asiaa ei kuitenkaan ehditty käsitellä vuoden 1924 valtiopäivillä. Kun 31. toukokuuta 1924 nimitetty Ingmanin hallitus ei antanut uutta samansisältöistä esitystä eduskunnalle, niin lakiesitys raukesi.

Ingmanin hallitus kutsui puolustusrevisionin aloitteesta maahan brittiläisistä upseereista kokoonpannun asiantuntijakomission, jonka johtajaksi tuli kenraalimajuri Walter Kirke. Komissio laati kesällä 1924 suunnitelman meri- ja ilmapuolustuksen järjestämiseksi. Ingmanin hallitus laaditutti puolustusministeriössä uuden ehdotuksen laiksi laivaston perustamisesta. Ehdotus esiteltiin valtioneuvostossa 19. helmikuuta 1925 ja jätettiin erikseen muodostetun ministerivaliokunnan käsittelyn jälkeen hallituksen esityksenä eduskunnalle. Hallituksen esitys perustui brittiläisen asiantuntijakomission mietintöön ja puolustusrevisionin tutkimukseen.⁴⁰

Eduskunta lähetti hallituksen esityksen sotilasasiainvaliokuntaan, joka velvoitettiin pyytämään siitä lausunto valtiovarainvaliokunnalta. Laivasto tuli valiokuntakäsittelyn aikana surullisella tavalla yleisen huomion polttopisteeseen. Rannikkolaivue joutui Pohjanlahdelle suuntautuneella syyspurjehduksella hirmumyrskyn yllättämäksi. Muut alukset selviytyivät hätäsatamiin, mutta torpedovene S 2 upposi Reposaaren edustalla 4. lokakuuta 1925. Aluksen mukana meni syvyysiin sen koko 53 hengen miehistö. Tapahtuma oli koko kansaa vavahduttanut suuronnettomuus, mutta laivastolain eduskuntakäsittelyyn se ei näytä juurikaan vaikuttaneen. Eduskunnan suuri valiokunta esitti 12. marraskuuta, että eduskunta hylkäisi hallituksen esityksen laiksi laivaston rakentamisesta rannikkopuolustusta varten. Presidentti Relander puuttui tällöin

henkilökohtaisesti asian käsittelyyn ja kutsui luokseen neuvottelemaan eräitä hallituksen ja eduskunnan keskeisiä vaikuttajia. Eduskunta hyväksyi 13. marraskuuta 1925 toisessa käsittelyssä hallituksen esityksen laiksi laivaston rakentamiseksi rannikkopuolustusta varten, mutta äänesti sen viikko myöhemmin kolmannessa käsittelyssä lepäämään yli vaalien.⁴¹

Laivaston rakentaminen voitiin siitä huolimatta aloittaa, sillä eduskunta myönsi kyseiseen tarkoitukseen vuoden 1926 ylimääräisessä menoarviossa siirtomäärärahana 47 miljoonaa markkaa ja seuraavana vuonna samoin 46 miljoonaa markkaa. Monien vaiheiden jälkeen eduskunta hyväksyi 22. joulukuuta 1927 ”lain laivaston rakentamisesta rannikkopuolustusta varten.” Sen mukaan valtioneuvosto oikeutettiin ”rannikkopuolustusta varten ryhtymään toimenpiteisiin laivaston perustamiseksi sekä tarkoitusta varten neljän perättäisen vuoden aikana tämän lain voimaan tulemisesta lukien käyttämään valtion varoja yhteensä 215 miljoonaa markkaa.” – Laki tuli voimaan 1. päivänä tammikuuta 1928.⁴²

Laivastolain perusteella hankittiin

- kaksi panssarilaivaa (Väinämöinen ja Ilmarinen),
- neljä sukellusvenettä (Vetehinen, Vesihäisi, Iku-Turso ja Saukko) ja
- neljä moottoritorpedovenettä.

Panssarilaivat ja sukellusveneet rakennettiin kotimaassa. Englannista ostettiin kaksi Thornycroft-tyyppistä moottoritorpedovenettä ja kaksi samanlaista rakennettiin kotimaassa englantilaisella lisenssillä. Lisäksi rakennettiin kotimaassa Thornycroft-runkoinen vene, jossa sovellettiin 1920-luvun alussa Italiasta hankittujen kahden MAS-veneen torpedonheitinjärjestelmää.⁴³

Sotalaivojen rakentamista valvomaan ja alusten hankintoja hoitamaan perustettiin puolustusministeriöön vuoden 1925 lopulla laivanrakennustoimisto täydentämällä ministeriön meritoimiston henkilöstöä alan asiantuntijoilla. Laivanrakennustoimisto lähetti tarjouspyynnöt telakoille ja muille toimittajille, tarkisti tarjoukset sekä valitsi niistä sopivimmat. Toimisto kävi läpi rakennuspiirustukset ja suoritti kustannuslaskelmat kullekin varainhoitovuodelle. Toimisto valvoi alusten rakentamista telakoilla sekä toimi yhdysohjelmana toimittavien tuotantolaitosten ja puolustusministeriön vä-

lillä. Ulkomailta hankittujen koneistojen käyttöohjeiston käännöstyöt sekä alan käsikirjojen ja ohjesääntöjen laatiminen antoivat oman lisänsä toimiston toimenkuvaan. Komentajakapteeni Einar Schwanck toimi laivanrakennustoimiston ensimmäisenä päällikkönä. Hänellä oli apunaan sekä kotimaisia että ulkomaisia asiantuntijoita kuten saksalaiset sukellusvenemiehet, komentajakapteeni Karl Bartenbach ja insinööri A. Wolting.⁴⁴

1930-luvun alkuvuodet olivat laivastossa siirtymävaihetta, jossa organisaatio ja koulutus oli sopeutettava uusien alusten ja alusluokkien käyttöönoton asettamiin haasteisiin. Koulutuksellista valmiutta sukellusveneiden käyttöönottoon oli pohjustettu jo 1920-luvulla komentamalla kansipäällystää sekä teknillistä henkilökuntaa torpedo- ja sukellusvenekursseille ulkomaille. Alan koulutusta saatiin Ranskassa, Italiassa, Yhdysvalloissa, Tanskassa ja Ruotsissa.

Ensimmäinen sukellusvenekurssi toimeenpantiin 8. lokakuuta 1928–1. huhtikuuta 1929 Laivaston koulutuskunnassa. Kurssi jakautui erikoismestarien, konemiesten ja kansimiesten luokkiin. Turkuun perustettiin talvella 1930 sukellusvenekomennuskunta, joka sai käytännön koulutusta rakenteilla olevilla veneillä. Suuret sukellusveneet rakennettiin Ab Crichton-Vulcan Oy:n telakalla. Sukellusvene Vetehinen otettiin vastaan 13. lokakuuta 1930 ja sisarus Vesihiisi 2. joulukuuta. Veneet siirtyivät itsenäisyyspäiväksi Helsingin Eteläsatamaan, missä ne olivat yleisön nähtävissä.

Sukellusvene Saukko valmistui 16. joulukuuta Oy Hietalahden Telakka ja Konepajalla Helsingissä. Tämä 99 tonnin vene oli alkuun suunniteltu käytettäväksi Laatokalla. Sukellusveneet talvehtivat Suomenlinnassa. Vetehis-luokan kolmas vene, Iku-Turso, otettiin vastaan 13. lokakuuta 1931. Sukellusveneet liitettiin aluksi Torpedolaiivueeseen, josta muodostettiin 1932 Torpedo- ja Sukellusvenelaiive, kunnes seuraavana vuonna perustettiin Sukellusvenelaiive.⁴⁵

Panssarilaivojen koeajot ja laitteistojen kokeilut alkoivat vuonna 1931. Laivat oli rakennettu Ab Crichton-Vulcan Oy:n telakalla Turussa, joten niiden sijoituspaikka oli koekauden ajan Turku. Henkilökuntaa koulutettiin tänä aikana jo laivoilla. Panssarilaiva Väinämöinen otettiin vastaan 29. huhtikuuta 1932 ja panssarilaiva Ilmarinen seuraavana keväänä. Väinämöisen ensimmäinen päällikkö, komentajakapteeni Arvo Wirta oli palvellut ruotsalaisilla panssarilaivoilla. Hän johti Väinämöisen henkilöstön koulutuksen ja siirtyi sitten samaan tehtävään ja päälliköksi Ilmariselle. Väinämöisen

päällikkyyden otti vastaan komentajakapteeni Ragnar Hakola, joka oli saanut koulutuksensa Italiassa.⁴⁶

Laivaston piirissä tapahtui myös sellaista kehittämistoimintaa, jota ei näkynyt julkisuudessa, mutta jonka tulokset paransivat oleellisesti meripuolustuksen torjunnan tehoa ja alusten iskukykyä. Miinakoeosasto perustettiin 1930 tutkimaan ja kehittämään miinoja ja raivaimia. Miinakoeosaston johtajana toimi komentajakapteeni, sittemmin komentaja Eino Huttunen vuoteen 1937, jolloin hänet nimitettiin Laivastoaseman päälliköksi. Eino Huttunen ja hänen koeosastonsa kehittivät miina-aseemme kansainvälisesti tunnetulle tasolle ja loivat perustan menestyksekkäälle miinoitustoiminnalle sodissamme.

Torpedokoeasema valmistui vuonna 1935 Helsingin edustalla sijaitsevaan Isosaareen. Koeasema aloitti torpedojen järjestelmälliset koeammunnat, joiden avulla saatiin selville kunkin torpedon yksilölliset ominaisuudet. Tämä lisäsi ratkaisevasti torpedojen toimintavarmuutta ja paransi siten sukellusveneiden ja moottoritorpedo-veneiden iskukykyä. Myös vanhemman aluskaluston asejärjestelmiä kehitettiin. Tykkiveneet varustettiin 1930-luvun loppupuolella kuuntelulaitteilla ja syvyyspomminheittimillä sukellusveneiden torjuntaa silmällä pitäen.⁴⁷

Vaikka laivastoa oli kehitetty näyttävästi verrattuna puolustusvoimien muihin perushankintoihin, jäi laivasto silti kokoonpanoltaan torsioksi ja vaati täydentämistä. Koululaiva oli sisältynyt melkein kaikkiin laivasto-ohjelmiin vuodesta 1919 alkaen, mutta pudotettu pois laivastolaista. Koululaivakysymys ratkaistiin ostamalla 1930 Saksasta alkujaan ranskalainen fregatti, joka kunnostettiin Uudenkaupungin telakalla koululaivaksi ja sai nimen Suomen Joutsen.

Saksa oli kiertänyt Versailles'n rauhansopimuksen määräyksiä ja rakennuttanut Crichton-Vulcanin telakalla 250 tonnin sukellusveneen, jonka rakennusnumero oli "CV 707". Vene valmistui kesällä 1933, ja saksalaiset suorittivat 1933–1934 aluksella koeajoja, joiden tuloksia he hyödynsivät kehittäessään 250 tonnin rannikkosukellusveneitään. Suomen hallitus päätti tammikuussa 1936 ostaa "CV 707:n", joka liitettiin 30. huhtikuuta Sukellusveneläivueeseen nimellä Vesikko.

Vuosina 1937–1938 hankittiin kotimaasta kuusi puurunkoista Ahven-luokan raivaajaa, jotka korvasivat venäläisiltä jääneet ikääntyneet A-veneet.⁴⁸

Tietoja laivaston aluksista

Alus	Aseistus	Uppouma	Nopeus	Miehistö
Psl. Väinämöinen	tykistö: 4 × 254 mm	3900 tn	15 s	295
Psl. Ilmarinen	8 × 105 mm 3 × 40 mm			
Suv. Vetehinen	torpedot: 6 × 530 mm	490/715 tn	13/9 s	27
Suv. Vesihiisi	tykit: 1 × 76 mm			
Suv. Iku-Turso	1 × 20 mm it miinat: 20 kpl			
Suv. Vesikko	torpedot: 5 × 530 mm tykit: 1 × 20 mm it	250/300 tn	11/8 s	16
Suv. Saukko	torpedot: 2 × 450 mm tykit: 1 × 12,7 mm it miinat: 9 kpl pieniä tai 3 pientä ja 3 suurta	99/135 tn	7/6 s	13
Tyv. Hämeenmaa	tykistö: 2 × 102 mm	530 tn	15 s	52
Tyv. Uusimaa	1 × 40 mm it 1 × 20 mm it miinat: 40 kpl			
Tyv. Karjala	tykistö: 2 × 75 mm	340 tn	15 s	48
Tyv. Turunmaa	2 × 20 mm it miinat: 30 kpl			
Mil. Louhi (ent. M 1)	miinat: 140 kpl tykistö: 2 × 75 mm 2 × 20 mm it	770 tn	10 s	52
Mtv. Syöksy (Thornycroft-luokka)	torpedot: 2 × 450 mm miinat: 2–3 kpl 1 × kk	12 tn	40 s	7
Raiv. Ahven-luokka	miinat: 6 kpl kevyt raivain 1 × kk	17 tn	10 s	6

Lähde: Talvisodan historia 1, Helsinki 1977, s. 191;
Jatkosodan historia 6, Helsinki 1994, s. 21–23.

Tullimerivartiointi oli 1920-luvulla hoidettu suuriruhtinaskunnalta perityin organisaatioin ja järjestelyin. Poliisiviranomaiset vastasivat yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidosta rannikolla ja tullilaitos huolehti puolestaan tullivalvonnasta. Kieltolaista johtunut väkijuomien salakuljetus lieveilmioineen pakotti kuitenkin tehostamaan toimintaa, sillä tullilaitos ei enää kyennyt täyttämään tehtävänsä kansainvälisten salakuljetusliigojen saatua hankittua nopeakulkuisia kevyitä aluksia jopa käytöstä poistettuja entisiä moottoritorpedoveneitä. Merivartiolaitos perustettiin huhtikuussa 1930 annetulla lailla. Merivartiolaitos vastasi järjestyksen ja yleisen turvallisuuden ylläpidosta valtakunnan merirajalla ja laitokselle siirrettiin tullilaitokselle kuuluneet, merellä toimitettavaa tullivalvontaa koskeneet tehtävät.

Merivartiolaitos oli sisäasiainministeriön johdon ja valvonnan alainen ja sen esikunta kuului jaostona sisäasiainministeriön poliisiasiainosastoon. Merivartiolaitoksen sisäinen järjestys oli sotilallinen. Henkilökunta saatiin tullilaitoksesta, kauppalaivastosta ja laivastosta. Henkilökunta oli perustamisvaiheessa koulutukseltaan kirjavaa ja laadultaan epätasaista. Koulutuksen avulla ammattitaitoa saatiin kehitettyä ja henkilöstö muovattua yhtenäiseksi sodan alkuun mennessä.⁴⁹

Aluskalusto käsitti aluksi pääasiassa tullilaitoksen entisiä aluksia ja laivastolta saatuja moottoriveneitä. Tullilaitokselta saadut tullivartiolaivat ja vartiopurret olivat vanhoja höyryaluksia ja peräisin aikakaudelta, jolloin salakuljettajat toimivat vielä pääosin purjealuksin. Tullivartiolaivat nimettiin uudelleen vartiolaivoiksi. Vaikka ne itse olivat hitaita, niillä oli käytössään nopeita apuveneitä, jotka paransivat soveltuvuutta vartiotehtäviin. Vartiolaivat Aura, Merikotka ja Tiira pystyivät toimimaan myös avomerellä ja jopa jääolosuhteissa. Ne oli mahdollista varustaa sotatilanteessa saattajiksi. Merivoimat lainasivat merivartiolaitokselle neljä A-luokan vanhaa raivaajaa, jotka oli aseistettu 47 mm:n tykillä. A-veneet olivat käytössä elokuun puoliväliin 1933 saakka, jolloin ne palautettiin merivoimille. Partiointiin käytettyjä apuveneitä oli alkuvaiheessa noin seitsemänkymmentä. Kalusto oli kirjavaa, suurelta osin myös salakuljettajilta takavarikoitua ja sen vaihtuvuus oli suuri. Apuveneiden määrä lisääntyi 1930-luvun kuluessa yhdeksäänkymmeneen. Niistä 23 oli teräsrunkoisia ja 13 nopeita, yli 15 solmua kulkevia moottoriveneitä.⁵⁰

Merivartiolaitokselle hankittiin vuosina 1930–1935 Saksasta kaksi sekä kotimaisilta telakoilta ja veneveistämöiltä 14 kappaletta merikelpoisia vartiomoottoriveneitä (VMV-luokka). Ensimmäiset vartiomoottoriveneet käyttivät polttoaineena bensiiniä, joka aiheutti useita onnettomuuksia. Kun VMV-3 ja VMV-7 olivat tuhoutuneet tulipaloissa vuosina 1931 ja 1933 siirryttiin uudisrakenteissa kaasujäähdyttävien dieselmoottoreihin.

Ulkovartioaluksiksi ostettiin Belgiasta 1939 kaksi troolarityyppistä 350-tonnin moottorialusta. Ne saapuivat Suomeen 14. kesäkuuta ja saivat kasteessa nimet Uisko ja Tursas. Tullilaitos luovutti merivartiolaitokselle 1929 ostamansa Sääski-merkkisen vesitason, joka sai tunnuksen LK-1. Merivartiointia ja ambulanssilentoliikennettä varten ostettiin Merivartiolaitokselle suomalaiselta Aero Osakeyhtiöltä kaksi kuusipaikkaista yksimoottorista Junkers F-14 vesitasoa, jotka otettiin vastaan helmikuussa 1932 ja saivat tunnuksukset LK-2 ja LK-3. Sääski poistettiin käytöstä 1933 ja sen tilalle ostettiin 1934 Aerolta aiempien kaltainen matkustajaliikenteestä poistettu Junkers, joka sai tunnuksen LK-4. Junkerseissa oli radio ja radiosuuntimalaite sekä tekohengityslaite sairaankuljetuksia varten. LK-4 jouduttiin romuttamaan jo 1937 ja sen tilalle 1938 Hollannista tilattu viisipaikkainen Koolhoven Vliegtvingen FK-49 valmistui vasta talvisodan aikana ja annettiin ilmavoimille.⁵¹

Rannikkotykistön materiaallinen kehittäminen

Johtosuhteiden järjestely, jonka mukaan rannikkotykistö, laivasto ja sotasatama toimivat itsenäisinä ja erillään, oli epätydyttävä eikä vastannut rauhan ja sodan ajan tehtävien asettamia vaatimuksia. Yleisesikunnan järjestelytoimisto selvitteli vuonna 1926 rannikkotykistön ja laivaston uudelleen järjestelyä sekä laati rannikkopuolustuksen johdon järjestelyistä kapteeni Aladár Paasosen allekirjoittaman muistion, jonka suositukset johtivat käytännön toimenpiteisiin seuraavana keväänä.⁵²

Rannikkotykistö ja laivasto keskitettiin yhteiseen johtoon. Laivaston Esikunta ja Rannikkotykistön Esikunta yhdistettiin Meripuolustuksen Esikunnaksi. Jääkärieversti Väinö Valve siirrettiin 28. toukokuuta 1927 Meripuolustuksen Esikuntaan määrättyinä

Rannikkopuolustuksen vt. päälliköksi.⁵³ Virkanimike muutettiin 1928 Meripuolustuksen päälliköksi.

Puolustuslaitokselle säädettiin uusi kokoonpano 4. toukokuuta 1928 annetulla asetuksella. Sen mukaan merivoimat käsittivät meripuolustuksen esikunnan, rannikkotykistön, rannikkolaivaston ja meripuolustuksen kapitulantikoulun. Rannikkotykistöön kuului kolme rannikkotykistöröykmenttiä, erillinen rannikkotykistöpatteristo ja kaksi kiinteää ilmatorjuntapatteria.⁵⁴ Ilmatorjuntapatterien esiintyminen kokoonpanoissa viestii uudenaikaisen taktillisen ajattelun vaikutuksesta aselajin kehittämiseen.

Rannikkotykistön teknillinen kehittämistoiminta henkilöityi Johan (Jussi) Rikamassa. Hän toimi vuodesta 1927 Meripuolustuksen esikunnassa teknillisen toimiston päällikkönä ja aseosaston päällikkönä. Vuodesta 1933 alkaen hän oli Merivoimien esikunnan aseosaston päällikkö.

Rannikkotykistön kehittäminen alkoi säähavaintoasemaverkoston perustamisella rannikolle. Sääpalvelu antoi edellytykset säätietojen huomioon ottamiselle tykkien ampumataulukkojen laatimisessa ja koeammunnoissa sekä loi perustan ammuntojen ballistiselle valmistelulle. Sääasemat liitettiin valtakunnalliseen sääpalveluun, joten ne palvelivat merenkulkua ja rannikon asukkaita myös sääennustein.⁵⁵

Rikama aloitti 1927 kokeilut ammusten varustamiseksi ballistisilla kärjillä. Koeammunta toimeenpantiin elokuussa 1927 Miessaaren raskaalla patterilla ja taulukkoammunnat kesäkuussa 1928 Perkjärvellä. Ballistiset kärjet kehitettiin myös järeän ja kevyen rannikkotykistön ammuksiin. Uusi kärki pidensi vanhanmallisen tylpän ammuksen ampumaetäisyyttä keskimäärin 5–15 prosenttia. Kun samalla usein suurennettiin tykin korotusta ja ammuksen lähtönopeutta, tykin ampumaetäisyys kasvoi kaikkiaan 30–40 prosenttia. Ballistisen kärjen hinta oli vain 1–2 prosenttia ammuksen hinnasta. Hankinnat osuivat pääosin 1930-luvun lamakauteen ja olivat kansantaloudellisesti edullisia, tarjoamalla tilauksia teollisuudellemme ja edistämällä työllisyyttä. Kärjet voitiin kiinnittää ammuksiin paikan päällä patterien henkilöstön omin toimin, joten palkkakustannukset jäivät kohtuullisiksi. Kärkien kiinnitys ammuksiin oli vuosikausia kestänyt ulospäin näkymätön prosessi. Sen yhteydessä kunnostettiin systemaattisesti varauksessa olleet tykkien ampumatarvikkeet, mikä kohotti merkittävästi yksiköiden puolustusvalmiutta.⁵⁶

Joustolaite oli Canet-mallisissa tykeissä sijoitettu putken peräosan alle. Tämä rajoitti putkelle annettavaa suurinta korotusta. Kääntämällä tykin putki siten, että joustolaite tuli putken peräosan päälle oli suurinta korotusta mahdollista lisätä. Tämän keksimiseksi tarvittiin kuitenkin heräte. Sen antoi Rannikkotykistörykmentti 3:n komentaja, eversti Eino I. Järvinen esittämällä vaatimuksen rykmentille kuuluvan 152 mm:n rautatietykin korotuskulman suurentamisesta. Puolustusministeriön aseteknillisen toimiston päällikkö, eversti A. Hedlund oli nähnyt Venäjällä käännettävän pienempiä tykkeitä ja ehdotti samaa menetelmää kokeiltavaksi meillä. Rautatietykin suurin korotus saatiin kääntämisen ansiosta nostetuksi 30:een asteeseen eli samaksi kuin 152 mm:n korkealavettisilla tykeillä.

Rikama laajensi Hedlundin ehdotuksesta tykkien kääntämisen koskemaan kaikkia Canet-mallisia tykkeitä. Korkealavettisten 152 mm:n tykkien suurin korotus oli kääntämisen jälkeen 42–50 astetta lavettiratkaisusta riippuen. Näiden tykkien kantama kasvoi lisääntyneen korotuksen ja parannetun ampumatarvikkeen ansiosta 13,2 km:stä 20 km:iin. Kääntämisen jälkeen kevyet ja raskaat rannikkotykit soveltuivat myös ilma-ammuntaan.⁵⁷

Korkealavettisten tykkien tulinopeus oli alkuaan vain noin yksi laukaus minuutissa suurilla korotuksilla ammuttaessa. Tämä johtui siitä, että jokaisen laukauksen jälkeen putki laskettiin latauskorolle vaakatasoon ja suunnattiin lataamisen jälkeen ammunnan edellyttämälle korotukselle. Korkeussuuntaukseen kuluvan ajan pienentämiseksi alettiin tykki ladata suoraan ampumakorotuksella ja lataussilloista poistettiin uutta lataustapaa rajoittavat rakenteet. Tykin tulinopeus kasvoi tämän ansiosta 4–6 laukaukseen minuutissa.⁵⁸

Järeiden rannikkopattereiden rakentaminen ja tykkien modernisointi oli rannikkotykistön mittavin ponnistus 1930-luvulla. Kehitystyö alkoi Öron 305 mm:n tykkien kunnostamisella niin, että niillä voitiin suorittaa koeammuntoja. Tykkien suuntaus ja lataus sähköistettiin. Tulinopeus nousi tämän ansiosta yhteen laukaukseen minuutissa. Russarön kuusitykkinen 234 mm:n patteri uudistettiin vastaavalla tavalla. Tykkeihin konstruointiin korkeammat lavetit ja suuremman korotuksen ansiosta aseiden kantama kasvoi 18 km:stä yli 25 km:iin.⁵⁹

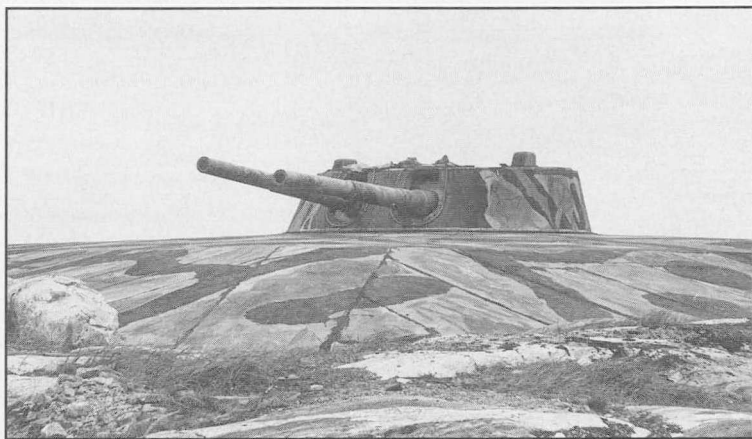
Öröstä siirrettiin kaksi 305 mm:n tykkiä Viipurinlahden länsirannalle Ristinиеmeen. Rakennustyöt aloitettiin keväällä 1937 ja patteri saatiin ampumakuntoon syksyllä 1939.⁶⁰

Venäläisiltä oli jäänyt Mäkiluotoon kaksi rakenteilla ollutta 356 mm:n kaksoistykkitornia, tosin ilman tykkeitä. Tornien kunnostamisesta ja varustamisesta Inosta saaduilla 305 mm:n tykeillä käytiin useita vuosia kestänyt monivaiheinen taistelu. Rikama on kertonut, että häntä ”pidettiin suorastaan järjettömänä”, kun hän Sotakorkeakoulun vieraillessa 1926 Mäkiluodossa oli ehdottanut tykkitornien kunnostamista.⁶¹ Käsitykset järeiden tykkitornien arvosta muuttuivat kuitenkin kaluston kunnostamista puoltaviksi vuosikymmenen vaihteeseen mennessä. Viron merivoimien komentaja, kontra-amiraali Hermann Salza esitti Suomen ja Viron yleisesikuntien neuvottelussa helmikuussa 1930 Tallinnassa mm. molempien maiden laivastojen yhteistyötä Neuvostoliiton laivastoa vastaan. Hän arvioi, että Suomen ja Viron laivastot voisivat laskea miinakentän Porkkalan – Naissaaren kapeikkoon, ja esitti, että suomalaiset rakentaisivat sulkutoiminnan vahvistamiseksi Porkkalan järeän patterin, joka yhdessä Tallinnan edustalla sijaitsevan järeän patterin kanssa voisi tehokkaasti rajoittaa neuvostolai-vaston toimintaa kapeikossa.⁶²

Salzan ehdotus johti toimenpiteisiin Suomen puolustusvoimien ylimmässä johdossa. Helsingin – Porkkalan seudun kiinteää rannikkopuolustusta päätettiin vahvistaa käytettävissä olevalla raskaimmalla tykistöllä. Tykkien sijoitukseen vaikutti toisaalta yhteistoiminta virolaisten kanssa ja toisaalta Viron puolustuskyky tai mahdollinen puolueettomuus. Sellaisen tapauksen varalta, että Suomi joutuisi taistelemaan yksin Neuvostoliittoa vastaan, Yleisesikunta piti tarkoituksenmukaisimpana vaihtoehtoa, jossa kaksi tykkiä sijoitettaisiin Mäkiluotoon ja toiset kaksi Helsingin edustalle Kuivasaaren.⁶³

Työt Mäkiluodossa aloitettiin keväällä 1931 ja ensimmäiset koeammunnat suoritettiin syyskesällä 1933. Kuivasaaren kaksoistornin peruskivi laskettiin 12. toukokuuta 1934 juhlallisesti puolustusministerin ja sotaväen päällikön läsnäollessa. Koeammunnat Kuivasaaresta päästiin aloittamaan jo kesällä 1935. Kuivasaaresta vapautui muualle sijoitettavaksi nelitykkinen 254 mm:n järeä patteri.

Mäkiluodon ja Kuivasaaren tykkitornien suuntaus ja lataus sähköistettiin. Modernisoiduilla ampumatarvikkeilla niiden tykkien

Mäkiluodon 305 mm:n kaksoistykkitorni. SA-kuva.

The twin 305mm gun turret at Mäkiluoto.

kantama saatiin kasvatettua 26 km:stä 43 km:iin. Rannikkotykkistöllemme oli onnistuttu kehittämään ainakin Pohjoismaiden tehokain asejärjestelmä.⁶⁴

Itsenäisen Suomen puolustusvoimia luotaessa oli rannikkotykkistössä otettu käyttöön venäläinen ampumatekniikka sellaisenaan. Ratkaisu oli niissä oloissa luonnollinen. Venäläiset ampumamenetelmät eivät 1930-luvulle tultaessa kuitenkaan enää vastanneet tykkistön kalustollisen kehityksen asettamia vaatimuksia. Järeän ja raskaan rannikkotykkistön varsinaiseksi ampumamenetelmäksi kehitettiin valmisteltu ammunta (VA), joka vahvistettiin käyttöön 1932 ilmestyneessä Rannikkotykkistön Ampumaohjesäännössä. Valmisteltu ammunta perustui tarkkaan ja jatkuvaan etäisyydenmittaukseen sekä tykittäiseen laskentaan. Tykeillä oli käytettävissä joka hetki ajankohtaiset ampuma-arvot ja tykkien suuntaaminen oli jatkuvaa. Valmisteltu ammunta oli mahdollista aloittaa suoraan vaikutusammuntana. Epäsuorasuuntaus tuli pääsuuntausmenetelmäksi kasvaneiden ampumaetäisyyksien ja patterien hajaryhmittämisen vuoksi. Leikkausmittaus tuli päämittausmenetelmäksi.

Suunnin ja etäisyydenmittari toiminnassa tulenjohtoasemassa. (SA-kuva).

A bearing- and range-finder in operation at a fire control position.

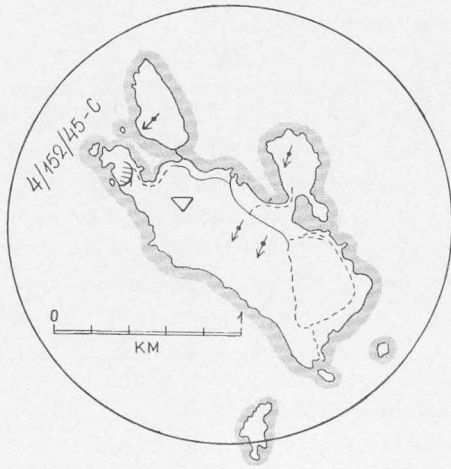
Pika-ammunta suorasuuntauksella etäisyysmittarin avulla (PAE) säilytettiin raskaan tykistön varamenetelmänä. Kevyen tykistön käyttämä pika-ammunta (PA) ilman etäisyysmittaria uusittiin 1936 ja 1938. Pika-ammunta suoritettiin matkanporrastuksin, tarkistamalla porrasrajoja ja ottamalla pituusennakko entistä paremmin huomioon.⁶⁵

Uudet ampumamenetelmät ja kasvaneet kantamat asettivat lisävaatimuksia tulenjohto- ja mittausasemille. Tulenjohtajan oli nähtävä linnakkeelta maalin mastot ja kansirakenteet viimeistään samalla hetkellä kun tähyistäjä maalin taistelumärssyssä sai näkyviinsä linnakkeen rakenteet. Tämä pakotti rakentamaan 10–14 metriä korkeita teräsbetonisia torneja, joiden seinän vahvuus oli noin 30–40 cm. Tornien eri kerroksissa oli tilat tulenjohto-, mittaus- ja viestitoiminnalle sekä majoitustilat henkilöstölle. Tornit varustettiin lämmitys- ja tuuletuslaittein.⁶⁶

Tulenjohto- ja mittausasemien rakentaminen merikaapelitöineen oli oloissamme merkittävä linnoitusohjelma, joka oli käynnissä koko 1930-luvun. Pelkästään Rannikkotykistörykmentti yhden alueelle valmistui kaikkiaan kuusi edellä kuvatun mallista ns. ”Rikaman saappaaksi” kutsuttua tulenjohtotornia Eestiluodon ja Järvön väliselle alueelle. Mäkiluotoon rakennettiin vuosina 1935–36 tulenjohto- ja mittautorni, jonka piirustukset oli laatinut insinööriluutnantti Herman Paqvalen. Torni oli paksuseinäinen, ”bunkkerimainen” ja ”Rikaman saappaita” matalampi. Se oli taistelunkestävä omaleimainen konstruktio. Mäkiluodon linnakkeen tulivoimaa vahvennettiin samoihin aikoihin entisestään asentamalla saaren eteläpäähän kaksi 203 mm:n rannikkotykkiä avoasemiin.⁶⁷

Pietari Suuren merilinnoituksen venäläinen rannikkotykistö oli sijoitettu koottuihin patteriasemiin, tykit 20–30 metrin välein. Ampumasektori rajoittui 2 000 piiruuun (120 asteeseen), jottei laukauksen suupaine iskisi viereisen tykin asemaan. Öron ja Russarön järeät patterit sekä Pihlajasaaren kevyt patteri muodostivat kuitenkin poikkeuksen, sillä ne oli hajaryhmitetty jaoksittain. Laatokalle ja Suomenlahden itäosiin 1920-luvun alussa rakennetut omat patterimme olivat venäläisen kootun mallin mukaisia. Ensimmäinen hajaryhmittäminen toimeenpantiin vuonna 1926 Rankin raskaalla patterilla. Seuraavana vuonna aloitettiin Kirkonmaahan rakentamaan 254 mm:n järeää patteria, joka hajaryhmitettiin jaoksittain.

Hajaryhmitys Tuppuran linnakkeella
Lähde: Suomen rannikkotykistö 1918–1958. Helsinki 1959, s. 89.

Dispersed grouping at Tuppura fort.

ne oli hajaryhmitetty jaoksittain. Laatokalle ja Suomenlahden itäosiin 1920-luvun alussa rakennetut omat patterimme olivat venäläisen kootun mallin mukaisia. Ensimmäinen hajaryhmittäminen toimeenpantiin vuonna 1926 Rankin raskaalla patterilla. Seuraavana vuonna aloitettiin Kirkonmaahan rakentamaan 254 mm:n järeää patteria, joka hajaryhmitettiin jaoksittain.

Pattereiden hajaryhmitykseen siirryttiin rannikkotykistössä var-

sinaisesti 1930-luvulla. Vanhoista patteriasemista siirrettiin keskimmäiset tykit pois. Laitimmaisiiin tykkiasemiin rakennettiin puuttuvat selkäsuoajat ja suojalipat. Hajaryhmitettävät tykit sijoitettiin 200–500 metrin päähän patterin peruspisteestä kantalinnoitettuihin ”kuoppa”-aseisiin. ”Kuopan” ympärille rakennettiin ammus- ja panoskellarit sekä miehistösuojat. Täysympyrän muotoisen kuopan halkaisijaa pienennettiin betonisella suojalipalla. Hajaryhmityksessä tykit voitiin sijoittaa kauaksi rannasta ja maastouttaa mereltä käsin vaikeasti havaittaviin aseisiin, mikä lisäsi linnakkeen taistelunkestävyyttä. Hajaryhmitetty patteri kykeni ampumaan täysympyräsektorissa, sillä naapuritykkien yli oli mahdollista tulittaa suhteellisen lyhyilläkin ampumaetäisyyksillä.⁶⁸

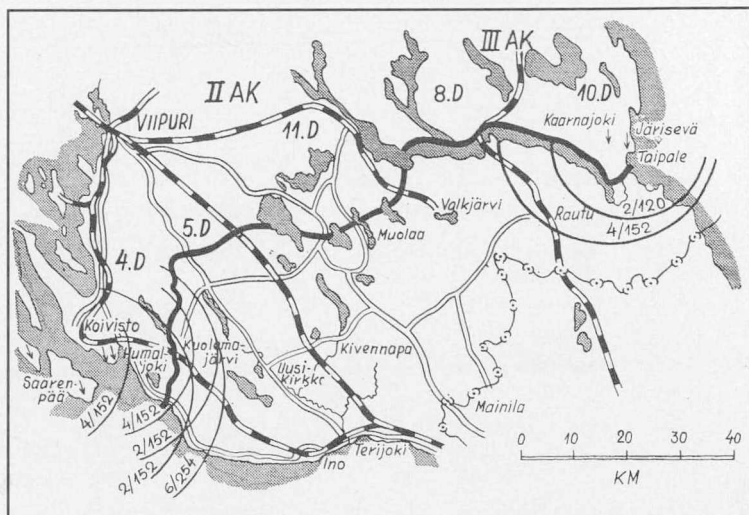
Pattereiden hajaryhmittäminen paransi ratkaisevasti rannikkotykkistön mahdollisuuksia tukea maavoimien taistelua. Tällä tuli olemaan merkitystä erityisesti Karjalan kannaksella. Pääpuolustuslinjan länsipään takana Humaljoella sijainneet kaksi raskasta patteria hajaryhmitettiin vuosina 1936–1937. Kaksi 152 mm:n Canet-tykkiä siirrettiin siinä yhteydessä Saarenpään entisiin järeän patterin tykkiasemiin. Saarenpään 254 mm:n järeä patteri hajaryhmitettiin ja muutettiin kuusitykkiseksi.

Pääpuolustuslinjan itäpään taakse Kaarnajoelle rakennettiin 1930-luvun lopulla nelitykkinen 152 mm:n raskas patteri. Se sijoitettiin suosaarekkeeseen ja maastoutettiin huolellisesti. Ampumaetäisyys pääpuolustuslinjan eteen Taipaleenjoella ja Suvannolla oli 6–8 km. Lyhin etäisyys Laatokan rantaan oli noin 4 km.⁶⁹

Rannikkotykkistön kehittämistoimintaa edesauttoi se, että keskeisillä virkapaikoilla ei tapahtunut nopeita henkilövaihdoksia. Rannikkotykkistöjoukko-osastojen komentajat esimerkiksi olivat tehtävissään koko 1930-luvun.

Operatiiviset valmistelut ja kertausharjoitukset

Merivoimien puolustus suunnitelmien uusiminen käynnistettiin hyvissä ajojen ennen puolustusvoimien siirtymistä alueelliseen puolustusjärjestelmään. Työskentelyn painopiste oli vuosina 1930–1932 Meripuolustuksen esikunnassa, joka laati sodan ajan toiminnan suunnitelmat ns. punaiset kirjat. Ne käsittivät yleisen osan, teknillisen osan, merivartiointia ja tiedustelua sekä viestitoimintaa käsit-

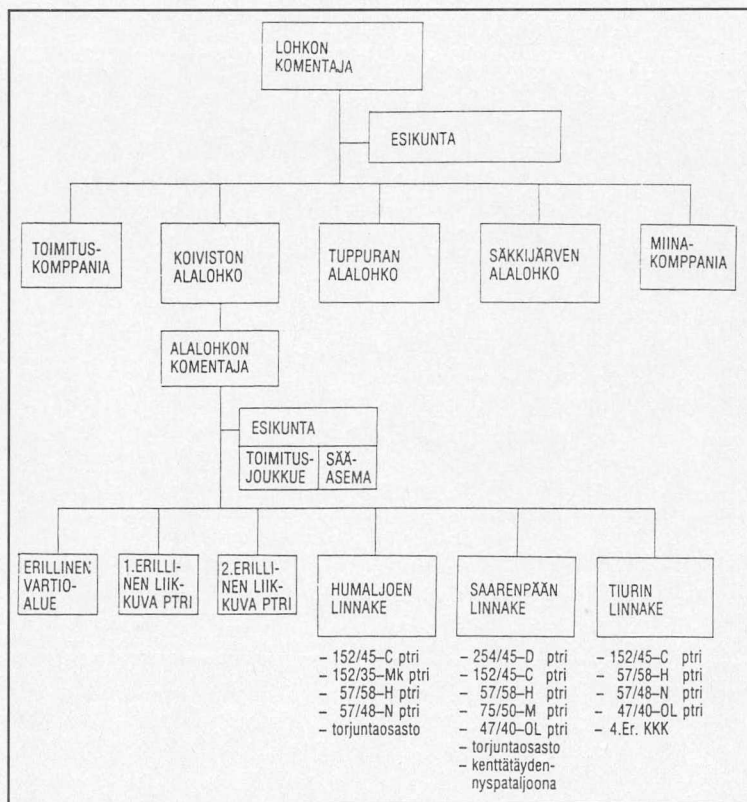
Rannikkotykkistön ryhmitys Pääaseman sivustoilla Talvisodan aikana. Lähde: Suomen rannikkotykkistö 1918–1958. Helsinki 1959, s. 95.

The concentration of coastal artillery on the flanks of the Main Position during the Winter War.

televät osat. Samaan aikaan laadittiin uudet sodan ajan määrävahvuudet ja rannikkolohkojen toimintaohjeet sekä niitä täydentävät Lkp-toimintaohjeet. Määrävahvuudet lähetettiin huhti–kesäkuussa rannikkotykkistöjoukko-osastoille ja rannikolla toimiville suoje-luskuntapiireille.⁷⁰

Meripuolustuksen upseerien sodan ajan sijoitustaulukot valmistuivat syksyllä 1932 ja lähetettiin perustajille 1. marraskuuta. Valmistelujen painopiste siirtyi tämän jälkeen joukko-osastoihin ja merivoimille joukkoja perustaviin suoje-luskuntapiireihin, missä puolustus suunnitelmat kehittyivät vuosina 1933–1939 käskyiksi, joita kokeiltiin harjoituksissa.⁷¹

Rannikkolohkot vastasivat rannikkojen puolustuksesta. Rannikkolohkot olivat alueellisia yhtymiä, joiden kokoonpano, vahvuus ja tehtävät oli määritelty jo rauhan aikana. Lohko käsitti esikunnan,

Viipurin Lohkon kokoonpano Talvisodan alkaessa.

Lähde: Talvisodan historia 1, s. 189.

The composition of the Viipuri sector at the start of the Winter War.

toimituskomppanian, liukuvan määrän alalohkoja sekä maavoimien ja merivoimien yksiköitä. Oheisena oleva kaavio esittää Viipurin Lohkon kokoonpanoa talvisodan alussa.

Laatokan katsottiin muodostuvan omaksi sotänäyttämökseen. Sinne perustettiin Laatokan Meripuolustus, joka tuli suoraan ylipäällikön alaiseksi. Suomenlahden puolustuksesta vastaavat rannikkolohkot ja Rannikkolaivasto olivat suoraan merivoimien ko-

mentajan alaisia. Turun sekä Satakunnan lohkot oli tarkoitus alistaa Lounais-Suomen Meripuolustukselle ja Vaasan sekä Oulun lohkot Pohjanlahden Meripuolustukselle.⁷²

Merivartiolaitos vastasi Ahvenanmaan Lohkon liikekannallepano- ja puolustusvalmisteluista. Merivoimien Esikunta tuki Merivartiolaitosta valmistelutöissä asettamalla käyttöön lohkolle sijoitettua henkilöstöä. Ahvenanmaan Lohkolle oli suunniteltu alistaa maavoimia: jalkaväkirykmentti, polkupyöräpataljoona sekä erillinen kevyt kenttätykistöpatteristo.

Merivoimien reserveiksi oli tarkoitus perustaa seitsemän erillistä pataljoonaa, seitsemän erillistä polkupyöräkomppaniaa sekä neljä konekiväärikomppaniaa. Tärkeimmille lohkoille oli siten mahdollista alistaa pataljoona, polkupyöräkomppania ja konekiväärikomppania.⁷³

Puolustusvoimien siirtyminen aluejärjestelmään vaikutti usean joukko-osaston kokoonpanoon sekä ennen kaikkea koulutukseen. ”Suuret kertausharjoitukset” alkoivat. Myös yhteistoiminta Suojeluskuntajärjestön kanssa tiivistyi ja sai uusia entistä konkreettisempia muotoja. Meripuolustuksen nimi muutettiin 30. kesäkuuta 1933 Merivoimiksi ja Meripuolustuksen Esikunnan nimi Merivoimien Esikunnaksi. Meripuolustuksen päällikkö, eversti Väinö Valve ylennettiin 16. toukokuuta 1933 kenraalimajuriksi ja hän toimi 30. kesäkuuta lähtien Merivoimien komentajana. Puolustuslaitokselle säädettiin uusi kokoonpano 29. kesäkuuta 1933 annetulla Puolustuslaitosasetuksella. Merivoimat tulivat käsittämään merivoimien esikunnan, rannikkolaivaston, kolme rannikkotykistörykmenttiä, erillisen rannikkotykistöpatteriston ja laivastoaseman.⁷⁴ Rannikkotykistörykmentti 2:n kokoonpanoa muutettiin 1. lokakuuta 1933 siten, että sen I Patteristosta muodostettiin itsenäinen joukko-osasto, 2. Erillinen Rannikkotykistöpatteristo. Sen kokoonpano sisälsi esikunnan, linnakkeet ja Rannikkolaivaston henkilökunnasta muodostetun miinakomppanian.⁷⁵

Puolustusvoimissa oli toimeenpantu 1925–1932 reservin kertausharjoituksia siten, että kukin rannikkotykistöjoukko-osasto koulutti vuosittain yhden siitä reserviin siirtyneen vuosiluokan upseerit ja aliupseerit. Miehistöön kuuluvia reserviläisiä ei kutsuttu kertausharjoituksiin. Järjestely oli epätydyttävä, sillä ensinnäkin mielekkään koulutuksen järjestäminen pelkästään johtajia käsittävälle harjoitusosastolle oli vaikeaa, ja toisaalta koulutusjärjestelmä ei

tuottanut riittävästi reserviä sodan ajan tarpeita varten. Siirryttäessä aluejärjestelmään vuosina 1932–1934 kertausharjoitusjärjestelmä muutettiin valmiuden edellyttämälle tasolle. Reserviupseerien ja -aliupseerien tehtäväkohtaisista harjoituksista siirryttiin koulutusjärjestelmään, jossa reserviläisille annettiin koulutusta sodan ajan kokoonpanoissa. Kaikki sodan ajan rannikkotykistöjoukot oli määrä kertausharjoittaa viiden vuoden välein. Kun ensimmäiset harjoitukset toimeenpantiin 1935, ehdittiin kaikki sodan ajan joukot kouluttaa ennen talvisodan syttymistä.⁷⁶

Kukin joukko-osasto toimeenpani kertausharjoituksen yleensä joka toinen vuosi. Henkilöstö astui palvelukseen porrastetusti, ensin upseerit, sitten pääosa aliupseereista ja viimeksi miehistö sekä osa aliupseereista. Harjoituksen kesto oli upseereilla sekä pääosalla aliupseereista 30 vrk ja miehistöllä sekä osalla aliupseereista 20 vrk. Joukkojen kertausharjoitukset olivat 1930-luvulla siten periaatteellisilta järjestelyiltään, harjoitusten kestoja lukuunottamatta, 1960-luvun lopulla käynnistettyjen harjoitusten kaltaisia.⁷⁷

Varusmieskoulutus jatkui joukko-osastoissa tavanomaisessa laajuudessaan myös kertausharjoitusten aikana. Merivoimien koulutusta rationalisoitiin aluejärjestelmään siirryttäessä siten, että vuodesta 1935 alkaen koko Merivoimien kesäkuun saapumiserän alokkaat koulutettiin Rannikkotykistörykmentti 1:ssä, johon perustettiin sitä varten tilapäinen alokaskoulutusyksikkö. Tykistön harjoitusammunnat vietiin läpi vakiintuneen käytännön mukaisesti siten, että kesäkuussa aloitettiin kevyillä pattereilla ja elo-syyskuussa olivat vuorossa raskaat ja järeät patterit. Joukkojen tykistölinen valmius nousi siten ajan myötä ja oli parhaimmillaan aina ulkovaltojen vuosittaisten ”syysmanööverien” aikana.⁷⁸

Syyskuun kriisi 1938

Tšekkoslovakian kriisi kärjistyi 12. syyskuuta 1938, kun Hitler vaati Nürnbergin puoluekokouksessa pitämässään puheessa suhteittaisaksalaisille itsemääräämisoikeutta. Ison-Britannian pääministeri, Sir Neville Chamberlain tapasi Hitlerin 15. syyskuuta Berchtesgadenissa ja toisen kerran 22.–23. syyskuuta Berliinissä. Neuvottelut jäivät tuloksettomiksi Saksan esitettyä Tšekkoslova-

kiaa koskevia lisävaatimuksia. Kun Iso-Britannia ja Ranska eivät suostuneet Saksan vaatimuksiin, oli ilmassa ilmeinen sodan uhka. Tšekkoslovakia pani 23. syyskuuta joukkonsa liikekannalle voidakseen puolustaa alueellista koskemattomuuttaan. Ranska kutsui miljoona reserviläistä palvelukseen ja kriisi saavutti 27.–28. syyskuuta huippunsa, kun Iso-Britannia ilmoitti radiossa laivastonsa liikekannallepanosta.⁷⁹

Vallinnut tilanne aiheutti maihinnousun uhkan Ahvenanmaalle ja Etelä-Suomen rannikolle, minkä torjumiseksi ryhdyttiin toimenpiteisiin. Ahvenanmaan puolustamiseksi tarkoitetut joukot kutsuttiin 23. syyskuuta annetuilla käskyillä ylimääräisiin harjoituksiin. Etelä-Suomen ja Laatokan rannikkolohkot siirtyivät 23. syyskuuta sodanuhkamiehitykseen. Tämä tarkoitti sitä, että joukko-osastot siirtyivät runkokokoonpanoon täydennettyinä suojeluskuntien ja merivartiolaitoksen henkilöstöllä. Syyskuun 27. päivänä annettiin sotilaspiireille käsky kutsua rannikkolohkojen reserviläiset ylimääräiseen palvelukseen. Tämä merkitsi siirtymistä sodan ajan kokoonpanoihin ja lohkojen sekä alalohkojen perustamista.⁸⁰

Tilanne oli kehittynyt Suomenlahdella jo uhkaavaksi. Neuvostoliiton Itämeren laivasto oli lähtenyt liikkeelle Kronstadtin – Leningradin alueelta. Pääosasto, joka käsitti mm. kaksi taistelulaivaa ja seitsemän hävittäjää ohitti Suursaaren 28. syyskuuta illalla. Ilmasa oli huhuja, että Saksan laivasto olisi lähtenyt Itä-Preussin tukikohdista kohti pohjoista. Neuvostoliiton Itämeren laivasto havaittiin 29. syyskuuta puolilta päivin Suomenlahden suulla noin 15 meripeninkulmaa Bengtskäristä lounaaseen. Kemiön alueella perustettu Polkupyöräpataljoona 8 kuormattiin Turussa kello 18 alkaen laivoihin Ahvenanmaalle siirtoa varten. Lähtökäskyä ei kuitenkaan tarvinnut antaa, sillä tilanne laukesi. Neuvostoliiton Itämeren laivasto ei ilmeisesti ollutkaan matkalla Ahvenanmaalle, vaan näytti odottavan Münchenin neuvottelujen tulosta. Itämeren laivasto ryhmittyi Pohjoiselle Itämerelle, jossa oli operaatiotilaa ja missä se ei olisi samalla tavalla alttiina saksalaisten mahdollisille ilmahyökkäyksille kuin Suomenlahden perukassa. Neuvostoliitolla oli puolustus sopimus Tšekkoslovakian kanssa, joten sota Saksan kanssa oli todennäköinen, jos Saksa olisi hyökännyt Tšekkoslovakiaan.

Seuraavan yön aikana Itämeren laivasto kääntyi ympäri ja suuntasi kohti Suomenlahtea. Pääosasto havaittiin 30. syyskuuta

Tietoja Rannikkotykeistä

Työkkimalli	Ammuksen paino (kg)	Suurin korotus (0)	Suurin kantama	Tulinopeus	Huomautuksia
75/50 C	6,3	32,5	9600-9800	15 ls/min	1), C = Canet
102/60 O	17,5	18	13 600	15 ls/min	1), O = Obuhov
120/41 A	20,3	45	12 700-12 900	6 ls/min	A = Armstrong
120/50 V2	20,8	30	16 500	5 ls/min/putki	1), V = Vickers, 2)
130/50 N	33,3	45	22 000	5 ls/min	1), N = Nikolajev
152/45 C	41,5	49	20 000	4 -5 ls/min	
203/45 C	93,5	39-40	24 000	2 ls/min	
234/50 Be	172	31/33	25 500	1 -2 ls/min	Be = Bethlehem Steel
254/45 D	235	30	27 500	1 ls/min	D = Durlacher
305/52 O	453	29	36 000	1 ls/min	
305/52 O2	355	38	42 900	1 ls/min/putki	2)

Lähde: Enqvist, Ove: Itsenäisen Suomen rannikkotykit 1918-1998, Helsinki 1999 passim.

Selite: 1) myös laivatykkinä
2) kaksoistykki

Inkoon tasalla matkalla itään. Kriisi oli lauennut, kun Hitler oli 28. syyskuuta kutsunut Chamberlainin, Daladierin ja Mussolinin seuraavaksi päiväksi neljän vallan kokoukseen Müncheniin ja neuvotteluissa päästiin sopimukseen.⁸¹

Puolustusministeriö antoi 1. lokakuuta ohjeet ylimääräisten harjoitusten lopettamisesta ja reserviläisten kotiuttaminen alkoi seuraavana päivänä. ”Syyskuun kriisi” oli ikäänkuin kenraaliharjoitus näytelmälle, joka oli edessä vuotta myöhemmin ja silloin vieläkin vakavammassa puitteissa. Ylimääräisten harjoitusten ansiosta saatiin paljon hyödyllisiä kokemuksia joukkojen perustamisesta ja niiden toimintavalmiuden kohottamisesta. Ylimääräisten harjoitusten aikana tuli toisaalta myös ilmi puolustusvalmisteluissa esiintyneitä puutteita, joita pyrittiin nopeasti korjaamaan.⁸²

Merivoimien Esikunta lähetti 11. lokakuuta Puolustusministeriölle kustannusarvion Satamaniemen patterin rakennustyön ensi vaiheesta ja ilmoitti samalla antaneensa kaikki betonityöt urakalla viipurilaiselle rakennusliikkeelle. Nelitykkisen 152/45-C -patterin tykkiasemat tehtiin Kaarnajoen piirustusten mukaan. Tulenjohtotorni ja vartiorakennus sisältyivät urakkaan. Patteri, joka sijaitsi Viipurinlahden suulla, valmistui syksyllä 1939.

Merivoimien komentaja ehdotti 20. syyskuuta 1938 Saaristomerellä sijaitsevien Bokullan ja Lökhölmmin varustamista kahdella tai kolmella 152/35 -merikanuunalla sekä nelitykkisen 152/45-C -patterin rakentamista Hästö-Busöhön Hankoniemen itäpuolelle. Bokullan ja Lökhölmmin tykit asennettiin kalliolle ja niihin rakennettiin seuraavana kesänä rintasuojat. Hästö-Busöhön asennettiin kolme tykkiä syksyllä 1938 ja seuraavana vuonna neljäs.⁸³

Keväällä 1938 oli säädetty perushankintaohjelma. Puolustusministeriö asetti 16. marraskuuta 1938 komitean, jonka tuli laatia merivoimille yksityiskohtainen hankintaohjelma, joka sisälsi linnonittamisen ja laivasto-ohjelman. Komitean suositusten perusteella rakennettiin vuonna 1939 kaksitykkiset 152/45-C -patterit Mustamaahan Haminan edustalle, Lehtiseen Loviisan ja Pirttisaareen Porvoon edustalle sekä Träsköhön Porkkalan alueelle. Kiinteän rannikkotykkistön ryhmitystä muutettiin siten ajankohtaista uhkaa vastaavaksi täyttämällä aiemmassa ryhmityksessä olleita aukkoja.

Hankintaohjelmaan sisältyi seitsemän 75 mm:n ilmatorjuntapatteria, joista ensi vaiheessa oli tarkoitus sijoittaa ilmatorjuntayksiköt Mäkiluodon ja Ristiniemen järeille pattereille. Valveen komitea

varasi varoja myös linnakkeiden lähipuolustusasemien rakentamiseen. Kesäkuussa 1939 saatiin vapaaehtoisin linnoitustöihin rannikkolinnakkeille 225 miestä, jotka työskentelivät Valamossa, Kaarnaajoella, Saarenpäässä, Satamaniemessä, Pirttisaarella, Suomenlinnassa sekä Bokullassa. Kaikki joukko-osastot pyysivät syksyllä lisää vapaaehtoisia linnoittajia, mutta niitä ei silloin enää voitu saada.⁸⁴

Valmiuden kohottaminen syksyllä 1939

Toisen maailmansodan syttyminen vaikutti välittömästi varuskuntien elämänmenoon. Kantahenkilökunnan lomat oli peruutettu jo elokuussa, kun suurpoliittinen tilanne oli kiristynyt sodan uhan asteelle Saksan ja Neuvostoliiton 23. elokuuta 1939 solmimaan hyökkäämättömyyssopimuksen johdosta. Puolustusministeriö kehotti elokuun 29. päivänä Kauppa- ja Teollisuusministeriön välityksellä Merenkulkuhallitusta antamaan varoituksen Itämerellä liikkuville kauppa-aluksille, että nämä välttäisivät avomerta ja siirtyisivät Suomen tai Ruotsin rannikoiden suojaan. Saksan hyökättyä 1. syyskuuta Puolaan määrättiin puolustusvoimissa yleinen loma-kielto, merivoimiin kutsuttiin palvelukseen 7 500 reserviläistä ja Ahvenanmaalle tarkoitetuista joukoista kutsuttiin ylimääräisiin harjoituksiin Polkupyöräpataljoona 8 sekä yksi raskas kanuunapatteri. Merivartiolaitoksen Ahvenanmaan piiriä vahvennettiin heti syyskuun alussa ja Merivartiolaitoksen päällikkö, komentaja Väinö Miettinen määrättiin toimimaan Ahvenanmaan piirin päällikkönä. Merenkulkuhallituksen pääjohtajalle, kommodori Svante Sundmanille annettiin henkilökohtaiset valtuudet johtaa ja valvoa meriliikennettä keskusvirastonsa kollegion sivuuttaen ja käyttäen apunaan Merenkulkuhallituksen sotilastoimistoa.

Suomen hallitus antoi 1.9. julistuksen: ”Täten ilmoitetaan tiedoksi, että Saksan ja Puolan välillä puhjenneen sodan aikana Suomi noudattaa täydellistä puolueettomuutta.” Asetus puolueettomuuden soveltamismääräyksistä annettiin 3. syyskuuta. Sotaa käyvän valtion sota-alue sai Suomenlahdella tulla Suomen aluevesille vain Barön ja Tvärminnen välisellä alueella sekä Pohjanlahdella ainoastaan Kokkolan, Kristiinankaupungin, Kaskisten ja Rauman satamiin. Sotaa käyvän valtion sota-aluksilta kiellettiin kokonaan tulo Suomen aluevesille Petsamossa sekä niille Itämeren rannikon

alueille, jotka kuuluivat joko sotasatamien, rannikkopuolustuksen tai Ahvenanmaan kiellettyihin alueisiin.

Rannikkotykistöjoukko-osastot siirtyivät rauhan ajan joukoilla puolueettomuuden suojaamisryhmytykseen ja Rannikkolaivaston pääosat: panssarilaivat Ilmarinen ja Väinämöinen, tykkiveneet Uusimaa, Karjala ja Turunmaa sekä vartiomoottoriveneet VMV 8, VMV 10 ja VMV 12 lähtivät jo 4. syyskuuta Helsingistä Ahvenanmaan vesille suojaamaan alueellista koskemattomuutta. Osasto siirtyi ulkomeren kautta Ahvenanmerelle ja sieltä Föglön selälle. Rannikkolaivaston päällikkö sopi Merivartiolaitoksen Ahvenanmaan ja Turun piirien johdon kanssa kiinteän valvonnan täydentämisestä liikkuvalla valvonnalla. Puolustusvoimista elokuussa kotiutetut varusmiehet kutsuttiin 9. syyskuuta takaisin palvelukseen ja syyskuussa kotiutuvat varusmiehet määrättiin jäämään palvelukseen toistaiseksi.⁸⁵

Merivoimien Esikunta, Laatokan Meripuolustus, Suomenlahden rannikkolohkot ja Lounais-Suomen Meripuolustuksen Esikunta saivat 9. syyskuuta käskyn toteuttaa puolueettomuusmiehityksen I-vaiheen. Rauhan ajan joukko-osastot saivat täydennyksekseen suojeluskuntalaisia ja reserviläisiä sekä muuttuivat parin seuraavan vuorokauden kuluessa sodan ajan yhtymiksi. Kaaderi, eli kantahenkilökunta ja varusmiehet muodostivat kuitenkin edelleen henkilöstön pääosan. Esimerkiksi Helsingin Lohkolla, jonka kokonaisvahvuus oli 14. syyskuuta 1 080 miestä, oli reserviläisten osuus 340 miestä eli vajaa kolmannes.⁸⁶

Laivaston reserviläisten avulla miehitettiin reservissä olleita aluksia kuten sukellusveneet Iku-Turso ja Saukko sekä moottori-torpedoveneitä, raivaajia ja huoltoaluksia. Rannikkolaivasto oli siirtynyt Ahvenanmaan vesiltä ensin Lohmiin ja käytyään Turussa täydennyksellä se siirtyi Nauvon pohjoispuolelle. Rannikkolai-vasto sai 12. syyskuuta vahvennukseksi miinalaiva Louhen (ent. M 1) ja seuraavana päivänä Raivaajalavueen, joka käsitti raivaajat Raudun ja Vilppulan sekä uudet Ahven-luokan raivaajat. Rannikkolaivaston johdossa olleiden tykkiveneiden määrä pysyi kolmena, sillä tykkivene Hämeenmaan saavuttua Saaristomerelle lähetettiin tykkivene Karjala Kotkaan, jonne se saapui 18. syyskuuta.⁸⁷

Valmiutta säädeltiin myös joukkoja vaihtamalla. Syyskuun 13. päivänä annettiin käsky Polkupyöräpataljoona 8:n kotiuttamisesta.

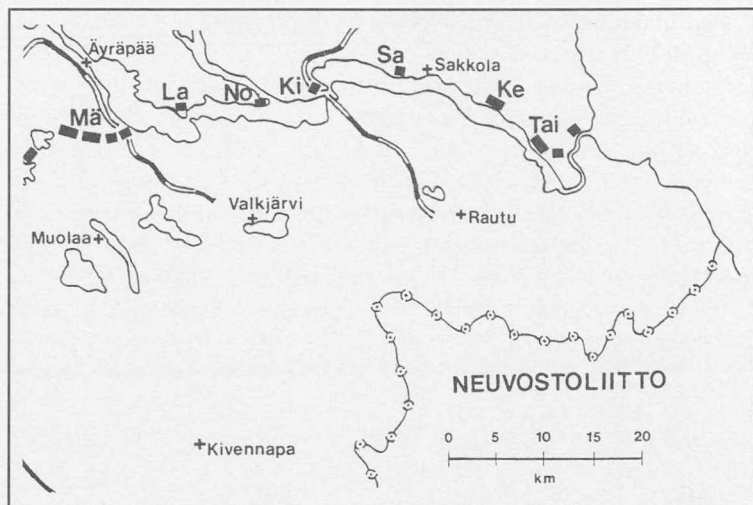
Sen tilalle tuli ruotsinkielinen Uudenmaan Rykmentti, joka sai 14.9. käskyn siirtyä ”A-kokoonpanossa” Santahaminasta Turkuun. Samalla vaihdettiin ylimääräisissä harjoituksissa olleen raskaan kanuunapatterin henkilöstö.⁸⁸

Puolueettomuuden suojaaminen ja valmiuden kohottaminen muodostivat syyskuun aikana lohkojen tärkeimmät tehtäväkentät. Neuvostoliitto ylitti 17. syyskuuta Puolan itärajan ja aloitti tunkeutumisen kohti Saksan kanssa solmimansa hyökkäämättömyyssopimuksen salaisen lisäpöytäkirjan mukaista demarkaatiolinjaa. Merivoimien esikunta antoi tämän johdosta 21. syyskuuta alajohtoportailleen ohjeen: ”Tiedoitetaan, että Neuvosto-Venäjä ei puolueettomuusvalvonnassa ole katsottava sotaakäyväksi valtioksi.”⁸⁹

Suomen hallituksen saatua 5. lokakuuta kutsun lähettää neuvottelijoita Moskovaan täydennettiin rauhan ajan joukot suojajoukkokokoonpanoon ja maavoimien suojajoukkojen keskitykset Karjalan kannakselle ja itärajalle alkoivat 6.–7. lokakuuta. Merivoimat saivat 9. lokakuuta käskyn kutsua ylimääräisiin harjoituksiin ”vahvuuden B mukaiset määrät reserviläisiä”, mikä merkitsi siirtymistä sodanuhkamiehitykseen. Kenttäarmeija kutsuttiin ylimääräisiin harjoituksiin (YH) kahdessa vaiheessa siten, että ensimmäiset YH-päivät (= I-liikekannallepanopäivät) olivat tiistai 10. ja lauantai 14. lokakuuta. Ylimääräiset harjoitukset merkitsivät täydellistä liikekannallepanoa.⁹⁰

Kantahenkilökunnan ja varusmiesten kurssit päättyivät ja henkilöstö komennettiin takaisin omiin yksiköihinsä ja sodan ajan sijoitustensa mukaisesti tehtäviin. Kaaderin osuus kasvoi tällöin esimerkiksi Helsingin Lohkolla puolitoistakertaiseksi. Reserviläisten astuessa palvelukseen kasvoi Helsingin Lohkon henkilöstövahvuus 13.–14. lokakuuta miltei kolminkertaiseksi eli 5 550 mieheen.⁹¹

Kun joukot oli saatu perustettua aloitettiin yksiköissä koulutus henkilöstön perehdyttämiseksi tehtäviinsä ja jatkettiin käynnissä olleita puolustusvalmisteluja. Linnoittamisessa pyrittiin saamaan keskeneräiset tykkien tuliasemat ja tulenjohtotornit valmiiksi ensi tilassa. Laatokan Meripuolustus aseisti Vuoksen–Suvannon linjan 1920-luvulla rakennetut sulkulinnakkeet 57 mm:n rannikkotykeillä ja luovutti linnakkeille myös henkilöstön. Siten Merisotakoulusta Laatokalle komennettu kadetti Jorma Haapkyläkin määrättiin sulkulinnakkeen päälliköksi. Tulivoimaiset sulkulinnakkeet vahvensi-

Sulkulinnakkeiden sijainti.

Lähde: Talvisodan historia 1, Helsinki 1977, s. 214.

The location of barrier forts.

Vuoksen-Suvannon linjan sulkulinnakkeet

Paikka	Tykkikalusto
Oravaniemi, Lauttaranta (La)	3 × 57/48-N
Noisniemi (No)	4 × 57/48-N
Kiviniemi (Ki)	1 × 75/50-MZ ja 1 × 57/26-Ca
Sakkola, Hoviniemi (Sa)	2 × 57/26-Ca ja 2 × 57/48-N
Kelja, Kekkilänniemi (Ke)	3 × 57/26-Ca ja 1 × 57/48-N
Taipale, Patoniemi (Tai)	3 × 57/26-Ca ja 1 × 57/48-N

Selite: N = Nordenfelt

(No) = koodilyhenne linnoituskartoilla

MZ = Meller Zenit, Ca = Caponier

Lähde: Arimo, Reino, Suomen linnoittamisen historia 1918–1944, s. 152.

vat sittemmin merkittävästi puolustusta Vuoksella ja Taipaleessa, joka piti koko talvisodan ajan.

Laatokan Laivasto-osastolle varatut alukset varustettiin ja aseistettiin. Tykkiveneisiin asennettiin aluksi Tarton rauhansopimuksen rajoituksen johdosta vain 47 mm:n tykit, jotka vaihdettiin sodan alettua 75 mm:n aseisiin tykkiveneillä Aallokas, Vulcan ja Tarmo. Suunnitelmiin oli sisällytetty kahden proomun aseistaminen 120 mm:n Armstrong-tykein, mutta proomut olivat jääneet Suomenlahden puolelle Nevan sulkeutuessa. Tykit lähetettiin Hangon Lohkolle, missä ne laitettiin marraskuussa avoasemiin kalliolle Tvärminneössä.⁹²

Tietoja Laatokan laivasto-osaston aluksista					
Alus	Aseistus	Pituus	Uppouma	Nopeus	Koneet hv
Tyv. AALLOKAS	2 × 75 mm	33 m	300 tn	11 s	500
Tyv. TARMO	2 × 75 mm				
Tyv. VULCAN	2 × 75 mm				
Tyv. AUNUS	2 × 47 mm	25 m	95 tn	10 s	300
Tyv. HERKULES	2 × 47 mm				
Tyv. VAPAUS	2 × 47 mm				
(uponnut 18.11.1939)					
Mil. YRJÖ	1 × 47 mm, miinat	25 m	90 tn	9 s	180
Raiv. S 1	1 × 47 mm	18 m	27 tn	8,5 s	80
Raiv.					
N.K. af KLERCKER	1 × 47 mm	18 m	28 tn	8,5 s	80
Hin. VAKAVA		15,5 m	56 tn	8 s	90
Lähde: Suomen laivasto I, 1968, s. 209–210 ja 295–297.					

Details of ships of the Lake Ladoga Finnish naval flotilla.

Ylimääräisten harjoitusten aikana käynnistettiin myös uusia linnoitustyömaita. Yleisesikunta käski 15. marraskuuta vahventaa Pellingin Lohkoa kahdella 152/45-C -tykillä. Merivoimien komentaja antoi 28. marraskuuta käskyn niiden sijoittamisesta Bästön saareen, joka sijaitsee Pernajanlahden suulla. Tätä työmaata ei kuitenkaan ehditty enää aloittaa ennen sodan syttymistä.⁹³

Kommodori Sundman määrättiin Ylimääräisten harjoitusten alkaessa Lounais-Suomen Meripuolustuksen päälliköksi ja komentaja A. Wirta Pohjanlahden Meripuolustuksen päälliköksi. Meriliikenteen turvaamiseksi suoritettiin seuraavat järjestelyt:

- Merivoimien ja Lounais-Suomen Meripuolustuksen esikuntiin perustettiin liikenneosastot ja Pohjanlahden Meripuolustuksen esikuntaan erilliset merenkulku- ja liikennetoimistot. Lohkojen esikunnissa oli merenkulkuosasto tai -toimisto ja eräisiin esikuntiin oli myös määrätty liikennepäälliköt.
- Luotsipiirit aluksineen, majakoineen ja muine merenkulun turvallisuuslaitteineen sekä henkilöstöineen liitettiin Lounais-Suomen ja Pohjanlahden meripuolustuksiin tai lohkoihin.
- Merenkulkuhallituksen luotsi- ja majakkaosaston, merikarttaosaston ja sotilastoimiston päälliköiden toimipaikaksi määrättiin Merivoimien esikunnan liikenneosasto.
- Merenkulkuhallituksen merenmittausretkikunnat järjestettiin väyläpalvelusryhmiksi, joiden tehtävänä oli merenkulun avustaminen erityisesti sotaväylillä ja miinoitetuilla alueilla.
- Merikarttaosasto hajautettiin Vaasaan, Turkuun ja Helsinkiin.
- Merenkulkuhallituksen merenkulku- ja kansliaosastot siirrettiin Turkuun, missä ne olivat edelleen pääjohtajansa johdossa.

Osa edellä luetelluista toimenpiteistä vahvistettiin virallisesti vasta joulukuussa, kun asetus sotavoiman saattamisesta liikekannalle oli 12. joulukuuta 1939 annettu.⁹⁴

Ylimääräisten harjoitusten aikana tilanne merialueilla säilyi rauhallisena. Marraskuun viimeisinä päivinä näennäinen rauha järkyi ja tilanne kärjistyi nopeasti, mitä kuvaavat merkinnät Helsingin Lohkon sotapäiväkirjassa:

”28.11.39.	21.45	Radiossa ilmoitettiin että <u>Neuvostoliitto on irtisanonut hyökkäämättömyyssopimuksen Suomen kanssa.</u>
29.11.39.	22.30	<u>Neuvostoliitto katkaissut diplomaattiset suhteensa Suomeen.</u>
30.11.39.	04.25	Lomautetut kutsuttava palvelukseen.
– ” –	09.20	<u>Ilmahälytyt⁹⁵</u>

Neuvostojoukkojen hyökkäys alkoi 30. marraskuuta kello 6.50 Karjalan kannaksella voimakkaalla tykistötulella. Vihollinen eteni kaikkien rajan yli johtaneiden teiden suunnissa.⁹⁶

Ahvenanmaan puolustamiseksi oli perustettu suoraan ylipäällikön alainen Osasto Hanell, jonka joukot keskitettiin Turkuun lokaan puolivälissä. Osaston komentajana toimi kenraalimajuri Edward Hanell käytössään Sotakorkeakoulun perustama esikunta. Osastoon kuului mm. Jalkaväkirykmentti 22, Polkupyöräpataljoona 8 ja Kenttätykistörykmentti 6:n II Patteristo sekä Patteristo A, joka käsitti viisi rannikkopatteria. Uudenmaan Rykmentti oli siirtynyt ylimääräisten harjoitusten alettua Kannakselle.

Yleisesikunta arvioi marraskuun lopulla neuvostojoukkojen yrittävän maihinnousua Hangon alueelle ja alisti 30. marraskuuta Osasto Hanellin pääosat Merivoimien komentajalle. Osasto Hanell siirtyi Pohjan – Tammisaaren – Lappohjan alueelle ja otti johtoonsa myös Hangon Lohkon. Turkuun jääneet Patteristo A, Polkupyöräpataljoona 8, 3. Erillinen Polkupyöräkomppania ja 2. Erillinen Konekiväärikomppania kuljetettiin 2. joulukuuta vasten yöllä Ahvenanmaalle. Kuljetusosasto käsitti jäänmurtaja Murtajan sekä höyrylaivat Bore V, Hebe ja Lovisa. Kuljetuksen suojaosasto, johon kuuluivat jäänmurtaja Jääkarhu, tykkivene Hämeenmaa sekä vartiomoottoriveneet VMV 13 ja VMV 14. Koko kuljetusoperaation johtajana toimi kommodori Svante Sundman lippulaivanaan jäänmurtaja Murtaja.⁹⁷

Rannikkolohkot ja Rannikkolaivasto olivat talvisodan alkaessa puolustusvalmiina sodan ajan tehtäviensä edellyttämässä ryhmityksessä. Rannikkotykistön kalustoa ja ampumamenetelmiä oli määrätietoisesti ja pitkäjänteisesti kehitetty. Tykeille oli riittävästi ampumatarvikkeita. Laivaston aluskalusto oli uudistettu laivastolain sekä 1930-luvun perushankintojen pohjalta ja laivastolle oli kehitetty tehokas miina-ase sekä torpedoase. Linnakkeiden ja taisteluasemien suoja oli kehitetty linnoittamalla ja hajaryhmittämäl-

Panssarilaiva Väinämöinen ja tarkastusalus Suunta Maarianhaminassa talvisodan aikana. SA-kuva.

The coast defence ship Väinämöinen and the pilot boat Suunta at Maarianhamina during the Winter War.

lä pattereita. Ilma-aseen kehitys oli otettu huomioon yksiköiden ilmasuojelussa ja ilmatorjunnassa. Joukot oli koulutettu tehtäviinsä kertausharjoituksissa, ”syyskuun kriisin” 1938 ja ylimääräisten harjoitusten aikana. Merivoimat olivat syksyllä 1939 tehtäviensä tasalla.

Lähdeviitteet

1. Freiman, K.: Pietari Suuren merilinnoitus, erittäinkin sen meririntama v. 1909–1913 suunnitelmien mukaan. Rannikkotykkistön vuosikirja 1939, s. 74–76. Eversti K. Freiman oli Viron rannikkotykkistön komentaja.
2. Morskaja krepost' Imperatora Petra Velikogo 1913–1918 gg. Upravlenie komandanta 1913–1914 gg. Stab kreposti 1914–1918. F n:o 949, o. n:o 1, CGAV-MF (Central'nyj Gosudarstvennyj Arhiv Voenno-Morskogo Flota. Sankt Petersburg).
3. Hyvärinen, R.: Suomen rannikon puolustaminen ennen itsenäisyyden saavuttamista. Suomen rannikkotykkistö 1918–1958. Helsinki 1959, s. 24–26 ja 31–34; Loikkanen, M.: Rannikkotykkistön viestipalvelu. Suomen rannikkotykkistö 1918–1958. Helsinki 1959, s. 169.
4. Rannikkolinna- ja tarkastaneen komission kertomus 24.8.1918. Os Ia/Ye:n kirjeistöä v. 1918, kirjelmäryhmä VII. H 2202 C 2–4/23, SArk. (Sota-arkisto).
5. Suomen valtion Tulo- ja menoarvio vuodelle 1918. Suomen Asetuskokoelma n:o 42/1919.
6. Zusammenstellung über in den Härkölä-, Humaljoki-, Tuppur- und Puumala-Batterien erbeuteten Geschütze, Munition und sonstiges Gerät. Gruppe Ausfeld n:o 213/St. Q/Ia/den 5. Mai 1918. Päämaja. Sotasaaliin Talletuskeskusosasto, 1519 D2, SArk; Talvisodan historia 1. Helsinki 1977, s.170. Kevyen kanuunan tuliannos oli 100 laukausta putkea kohti. Kevyitä 75 ja 76 mm:n kanuunoita oli 1939 varauksessa 306 kappaletta.
7. Enkiö, Sulo: Laivaston synty ja kehitys 1918–1939. Suomen laivasto 1918–1968 I. Helsinki 1968, s. 62–66.
8. Enkiö, ema., s. 81–83 ja 111–112.
9. Rannikkopuolustuksen Päällikkö Yleisesikunnan Päällikölle 15.12.1919 koskien S-luokan torpedoveneiden ja kahden vartioristeilijän aseistamista. Rannikkopuolustuksen Esikunnan kirj. N:o 853/VII/15.12.1919. Os Ia/YE:n kirjeistöä 1919 VII:7; Yleisesikunnan Päällikön lausunto Sotaministerille 18.12.1919 em. esityksestä. Yleisesikunnan kirj. N:o 2122/Ia/18.12.1919. Os Ia/YE:n kirjeistöä 1919 VII:7. H 2202 C2–4/26, SArk.
10. Huttunen, E.: Maailmansodan aikaisista miinoituksista Suomen rannikoilla ja laivaston toiminnasta niiden poistamiseksi aluevesiltämme. Suomen laivaston vuosikirja I. Helsinki 1924, s. 169–172. Vuosina 1918–1923 tehtiin vaarattomiksi kaikkiaan 927 miinaa, joista suurin osa oli kunnostettavissa.
11. Kijanen, Kalervo: Sukellushälytys. Suomalaiset sukellusveneet sodan ja rauhan toimissa. Helsinki 1977, s. 12–14.
12. Enkiö, ema., s. 106–108.
13. Rauhansopimus Suomen Tasavallan ja Venäjän Sosialistisen Federaatiivisen Neuvostotasavallan välillä. Suomen Asetuskokoelma n:o 21/1921, s. 76 ja 78 sekä s. 98–105. Kokonaispoppouma laskettu Enkiön ema:n s. 108 ja 111 arvojen perusteella. Uusimaa-luokan tykkiveneet, jotka Saksa palautti Suomelle loppuvuodesta 1920, on otettu laskelmassa mukaan.

14. Suomen Senaatin päätös Viaporin linnoituksen Suomen valtion haltuun ottamisesta sekä Venäjän valtion kiinteän ja irtaimen omaisuuden takavarikoimisesta. Suomen Asetuskokoelma n:o 15/1918.
15. Hallituksen esitys Suomen Eduskunnalle maan puolustuslaitoksen väliaikaiseksi järjestämiseksi. 1917 – Toiset Valtiopäivät n:o 74. Helsingissä, 1 päivänä heinäkuuta 1918; Suomen Eduskunnan vastaus Hallituksen esitykseen maan puolustuslaitoksen väliaikaiseksi järjestämiseksi. 1917 II Vp. – Edusk. Vast. – Esitys n:o 74. Helsingissä 16 päivänä heinäkuuta 1918. Sotahistoriallinen toimisto. Armeijan uudelleen järjestelyä koskevien asiakirjojen jäljennöksiä (v.s. jälkeen) 1918–1919. T 20254/4, SArk.
16. Enkiö, ema., s. 77; Mattila, Tapani: Päälystöttilanne laivastoa luotaessa. Meriupseerikoulutuksemme värikkäät alkuvaiheet. Suomi Merellä 1979–1980, s. 33–37; Sario, N.: Rannikkopuolustus maanpuolustuksen osana. Suomen rannikkotykistö 1918–1958. Helsinki 1959, s. 38.
17. Enkiö, ema., s. 71–72 sekä s. 83 ja 91; Mattila, ema., s. 33 ja s. 35.
18. Päiväkäskey n:o 103 Suomenlinnan Rannikkotykistöpataljoonalle 16. syyskuuta 1918. Suomenlinnan Linnoitustykistön ja Suomenlinnan Rannikkotykistöpataljoonan päiväkäskyt 1918 (Lyhenne: SILinty:n ja SIRtPatl:n Pkyt), SArk.; Päiväkäskeyt n:ot 183 ja 189 Suomenlinnan Rannikkotykistöpataljoonalle 4. ja 10. Joulukuuta 1918. SILinty:n ja SIRtPatl:n Pkyt 1918, SArk.
19. Mattila, ema., s. 35 ja 37–38; Enkiö, ema., s. 88–91 ja liite 10; Sario, ema., s. 39–41. Von Bonsdorff oli palvellut Venäjän laivastossa vuosina 1891–1898 ja siirtynyt sen jälkeen Suomen luotsilaitokseen. Hän palveli vuosina 1904–1905 ja 1914–1917 uudelleen Venäjän laivastossa. Vapaussodan alkaessa hän toimi Mikkelin suojeluskuntapiirin päällikkönä everstiluutnanttina. Hänet ylennettiin everstiksi maaliskuussa 1918 ja määrättiin Ahvenanmaan sotilaskuvernööriksi. Von Bonsdorff ylennettiin kontra-amiraaliksi hänen erotessaan vakinaisesta palveluksesta. Von Schoultz oli palvellut Venäjän laivastossa vuodesta 1890. Ensimmäisen maailmansodan aikana hän toimi Venäjän laivaston yhteysupseerina Ison-Britannian ”Suuressa laivastossa” (”The Grand Fleet”).
20. Laivaston ja Rannikkotykistön rauhanaikaiset määrävahvuudet 1.4.19. I. Määrävahvuudet 154, SArk.
21. Enkiö, ema., s. 91–92; Suomen Laivasto 1918–1968 1, emt., liite 10.
22. Armeijan rauhanaikaiset määrävahvuudet 1.1.1920. Sotaministeriön N:o 1135. 19.Y.1. Sal. Helsinki 20.12.1919, s. 59–64 ja 72–73. Määrävahvuudet, SArk.; Enkiö, ema., s. 93–94.
23. Arno Aksel Almqvistin ansioluettelo. Ote vankeinhoitoviraston nimikirjasta helmikuun 23 päivänä 1939. Eversti Arno Almqvistin yksityisarkisto, omistaja Arna Mikkola.
24. Rannikkotykistön kouluutusohjelma (R.T.K.O.). Sotaväen Esikunnan asiakirja n:o 108/24/Rannikkopuolustuksen Tarkastajan Toimisto. Helsinki 27 XI 1924. Moniste, 34 s. Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto.
25. Mattila, ema., s. 33–34.
26. Antila, A. V.: Piirteitä RT 3:n synnystä ja alkuvaiheista. RT 3 1918–1928. Sortavaala 1928, s. 16–20; Enkiö, ema., s. 203–205. Roos oli palvellut Venäjän laivastossa vuodesta 1911 mm. linjalaiva Slavan ty-

- kistöupseerina Riianlahden taisteluissa v. 1917. Hän toimi vapaus-sodan aikana "Tarmo"-retkikunnan päällikkönä sekä oli hallituk-sen käytettävänä Saksan laivastossa sen matkalla Danzigista Suo-meen.
27. Sario, N.: Rannikkotykistön sisäinen organisaatio. Suomen rannikko-tykistö 1918–1958. Helsinki 1959, s. 72–74; Enkiö, ema., s. 204–205; Suomen Laivasto 1918–1968 1, emt., liite 10. Ekman oli suorittanut merikapteenin tutkinnon v. 1911. Hän liittyi Jääkäripataljoona 27:ään v. 1915 ja taisteli vapaussodassa Karjalan rintamalla. Dill-ström oli perehtynyt miinoinhin Pietarissa sotatarviketeollisuuden pal-veluksessa. Hän oli perustanut vapaussodan aikana 19. helmikuuta Vaasassa Suomen ensimmäisen miinoituskomennuskunnan ja siirty-nyt 23. huhtikuuta miinoineen Sortavalaan.
  28. Sario, Rannikkotykistön sisäinen organisaatio, ema., s. 73.
  29. Enckell Ylipäällikölle 2. syyskuuta 1919 koskien Laatokan rannikon puolustusta. Rannikkopuolustuksen v.t. Päällikön kirj. n:o 205 S/2. syyskuuta 1919. Os Ia/YE:n kirjeistöä 1919 VII:2; Kivekäs Yleisesi-kunnalle koskien Laatokan rannikon puolustusta. Ylipäällikön Esi-kunnan os. Ia:n kirj. n:o 1124/435. Erittäin Salainen/5. syyskuuta 1919. H 2202 C 2–4/26, SARk.
  30. Rauhansopimus Suomen Tasavallan ja Venäjän Sosialistisen Federa-tiivisen Neuvostotasavallan välillä. Suomen Asetuskokoelma n:o 21/1921.
  31. Sopimus Ruotsin ja Saksan kanssa Ahvenanmaan saarille rakennet-tujen linnoitusten ja muiden sotilaallisten varustusten hävittämises-tä. Suomen Asetuskokoelma n:o 152/1919; Barros, James: The Aland Islands Question: Its Settlement by the League of Nations. New Haven and London 1968, s. 95–99 ja 310–319.
  32. Turtola, Martti: Laivastokysymys Suomen sisäpolitiikassa 1920-lu-vulla. Vuoden 1927 laivastolakiin johtaneen poliittisen kehityksen tarkastelua. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma Helsingin yli-opiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Helsinki 1972, s. 15–16; Enkiö, ema., s. 90.
  33. Niklander, Tauno: Meidän panssarilaivamme. Jyväskylä, 1996, s. 55–59.
  34. Juottonen, Jorma: Millainen materiaallinen puolustuskyky? Materiaa-lisen puolustuskyvyn kehittämissuunnitelmat Suomessa 1920–1939; sotilasviranomaisten pyrkimykset – poliittisten päättäjien näkemyk-set. Järvenpää 1997, s. 38.
  35. Niklander, emt., s. 59–64.
  36. Juottonen, emt., s. 38–40.
  37. Sario, N.: Rannikkopuolustus maanpuolustuksen osana, ema., s. 41–43.
  38. Juottonen, emt., s. 41; Niklander, emt., 67–68.
  39. Terä, Martti V. – Tervasmäki, Vilho: Puolustushallinnon perustamis-ja rakentamisvuodet 1918–1939. Puolustusministeriön historia I. Hel-sinki 1973, s. 119–120.
  40. Turtola, em. pro gradu, s. 73–74, 87 ja 91–93.
  41. Turtola, em. pro gradu, s. 95, 102–104 ja 118–120; Lönnroth, Mauno: Torpedovene S 2:n viimeinen matka ja tuhoutuminen myrskyssä Poh-janlahdella 3.10.–4.10. –25 sen radiosanomavaihdon valossa. Torpedo-

- vene S 2:n muisto. Suomen Laivaston Vuosikirja II. Helsinki 1925, s. 47–62; Kuoleman sato. Torpedovene S 2:n muisto, emt. s. 11–17.
42. Turtola, em. pro gradu, s. 121–122 ja 136; Laki laivaston perustamisesta rannikkopuolustusta varten. Suomen Asetuskokoelma n:o 348/1927.
  43. Vitikka, Olavi: Laivastolaki ja alushankinnat. Navis Fennica. Suomen merenkulun historia, osa 3, telakat, satamat ja valtion alukset. Porvoo ja Helsinki 1994, s. 223–227.
  44. Enkiö, ema., s. 147–149; Vitikka, ema., s. 224.
  45. Kijanen, emt., s. 33–36 ja 44–49; Enkiö, ema., s. 138; Vitikka, ema., s. 22–227.
  46. Vitikka, ema., s. 227.
  47. Enkiö, ema., s. 142, 168 ja 183–186.
  48. Vitikka, ema., s. 227–228; Kijanen, emt., s. 37–41.
  49. Tiilikainen, Raimo: Tullivalvonnasta merivartiolaikseen. Navis Fennica. Suomen merenkulun historia, osa 3, telakat, satamat ja valtion alukset. Porvoo ja Helsinki 1994, s. 282–285; Laki merivartiolaiksesta. Suomen Asetuskokoelma n:o 151/1930; Asetus merivartiolaiksesta. Suomen Asetuskokoelma n:o 196/1930.
  50. Säteri, Kai: Merivartiolaitos. Osa 2 teokseen Rajavartiolaitos 1919–1969. Helsinki 1969, 156–157.
  51. Säteri, ema., s. 172–175.
  52. Kapteeni A. Paasonen muistio ”Rannikkopuolustuksen johdon järjestely”. Yleisesikunnan järjestelytoimiston muistio n:o 236/VIII/26. Helsinki 17.9.1926. Muistion liitteenä on Eero Raholan ja Johan Rikmanin (Rikama) laatima ”ehdotus Rannikkopuolustuksemme uudelleenjärjestelyksi”. Pääesikunnan järjestelytoimisto. Puolustusvoimain kokoonpano 1922–1942. Hh 19. SArk., T 22104.
  53. Tasavallan presidentin sotilaskäskyt n:ot 25 ja 26, 27. ja 28.5.1927.
  54. Asetus puolustuslaitoksen kokoonpanosta sekä viroista ja toimista. Suomen Asetuskokoelma n:o 155/1928.
  55. Rikama, J.L.: Suomen rannikkotykistön kehitysvaiheita. Rannikkotykistön vuosikirja X. Helsinki 1964, s. 31.
  56. Rikama, ema., s. 31–33.
  57. Rikama, ema., s. 33–34; Scherbakoff, V.: 6-tuumainen rannikkopikatykki Cannet. Helsinki 1919, s. 16–17 (kirjan otsikossa on painovirhe, sillä nimessä Canet on vain yksi n-kirjain); Talvisodan historia 1. Helsinki 1977, s. 188.
  58. Rikama, ema., s. 34–36.
  59. Silvast, Pekka: HanRPsto. Hangon Rannikkopatteristo 1921–1998. Hanko 1998, s. 57–58 ja 67–68.
  60. Rönkkönen, Teuvo: Rannikkotykistörykmentti 2 vuodesta 1934 talvisotaan. Vapaussodan invaliidi n:o 2/1987, s. 15.
  61. Rikama, ema., s. 38–39.
  62. Leskinen, Jari: Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930–1939. Helsinki 1997, s. 170–171.
  63. Leskinen, emt., s. 246–247.
  64. Enkainen, P., Linnoitusrakenteet ja niiden kehitys. Suomen rannikkotykistö 1918–1958. Helsinki 1959, s. 120–122; Rikama, ema., s. 41; Enqvist, Ove: Isoaari ja Kuivasaari. Helsinki 1991, s. 30–33.

65. Niska, Juhani A: Katsaus rannikkotykistön tekniseen kehitykseen. Kivilinnoista karkaistuun teräkseen. Rannikkotykistöaselajin historia ja tekninen kehitys. Helsinki 1994, s. 44–45.
66. Enkainen, ema., s. 120.
67. Enqvist, Ove: Mäkiluoto. Helsinki 1997, s. 23.
68. Pesonen, Timo: Tykistöpatternin hajaryhmitys. Helsinki 1953, s. 1–3 ja 7–8.
69. Rönkkönen, Teuvo: Rannikkotykistörykmentti 2 vuodesta 1934 talvisotaan. Vapaussodan Invaliidi n:o 2/1987, s. 14–16; Pesonen, emt., liite 2b.
70. Sario, ema., s. 80; Meripuolustuksen päällikkö Suojeluskuntain Yliesikunnalle ja rannikkotykistöjoukko-osastojen komentajille koskien MP:n teknillisiä s.a. vahvuuksia. MPE:n kirj n:o 245/II/sal/7. kesäkuuta 1932. SArk., T 12785/175.
71. Meripuolustuksen upseerien toimipaikkojen sijoittelutaulukot 1.11.1932. MPE:n kirj n:o 635/OsII/sal/1.11.1932. Meripuolustuksen esikunta. Upseerien sa-sijoitustaulukot. SArk., T 12784/166; Sario, emt., s. 81.
72. Talvisodan historia 1. Suomi joutuu talvisotaan. Helsinki 1977, s. 188–189.
73. Yleisesikunnan toimeenpanokäskey n:o 34 aluejärjestön valmistelutöitä varten. Yleisesikunnan liikekannallepanotoimiston kirjelmä n:o 388/III/36. sal./19.6.1936. Tp. käskyt 31.3.1932–9.10.1939. SArk., T 10595/1; Meripuolustukseen määrätty maavoimat. Yleisesikunnan PTL n:o 52/VK/Op. sal./17.10.1934. SArk., T 1587/8.
74. Sotaväen päällikön päiväkäsky n:o 20/21. heinäkuuta 1933; Tasavallan presidentin sotilaskäsky n:o 30/16. toukokuuta 1933; Puolustuslaitosasetus. Suomen Asetuskokoelma n:o 213/1933.
75. Määräys eräiden uudistijärjestelyjen toimeenpanemisesta Merivoimissa. Puolustusministeriön ak. K.D. n:o 4951/33. Sot. 1. Helsinki 28.9.1933. SArk., T 7741/5.
76. Sevón, Raimo: Aluejärjestelmään siirtymisen vaikutukset kertausharjoitusjärjestelmään. Esitelmä. Maanpuolustuskorkeakoulun Jatko-tutkinto-osasto, Helsinki 1994, s. 1–2.
77. Merivoimien Esikunnan kiertokirje 31. tammikuuta 1935 koskien kertausharjoitusten järjestelyä. MerivE:n ak. Os. 1. N:o 567/III. RT 1:n koulutusasiat v. 1935, n:o 29 Tsto II a, T 12032/150, SArk.; Rannikkotykistörykmentti 1:n kiertokirje 18.7.1935 koskien reserviläisten vastaanottoa. RT 1:n ak n:o 2911/II/30. T 12032/150, SArk.; Merivoimien Esikunnan kiertokirje 29. huhtikuuta 1937 koskien vuoden 1937 kertausharjoituksia. MerivE:n ak. K.D. n:o 2074/III. RT 1, 1937, n:o 39 Tsto II, Kertausharjoituksia koskevat asiat. T 12036/215, SArk.
78. Marjanen 26.5.1936 Merivoimien Komentajalle koskien 5.6. 1936 palvelukseen astuvia alokkaita. RT 1:n esitys n:o 2328/II/29a sekä Merivoimien Esikunnan kiertokirje 3.6.1936 koskien RT 1:n alokaskoulutussyksikköä. MerivE:n n:o 2303/III. T 12032/150, SArk.; Merivoimien Esikunnan kiertokirje 17. tammikuuta 1936 koskien vuoden 1936 tykistöharjoitusammuntoja. MerivE:n ak. n:o 881/V/160/1; Rannikkotykistörykmentti 1:n kiertokirje 29. huhtikuuta 1936 koskien vuoden 1936 harjoitusammuntoja. RT 1:n ak. n:o 1916/III/32b. RT 1, 1936, n:o 32 Tsto III. T 12034/181.

79. Selén, Kari: Syyskuun kriisi 1938. Sotahistoriallinen Seura ja Sotamuseo, Vuosikirja X. Helsinki 1978, s. 140–141.
80. Suomen Puolustuslaitos 1918–1939. Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Kronlund, Jarl (toim.). Helsinki 1988, s. 545–546.
81. Stjernfelt, Bertil: Ålands hav och öar – brygga eller barriär? Svensk – finsk försvarsfråga 1915–1945. Stockholm 1991, s. 71–74; Selén, ema., s. 152–159.
82. Suomen Puolustuslaitos 1918–1939, emt., s. 546–548.
83. Arimo, Reino: Suomen linnoittamisen historia 1918–1944. Helsinki 1981, s. 75–76; Veriö, Toivo ja Simola, Olavi: TurRR. Turun Rannikkorykmentti 1939–1994. Turku 1995, s. 25; Silvast, emt., s. 62.
84. Arimo, emt., s. 76–80.
85. Talvisodan historia 1, emt., s. 92–96; Suomen Puolustuslaitos 1918–1939, emt., s. 548–549. Kijanen, Kalervo: Laivasto sotatoimissa. Suomen laivasto 1918–1968. Helsinki 1968, s. 224–225 ja 231.
86. Talvisodan historia 1, emt., s. 93; Helsingin Lohkon sotapäiväkirja ajalta 9.9.39–13.3.40 (Hel.Lo Spk). Spk. 671, SARk.
87. Kijanen, ema., s. 225.
88. Suomen Puolustuslaitos 1918–1939, emt., s. 550.
89. Hakola 21. syyskuuta 1939 Helsingin Lohkolle. (Komentaja Ragnar Hakola oli Merivoimien esikuntapäällikkö). Spk. 671, SARk.
90. Talvisodan historia 1, emt., s. 97–98 ja 104–105.
91. Helsingin Lohkon sotapäiväkirja ajalta 9.10.–14.10.1939 sekä taulukko ”Vahvuudet 13.10.39 ja 15.10.39.” Spk. 671, SARk.
92. Vuorenmaa, Anssi: Katsaus Laatokan Meripuolustuksen toimintaan. Talvisodan historia 4. Sodasta rauhaan, puolustushaarat ja eräät erityisalut. Helsinki 1979, s. 145; Arimo, emt., s. 41–43 ja 152; Kijanen, ema., s. 295–297.
93. Arimo, emt., s. 196 ja 202.
94. Kijanen, ema., s. 231–232.
95. Merkinnät tilanteen kehityksestä 28.–30.11.1939 Helsingin Lohkon sotapäiväkirjassa. Spk. 671, SARk.
96. Talvisodan historia 2. Sotatoimet Karjalan kannaksella. Helsinki 1978, s. 34–35.
97. Talvisodan historia 4, emt., s. 126.

Summary

FROM 'THE NAVAL FORTRESS OF PETER THE GREAT' TO THE NAVAL FORCES OF THE WINTER WAR. THE STATE AND PREPAREDNESS OF FINLAND'S NAVAL DEFENCE IN THE AUTUMN OF 1939

In 1918 Finland acquired an appreciable part of a great power's coastal defence system which Russia had built to protect its capital of St Petersburg. In the spring of 1918 'The Naval Fortress of Peter the Great' comprised a system whose main defence position was located in the narrows between Porkkala and Naissaari (Naissaar). The other defence positions were on the lines between:

- Ino – Kronstadt – Krasnaia Gorka
- Rankki – Kilpisaari – Someri – Lavansaari – Kurkolanniemi (Kurgolovo)
- Russarö – Osmussaari (Osmussaar) and
- Örö – Hiidenmaa (Hiiumaa; Dagö)

The task of the Russian Baltic Fleet was to gain the time needed for the mobilization of the land forces by fighting with the support of these defence positions, protected by minefields and backed by coast artillery. The Naval Fortress included the Archipelago Position, which protected the flank from Porkkala to the Archipelago Sea and the Åland islands.

The 254mm super-heavy batteries and 152mm heavy batteries formed the backbone of the coast artillery. The most common calibre of the light coast artillery was 57mm. There were other calibres in addition to these. Plans existed to equip what were thought the most important super-heavy batteries with 305mm guns. However, construction work on these was unfinished with the exception of Ino, whose fortification works were blown up by the Bolsheviks when they left there in May 1918. Unfinished gun turrets, ammunition and repairable material and guns nevertheless remained at Ino to be inherited by the Finns.

During the First World War the base at Helsinki was being developed into the main base of the Baltic Fleet. In consequence, the coastal defences were strongest at Helsinki, which was defended by six 254mm super-heavy batteries each of four guns and by four 152mm heavy batteries. Their armament was modern, ammunition was plentiful and in addition the forts were in good condition.

The financial value of the forts was considerable. The infra-

structure of each fortified island comprised a landing stage, a network of roads surfaced with cobblestones, a narrow-gauge railway with locomotives and waggons, reinforced concrete fortifications, and stores and living accommodation. In its report dated 24 August 1918 the commission which inspected the coastal forts estimated their value to be some billions of marks in the money of that time. An idea of the extent of their value may be obtained by comparison with the Finnish state budget for 1918, in which the total of confirmed expenditure was 1.567 billion marks.

The Russian Baltic Fleet spent the winter of 1917–18 at Helsinki. In the Peace Treaty of Brest-Litovsk concluded with Germany, Russia undertook to remove all ships of the Baltic Fleet to its own ports or to disarm them. The movement of ships began in mid March as they were made ready to sail. Only the lightest of all ships remained in Finland, some of which were in dock undergoing repair or under construction. Material for the maintenance and repair of ships remained in the Helsinki naval base, such as two floating docks and two floating cranes as well as tugs and lighters. In store there were also 140 modern 1912-pattern Whitehead torpedoes.

Activity in the naval base at Katajanokka (Helsinki) began in July 1918. In the course of the summer five S-class torpedo boats and the gunboats *Karjala* and *Turunmaa* were made seaworthy for the navy. In September these vessels were formed into the Coastal Squadron, which put to sea on its first mission on 1 October 1918. In the autumn of 1918 the coast artillery was organized into the Coast Artillery Regiment, which comprised three coast artillery battalions. In December the Suomenlinna Coast Artillery Battalion had already got its guns ready so that it would have been able, in case of need, to defend Helsinki against attacks from the sea.

The confirmation of new establishments for the navy and the coast artillery on 1 April 1919 signified the end of the transitional phase that had followed the War of Independence. The Coast Artillery Battalions were changed into Coast Artillery Regiments, each of which comprised headquarters, three or four battalions and a depot company. The Coastal Squadron comprised headquarters, a Torpedo Flotilla, a Patrol Flotilla, the minelayer M 1, a Mine-hunting Flotilla and a support battalion. The Torpedo Flotilla had six S-class and four C-class torpedo boats. The Patrol Flotilla comprised four gunboats.

As a result of the Peace Treaty of Tartu in 1920, Finland returned to Soviet Russia three S-class torpedo boats and six large 150–500 ton minesweepers. Their total displacement was 2,430 tons or about a third (34 per cent) of the then displacement tonnage of the Finnish navy's warships of corresponding size. Finland had also to destroy the fortifications at Ino and Puumala within a year of the treaty coming into force and had to neutralize, inter alia, Suursaari, Lavansaari, Seiskari and the Tytärsaari islands.

As the result of a Swedish initiative, Germany, Sweden and Finland had discussed and then, on 30 December 1918, concluded a treaty in Stockholm on the basis of which the fortifications on the Åland islands were to be destroyed and the equipment and material removed. The Åland islands question, which had caused friction in relations between Finland and Sweden, was decided by the League of Nations and the Åland islands were demilitarized in accordance with the treaty concluded in 1921.

The dismantling of the batteries at Ino and Puumala, the neutralization of the outer islands of the Gulf of Finland and the demilitarization of the Åland islands nevertheless brought about one favourable result. About ten heavy batteries and two super-heavy batteries together with the 305 mm guns from Ino and their associated equipment were evacuated. This equipment could then be regrouped along the Gulf of Finland and Lake Ladoga to places where it was required for Finland's coast defence.

The situation on Lake Ladoga differed from that on Finland's other coasts in that no coast artillery had been built there by the Russians. Preparations to construct the coast defence of Lake Ladoga were begun already during the War of Independence on the basis determined by General Headquarters on 12 April 1918. The chief of staff of the Ladoga Fleet, Lieutenant Achilles Sourander, had served as a gunnery officer in the Russian navy. He drew up a battery plan for Lake Ladoga and already during April presented it to the commander-in-chief in Mikkeli, who approved it. This plan formed the basis for the future grouping of fixed artillery. The 'Valamo Island Position' comprised seven light coastal batteries in the area between Mantsinsaari and Käkisalmi, in addition to which two light batteries were built on Konevitsa. There were two 75mm light naval guns in each battery except on Ristisaari, where there were two 87mm field guns. The majority of the batteries were brought into firing condition in the autumn of 1918 and some in the spring of 1919. The readiness of the gunboats and minelayers of the Ladoga Flotilla compensated for the incompleteness of the fixed defences during the 1918 sailing season.

However, the coast artillery still lacked adequate firepower in relation to the possible threat. The commander of the coastal defences, Major-General O. Enckell, proposed on 2 September 1919 the construction of heavy coastal batteries around Ladoga. As he was appointed chief of the general staff little more than a week later, work could be started very quickly. Construction work lasted until the mid 1920s when there were eight heavy and five light batteries on Lake Ladoga.

When the navy was founded the average age of its ships was already high. The replacement of ships to be withdrawn by new ones presupposed the implementation of a naval building programme in the immediate future. The naval question was considered by several

committees and working parties during the early 1920s. Their shipbuilding programmes were drawn up independently, without taking account of the needs of the defence of the country as a whole and of its financial resources. The British commission of experts, which had been invited to Finland on the initiative of the Defence Review Committee, drew up a plan in the summer of 1924 for the organization of naval and air defence. On the basis of this and the Defence Review study, the Ministry of Defence drew up a proposal for a law for the establishment of the navy, which was put forward in the Council of State on 19 February 1925. After many vicissitudes, Parliament approved the 'Law for the Construction of the Navy for Coast Defence' on 22 December 1927. The following were acquired on the basis of the law:

- two coast defence ships (*Väänämöinen* and *Ilmarinen*)
- four submarines (*Vetehinen*, *Vesihäisi*, *Iku-Turso* and *Saukko*, and
- four motor torpedo boats.

The coast defence ships and submarines were built in Finland. Two Thornycroft motor torpedo boats were purchased in Britain and two of the same type were built in Finland under licence from the British. In addition the hull of a Thornycroft boat, built in Finland, was adapted to take the torpedo-launching system of two MAS boats acquired from Italy.

The navy was strengthened by the purchase in 1936 of a 250 ton submarine, built in Finland for the Germans, which was named *Vesikko*. In 1937–38 six wooden-hulled *Ahven* class minesweepers were acquired in Finland; these replaced the antiquated A-boats left by the Russians.

The smuggling and associated phenomena caused by the prohibition law (in force from 1919 to 1932) necessitated stronger action by the authorities at sea and along the coast. The Coastguard was founded by the law promulgated in April 1930. The Coastguard was responsible for the maintenance of order and public safety along the country's maritime frontier. The water guard duties at sea, which had belonged to the Customs Service, were transferred to the Coastguard. The Coastguard came under the direction and control of the Ministry of the Interior and its headquarters formed a bureau of the police department. The internal organization of the Coastguard was military. Personnel were obtained from the Customs Service, the merchant fleet and the navy. With the help of training, the personnel were formed into a homogeneous entity in the course of the 1930s. Initially the ships of the Coastguard comprised principally the former vessels of the Customs Service and some motor boats acquired from the navy. Three patrol boats were able to operate also in the open sea and even in ice conditions. It was

possible to equip them as escorts in the event of war. Between 1930 and 1935 the Coastguard acquired two sea-going motor patrol boats (the VMV class) from Germany and fourteen from shipyards and boatbuilders in Finland. Two trawler-type 350 ton motor vessels were purchased from Belgium in 1939 as long-range guard ships. These arrived in Finland on 14 June and were named *Uisko* and *Tursas*. In 1939 the Coastguard had also in service two 6-seater single-engined Junkers F-14 seaplanes for maritime patrol and air ambulance duties. The ships belonging to the Coastguard complemented the navy, which had remained structurally truncated because of the lack of escort vessels.

In 1927 the coast artillery and the navy were concentrated under a unified command. The Naval Headquarters and Coast Artillery Headquarters were combined to form the Naval Defence Headquarters. Colonel Väinö Valve was transferred to the Naval Defence Headquarters in the appointment of Coast Defence Commander, the official title of which was changed in 1928 to Naval Defence Commander and in 1933 to Commander of the Naval Forces.

Jussi Rikama embodied the technical development work of the coast artillery. He worked from 1927 at Naval Defence Headquarters as chief of the technical bureau and as head of its weapons department. From 1933 he was head of the weapons department of the Naval Forces Headquarters. In 1927 Rikama began trials for fitting shells with ballistic nose cones. The new nose cones lengthened the range of snub-nosed shells by an average of 5–15 per cent. The price of the nose cone was only 1–2 per cent of the cost of the shell and the nose cones could be attached to the shells in situ. Attaching the nose cones was a process which lasted for the entire 1930s. In conjunction with this, the ammunition in reserve was systematically overhauled which raised considerably units' defence preparedness.

The recoil mechanism on the Canet-pattern guns was situated under the cradle of the barrel which restricted the highest elevation which could be applied to the barrel. By turning the barrel of the gun so that the recoil mechanism became on top of the cradle of the barrel, the elevation of 152mm guns on high mountings was made to increase by 42–50 degrees, depending on the type of mounting. By increasing the elevation and thanks to the improved ammunition, the range of these guns rose from 13.2 to 20 km. After the barrels had been turned, light and heavy coastal guns were suitable also for anti-aircraft firing. By changing the construction of the loading platform so that the gun could be loaded at its firing elevation, the rate of fire of the heavy guns could be raised to 4–6 rounds per minute.

The construction of the super-heavy coastal batteries and the modernization of the guns was the greatest achievement of the coast

artillery during the 1930s. It began by refurbishing the 305mm guns at Örö so that they could undertake test firing. The Russians had left under construction at Mäkiluoto two 356mm twin gun turrets, admittedly without guns. The turrets were completed and equipped with the 305mm gun barrels obtained at Ino. One of the turrets was moved to Kuivasaari outside Helsinki. The works at Mäkiluoto were begun in the spring of 1931 and the first test firing took place in the late summer of 1933. The turret at Kuivasaari was completed two years later. A four-gun 254mm battery was released from Kuivasaari for location elsewhere. The traversing and loading of the gun turrets at Mäkiluoto and Kuivasaari were changed to be powered by electricity. With modernized ammunition, the range of these guns was increased from 26 km to 43 km. The most effective weapons system, in Scandinavia at least, had been successfully developed for the coast artillery.

Because of the construction of higher mountings and greater elevation, the range of the six-gun 234mm battery at Russarö increased from 18 km to 25 km. Two 305mm guns were transferred from Örö to Ristinieniemi on the west coast of the Gulf of Viipuri, where they were brought into firing condition in the autumn of 1939.

By the 1930s the Russian fire control systems no longer met the requirements brought about by the development of the artillery's equipment. Preparatory firing was developed as the proper method of firing super-heavy and heavy coast artillery. This was based on precise and continuous range finding and on calculations for individual guns. When using preparatory firing it was possible to start firing for effect without the need for ranging.

The new fire control systems and increased ranges placed greater demands on the fire control and range-finding positions. From the fort the fire controller had to be able to see the masts and superstructure of the target at the latest at the same time as the structure of the fort was visible from the target. This was solved by building 10–14 metre-high reinforced concrete towers. The construction of fire-control and range-finding positions together with laying their submarine cables constituted an extensive fortification programme which was under way throughout the 1930s.

The coast artillery of the Naval Fortress of Peter the Great was located in concentrated battery positions with the guns at intervals of 20–30 metres. The firing sector was limited to 2 000 mils (120 degrees) so that the blast of the discharge would not strike the adjacent gun position. By grouping the battery in a dispersed manner the firing sector was made to grow to a complete arc and dispersed grouping also increased the endurance of the fort in action. Dispersed grouping was adopted particularly in the 1930s. The guns closest to the centre of the old battery positions were

removed and transferred to specially fortified 'firing pit positions' 200–500 metres away from the battery's central coordinate. Magazines for shells and charges as well as shelters for the gun crews were built around the 'pit'.

The dispersed grouping of the batteries improved decisively the possibilities for the coast artillery to support the fighting of the land forces. This came to be particularly significant on the Karelian isthmus. The two heavy batteries located at Humaljoki in the rear of the western end of the main defence line were dispersed in 1936–37. In conjunction with this two 152mm Canet guns were transferred to the gun position of the former super-heavy battery at Saarenpää. The 254mm super-heavy battery at Saarenpää was dispersed and changed to one of six guns.

A four-gun 152mm heavy battery was built at the end of the 1930s at Kaarnajoki in the rear of the eastern end of the main defence line. It was sited on little islands in a marshy area and was carefully camouflaged. The range to the forward edge of the main defence line at Taipaleenjoki and Suvanto was 6–8 km.

In 1935 the naval forces went over to a training programme in which reservists were trained in their wartime units. The aim was to provide reserve training for all wartime troops at five-year intervals. Since the first exercises took place in 1935, there was time to train all wartime troops before the outbreak of the Winter War.

During the 'September Crisis' of 1938 the troops intended for the defence of the Åland islands were called up for special reserve training and on 23 September the South Finland and Ladoga coastal sectors were manned at the level required for a threatened state of war. The 'September Crisis' was like a dress rehearsal for the drama which lay ahead a year later and then on an even more serious scale.

After the German invasion of Poland on 1 September 1939 a general prohibition of leave was ordered in the defence forces, the naval forces called up 7,500 reservists and of the troops intended to go to the Åland islands 8 Cyclist Battalion and one heavy artillery battery were called up for special reserve training. On 1 September the government of Finland declared its neutrality in the war that had broken out between Germany and Poland and a decree on the application of the neutrality regulations was issued on 3 September. The coast artillery units at their peacetime strength went over to the neutrality protection grouping and the main units of the Coastal Fleet – the coast defence ships *Ilmarinen* and *Väinämöinen*, the gunboats *Uusimaa*, *Karjala* and *Turunmaa*, and the motor patrol boats VMV8, VMV10 and VMV12 – sailed from Helsinki on 4 September for the waters of Åland to protect the inviolability of that area.

On 9 September the Naval Forces Headquarters, the Ladoga Naval Defence, the Gulf of Finland coastal sectors and the

South-West Finland Naval Defence Headquarters received orders to implement phase I of the neutrality manning level. Peacetime troops were reinforced by Civil Guards and reservists and in the course of the following couple of days they were transformed into wartime units.

After the Finnish government received on 5 October an invitation to send negotiators to Moscow, the peacetime troops were brought up to the composition required for covering troops and the concentration of the land forces' covering troops on the Karelian isthmus and along the eastern frontier began on 6–7 October. On 9 October the Naval Forces received orders to call up for special reserve training 'the reservists required for strength B', which meant transfer to the manning level for a threat of war.

Courses for regular personnel and conscripts ended and personnel were ordered back to their own units and to carry out duties at their wartime locations. When the troops had been formed, training was begun in their units to familiarize the personnel with their duties, and defence preparations, already in progress, were continued. In the autumn of 1939 the naval forces were equal to their tasks.

ILMAVOIMIEN VALMIUS TALVISODAN EDELLÄ

Valmius ja tehtävät 1930-luvulla ennen YH:n alkua

Ilmavoimien valmius ennen talvisotaa perustui 1930-luvulla tehtyihin toiminta- ja hankintaohjelmiin, jotka olivat voimassa tosin moneen kertaan tarkistettuina aina YH:n alkuun asti. Tehtävät perustuivat yleisiin puolustussuunnitelmiin VK 1 ja VK 2, joista ensinmainittu edusti hyökkäyksellistä ja jälkimmäinen puolustuksellista vaihtoehtoa. Ilmavoimien esikunta sai Yleisesikunnalta keskitys-suunnitelman ja liikekannallepanokäskyn 23.1.1934. Liikekannallepanokäskyn liitteenä ollut perustamistaulukko, joka käsitti 12 laivuetta, oli voimassa pienin muutoksin vuoden 1938 alkuun asti.

Perustaja	Paikka	Joukko
LAS 1	Utti	LLV 10, Maayhteistoimintalaivue LLV 24, Hävittäjälaivue LLV 14, Maayhteistoimintalaivue
LAS 2	Santahamina	Maatäydennyslaivue LLV 36, Meriyhteistoimintalaivue Meritäydennyslaivue Mekaanikkokoulu
LAS 3	Sortavala	LLV 38, Maa- ja meriyhteistoimintalaivue LLV 16, Maayhteistoimintalaivue
LAS 4	Turkinsaari	LLV 34, Meriyhteistoimintalaivue
LAS 5	Suur-Merijoki	LLV 12, Maayhteistoimintalaivue LLV 26, 2-paikkainen hävittäjälaivue
LAS 6	Viipuri	LLV 44, Kaukotoimintalaivue LLV 46, Kaukotoimintalaivue LLV 54, Kaukotoimintalaivue
Ilmailukoulu	Kauhava	Ilmailukoulu
LAS = lentoasema, LLV = lentolaivue		

*Martti Peltonen (s. 1940), everstiluutnantti, filosofian lisensiaatti. Kirjoittanut muun muassa teoksen Ilmasotakoulun historia 1918–1980 (1993) sekä useita sotahistoriaan ja erityisesti ilmavoimiin liittyviä tieteellisiä artikkeleita.

Liikekannallepanokäskyn tullessa voimaan ilmavoimien kalusto riitti harjoituskoneet mukaanlukien kahdeksaan laivueeseen (Lentolaivueet 10, 24, 36, 38, 34, 12, 26 ja 46). Neljän puuttuvan laivueen hankinta-aikataulu oli: Lentolaivue 14 vuonna 1935, 44 vuonna 1936, 54 vuonna 1937 ja 16 vuonna 1938. Täydennyslaivueilla ei sitävastoin ollut kalustoa edes suunnitelmissa.

Keskityssuunnitelmassa hävittäjälaivueiden tehtävänä oli alkuvaiheessa suojata Viipurin alueen keskityskuljetukset ja toisessa vaiheessa estää vihollisen pommitus- ja tiedustelulennot. Pommituslaivueiden tehtävänä oli muun muassa Leningradin alueen tärkeimpien sotilaskohteiden ja vihollisen joukkojen keskitysten pommitus sekä kaukotiedustelu. Yhteistoimintalaivueiden tuli auttaa maa- ja merivoimia. Nämä tehtävät pysyivät sitten pääosin muuttumattomina talvisodan alkuun asti.

Puolustusvoimien ensimmäinen perushankintaohjelma valmistui vuonna 1935 ja siihen kuului osana ilmavoimien kehittäminen vuosina 1936–1940. Tämä merkitsi jo hyväksytyin 12 laivueen ohjelman toteuttamisaikataulun siirtymistä eteenpäin kahdella vuodella.

12 laivueen ohjelma

3 maayhteistoimintalaivuetta	a 13 konetta
3 hävittäjälaivuetta	a 17 konetta
4 kaukotoimintalaivuetta	a 9 konetta
2 meriyhteistoimintalaivuetta	a 13 konetta
Yhteensä	152 konetta

Vuonna 1936 Yleisesikunnan ilmapuolustusupseeri majuri E. Bremer laati arvion Neuvostoliiton ilmahyökkäysuhasta. Tämän uhkakuvan perusteella ilmavoimien päätehtävä nähtiin edelleen kaksijakoisena: offensiivinen ilmapuolustus eli vastahyökkäykset ja defensiivinen ilmapuolustus eli vihollisen ilmahyökkäysten ja tiedustelun torjunta. Offensiivisten pommitusten mahdollisuuksia pidettiin edelleen hyvinä, vaikka Neuvostoliiton maavoimien ja lentotukikohtien tuhoaminen pommituksilla olikin mahdotonta hankittavaksi suunnitellun kaluston vähäisen määrän takia. Sotasatamat ja liikenneverkko todettiin kuitenkin merkittäviksi pommituskohteiksi. Hävittäjätorjunnan merkitys vihollisen pommitushyökkäyksen torjunnassa myönnettiin, mutta tehokas torjunta vaatisi peräti

yhdeksän 30 koneen laivuetta. Käytettävissä oli kuitenkin vain kaksi vajaalukuista laivuetta. Keskittämällä ne Kannaksen selustan suojaksi olisi mahdollista saada paikallista torjuntavoimaa. Muut kohteet täytyisi jättää ilmatorjuntajoukkojen vastuulle. Päätehtävän ohella ilmavoimien oli valmistauduttava kaukotiedusteluun ja yhteistoimintaan.

Vuonna 1937 ilmavoimien hankintaohjelmaa karsittiin poistamalla toinen meriyhteistoimintalaivue. Seuraavana vuonna hyväksyttiin laki puolustusvoimien perushankintaohjelmaksi ja siihen kuului osana 11 laivueen ohjelma. Hävittäjälaivueiden konevahvuus nostettiin 27 koneeseen. Helmikuussa 1938 Ilmavoimien esikunnan komento- ja koulutusosaston päällikkö majuri Richard Lorentz kirjoitti Yleisesikuntaa varten muistion ilmavoimien kokoonpanoksi. Sen perusteella Yleisesikunnan ilmavoimatoimiston päällikkö everstiluutnantti PaaVo Waris laati uuden esityksen ilmavoimien tehtäviksi. Esityksessä korostettiin hävittäjätorjunnan osuutta entistä enemmän ja pommitusten painopiste ehdotettiin siirrettäväksi Kannakselta Laatokan pohjoispuolelle aina Muurmannin radalle saakka. Syynä oli venäläisten hyvä ilmavalvontaverkko Kannaksella. Näin perusteltiin myös omien pommitusvoimien pienempää tarvetta. Yksimielisyyttä ilmavoimien tehtävästä ei kuitenkaan saavutettu, ja voimakas hyökkäystoiminta säilyi edelleen ohjelmassa. Tämä näkyi huhtikuussa 1939 ilmestyneessä Ilmasotaohjesäännössä ja kesäkuun Ilmapuolustuskäskyssä, joissa ilmavoimien tehtävät määrättiin.

Ilmavoimien tehtävänä oli osallistua taistelujoukkoina maan puolustukseen

- Hyökkäämällä vihollisen sotavoimia ja niiden toimintaedellytyksiä vastaan
- Torjumalla vihollisen ilmavoimien hyökkäykset ja ehkäisemällä tiedustelu
- Tiedustelemalla vihollisen joukkojen toimintaa ja sotatoimi- aluetta
- Avustamalla erikoistehtävien suorituksella johdon sekä taistelu- ja huoltojoukkojen toimintaa

Ilmavoimien sodan ajan organisaatiouudistus käynnistettiin keväällä 1939, ja Yleisesikunta vahvisti toukokuussa ilmavoimien uuden kokoonpanon, perustamistehtävät ja määrävahvuudet. Ne piti ottaa käyttöön vuoden 1940 alussa. Uuden organisaation tarkoituksena oli keventää sotatoimiin osallistuvia lentoyksiköitä mahdollisimman paljon niin, että niitä voitaisiin nopeasti keskitää tilanteen vaatimusten mukaan. Laivueiden kokoonpanosta erotettiin osa huoltohenkilöstöä ja -välineistöä. Niistä muodostettiin kentänhuoltojoukkueita, joiden sijoituspaikoiksi määrättiin lentoyksiköille käyttöön suunnitellut lentokentät. Ilmasotaohjesäännön ja ilmapuolustuskäskyn edellyttämien suunnitelmien ja käskyjen teko aloitettiin kesällä 1939, mutta työ oli täysin kesken YH:n alkaessa.

Yleisesikunnan maavoimatoimiston päällikkö Valo Nihtilä päätyi 7.9.1939 ilmestyneessä tutkielmassaan tulokseen, että puolustusvoimilla ei ollut mitään mahdollisuutta toteuttaa vaihtoehtoa VK 1, sen sijaan VK 2 oli mahdollisuuksien rajoissa. Nihtilä totesi mm., että heikko tykistö, ”perin pienet ilmavoimat” ja vähäinen ilmatorjunta estivät menestykselliset hyökkäysoperaatiot. Nihtilän esittämä näkemys vaikutti todennäköisesti viimehetken muutoksiin ilmavoimien lentokalustohankinnoissa, lisää hävittäjiä tilattiin.

Ilmavoimien valmiuden kehittyminen YH:n aikana

Lokakuun alussa 1939 ilmavoimilla ei ollut valmiina ajan tasalla olevaa toimintasuunnitelmaa ja liikekannallepanokäskyä. Ilmavoimien esikunta sai Yleisesikunnalta uuteen organisaatioon perustuvat keskitys- ja toimintakäskyt 6.10. Niissä määrättiin ilmavoimien ryhmitys ja tukikohdat, annettiin tehtävät kenttäarmeijan keskitämisen ajalle sekä mahdollisen sodan varalle. Ilmavoimien esikunta antoi tekeillä olleen suunnitelman pohjalta omat käskynsä 6.–9.10. Käskyt koskivat reservin palvelukseen kutsumista, joukkojen keskitystä sekä valvontalentoja Suomenlahdella ja Karjalan kannaksella. Huomattavaa perustamiskäskyssä oli se, että ilmailukenttävarikot tuli perustaa mahdollisuuksien mukaan, sillä niitä koskevia sodan ajan suunnitelmia ei ollut vielä edes luonnoksina. Lentoyoukkojen alistussuhteet ja tehtävät käskettiin 8.10.

Ilmavoimien alistussuhteet ja ryhmitys lokakuussa 1939

1. Ylipäällikön käytössä ilmapuolustuksen komentajan alaisuudessa
  - Lentorykmentti 2 Immola: Lentolaivue 24 Immola, Lappeenranta ja Suur-Merijoki, Lentolaivue 26 Heinjoki ja Raulampi
  - Lentorykmentti 4 Joroinen: Lentolaivue 44 Joroinen ja Lentolaivue 46 Luonetjärvi
2. Kannaksen Armeijalle alistettu
  - Lentorykmentti 1 Imatra: Lentolaivue 10 Lappeenranta rykmentin välittömässä johdossa, Lentolaivue 12 Suur-Merijoki alistettu II Armeijakunnalle, Lentolaivue 14 Ilmee alistettu III Armeijakunnalle, Lentolaivue 16 (-lentue) Värtsilä alistettu IV Armeijakunnalle
3. Merivoimille alistettu
  - Lentolaivue 36 Vaasa, 1./Täydennyslentolaivue 39 Turku
4. Laatokan Meripuolustukselle alistettu, tullaan myöhemmin alistamaan Pohjois-Suomen Ryhmälle
  - 3./Lentolaivue 16 Jaakkiman Kokkonieniemi

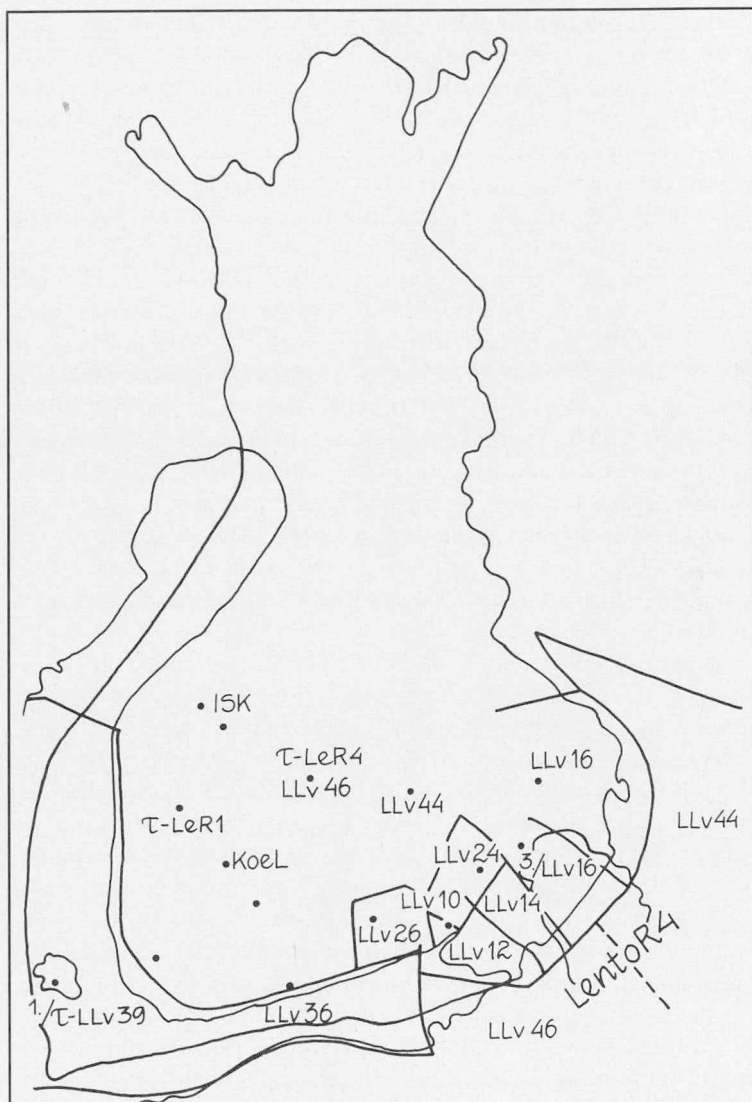
Ilmapuolustuksen esikunta saavutti sodan ajan kokoonpanon ja valmiuden 10.10. mennessä. Esikuntaan kuuluivat ilmavoimaosasto ja ilmavarustusosasto. Ilmavoimaosaston sijoituspaikka oli Päämajan yhteydessä Mikkelissä ja ilmavarustusosasto sijoittui Helsinkiin ja myöhemmin Järvenpään lähelle puolustusministeriötä. Yleisesikunnan ilmavoimatoimisto siirtyi myös Mikkeliin. YH alkoi ilmavoimien osalta 8. lokakuuta. Liikekannallepanoa vaikeutti se, että ilmavoimien sodan ajan organisaatiouudistus oli vielä pahasti kesken. Siitä huolimatta viiden vuorokauden kuluttua noin 85 % reserviläisistä oli saapunut palvelukseen.

Valmiuden kehittyminen lentorykmenteissä ja erillisissä laivueissa

Lentorykmentti 1

Lentorykmentti 1:n perustamistehtävät oli käsketty 1.7.1939 annettussa ilmavoimien toimeenpanokäskyssä. Sen mukaan rykmentin

Laivueiden suunnitellut toiminta-alueet lokakuussa 1939.

Planned operational areas of the Air Force Wings in October 1939.

tuli perustaa neljä yhteistoimintalaivuetta, Lentolaivueet 10, 12, 14 ja 16, täydennyslentorykmentti, 10 kentänhuoltojoukkuetta ja kaksi ilmailukenttävarikkoa. Rykmentin esikuntaan Suur-Merijoelle oli jo syyskuun loppuun mennessä kutsuttu muutamia kymmeniä reserviläisiä, jotka rakensivat koneille ja polttoainetarasteille sirpalesuojia, valmistelivat varatukikohtia ja tekivät erilaisia vale-rakenteita. YH:n alussa rykmentin komentaja eversti Yrjö Opas sai käskyn perustaa Lentoryhmän esikunnan, joka siirtyi 15.10. Kannaksen Armeijan esikunnan yhteyteen Imatralle. Esikunnan tehtävänä oli armeijalle alistettujen lentojoukkojen operatiivinen johtaminen. II Armeijakunnalle alistetun Lentolaivue 12:n ja III Armeijakunnalle alistetun Lentolaivue 14:n alistukset purettiin 17.11., ja rykmentin johtoon palautetut laivueet annettiin armeijakuntien käyttöön. Viikkoa myöhemmin lentoryhmä muutettiin takaisin Lentorykmentti 1:ksi. Rykmentin käyttöön annettu Ilmailukenttävarikko 1 perustettiin Suur-Merijoella, mistä se siirtyi Lappeenrantaan 14.10. mennessä. Marraskuun lopulla varikko alistettiin rykmentille. Ohjaajien ja tähystäjien täydennyskoulutuksesta vastaan Täydennyslentorykmentti 1 perustettiin vajaavahvuksena Jämijärvelle ja Karviaan.

Saamansa käskyn mukaisesti rykmentin komentaja käski laivueiden tehtävät. Lappeenrannassa olleen Lentolaivue 10:n (13 Fokker C.X) päätehtävänä oli syöksypommitukset Kannaksen alueella, toisena tehtävänä vihollisvoimien selvittäminen Neuvostoliiton Kannaksen puoleisella alueella 20 kilometrin syvyydellä. Työkentiksi laivueelle määrättiin Konnunsuo ja Suur-Merijoki. Lentolaivue 12:n (13 Fokker C.X) tehtävänä oli tiedustelu- ja yhteyslennot Kannaksen suojajoukkojen alueella. Lokakuun 25. päivästä alkaen laivueen toiminta-alueen itärajana oli II ja III Armeijakunnan välinen raja. Sodan syttyessä laivueen tuli selvittää vihollisen päävoimien suuntautuminen II Armeijakunnan kaistalla. YH:n aikana laivueen ohjaajat tutustuivat toiminta-alueeseen ja ottivat viistokuvia rajan takana olleesta vihollisen ryhmytyksestä. Kuvat olivat kuitenkin huonolaatuisia. Päätukikohtana oli Suur-Merijoki ja työkenttinä Perkjärvi, Römpötti ja Paakkola. Lentolaivue 14:n (4 Fokker C.X ja 9 Fokker C.VE) päätukikohtana oli Laikon kenttä Ilmeen lähellä ja työkenttänä Käkisalmi, minne Fokker C.X -lentue siirtyi jo 15.10. Laivueen tehtävänä oli yhteys- ja tiedustelulennot III Armeijakunnan hyväksi ja sodan alettua tiedustelu armeijakunnan

Lentolaiivue 10:n Fokker C.X -konetta siirretään suojakorsusta kentälle Lappeenrannassa 26.10.1939.

A Fokker C.X aircraft is moved out of its shelter in southeast Finland in October 1939.

Rakennusvaiheessa oleva suojakorsu Lentolaiivue 10:n tukikohdassa Lappeenrannassa. Kuva on otettu 31.10.1939.

An underground shelter under construction in autumn 1939.

kaistalla. Marraskuun alussa aloitettiin Fokker C.X -lentueen ohjaajille liukupommituskoulutus. Kolmatta lentuetta vajaa Lentolaivue 16, jolla oli kalustona kahdeksan Blackburn Ripon -konetta, alistettiin IV Armeijakunnalle. Laivueen tukikohta oli YH:n alussa Pirttipohja Vahvajärvellä, mistä se 21.10. siirtyi Värtsilään. Sinne perustettiin myös Ilmailukenttävarikko, joka oli annettu laivueen käyttöön. 4. Laivueen tehtävänä oli selvittää vihollisjoukkojen keskitykset ja laatu IV Armeijakunnan alueella. Laatokan meripuolustukselle annettu 3./Lentolaivue 16 (5 Junkers K 43f) sai 15.10. käskyn valmistautua siirtymään Pohjois-Suomen Ryhmän käyttöön. Siirto ei toteutunut, vaan merivalvontalennot Länsi-Laatokalla jatkuivat YH:n ajan.

Lentorykmentti 2

Lentorykmentti 2:n komentaja jääkärieverstiluutnantti Rainer Ahonius antoi jo elokuussa 1939 pidetyn ilmasotaharjoituksen aikana rykmentille ohjeet mahdollisen liikekannallepanon varalta. Saksan hyökättyä Puolaan henkilökunnan lomat keskeytettiin, osa reserviläisistä kutsuttiin palvelukseen ja Lentolaivue 24:n 1. lentue määrättiin hälytysvalmiuteen. Rykmentin komentaja vaihtui YH:n alussa, Ahonius siirtyi Ilmasotakouluun ja tilalle tuli everstiluutnantti Richard Lorentz Ilmavoimien esikunnasta. Lentolaivueet 24 ja 26, Täydennyslentorykmentti 2 ja rykmentin käyttöön annettu Ilmailukenttävarikko 2 perustettiin sodanajan vahvuuteen.

Rykmentin esikunta ja Lentolaivue 24 siirtyivät 12.10. päätukikohdaksi määrättyyn Immolaan. Laivueen työkenttiä olivat Lappeenranta, Suur-Merijoki ja Ilmee. Tehtäväksi käskettiin Kannaksen Armeijan suojaaminen sekä valmistautuminen IV Armeijakunnan, Tampereen, Jyväskylän ja Mikkelin suojaamiseen. Keskitysvaiheen ajan marraskuun alkupuolelle asti Lentolaivue 24 suojasi vähintään hävittäjäpartion voimin keskityskuljetuksia rataosilla Savonlinna – Elisenvaara ja Viipuri – Simola – Lappeenranta. Yksi lentue pidettiin hälytysvalmiudessa koko YH:n ajan. Ensimmäiset kolme viholliskonehälytystä saatiin viikko Immolaan siirtymisen jälkeen. Etsintäpartiot eivät kuitenkaan löytäneet venäläisiä koneita. Hälytysten seurauksena valmiutta tehostettiin määräaikoina tehdyillä valvontalennoilla. Laivueella oli alussa 22 Fokker D.XXI -hävittäjää. Lentolaivue 26:n luovutti 22.10. käytössään olleet yhdeksän Fokker-hävittäjää Lentolaivue 24:lle. Tällä toimenpiteellä

keskitettiin rykmentin paras hävittäjävoima saman johdon alaisuuteen. Karjalan Armeijan keskityskuljetusten päätyttyä lokakuun lopulla laivue sai 8.11. käskyn tehdä valvontalentoja pienin partioin 5 000 metrin korkeudella Pölläkkälä – Äyräpää – Summa – Kuolemajärvi – Suomenlahti alueella päivittäin klo 10.00–15.00. Marraskuun 11. ja 12. päivien rajanloukkausten jälkeen valvontalennot keskitettiin linjalle Pölläkkälä – Kuolemajärvi – Seivästö. Näiden tehtävien ohessa laivueessa koulutettiin reservistä tulleita ohjaajia. Pääpaino oli taistelu- ja ampumakoulutuksessa.

Lentolaivue 26 oli kalustoltaan pahasti vajaavahvuinen. Sen tehtävänä oli keskityskuljetusten suojaaminen alueella Loviisa – Kausala – Jaala – Savitaipale – Lappeenranta – Simola – Suomenlahti päätukikohtana Utti. Keskityskuljetusten päätyttyä tällä alueella ja venäläisten 19.10. tekemien ilmatilanloukkausten jälkeen laivue sai käskyn siirtää neljä Bristol Bulldog -hävittäjää Raulammelle tehtävänä torjua vihollislennot Kannaksella ja suoja- ta vielä käynnissä olevia Kannaksen Armeijan keskityskuljetuksia. Pian tämän jälkeen 22.10. koko laivue siirtyi Raulammelle ja asetti hälytyspartion Römpöttiin. Samaan aikaan luovutettiin Fokker-hävittäjät ohjaajineen Lentolaivue 24:lle. Tilalle saatiin neljä tehdaskorjauksessa ollutta Bristol Bulldogia. Raulammelta ja Römpötistä tehtiin joitakin torjuntalentoja, mutta kosketusta viholliseen ei saatu. Laivueen ohjaajat odottivat marraskuun lopulla turhaan loka- kuussa Italiasta ostettuja Fiat G.50 -hävittäjiä.

Lentorykmentti 4

Immolassa olleen Lentorykmentti 4:n komentaja everstiluutnatti Lars Schalin siirrettiin Täydennyslentorykmentti 1:n komentajaksi heti YH:n alussa 10.10. Rykmentin uudeksi komentajaksi määrät- tiin Ilmasotakoulun johtaja everstiluutnantti Toivo Somerto. Ryk- mentin kolmesta laivueesta yksi, eli Lentolaivue 42 oli edelleen ilman lentokalustoa, ja sen henkilöstö sijoitettiin Lentolaivueisiin 44 ja 46 sekä Täydennyslentorykmentti 4:ään. Molemmat sotalai- vueet saatiin verraten nopeasti toimintakuntoisiksi. Lentolaivue 44 siirtyi keskityskäskyn mukaisesti Joroisiin ja Lentolaivue 46 Luo- netjärvelle 10. marraskuuta. Rykmentin esikunnan siirto Joroisiin tapahtui vuorokautta myöhemmin. Marraskuussa Ilmapuolustuk- sen esikunta käski rykmentin Joroisissa olleet osat, joihin kuului esikunnan ja Lentolaivue 44 lisäksi Ilmailukenttävarikko 3, Luo-

netjärvelle. Siirrot toteutettiin 25.–27.11. Joroisiin jätettiin polttoaine- ja pommivarastot sekä vartio- ja ilmatorjuntajoukkue.

Keskityskäskyssä rykmentin sodan ajan tehtävät määrättiin seuraavasti. Lentorykmentti 4 tiedustelee: 1) vihollisen merivoimat ja -kuljetukset Suomenlahdella ja selvittää mahdolliset maihinnousuvalmistelut Laukaan ja Kapriolahden satamissa, 2) rautatieliikenteen sekä joukkojen sijainnin, kuormaukset ja purkamiset Karjalan kannaksella, 3) merivoimat ja -kuljetukset Etelä-Laatokalla sekä Pähkinälinnan, Uuden Laatokan ja Syvärinjoen satamien maihinnousuvalmistelut, 4) rautatieliikenteen rataosilla Mga – Volhovstroj – Lotinapelto, Lotinapelto – Karhumäki ja Karhumäki – Kemi ja 5) Prääsän seudulle mahdollisesti keskitetyt joukot ja niiden suuntautumisen. Rykmentin tuli myös valmistautua pommi- hyökkäyksiin tiedustelulla havaittuihin maaleihin. Laivueiden toiminta-alueiden raja kulki Laatokan poikki pohjois-eteläsuunnassa siten, että Lentolaivue 46 sai alueen länsipuolen ja 44 itäpuolen.

YH:n aikana Lentolaivue 44:n ja ilmailukenttävarikon henkilöstö rakensi Joroisiin konesuojat sekä polttoainetta ja pommeja varten erilliset maahankaivetut varastot. Niiltä osin tukikohta oli varsin kelvollinen jo marraskuun alkupuolella. Laivueella oli seitsemän Bristol Blenheim -pommittajaa ja lokakuun 15. päivänä se sai lisää yhden koneen. Lentolaivue 46:lla oli niin ikään seitsemän Blenheim-konetta ja se sai samaan aikaan lisää kaksi. Laivueen henkilöstö rakensi Luonetjärvelle sirpalesuojat koneille ja henkilöstölle sekä tarvittavat varastorakennukset. Molempien laivueiden ohjaajien ja tähystäjien lentoharjoitukset jäivät polttoainepulan takia varsin vähäisiksi. Sen sijaan koneiden miehistöt tutustuivat rykmentille käskettyyn toiminta-alueeseen karttatiedustelun avulla ja suunnittelemalla etukäteen mahdollisia tulevia tehtäviä. Reservistä tulleet ohjaajat ja tähystäjät saivat lisäkoulutusta täydennyslaivueessa, joka käytti sotakonekoulutukseen Lentolaivue 46:n Bristol Blenheim -pommittajia.

Erillinen Lentolaivue

Rauhanaikaisen Erillisen Lentolaivueen tehtävänä oli merivoimien lentojoukkojen perustaminen ja sen nimeksi tuli Lentolaivue 36. Toiseksi lentoyksiköksi määrättiin Täydennyslentolaivue 39:n 1. lentue. Merivoimien ilmakomentajaksi määrättiin everstiluutnantti Gösta von Behr. Lentolaivue 36:n tehtävänä oli valvontalen-

not Suomenlahdella ja valmistautuminen suojaamaan Ahvenanmaalla mahdollisesti toteutettavaa liikekannallepanoa tukikohtana Vuosaari. Laivueen kalustona oli seitsemän Blackburn Ripon -vesikonetta, joista kuitenkin yksi luovutettiin täydennyslaivueelle jo 15. lokakuuta. Täydennyslentolaivue 39:n 1. lentueen tuli vastata tiedustelulenkoista Ahvenanmaan ja pohjoisen Itämeren alueella tukikohtana Nauvo. Lentueella oli ainoastaan kaksi Merivartiostolta saatua Junkers W 34 -vesikonetta. Laivueen 2. lentueen tehtävä oli meriohjaajien jatkokoulutus. Koulutus pystyttiin aloittamaan päivä Lentolaivue 36:lta saadun Ripon-koneen jälkeen.

YH:n päättyessä ilmavoimien sotakonelaivueet olivat valmiina niille määrätyissä tukikohdissaan. Laivueiden ohjaajat ja tähystäjät olivat myös hyvin perehtyneet käskettyihin toiminta-alueisiin ja omasivat hyvän taisteluhengen. Käytössä olleen lähes kahden kuukauden aikana lentokoulutusta oli voitu täydentää kiitettävästi taistelu- ja ampumakoulutuksen osalta etenkin Lentorykmentti 2:ssa. Lentorykmentti 1:n ohjaajat ja tähystäjät olivat tutustuneet varsin hyvin tulevaan toiminta-alueeseen, saaneet jonkin verran lisää ampumakoulutusta ja osalle oli ehditty antaa myös liukupommituskoulutus. Lentorykmentti 4:n lentokoulutusta haittasi kohtalaisen paljon polttoainepula. Siitä huolimatta tuleviin tehtäviin oli perehdytty varsin hyvin karttatiedustelun ja tehtävien valmistelun kautta, muun muassa suunnistuslaskut oli tehty valmiiksi useita tiedustelulentoja silmällä pitäen. Ilmavalvontaverkon rakentaminen oli aloitettu jo 1932, mutta sen toimintavalmius oli hyvä vain Etelä-Suomessa. YH:n aikana verkkoa laajennettiin käsittämään koko maa, tehtiin ilmavalvontakartta, lentokonekuvastot ja ilmavalvontaoppaat. Viestiyhteyksiä lentotukikohdista ilmavalvonta-aluekeskuksiin tarkistettiin ja parannettiin etenkin Lentorykmentti 2:n alueella. Talvisodan alkaessa ilmavalvonta olikin saatu tyydyttävälle tasolle.

Ilmavoimien henkilöstötilanne YH:n aikana

Ilmapuolustuksen esikunta ja rykmenttien esikunnat saavuttivat sodan ajan vahvuutensa jo YH:n alkuvaiheessa. Sotakonelaivueissa tilanne oli sen sijaan huonompi. Ohjaajia oli riittävästi käytettävissä olleeseen lentokalustoon nähden. Suurin osa ohjaajista oli palve-

luksessa olevia upseereja ja aliupseereja. Tähystäjistä ja konekivääriampujista valtaosa oli puolestaan reserviläisiä. Tämä koski etenkin Lentorykmentti 1:tä ja 4:ää. Lentorykmentti 1:n Lentolaivueissa 12, 14 ja 16 oli reserviläisiä lentävästä henkilöstöstä 26 %, 40 % ja 25 %, suurin osa oli juuri tähystäjiä. Reservistä tulleita ohjaajia oli yhteensä vain kolme. Lentorykmentti 2:n Lentolaivue 24:n ja 26:n ohjaajavahvuudesta puuttui kummastakin YH:n alussa yksi lentueen päällikkö ja pari kolme ohjaajaa. Ohjaajien koulutustaso kantahenkilökunnan kohdalla oli suhteellisen hyvä hävittäjälai- vueissa taistelu- ja ampumataitojen osalta. Mittari- ja yölentotaito oli kaikilla ohjaajilla heikohko.

Teknisen henkilöstön, etenkin lentokoneapumekaanikkojen sekä ase- ja radiomekaanikkojen, osalta tilanne oli huomattavasti lentävää henkilökuntaa huonompi. Pääosa kaikkien sotakonelaivueiden apumekaanikoista oli reserviläisiä, joiden koulutustaso ei ollut mitenkään hyvä. Rykmentit joutuivatkin käyttämään monia eri keinoja tilanteen parantamiseksi sekä lisäkoulutuksella että joissakin tapauksissa käyttämällä palvelukseen tulleita reserviläisiä paremman teknisen koulutuksen saaneiden henkilöiden värväämisessä. Esimerkiksi Lentorykmentti 2:een huoltoupeeriksi määrätty reservinkapteeni Jörgen Schauman, jolla oli hyvät suhteet Kymenlaakson teollisuuteen, järjesti palvelukseen joukon ammattikoulun käyneitä 19–20-vuotiaita nuoria miehiä, joiden koulutus apumekaanikoiksi oli suhteellisen lyhytaikainen.

Jos tarkastellaan sotakonelaivueiden kokonaisvahvuuksia, lentävä henkilökunta, mekaanikot, viestimiehet ja tarvittava yleishuollon henkilöstö, henkilöstövajaus oli pahin pommituslaidoissa. Lentolaivueiden 44 ja 46 määrävahvuus oli 19 upseeria, 84 aliupseeria ja 69 miestä. YH:n lopussa Lentolaivueessa 44 oli 12 upseeria, 74 aliupseeria ja 47 miestä ja Lentolaivueessa 46 16 upseeria, 74 aliupseeria ja 47 miestä.

Ilmailuvarikon ja ilmailukenttävarikoiden henkilöstötilanne oli lentoyksiköitä selvästi huonompi. Ilmavoimien esikunnan selvitäessä syyskuussa 1939 vakinaisen väen ja reserviin kutsuttavien sijoituksia todettiin, että huomattava osa Ilmailuvarikon henkilöstöä oli sijoitettu muihin yksiköihin. Asia ehdittiin korjata ennen YH:n alkua. Sodan ajan määrävahvuudesta 55 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 105 aliupseeria ja mekaanikkoa sekä 102 miestä oli rivissä talvisodan alkaessa 35, 61 ja 102. Osa palvelukseen tulleista

aliupseereista ja mekaanikoista oli siirretty ilmailukenttävarikoihin. Ilmavoimien perustamiskäskyssä kenttävarikot käskettiin perustaa mahdollisuuksien mukaisessa kokoonpanossa, sillä niille ei oltu ehditty määrätä henkilö-, kalusto- ja varaosamäärävahvuuksia. Tästä johtuen niihin tuli verraten vähän kantahenkilökuntaa eikä reserviläisten joukossa ollut riittävästi ammattitaitoista väkeä. Kenttävarikoiden henkilömäärävahvuudet päätettiin YH:n ensimmäisten viikkojen aikana. Ilmailukenttävarikoiden 1–3 vahvuudeksi määrättiin 10 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 74 aliupseeria ja mekaanikkoa sekä 82 miehistöön kuuluvaa. Ilmailukenttävarikko 4:n vahvuus jäi jonkin verran pienemmäksi: 8 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 41 aliupseeria ja mekaanikkoa sekä 52 miehistöön kuuluvaa.

Määrävahvuuksista jäätin kuitenkin selvästi jälkeen. Talvisodan alkaessa Ilmailukenttävarikko 1:een oli saapunut viisi upseeria ja sotilasvirkailijaa, 27 aliupseeria ja mekaanikkoa sekä 61 miehistöön kuuluvaa, Ilmailukenttävarikko 2:een 5 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 24 aliupseeria ja 116 miehistöön kuuluvaa, Ilmailukenttävarikko 3:een 4 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 24 aliupseeria ja mekaanikkoa sekä 72 miehistöön kuuluvaa ja Ilmailukenttävarikko 4:ään 6 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 17 aliupseeria ja mekaanikkoa sekä 57 miehistöön kuuluvaa. Puute oli suurin ammattitaitoisten mekaanikkojen, lentokone-, ase-, sähkö- ja viestimekaniikot, kohdalla. Myös päällystöön kuuluvia insinöörejä ja teknikoita oli vain noin 50 % suunnitellusta vahvuudesta. Varikoissa aloitettiin heti lokakuun puolivälin jälkeen ammattikoulun käyneiden miehistöön kuuluvien apumekaanikkokoulutus. Mekaanikkojen puute tehosti myös yhteistoimintaa varikoiden sijoituspaikoilla olleiden laivueiden teknisen henkilöstön kanssa.

Ilmasotakoulun piti suunnitelmien mukaan aloittaa sodanaikainen koulutusohjelma YH:n alkaessa. Uusien kurssien alkaminen olisi kuitenkin merkinnyt suurta henkilölisäystä, sillä täydennysyksiköt eivät olleet valmiita ottamaan vastaan koulutettavia eivätkä rintamalaivueet vielä tarvinneet täydennystä. Tästä syystä Ilmapuolustuksen esikunta käski ainoastaan nopeuttaa käynnissä olleiden kurssien (kadettikurssi, aliupseeriohjaajakurssi, reserviupseerikurssi ja reservialiupseerikurssi) lentokoulutusta 16.10. alkaen. Kurseilla oli yhteensä 107 oppilasta. Suunniteltujen sodan ajan kurssien valmistelua jatkettiin. Niitä olivat tähystäjäkurssi

(oppilaat RUK:n käyneistä), konekivääriampujakurssi (oppilaat Lentorykmentti 4:stä ja Täydennyslentorykmentti 4:stä) ja sotaohjaajakurssi (oppilaat Ilmapuolustusliiton ohjaajakurssin käyneitä).

Ilmavoimissa 1930-luvun alussa toteutettu nousujohteinen koulutusjärjestelmä, varusmiesohjaajakurssi – kadetti- ja aliupseeri-ohjaajakurssi – laivueissa tapahtuva jatkokoulutus, takasi riittävästi hyvän koulutuksen saaneita ohjaajia vakinaiseen palvelukseen. Samalla saatiin myös riittävä ohjaajareservi, jonka jatkokoulutus tapahtui vuosikymmenen puolivälistä alkaen kertausharjoituksissa ja vapaaehtoisissa harjoituksissa. YH:n alkaessa Ilmasotakoulussa oli koulutettu aktiivipalvelukseen 148 upseeria ja 107 aliupseeria, Ilmavoimien reserviupseerikurssin oli suorittanut 239 ja reservialiupseeri-ohjaajakurssin 129 varusmiestä. Heistä siirtyi Kadettikouluun 113 ja aliupseeri-ohjaajakurseille 76. Reserviin jäi näin ollen 126 ohjaajakoulutuksen saanutta upseeria ja 53 aliupseeria, joista osa oli käynyt kertausharjoituksissa ja vapaaehtoisissa harjoituksissa useampaan kertaan. Ilmavoimilla olikin riittävästi sekä vakinaisessa palveluksessa että reservissä olevia ohjaajia.

Rykmenttien perustamat täydennyslentorykmentit olivat suunnitelmassa 2-laiivueisia. Tarvittavaa henkilöstöä ja kalustoa ei kuitenkaan ollut riittävästi, joten ne jäivät selvästi suunniteltuja heikomiksi. Täydennyslentorykmentti 1:n esikunta sijoitettiin Jämijärvelle, ja sen laivue siirtyi marraskuun alussa 65 kilometrin päähän Karvialle. Täydennyslentorykmentti 2 siirtyi lokakuun lopulla Utista Hämeenlinnan lähelle Parolaan. Täydennyslentorykmentti 4:n sijoituspaikka oli Luonetjärvi ja meriohjaajien koulutuksesta vastanneen Täydennyslentolaiivue 39:n 2. lentueen Turku. Lokakuun lopulla aloitettiin Ilmasotakoulusta ja reservistä tulleiden ohjaajien, tähystäjien ja konekivääriampujien koulutus. Kalustollisesti parhaassa asemassa oli Täydennyslentorykmentti 4, sillä se pystyi antamaan sotakonekoulutuksen Lentolaiivue 46:n koneilla.

Lentokalusto ja lentoteknillinen valmius YH:n aikana

Ilmavoimien lentokonehankintoja haittasi 1930-luvulla kiista siitä, tarvitaanko voimakkaat pommitus- vai hävittäjävoimat. Tehokkaiden pommitusvoimien kannattajilla oli enemmistö Ilmavoimien esikunnassa, Yleisesikunnassa ja Puolustusneuvostossa. Hankitta-

vien konetyyppien valintaan taas vaikutti ratkaisevasti se, voitiinko koneita valmistaa lisenssillä Valtion Lentokonetehdaalla. Vuosikymmenen puolivälin jälkeen tehtyjen päätösten mukaan pommikoneeksi valittiin englantilainen keskiraskas Bristol Blenheim, hävittäjäksi hollantilainen Fokker D.XXI ja Fokker C.X yhteistoimintakoneeksi. Blenheim-pommikoneita tilattiin lokakuussa 1936 kahdeksantoista kappaletta. Valmistuslisenssi hankittiin huhtikuussa 1938, ja vuoden kuluttua tilattiin Valtion Lentokonetehdaalta 15 koneen sarja. Seitsemän Fokker D.XXI -hävittäjän tilaus taas tehtiin marraskuussa 1936 ja samalla ostettiin myös valmistuslisenssi. Kesäkuussa 1937 lentokonetehdaalta tilattiin 35 koneen sarja. Fokker C.X -koneiden hankinta tapahtui toukokuussa 1936. Neljä konetta ja valmistuslisenssi ostettiin, ja lentokonetehdaalta tilattiin joulukuussa 30 koneen sarja. Vuonna 1934 oli jo ostettu Hollannista 13 Fokker C.VE -yhteistoimintakonetta ja Englannista 17 Bristol Bulldog -hävittäjää.

Vuonna 1938 hyväksytyt perushankintaohjelman mukaan ilma-voimilla piti olla yksitoista laivuetta:

4 maayhteistoimintalaivuetta	a 13 konetta	+ 4 varakonetta	
1 meriyhteistoimintalaivue	a 13 "	+ 6 "	
3 hävittäjälaivuetta	a 27 "	+ 4 "	
3 kaukotoimintalaivuetta	a 9 "	+ 3 "	
yhteensä 173 konetta ja 43 varakonetta.			

Konehankinnat etenivät syksyyn 1939 tultaessa niin, että kolmella maayhteistoimintalaivueella oli määrävahvuinen kalusto lukuun ottamatta varakoneita. Neljännellä yhteistoimintalaivueella ja meriyhteistoimintalaivueella oli täysin vanhentunut ja vajaalukuinen kalusto. Yhtä hävittäjälaivuetta varten oli määrävahvuuden edellyttämä määrä koneita, toisella oli jäljellä 10 täysin vanhentunutta konetta ja kolmatta ei ollut edes perustettu. Kahdella kaukotoimintalaivueella oli määrävahvuinen kalusto poisluettuna varakoneet ja kolmannen kalusto oli tilattu lentokonetehdaalta. Puolustusneuvosto päätti kuitenkin kesäkuussa 1939 lykätä pommikoneiden tilausta ja muutti kolmannen kaukotoimintalaivueen hävittäjälaivueeksi, samalla hävittäjälaivueiden varakonemäärä nostettiin kuuteen. Syyskuussa tilattiin lentokonetehdaalta 50 Fokker D.XXI -hävittäjää.

Lokakuun alussa ilmavoimien konetilanne oli seuraava:

Lentorykmentti 1

- Lentolaivue 10 13 Fokker C.X, joista Valtion Lentokonetehtaalla korjattavana 2
- Lentolaivue 12 13 Fokker C.X
- Lentolaivue 14 4 Fokker C.X ja 9 Fokker C.VE, joista Valtion Lentokonetehtaalla korjattavana 6
- Lentolaivue 16 5 Junkers K 43f ja 7 Blackburn Ripon, joista 2 varastoituna yhteensä 49 sotakonetta. Rykmentillä oli lisäksi 18 harjoituskonetta.

Lentorykmentti 2

- Lentolaivue 24 27 Fokker D.XXI
- Lentolaivue 26 9 Fokker D.XXI ja 15 Bristol Bulldog, joista Valtion Lentokonetehtaalla korjattavana 5 yhteensä 51 sotakonetta. Rykmentillä oli lisäksi 9 harjoituskonetta.

Lentorykmentti 4

- Lentolaivue 44 9 Bristol Blenheim, joista Valtion Lentokonetehtaalla korjattavana 1
- Lentolaivue 46 9 Bristol Blenheim yhteensä 18 sotakonetta. Rykmentillä oli lisäksi 8 harjoituskonetta, joista kaksi 2-moottorista Avro Anson -konetta.

Erillinen Lentolaivue

10 Blackburn Ripon, joista Valtion Lentokonetehtaalla korjattavana 3

Kaikkiaan rintamalaivueilla oli 128 konetta, joista oli korjattavana 17. Sotakelpoisia niistä oli 81, 36 Fokker D.XXI (FR), 18 Bristol Blenheim (BL) ja 27 Fokker C.X (FK). Bristol Bulldog (BU) ja Fokker C.VE -koneet (FO) olivat vanhentuneita ja Blackburn Ripon (RI) ja Junkers K 43f -koneet (JU) rintamakelvottomia. Kokonaan perustamatta oli yksi hävittäjä- ja yksi pommituslaivue.

YH:n alussa nähtiin, että syyskuussa lentokonetehtaalta tilatun 50 Fokker D.XXI -hävittäjän sarja ei ehtisi valmiiksi ja tilausta ei vahvistettu. Sen sijaan tehtiin päätös 25 Fiat G.50 -hävittäjän osta-

Ilmavoimien konetilanne 1.12.1939

Laivue	Kone	Määrä- vahvuus	Lento- kunnossa	Korjatta- vana lv:ssa	Huom.
<u>LeR 2</u>					
LLv 24	FR	27+6	31	5	
LLv 26	BU	27+6	10	—	
LLv 28	—	27+6	—	—	
<u>LeR 4</u>					
	MO		3	—	viestikone
LLv 42	—	9+3	—	—	
LLv 44	BL	9+3	9	—	
LLv 46	BL	9+3	8	—	
				—	
<u>LeR 1</u>					
	ST		2	—	viestikone
LLv 10	FK	13+4	11	1	
LLv 12	FK	13+4	13	—	
LLv 14	FK, FO	13+4	11	—	FK 4, FO 7
LLv 16 (- ltue)	RI	9+2	9	—	
	SÄ, KA		2	2	viestikone SÄ 3, KA 1
Ltue/LLv 16	JU	4+2	4	1	
<u>Merivoimat</u>					
LLv 36	RI	13+4	6	—	
Ltue/T-LLv 39	JU	4+1	2	—	
Sotakoneita yhteensä		177+48	114 (121)	7(9)	
MO = De Havilland D.H. 60X Moth, ST = Fieseler Fi 156 K-1 Storch, SÄ = VL Sääski, KA = VL Kotka					
Täydennysrykmenteillä oli yhteensä 39 koulu- ja harjoituskonetta, joista lentokunnossa 34. Ilmasotakoulussa oli yhteensä 56 koulu- ja harjoituskonetta, Ilmailuvarikolla 5 konetta ja Ilmapuolustuksen esikunnan käytössä 5 konetta. Ilmavoimilla oli yhteensä 235 konetta.					

misesta Italiasta. Tilaus allekirjoitettiin 23.10., ja toimituksen määräaika oli 15.11. Saksa esti koneiden rautatiekuljetuksen Ruotsiin, jossa ne piti koota ja lentää Suomeen. Talvisotaan siis jouduttiin YH:n alkaessa olleella kalustolla. Ilmavoimien konetilanne laivueittain on oheisessa taulukossa.

Hävittäjien ja pommikoneiden radio- ja navigointilaitteet olivat teknisesti heikkoja, radioiden kuuluvuussäde oli lyhyt ja yhteyden saanti sattumanvaraista. Lisäksi maaradioasemia oli liian vähän. Tämä heikensi oleellisesti johtamis- ja navigointimahdollisuuksia. Hävittäjissä oli radiovastaanottimet ja partioiden johtokoneissa myös lähettimet. Pommikoneissa taas oli sekä lähettimet ja vastaanottimet, mutta ne toimivat eri taajuuksella kuin hävittäjien radiot.

Valmius lentoteknisellä varaosa- ja tarvikesektorilla oli todella huono. Laskelmat sodan ajan varaosa- ja huoltovälinetarpeesta puuttuivat kokonaan, ja varastoissa oli vain rauhan ajan kulutusta vastaava määrä varaosia ja tarvikkeita. Suurimman ongelman muodostivat kenttävarikoiden tarvitsemat huoltovälineet ja varaosat. Ilmailuvarikon toiminta lisääntyi YH:n aikana moninkertaiseksi. Varikolle lähetettiin korjattavaksi tai tehdashuoltoon lokamarraskuun aikana 25 konetta. Samana aikana varikko vastaanotti, koelensi ja luovutti lentoyksiköille 27 konetta. Kenttävarikoiden toiminnan käynnistäminen oli juuri varaosa- ja huoltovälinepuutteesta johtuen varsin ongelmallista. Koko YH:n aika kuluikin varaosa- ja tarvikevarastojen kuntoonsaattamiseen, saatujen tilojen kunnostamiseen ja tarvittavien suojien rakentamiseen.

Ilmailukenttävarikko 1 sijoittui Lappeenrannan ammattikoululle ja vanhan linnoituksen alueelle. Korjaamot tulivat ammattikoululle, joten käyttöön saatiin koulun työkoneet. Ilmailukenttävarikko 2 sai tilat Lentorykmentti 2:n korjaamolta, Ilmailukenttävarikko 3 ensin Joroisten sahan ja sähkölaitoksen rakennuksista ja Luonetjärvellä Lentorykmentti 4:n korjaamolta. Ilmailukenttävarikko 4 sijoittui puolestaan Värtsilän ”Kisapirttiin”, minne tulivat korjaamot, ja TVH:n autotalliin, minne tulivat poltto- ja voiteluaineverastot. Varikoiden ampumatarvike-, pommi- ja polttoainetilanne olivat hyvät ja varastot riittävät sotaa ajatellen.

Syksyn 1939 harjoituksessa Heinjoella LeLv 26:n Bulldogin edessä vasemmalta reservin vänrikit Aarne Alitalo ja Tapani Harmaja, laivueen komentaja kapteeni Erkki Heinilä, ylikersantti Valio Porvari, luutnantti Paavo Berg sekä reservin väepeli Jussi Tolkki.

Aircrew photographed in front of a Bulldog aircraft in autumn 1939.

Lentokenttävalmius YH:n aikana

Lentokenttien rakentamiseen ja maa-alueiden lunastamiseen oli 1930-luvulla käytettävissä vain vähän varoja. Valmiita rauhan ajan tukikohtia olivat Utti, Immola, Suur-Merijoki, Käkisalmi ja Kauhava. Ilmapuolustusliiton käytössä ollut Joroisten kenttä sekä Värtsilän kenttä olivat kohtalaisessa kunnossa. YH:n alkaessa käyttöön otetuista siviilikentistä tärkein oli Lappeenranta. Kuopion ja Porin kenttien rakennustöitä kiirehdyttiin, Mikkelin kenttää kunnostettiin, Konnunsuon varavankilan salaojitetuille pelloille tehtiin tilapäiskenttä sekä Taipalsaaren ja Savitaipaleen kenttien rakentaminen aloitettiin. Ilmavoimien harjoituskäytössä tulevilla sotatoimi-alueella Kannaksella ja Laatokan Karjalassa olleet korpikentät olivat pieniä, kaukana rautateistä ja niille johtaneet maantiet huono-

ja. Kenttien puhelinyhteydet olivat vaatimattomat tai puuttuivat kokonaan, kiinteää sähköverkkoa ei useinkaan ollut sekä majoitusmahdollisuudet ja lentokoneiden huoltotilat puuttuivat kokonaan. YH:n aikana niitä kunnostettiin rakennusjoukkojen ja maavoimien yksiköiltä saadun tehokkaan avun turvin. Näin jokaisella kentällä saatiin valmiiksi sirpalesuojia koneille, ampumaravikkeille ja polttoainetarastoille, majoitustiloja henkilökunnalle sekä auttavat viestiyhteydet. Liikekannallepanokäskyssä jokaiselle laivueelle piti tulla yksi ilmatorjunta-ase. YH:n aikana aseita saatiinkin muutama, joilla aloitettiin sitten kentänhuoltojoukkueiden ilmatorjuntaryhmien koulutus. Lisää ilmatorjuntavoimaa saatiin lentokentille asentamalla konekivääreitä tilapäisille jalustoille tai jopa pölkynokkaan.

Lopuksi

Ilmavoimien operatiiviseen valmiuteen ennen talvisodan alkua vaikuttivat oleellisesti voimassa olleet hankinta- ja käyttösuunnitelmat. Kiistely hyökkäyksellisen (pommikonepainotteisen) ja puolustuksellisen (hävittäjäpainotteisen) ilma-aseen luomisesta häytti ilmavoimien kehitystä koko 1930-luvun ajan. Vaikka menestyksellisen pommitussodan edellytykset todettiin huonoiksi jo 1936 ja lähes olemattomiksi 1938 tehdyissä selvityksissä, pommikone-tilauksia lykättiin vasta kesällä 1939 ja yksi pommituslaivue muutettiin hävittäjälaivueeksi. Päätös hävittäjien lisähankinnasta Valtion Lentokonetehtaalta tehtiin syyskuussa. Tilausta ei kuitenkaan vahvistettu, sillä koneet olisi saatu laivueille aikaisintaan vuoden kuluttua. Sen sijaan Italiasta ostettiin 25 Fiat-hävittäjää, mutta koneet eivät ehtineet sodan alkuun. Lentoteknisten varaosien- ja huoltovälineiden kohdalla valmius oli vielä lentokalustoakin huonompi. Laskelmat sodan ajan tarpeesta puuttuivat kokonaan, ja varastoissa oli vain rauhan ajan kulutusta vastaava tarve.

Vuosikymmenen alussa käyttöön otetun uuden lentokoulutusjärjestelmän ansiosta ilmavoimilla oli riittävästi sekä vakinaisessa palveluksessa että reservissä olevia ohjaajia. YH:n aikana sekä vakinaisessa palveluksessa olleiden että reservistä tulleiden ohjaajien koulutus keskittyi hävittäjälaivueissa ilmataistelu- ja ampu- madataidon parantamiseen. Siinä saavutettiinkin hyviä tuloksia.

Pommituslaivueissa lentokoulutusta haittasi polttoainepula. Yhteistoimintalaivueiden ohjaajat ja tähyttäjät sen sijaan ehtivät pe-
rehtyä toiminta-alueisiinsa kohtuullisen hyvin. Lentoteknisellä
sektorilla tilanne ei ollut läheskään yhtä hyvä, sillä lentorykmen-
teillä oli lentokonemekaanikkoja keskimäärin yksi kahta konetta
kohden sekä ase- ja radiomekaanikkoja yksi lentuetta kohden. Re-
servististä ei myöskään saatu riittävästi hyvin koulutettua henkilös-
töä. Tilanne oli heikoin Ilmailuvarikon ja ilmailukenttävarikoiden
kohdalla.

YH:n aikana pystyttiin korjaamaan monia puutteita. Tämä lisäsi
selkeästi sotavalmiutta ja -kykyä. Laivueiden työkentille rakennet-
tiin suojia koneille, ampumatarvikkeille, polttoainevarannoille ja
henkilöstölle, viestiyhteyksiä niiltä esikuntiin ja ilmavalvontaan
parannettiin. Ilmavoimien henkilöstön henki ja taistelutahto olivat
yhtä moitteettomat kuin maa- ja merivoimissakin.

Lähteet

Sota-arkisto:

1. PK 1802/5, G.E. Magnussonin kokoelma.
2. Puolustusneuvoston pöytäkirjat 1931–39.
3. T 2864/16, IlmavE Op 3, Ilmavoimien kokoonpanosta, maj R. Lorentz
27.2.38.
Ilmavoimien osuudesta maamme puolustuksessa, evl P. Waris 9.5.38.
4. Pajari Risto, Talvisota ilmassa, Porvoo 1971.
5. Pakarinen Juha, Rajalainen Jari, Satakunnan Lennoston historia 1918–
1998, Vammala 1998.
6. Peltonen Martti, Ilmasotakoulun historia, Vammala 1993.
7. Peltonen Martti, Ilmavoimien erikoishuoltolaitokset, Ilmailuvarikko ja
Ilmailukenttävarikot, talvisodassa, Sotahistoriallinen aikakauskirja
18, Jyväskylä 2000.
8. Peltonen Martti, Ilmavoimien lentokalusto 30.11.1939–15.12.1944, So-
tahistoriallinen aikakauskirja 17, Jyväskylä 1998.
9. Peltonen Martti, Keskustelua ilmavoimista 1920- ja 1930-luvuilla, Sota-
historiallinen aikakauskirja 15, Helsinki 1996.
10. Pernaa Veli, Karjalan Lennoston historia 1918–1980, Vammala 1997.
11. Salmela E., Ilmavoimien lentokalustohankinnat vv 1934–1944, SKK:n
diplomityö n:o 626 1954.
12. Seeve Olavi, Ilmapuolustus Suomen ja Neuvostoliiton sodassa 1939–40
liitteinen.

Summary

THE PREPAREDNESS OF THE AIR FORCE BEFORE THE WINTER WAR

The operational preparedness of the Air Force before the commencement of the Winter War was fundamentally influenced by the procurement and employment plans then prevailing. The controversy over the creation of an offensive or a defensive air arm (emphasizing bombers and fighters respectively) hampered the development of the Air Force throughout the 1930s. The strength of the Air Force according to the procurement law passed in 1938 was 11 combat squadrons:

- 4 army cooperation squadrons each of 13 aircraft + 4 in reserve
  - 1 naval cooperation squadron of 13 aircraft + 6 in reserve
  - 3 fighter squadrons each of 27 aircraft + 4 in reserve
  - 3 bomber squadrons each of 9 aircraft + 3 in reserve
- a total of 173 aircraft and 43 in reserve.

Although studies showed that the pre-conditions for a successful bombing war were already bad in 1936 and almost non-existent in 1938, orders for bombers were cancelled only in the summer of 1939 and one bomber squadron was changed to a fighter squadron.

The wartime tasks of the Air Force were laid down as follows in the Instructions for Air Warfare published in April 1939 and in the Air Defence Order issued in June:

The task of the Air Force is to participate as a combat arm in the defence of the country

- by attacking enemy forces and their infrastructure
- by repulsing enemy air attacks and preventing enemy reconnaissance
- by reconnoitring the activity of enemy troops and operational areas
- by assisting the activity of the high command and combat and logistics troops by carrying out special tasks

At the same time the organizational reform was begun of the wartime Air Force. Its aim was to slim down the Air Force combat units as much as possible so that they could be concentrated rapidly in accordance with the requirements of the situation. The measures this reform required were still badly incomplete when Special

Reserve Training (i.e. mobilization) began at the start of October 1939.

On 6 October Air Force Headquarters received from the General Staff orders for concentration and action based on the new organization. These laid down the grouping and the bases of the Air Force (see Map, p. 87) and its tasks during the concentration of the field army and in the event of war. Subordinate to the Air Defence Commander, at the disposal of the Commander-in-Chief, there remained 2 Wing (Fighter Wing) and 4 Wing (Bomber Wing). The former comprised 24 and 26 Squadrons and the latter 44 and 46 Squadrons. 1 Wing (Cooperation Wing) placed 10, 12, 14 and 16 Squadrons at the disposal of the army. 36 Squadron was subordinated to the naval forces. Air Defence Headquarters reached its war strength on 10 October. The Wings were in readiness at their bases by 12 October. Wing commanders gave their orders on the basis of those they had received. The main task of 10 Squadron of 1 Wing was dive-bombing on the Karelian isthmus and its secondary task to find out the strength of enemy forces for a depth of 20 km on the Soviet side of the isthmus. 12 Squadron was placed under II Corps for reconnaissance and support duties, 14 Squadron under III Corps, 16 Squadron (less its 3rd Flight) under IV Corps, and the 3rd Flight was allocated to the naval defence of Lake Ladoga. The task of 24 Squadron of 2 Wing was to protect concentration movements in the area of the Karelian isthmus and 26 Squadron had similar duties in the area of southern Finland. The squadrons of 4 Wing had the task of reconnoitring enemy forces, with 44 Squadron responsible for the east and 46 Squadron for the west of the area (see Map, p. 87). The task of 36 Squadron was surveillance flights over the Gulf of Finland.

The aircraft state of the Air Force at the beginning of October was as follows:

1 Wing

- 10 Squadron 13 Fokker C.X (FK)
- 12 Squadron 13 Fokker C.X
- 14 Squadron 4 Fokker C.X and 9 Fokker C.VE (FO)
- 16 Squadron 5 Junkers K 43f (JU) and 5 Blackburn Ripon (RI)

2 Wing

- 24 Squadron 27 Fokker D.XXI
- 26 Squadron 9 Fokker D.XXI and 15 Bristol Bulldog (BU)

4 Wing

- 44 Squadron 9 Bristol Blenheim (BL)
- 46 Squadron 9 Bristol Blenheim

36 Squadron 10 Blackburn Ripon

In all, the Air Force had 128 warplanes, of which 17 were under repair. Aircraft fit for combat operations were the Fokker D.XXI fighters, Bristol Blenheim bombers and Fokker C.X cooperation planes. At the end of October 25 Fiat G50 fighters were bought in Italy. Germany prevented their transport by rail to Sweden, where they were to have been assembled prior to being flown to Finland. The Winter War had therefore to be fought with the aircraft available. The aircraft state of the Air Force by Wings is shown in the Table on p. 99.

Thanks to the new air training scheme which came into operation at the start of the 1930s, the Air Force had sufficient pilots both in regular service and on the reserve. During Special Reserve Training, the fighter squadrons concentrated on improving the air combat and marksmanship skills of their pilots, both regular and reserve. Good results were achieved in these respects. The air training of the bomber squadrons was handicapped by the shortage of fuel. Pilots and observers had to familiarize themselves with their future tasks principally by reconnaissance on the map. The pilots and observers of the cooperation squadrons, on the other hand, had time to become moderately familiar with their areas of operations. The situation on the technical side was not at all so good because the Wings had on average only one air mechanic to every two planes and one armourer and one radio mechanic to each flight. Nor was it possible to acquire sufficient numbers of well-trained personnel from the reserve. The depots held only sufficient aircraft spare parts and other supplies for peacetime requirements.

It proved possible to redress many deficiencies during the period of Special Reserve Training and this increased the combat readiness and capability of the Air Force. Shelters were built for aircraft, ammunition, fuel and personnel on the squadrons' airfields; communications from the airfields to headquarters and the air observation service were improved. The morale and combat zeal of the Air Force personnel were just as irreproachable as those of the army and the naval forces.

KENTTÄTYKISTÖ TALVISODASSA

Suomen kenttätykistöstä talvisodassa on kirjoitettu palstakilometrien verran ja myös lukuisat puheet sekä esitelmät ovat kertoneet tykistömme materiaalisesta heikkoudesta ja ampumatekniikkamme erinomaisuudesta. Tämän perusteella olisi johdonmukaista olettaa, ettei mitään uutta aselajin kohdalta ole enää löydettävissä. Kaikesta huolimatta joitakin kiviä on jäänyt kääntämättä ja myös uutta tietoa on löytynyt vuosikymmenien aikana. Oman mielenkiintonsa on ennen talvisotaa tehdyillä tykistökalustoa koskevilla ratkaisuilla ja sodan osapuolien tykistövoiman kehityksellä sekä käytötaoilla.

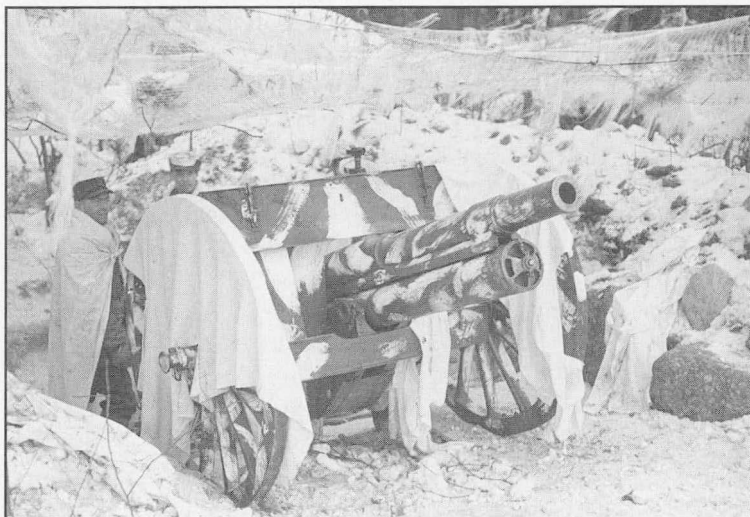
Suomen kenttätykistön materiaallinen lähtökohta

T y k k i k a l u s t o

Vapaussodan jälkeisinä ensimmäisinä vuosina oltiin tilanteessa, jossa kenttätykkikalusto oli kirjavaa ja osin vanhentunutta. Sotasaalistykit ja saksalaisilta ostettu vähäinen moderni kalusto oli riittämätön. Eversti Vilho Nenonen, tykistön tarkastajana ja maailmansodan sotakokemusten perusteella, oli eräs niitä harvoja johtajia, joka huolestui tilanteesta. Sotaministeriön hankintamäärärahat olivat kuitenkin niukat ja kaiken lisäksi ylijohdon piirissä oli henkilöitä, joiden näkemys tykistöstä oli suorastaan väheksyvä¹. Näillä henkilöillä oli kaiken lisäksi vaikutusvaltaa, jota he häikäilemättä käyttivät hyväkseen. Kuitenkin jo ensimmäisissä liikekannallepanosuunnitelmissa edellytettiin kohtalaisen tehokasta tykistövoimaa². Lopulta sotaministeriö kyllästyi eversti Nenosen jatku-

---

*Jyri Paulaharju (s. 1932), yleisesikuntaeversti ja kenttätykistöupseeri. Siirtynyt eläkkeelle vuonna 1980 Pääesikunnasta. Kirjoittanut useita kenttätykistö- ja asehistoriaan sekä topografiaan liittyviä kirjoja sekä lukuisia pienoistutkimuksia.

*Kevyt 76 mm:n kenttäkanuuna mallia 1902 tuliasemassa Viipurissa Monreposin puistossa 9.3.1940.
(SA-kuva)*

A light 76mm field gun (1902 pattern) in a firing position at Viipuri on 9 March 1940.

viin esityksiin ja asetti vuonna 1921 tykistökomitean pohtimaan kenttätykistön tilaa ja mahdollisia hankintoja. Eräiden vähemmän kunniakkaiden vaiheiden jälkeen komitea päätyi suosittamaan kenttätykistön kokonaismääräksi 883 tykkiä, jotka olisi maksettu 15 vuoden aikana. Samaan aikaan puolustusvoimilla oli käytössä tai varikoissa yhteensä 277 joustolavettista tykkiä ja vanhoja jäykälavettisia kanuunoita 228.

Tykistökomitean laskelmat perustuivat kenttäarmeijan seitsemän divisioonan tykistövoimaan ja välttämättömään ylijohdon tykistöreserviin. Jälkitarkasteluissa voitiin todeta, että komitean esityksen toteuttaminen olisi olennaisesti muuttanut talvisodan taisteluja eduksemme. Suomalaisten sotilaiden verellä maksettiin 1920–1930-lukujen poliitikkojen ja ylimmän sotilasjohdon virheratkaisut.

Jäykkälavettinen 152 mm:n raskas kanuuna mallia 1904 oli otettava hätävarana varastoista rintamakäyttöön. Ase oli hankala käsitellä. (SA-kuva)

The 152mm heavy gun (1904 pattern), with no recoil system, had to be taken out of store for emergency service at the front. The gun was difficult to handle.

Jotakin kuitenkin saatiin hankituksi. Talvisotaan mennessä oli ostettu patteriston verran 152 H 17 -haupitseja, kuusi 107 K 10 -kanuunaa sekä erilaisia kevyitä kanuunoita runsaat 120. Pääosa viimeksi mainituista ostettiin vuosina 1918–1920.

Tykistökomitean ehdotuksessa raskaan ja kevyen tykistön suhde oli 1:3 eli se vastasi hyvin ensimmäisen maailmansodan kokemuksia. Talvisodan alkaessa tämä suhdeluku oli vaatimaton 1:10.

Tykistön kalustotilanteeseen palattiin 1930-luvulla yhä uudelleen. Tykistön ylin johto koetti kaikin tavoin saada määrärahoja alati kuluvan ja vanhenevan kaluston uusimiseen. 1930-luvun puolivälissä perustettu tykistön asetyyppitoimikunta ja myöhempi asesuunnittelukunta tarkastelivat nekin huolestuneina tykistön materiaalista tilannetta. Vuonna 1936 esillä oli kaliiperien

vaihtomahdollisuus eli laajamittainen 76 mm:n tykkien putkitus 75-millimetrisiksi sekä uushankinnat. Taustalla oli laskelmointi, ettei maamme ammustuotanto olisi riittänyt tyydyttämään sodan ajan kulutusta. Muuttamalla kalusto länsimaisiin mittoihin olisivat mahdollisuudet länsimaiden materiaaliseen tukeen parantuneet³.

Vuoden 1938 perushankintaohjelmaan sisällytettiin Valtion Tykkitehtaan perustamiseen liittyen 78 kevyen haupitsin (105 H 37) tuotanto. Tarkoitus oli myös valmistaa 40 kpl 150 mm:n raskaita haupitseja. Kotimainen tykkituotanto ei saanut valmiiksi ainuttakaan tykkiä ennen talvisotaa; vasta vuonna 1943 ensimmäiset kevyet haupitsit toimitettiin joukoille⁴. Kevyitä kenttäkanuunoita laskettiin tarvittavan lisää 109. Tyyppitoimikunta esitti näiden tykkien hankintoja vuosien 1937–1939 perushankintaohjelmiin. Kanuunaostojen lisäksi toivottiin hankittavan 28 kpl 150 mm:n haupitseja ja 15 kpl raskaita 105 mm:n kanuunoita. Valtiovarainministeriö pyyhki kuitenkin kaikki tykit listoilta lukuun ottamatta kotimaisen tuotannon 78 haupitsin sarjaa. Vuonna 1938, jolloin Euroo-

Tykkikaluston määrät esityksineen vuosina 1918–1939

Mallit	Tilanne 1919	Komitea 1921	Tilanne 1931	Komitea 1936	Määrä- vahvuus	Tilanne 30.11.39
Kevyet kanuunat	273	400	296	288	299	293
Kevyet haupitsit	50	190	68	242	108	70
Raskaat kanuunat	4	90	11	27	12	11
Raskaat haupitsit	21	167	32	60	36	32
Yht.	348	847	407	617	455	406
Kevyt/ Raskas	12:1	2:1	8:1	6:1	8:1	8:1
Tykkejä/ patl	5,3	9,8	2,8	4,1	2,8	2,8

passa jo enteiltiin sota, Suomen valtion talousarvioon esitettiin määrärahaa yhtä raskasta patteristoa varten. Hanke pyyhittiin jälleen pois kalleutensa vuoksi.

Liikekannallepanosuunnitelmien muuttuessa 1930-luvulla ja kenttäarmeijan koostuessa yhdeksästä divisioonasta laskettiin tykkitarve uudelleen. Yleisesikunta sai marraskuussa 1936 tykistön tarkastajalta seikkaperäisen laskelman sodanaikaisen kenttätykistön kokoonpanosta ja tykkien määrästä⁵. Tykistön johdon käsityksen mukaan rintamajoukoille tarvittiin välttämättä 206 kevyttä kanuunaa ja 184 kevyttä haupitsia ja raskaan kaluston määräksi 72 kanuunaa ja haupitsia. Varatykeiksi rintamajoukoille arvioitiin 34 asetta. Kotiarmeijan eli kotijoukkojen tykkien määrä olisi ollut 54 kevyttä kanuunaa. Yleisesikunnan operatiivinen osasto katsoi omassa kannanotossaan, että rintamajoukoille tarvittaisiin 210 kevyttä kanuunaa ja 180 haupitsia, raskaan tykistön määrä olisi ollut entinen, samoin varatykit ja kotijoukkojen osuus. Osaston muistioon tehtiin 24.1.1939 reunahuomautus, jonka mukaan kaliiperimuutoksesta oli luovuttu.

Talvisodan kuluessa saatiin sotasaaliina ja eri maista ostoina sekä lahjoituksina lisää tykkikalustoa, joukossa oli melkoinen erä vanhentuneita jäykkälavettisia malleja (vuosimallia 1877). Myös kotimaan varikoissa olleita jäykkälavettisia aseita jouduttiin ottamaan kenttäkäyttöön. Sodan alkaessa tykkien kokonaismäärä oli 748, joista eläkeikäisiä jäykkälavettisia 315. Sodan päättyessä luku oli 1 342, joista jäykkälavettisia 500⁶. Maaliskuussa 1940 tykkien määrä pataljoonaa kohden oli 3,2. Sodan aikana menetettiin 25 tykkiä ja vallattiin viholliselta 160.

A m p u m a t a r v i k k e e t

Talvisodan kenttätykistön ampumatarviketilanteesta on vuosikymmenien kuluessa kirjoitettu ja puhuttu lähes tyhjentävästi. Ampumatarvikkeiden kohdalla varustautuminen 1920–1930-luvuilla noudatti samaa linjaa kuin tykkienkin osalla. Komitea toisensa jälkeen totesi turhautuneena ampumatarviketilanteen ongelmat ja varastojen riittämättömyyden.

Vuoden 1921 tykistökomitea laski, että vuoden mittainen sota vaatisi noin 5 miljoonaa laukausta. Tähän kotimaisen teollisuuden

**Ampumatarviketilanne 30.11.1939 ja
sodanaikainen kulutus**

Tykkimalli	Laukauksia 30.11.1939	ls/tykki	Kulutus ls	ls/tykki	Putken kesto ls
Kevyet kanuunat	205 800	720	397 462	1400	4000
Kevyet haupitsit	43 500	640	62 434	550	6000
Raskaat kanuunat	5 100	510	7 058	480	6000
Raskaat haupitsit	16 900	528	16 113	420	8000
Jäykkäläv. tykit			25 899		

pitäisi varautua. Vastaavasti varikoissa olisi oltava riittävä varanto. Näin ei kuitenkaan tapahtunut.

Tykistön johto palasi jälleen ampumatarvikeasiaan maaliskuussa 1936, jolloin puolustusministeriön sotatalousosaston päällikölle jätettiin muistio⁷. "...Vastustajien aktiivisuuden oletan sellaiseksi että kuukauden kuluessa meidän divisioonamme keskimäärin tulevat ottamaan osaa jokainen yhteen hyökkäysoperatioon ja kahteen puolustukseen. Oletan lisäksi että divisioonaan kuuluu 3 kevyttä ja 1 raskas patteristo, 18 kevyttä ja 6 raskasta kr.heitintä ja 18 kpl. 37 m/m hv.torj.kanuunaa. Hyökkäysoperatiota varten tarvitsee tykistö vähintään kuusi tuliannosta laskien että 3 tunnin tykistövalmisteluun kuluu 3 tuliannosta ja 5-6 tuntia kestäväään saattoon 3 tuliannosta... Mitä puolustukseen tulee voi olettaa siihen tarvittavan vähintään 3 tuliannosta kaikille aseille. Vastatykistön toimintaan jo voidaan tarvita 1 tuliannos ja enemmänkin...", kirjoitti tykistön tarkastaja kenraaliluutnantti Vilho Nenonen. Hän laski kuukausikulutuksen olevan koko tykistöllä 24 tuliannosta. Tämä merkitsi laukauksina sitä, että kevyen tykistön ammuskulutus olisi ollut 2 400 ls/tki/kk ja raskaalla 1 400 ls/tki/kk.

Kokonaiskulutus oli 508 966 ls. Juho Niukkanen kirjassaan ”Talvisodan puolustusministeri kertoo” mainitsi muun muassa: ”...Eivät liioin aseet, amukset eivätkä miehet olleet lopussa, mitä osoittaa aikaisemmin esitetty yksityiskohtainen selvittely...”⁸. Niukkanen oli liittänyt kirjaansa myös taulukon, jonka ammusluvut eivät vastanneet todellisuutta. Päämajan tykistökomentajan 28.8.1940 laatima yhteenveto talvisodan taisteluvälinehuollosta⁹ kertoi ampumatarviketilanteesta aivan jotain muuta. Maaliskuun 1940 alussa oli ammuksia jäljellä keskimäärin vain kahden viikon supistettua kulutusta vastaava määrä. Laatokan Karjalassa kyse oli vain muutamasta päivästä. Eräitä yksiköitä oli jouduttu vetämään pois rintamilta niiden ammusten loppuessa (mm. 107 K 10 -kalusto). Ulkomailta tulleet erät olivat pääosin kunnostettavina sekä koeammuttavina ja tämä vei aikaa.

Tykistön organisatorinen ja taktillinen kehitys

Vapaussodan jälkeen ryhdyttiin selvittämään meille sopivaa tykistöorganisaatiota. Lähtökohtana oli aluksi saksalaismallinen kolmijakoinen tykistörykmentti sekä erilliset patteristot. 1930-luvun alussa meillä siirryttiin liikekannallepanossa aluejärjestelmään aiemman kaaderiperusteisen menetelmän asemesta. Ennen uuden järjestelmän voimaantuloa laadittiin 19.6.1931 tykistölle väliaikaiset sodan ajan vahvuudet. Niiden mukaan kenttätykistörykmentti käsitti kolme patteristoa, joissa kussakin oli kaksi kanuunapatteria ja yksi haupitsipatteri. Ohjeissa sallittiin kalustollisista syistä muodostaa myös patteristoja, joissa olisi ollut kolme kanuunapatteria. Sekapatteristot, joita rykmenttien tuliyksiköt olivat, koettiin ennen talvisotaa välttämättömiksi. Kanuunakalusto takasi kohtuullisen kantaman ja haupitsi taas edusti tehokkuutta, joskin kanuunoita lyhyemmällä kantamilla.

Yleisesikunnan operatiivisen toimiston vuonna 1936 laatimassa muistiossa¹⁰ käsiteltiin seikkaperäisesti liikekannallepanun tykistövoiman jaotusta eri rintamasuunnille. Muistiossa pohdittiin erityisesti sekapatteristojen aiheuttamia ampumatarviketäydennysongelmia sekä siitä johtuvia muutoksia keskityssuunnitelmiin. Ratkaisuvia käytännön toimia muistio ei kuitenkaan aiheutanut.

Kenttätykistön taktillisen toiminnan keskeisiä elementtejä olivat taisteluojaotus ja annetut tulitehtävät. Lähtökohtana oli tulen voimakas keskittäminen. Tämän mahdollisti 1920-luvulla kehitetty omintakeinen ampumamenetelmä, joka edellytti, että patteristo oli tuliyksikkö. Tulen käyttöä varten muodostettiin tukiryhmiä (välittömän avun ryhmiä), tukipatteristoja ja yhteispatteristoja. Tykistötaktiikan keskeisenä kehittäjänä oli everstiluutnantti Torvald Ekman, joka ennen talvisotaa laati asiasta tarvittavat ohjeet ja toimi aineen opettajana Sotakorkeakoulussa.

Siitä huolimatta, että patteristo oli tuliyksikkö, se voitiin ohjesäännön mukaan tarvittaessa alistaa pattereittain jalkaväikyksiköille. Patterin päällikön tehtävänä oli patterin tulen taktillinen johtaminen, mikä tarkoitti tiivistä yhteistoimintaa tuettavan joukon johtajan kanssa. Patterin päällikkö määräsi tulen teknillisen johtamisen tulenjohtueelleen, joka kevyessä patterissa käsitti kaksi tulenjohtoryhmää. Raskaan patterin kokoonpanoon kuului yksi tu-

Neuvostoliittolainen kenttätykki 152 H 37 Karjalan kannaksella talvisodan aikana. (Kuva: Sotamuseo)

A Soviet 152 mm howitzer (1937 pattern) on the Karelian isthmus during the Winter War.

lenjohtoryhmä. Tulipatterin toimintaa johti patteriupseeri patteristoupseerin antamien käskyjen mukaan.

Patteriston komentaja toimi tavallisesti yhtymän tykistökomendantin alaisena. Tilanteen niin vaatiessa hänet saatettiin alistaa tuettavan jalkaväen johtajalle. Tuliasematoimintaa mukaan luettuna ampumatarvikehuolto johti patteristoupseeri. Tykistörykmentin komentaja esikuntineen siirtyi taistelujaotuksessa yhtymänsä tykistökomendantiksi.

Neuvostoliiton kenttätykistön kehitys

Tykkikalusto

Vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen Neuvosto-Venäjällä ryhdyttiin selvittämään puna-armeijan muodostamiseen liittyen myös kenttätykistön kalustokysymyksiä. Tsaarin Venäjän tykit muodostivat luonnollisesti sen rungon, joka alkuvuosina tyydytti raskaan kaaritulen tarpeen. Keskeisiä malleja olivat 76 K 02, 122 H 09, 122 H 10, 107 K 10. Raskaampaa kalustoa edusti 152 H 09. Vuonna 1923 aloitettiin tykkien määrätietoinen modernisointi, joka päättyi keskeisiltä osiltaan vuoteen 1930 mennessä. Samaan aikaan oli ryhdytty suunnittelemaan uusia malleja¹¹. Eräs tällainen, jo vuonna 1927 tuotantoon hyväksytty, oli jalkaväen välittömäksi tueksi tarkoitettu 76 K 27 (DB-27) rykmentinkanuuna, joka perustui vanhaan 76 LK 13:een.

Neuvostoliiton tykistökaluksen uudistaminen jatkui kiivaana. Vuosina 1931–1939 puna-armeijan *divisioonatykistö* sai modernisoituina tai uutuuksina 76 K 02–30, 76 K 02–40, 76 K 36 (F-22), 76 K 39 (USV), 107 K 10–30, 122 H 10–30, 122 H 38 (M-30) ja 152 H 38 (M-10). *Armeijakuntatykistölle* tulivat 152 H 37 (ML-20), 122 K

Modernisoidun neuvostotykistön kantamat

	76 K 02-30	107 K 10-30	122 H 10-30	152 H 09-30	152 K 10-30
Kantama mod.	13 290 m	16 350 m	8 940 m	10 000 m	17 150 m
Ennen mod.	8 500 m	12 700 m	7 700 m	7 700 m	12 400 m

31, 122 K 1931/1937 (A-19), 152 K 1910/30, 152 KH 10-34, 152 H 09-30, 152 H 10-30. Ylijohdon kalustoon ilmaantuivat 152 K 1935 (BR-2 t. BR-19), 203 H 31 (B-4) ja 280 M 1939 (BR-5). Talvisodan syttyessä tuotannossa olivat muun muassa 210 mm:n kanuuna ja 305 mm:n haupitsi.

Vuosien 1934-1939 aikana neuvostotykistön kalusto kasvoi merkittävästi. Kevyiden tykkien määrä lisääntyi 34 %, keskiraskaiden osalta luku oli 26 % ja raskaiden tykkien lisäys oli peräti 85 %. Kanuunoiden ja haupitsien keskinäinen suhde muuttui samalla jyrkästi, viimeksi mainittuja oli vuonna 1939 jo 80 % koko kalustosta. Uusien mallien myötä myös kantamat kasvoivat 50-75 prosenttia.

Neuvostotykistön organisaatio

Puna-armeijan tykistö jaotettiin 1930-luvun lopulla joukkojen ja ylijohdon tykistöön. Talvisodan alussa ylijohdon tykistön osuus koostui haupitsi- ja kanuunarykmenteistä, joissa kussakin oli 48 putkea. Lisäksi oli raskaita tykistörykmenttejä, joissa oli 24 putkea sekä järeitä kuusitykkisiä erillispatteristoja.

Armeijakuntaan kuului tavallisesti kolme divisioonaa ja tietysti myös armeijakuntajoukot. Sodan aikana divisioonien määrä saattoi olla huomattavasti suurempikin. Armeijakuntatykistössä oli tavallisesti kolmipatteristoinen raskas tykistörykmentti (107 mm:n raskaita kanuunoita ja 152 mm:n haupitseja yhteensä 36).

Divisioonan tykistö käsitti tavallisesti kenttätykistörykmentin (20 kpl 76 mm:n kanuunoita ja 16 kpl 122 mm:n kevyitä haupitseja) ja haupitsirykmentin (12 kpl 107 mm:n kanuunoita ja 12 kpl 152 mm:n raskaita haupitseja).

Tulimuotojen vuoden 1936 ohjesäännön mukaiset laukauserä

Tulimuoto	76 K	107 K	122 H	152 H
tuli-isku	120	80	60	40
tulisulku	40	25	20	15
lamautus (1 ha)	40	25	20	15

Armeijatasolla oli erillisiä tykistörykmenttejä ja järeitä erillis-patteristoja.

Tulenkäytön periaatteet

Suomalainen menettely

1920-luvulla kehitetty ampumatekniikka mahdollisti patteriston käyttämisen tuliyksikkönä. Tämä oli ainutlaatuinen edistysaskel maailmassa, jossa patteri oli tavallisesti tuliyksikkö. Ampumajärjestelmään oli ehditty kouluttaa myös keskeinen henkilöstö. Tulen tehoa tutkittiin useilla leireillä ja vuonna 1936 laadittuun ampumaohjesääntöön kirjattiin saadut tulokset.

Tykistön tulimuodoiksi määrättiin tuli-isku, tulisulku, hävitystuli sekä häirintätuli. Tuli-isku oli enintään yhden minuutin mittainen keskitetty pikatulitus hehtaarin alueelle. Tulisulku ammuttiin pattereittain alueelle, joka oli tavallisesti 300 metrin levyinen ja 150 metrin syvyinen. Hävitystuli oli tähystettyä ja keskitettyä tulitusta. Häirintä oli ammuntaa epäsäännöllisin välein ryhminä (kertoina) tai jopa yksittäisinä laukauksina tapahtuvaa toimintaa. Vastaavat ammunталajit olivat tuhoaminen, torjunta, häirintä ja la-mauttaminen¹².

Olennaista oli se, että suomalainen tykistö kykeni keskittämään useita tuliyksiköitä samaan suppeaan maaliin saavuttaen siten maksimaalisen tulentiheyden aikayksikössä. *Ohjesäännön mukaan kevyen kanuunapatteriston tuli-iskussa hehtaarin maalialueelle piti tulla minuutissa kaikkiaan 120 kranaattia.* Myös tulensiirto oli nopeata jo 1920-luvulla käyttöön otetun tulenjohtoapuvälineen eli tulenjohtokortin ansiosta. Taktillisissa ohjeissa korostettiin vastatykistötoiminnan ensisijaisuutta, sen jälkeen tuli vastavalmistelu ja viimeisenä torjunta.

Neuvostotykistön tulen käytön periaatteita

Puna-armeijan ohjesääntöjen mukaan hyökkäyksessä kenttätykistön tulitus jakaantui tulivalmisteluun ja saattoon. Tulivalmistelun pituudeksi määrättiin 1–2 tuntia. Voimakasta puolustusta murret-

taessa tulivalmistelu saattoi kestää pitempäänkin. Muu tukeminen hoidettiin perättäisillä keskityksillä tärkeisiin maaleihin tai ammuttiin jalkaväen edellä ”møyhennystä” eli tulivyöryä. Molempia menetelmiä voitiin käyttää samanaikaisesti.

Tulivyöry periytyi I maailmansodan kentiltä ja sitä toteutettiin talvisodassa hyvin kaavamaisesti. Teknillisesti vyöry tapahtui siten, että tulta siirrettiin niin sanotulta perusviivalta toiselle. Viivat olivat 200–400 metrin päässä toisistaan. Ensimmäinen perusviiva määrättiin 200–500 metrin päähän vihollisen ryhmityksen etureunasta. Perusviivojen välissä oli väliviivoja 100 metrin päässä toisistaan. Patteristot ampuvat vierekkäin siten, että kunkin osuus, kaliiperin mukaan, oli 180–300 metriä. Tulituksen kesto kullakin perusviivalla määrittyi sen mukaan miten kauan iskuporras käytti aikaa edetessään viivalta toiselle. Jokaiselle väliviivalle ammuttiin tavallisesti kahden minuutin verran. Tulentiheys oli vaatimaton verrattuna suomalaiseen maalihehtaarille minuutissa tulevaan ammusmäärään. Sodan jälkeen pidetyssä Stalinin ”tentissä” ruodittiin suorasukaisesti neuvostotyökistön kaavamaisuutta, joka oli paljastunut sodan kuluessa¹³.

Taistelukentän karuus

S u o m a l a i s t e n k o k e m u k s i a

Huolimatta pitkälle kehitetystä ja hyvin omaksutusta ampumatekniikasta ja tykistötaktiikasta taistelukentän todellisuus oli suomalaisille tyystin toinen kuin mitä ohjesäännöt ja tulen tehon taulukot edellyttivät.

Jo ylimääräisten harjoitusten (YH) aikana todettiin, ettei tykkikalustoa yksinkertaisesti riitä kaikille. 9.Divisioona jäi vaille tykistöään. Suojajoukkojen ja kenttäarmeijan ryhmittäessä puolustusasemiin rajoille yhtymillä oli tykistövoimaa perin niukasti. Tykkien lyhyt kantama esti useiden tulyksiköiden tulituksen keskittämisen yhtymien koko vastualueelle ilman asemien vaihtoa. Vastatykistötoiminta, jota oli pidetty olennaisena menetelmänä, tyrehtyi suurelta osin kaukotyökistön puutteeseen.

Olennaisin ja myös tunnetuin tykistömme tehokkaan käytön esittäjä oli katastrofaalinen ampumatarviketilanne. Marraskuun lopul-

la 1939 kenttätykistön ampumatarvikevaranto olisi mahdollistunut vain 7–8 vuorokauden täysimittaisen taistelun ohjesäännön edellyttämällä tulimuodoilla. Ammuksia oli kaikkiaan 280 000, lähes saman määrän neuvostoliittolainen tykistö ampui yhtenä kiivaana taistelupäivänä (230 000 ls¹⁴).

Jo ennen sodan puhkeamista jouduttiin ottamaan käyttöön varikoista vanhoja venäläisiä jäykkälavettisia tykkeitä, joille oli olemassa kohtuullinen määrä laukauksia. Myös Ruotsista saatiin moderneja joustolavettisia aseita. Tammikuussa 1940 maahamme tuli myös ranskalaisia tykkeitä ampumatarvikkeineen. Tästä huolimatta tykkiemme määrä oli vähäinen ja ampumatarviketilanne heikkeni huolimatta teollisuutemme ponnisteluista ja ostoistamme.

Ohjesäännön mukaisia ja tulen keskittämisen kannalta olennaisia tykistöryhmiä muodostettiin erityisesti Kannaksella. Usein ne jäivät vain hallinnollisiksi kokonaisuuksiksi, jotka vain harvoin kykenivät keskitettyyn tulenkäyttöön. Laatokan Karjalassa IV AK:n alueella oli paperilla tehokkaan tuntuisia tykistöryhmiä, joiden voimat koostuivat loppujen lopuksi vain 1–2 patterista eli vajaan patteristosta. Nimenomaan viimeksi mainitulla rintamasuunnalla lyhytkantainen tykistövoima pirstoutui erämaaolojen vuoksi pieniin yksikköihin, joiden tulen keskittäminen oli hankalaa tai mahdotonta.

Torjuntataistelu Summan lohkolla helmikuussa 1940 tarjosi hyvän esimerkin osapuolten tykistön toiminnasta. Neuvostojoukkojen hyökkäyksen painopiste II Armeijakunnan lohkolla oli Summassa, jossa 5.Divisioona torjui vihollisen 17.12.1939 alkaneen, lähes viikon kestäneen joulukuun offensiivin. Helmikuun alussa, jolloin puolustuksesta vastasi 3.Divisioona, alkoi vihollisen toinen hyökkäys, joka johti kahden viikon ankarien taistelujen jälkeen suomalaisten puolustuksen murtumiseen Summankylän itäpuolella, Lähteen kaistalla. 3.Divisioonalla oli Summan 12 kilometrin levyisellä lohkolla noin 11 pataljoonaa ja 4,5 patteristoa, joista kaksi oli raskasta. Suurin kaliiperi oli 150 mm. (12/150 H 14 J, maksimikantama 7,2 km). Divisioonaa vastaan hyökkäsi aluksi kolme neuvostodivisioonaa ja 6.2. neljäs yhtymä. Venäläisillä oli orgaanisen tykistön ohella käytössään armeijakuntatykistöä kuten 203 mm:n haupitseja (maksimikantama 16 km) sekä runsaasti jalkaväki- ja panssarintorjuntakanuunoita. Suomalaisten arvioiden mukaan neuvostotykistöä oli pahimmillaan jopa 78 putkea rintamakilometriä kohden suomalaisten 4,3:a vastaan.

Summan taistelujen vertailulukuja¹⁵

	Putkia/ kilometri	Patteristoja/ pataljoona	Tulen määrä 100 m:n rintamaleveydelle minuutissa
Suomalaiset	4,3	n. 0,4	1,3 kg
Neuvostotykistö	30–78	n. 1	60 kg

Läpimurtopäivänä helmikuun alkupuolella neuvostoliittolaisen 7.Armeijan tykistö ampui 149 985 laukausta painopisteen ollessa Summan loholla¹⁶. Puolustajan tykistön suurin ammuskulutus oli 11.2.1940, jolloin II Armeijakunnan tykistö ampui kaikkiaan 5 962 laukausta¹⁷, josta 3.Divisioonan osuus oli 3 280 laukausta. Tämä määrä olisi ohjesäännön mukaan ollut ammuttavissa vajaassa puolessa tunnissa. Sulkuihin riitti vain kolme ryhmää eli 36 laukausta!

Kollaan rintamalla hyökkäsivät neuvostoliittolaisen 8.Armeijan päävoimat. Puolustajien 12:ta pataljoonaa vastassa oli 39 venäläistä pataljoonaa. Kenttätykistöä oli puolustajalla runsaat kaksi patteristoa (30 tykkiä), hyökkääjällä 25 patteristoa eli 304 tykkiä. (100/76 K, 20/107 K, 12/122 K, 148/122 H, 24/152 H, 12/203 H). Stalinin ”tentin” mukaan venäläisillä oli enimmillään 193 tykkiä rintamakilometriä kohden. ”Armeijakunnan antama tehtävä – vihollisen elävän voiman tuhoaminen Loimolan alueella – toteutettiin perään-antamattomasti ja sisukkaasti...”¹⁸, kirjattiin totuuden vastaisesti neuvostojohtajien papereihin.

Suomen rintamilla ollut neuvostoliittolainen tykistö- ja kranaatinheitinvoima

Rintamasuunta	30.11.1939	13.3.1940
Karjalan kannas	900	3 800 putkea
Laatokan Karjala	600	1 300 ”
Pohjoinen Rintama	550	550 ”
Yhteensä	2 050	5 700 putkea

Joulukuun 23. päivänä 1939 toteutettua II Armeijakunnan vasta-hyökkäystä on käsitelty moneen otteeseen kuluneina vuosikymmeninä. Tästä huolimatta on paikallaan tarkastella sitä tykistön kannalta. Keskeinen syy offensiivin epäonnistumiseen oli kiistatta raskaan tykistön vähäisyys ja ampumatarvikkeiden niukkuus. Kevyen tykistön kranaatit lumipeitteisessä maastossa eivät olleet tehokkaita. Lisäksi uudet kotimaiset sytyttimet olivat kovassa pakkasessa epävarmoja niiden nestetäyteisten jarruputkien jäätymisten vuoksi. Syy heikkoon tulokseen oli myös hyökkäysjoukkojen myöhästymiset lähtökynnyksiltään sekä saaton kehnous. Viestiyhteydet katkeilivat pahoin. Myös aselajien yhteistoiminnassa oli kosolti toivomisen varaa. Lienee paikallaan siteerata Josif Stalinin 17.4.1940 puna-armeijan johdon kokouksessa käyttämää puheenvuoroa suomalaisten hyökkäyksistä: "...Juuri puolustuksen passiivisuus ja passiivinen suhtautuminen puolustuslinjoihin oli ominaista Suomen armeijalle... hyökkääjinä suomalaiset eivät ole tinasotilas-armeijaa parempia. Muistatko kolmen kuukauden ajalta, että Suomen armeija olisi pystynyt tekemään yhdenkään vakavasti otettavan, massiivisen hyökkäyksen...? Armeijaa, jota ei ole koulutettu hyökkäämään vaan puolustautumaan, passiivisesti, armeijaa, jolla ei ole vakavasti otettavaa tykistöä..."¹⁹.

Suurvallan omat hyökkäystoimet etenivät nekin vaivalloisesti ja vasta kun rintamalle oli keskitetty kymmeniä uusia yhtymiä ja runsaasti tykistöä, pääsivät neuvostojoukot murtoon. Puolustajan vähäinen tykistö ampui niukkoja kranaattejaan, mutta niilläkin oli tehonsa. Vastavalmistelut hajottivat useaan kertaan alkavan vihollishyökkäyksen ja tykistötuleen tottumattomat venäläissotilaat olivat erittäin arkoja yllättävälle ja tarkalle tulitukselle. Torjunnat heittivät moneen kertaan takaisin vihollisen iskuportaan. Silloin kun oli mahdollisuus ampua vastatykistötulitusta, havaittiin neuvostopatterin irtautuvan hyvin herkästi asemistaan²⁰. Stalinin "tenti" huhtikuussa 1940 osoitti, että, venäläiset tiesivät aika paljon suomalaisesta tykistöstä, joskin yllättävän riittämättömästi. Neuvostojohdon arvioissa mainittiin muun muassa se, että suomalaiset käyttivät ammuksia säästeliäästi (!) ja tulikuri oli hyvä.

Miksi suomalainen tykistö ylipäänsä kykeni ampumaan niinkin hyvin kuin se alivoimaisena ja ammusten puutteessa teki? Selvitettäessä jälkikäteen tapahtuneen syytä keskeisiä tekijöitä olivat hyvä naamiointitaso ja korkea ammattitaito. Venäläisten heikko tykistö-

Lemmenjoen taistelujen sotasaalista. Etualalla neuvostoliittolainen 76 mm:n rykmentinkanuuna mallia 1927.

War booty from the great defensive operation north-west of Lake Ladoga. In the foreground is a Soviet 76mm (1927 pattern) regimental gun.

tiedustelu ei kyennyt selvittämään kuin aniharvoin suomalaisten tulasemat ja kun heidän ilmavoimiensa lähes olematon yötaistelukyky mahdollisti suomalaisten öiset siirrot, voitiin tulitusta jatkaa lähes tappioitta aina uusista asemista. Neuvostotykistöltä puuttui mittaustiedustelukyksikkö, joka saatiin Kannakselle vasta sodan viime viikkoina. Tiedusteluilmakuvaus oli vähäistä ja kuvantulkintataito sekä tietojen välittäminen kangertelevaa.

Suomalaisen tykistön lyhyet kantamat ja raskaan tykistön vähäisyys johtivat osaltaan siihen, ettei neuvostotykistö välittänyt juuri naamioida asemiaan. Heidän tykistönsä tulasemat olivat pääasiallisesti ryhmittyneet teiden tuntumaan ja tulipattereiden edessä olevat ruutikaasujen mustaamat ”nokipihat” olivat selvästi luettavissa ilmakuvista. Mittaustiedustelumme yhdessä tiedusteluilmakuvausten kanssa kykeni koko sodan ajan seuraamaan Kannaksella vihollisen tykistövoiman kehittymistä ja sijaintia. Kannakselle ryhmitetyt kaksi mittauspatteria, ainoat joille riitti kalustoa, leikkasivat alkuvaikeuksien jälkeen ääni- ja valomittausten avulla lähes 80-prosenttisesti vihollisen tulasemat. Taipaleen lohkon tykistökomentaja mainitsi taistelukertomuksessaan toukokuussa 1940 muun muassa seuraavaa: ”...Onnettoman ammuspuutteen vuoksi voitiin mitatut patterit ainoastaan osaksi ottaa tulen alle... mitatuista 250 maalista ammuttiin koko sodan aikana noin 80...”²¹. Ilmavoimiemme toteuttamat tiedusteluilmakuvaukset paljastivat kohtuullisen hyvin painopistealueet. Lento- ja kuvauskalustosta sekä sää- ja torjuntaoloista johtui, että kuvauksia ei voitu suorittaa niin usein kuin olisi ollut tarpeen. Kaikkiaan talvisodan aikana ilmavoimat lensivät 69 kuvauslentoa, joista pääosan Kannaksella.

Neuvostotykistö oli mahtavasta määrällisestä ylivoimastaan huolimatta taidollisesti ja taktillisesti suomalaisia heikompi. Maaston hyväksikäyttö oli haparoivaa ja tulylivoiman tehokkuutta haittasi verraten alkeellinen ampumatekniikka.

Sodan kuluessa vihollisen tykistön tulenkäyttö selkiytyi ja myös ammunnan tarkka valmistelu yleistyi. Tulenavaus muuttui summittaisesta haku- tai kartta-ammunnasta keskitetyimmäksi, joskin tulivyöryjä käytettiin koko sodan ajan. Tulta johdettiin maa-, lento- ja kiintopallotähysteisesti. Tulenjohtajien todettiin esiintyvän usein yksin kannettavan radion kanssa, myös panssareista kyettiin tulenjohtoon.

Stalinin ”tentissä” tunnustettiin avoimesti neuvostoliittolaisten ilmakuvausten heikko taso ja riittämättömyys²². Tulenjohtajien tähystystoiminnassa oli myös suuria puutteita. ”...Miksi emme pystyneet löytämään suomalaisia? Siksi, että kun suomalaisia hakattiin joka päivä, he ymmärsivät, että heidän oli pakko naamioitua. He etenivät seuraavalla tavalla. Heillä oli yksi pieni tykki, jonka he peittivät lakanalla ja edetessään he joutuivat usein vaihtamaan asemaa...”, kirjattiin Stalinin ”tentin” pöytäkirjaan. ”...Kymmenen prosenttia kaikista lennoista oli tiedustelulentoja. Tiedustelusta ei ollut joukoille paljon hyötyä, koska suomalaiset olivat naamioituneet, mutta se oli ainoa mahdollisuutemme suorittaa tiedustelua...”, jatkoi Stalinin tentattava.

Puolustajilla oli myös syytä itsetutkisteluun. Sodan todellisuus sekoitti tuntuvasti rauhanajan harjoitusten antamia käsityksiä. Tulenjohtovoiman vähäisyys löi leimansa kaikilla rintamilla heikentäen siten tykistön tehokasta käyttöä. Taktillisen tulenjohtajan ja etulinjan tulenjohtajan kannalta keskeinen kysymys oli yhteistoiminta jalkaväen kanssa. Tämä ontui sodan alussa, ja myös myöhemmissä vaiheissa esiintyi kiusallista eripuraisuutta pääaselajien keskuudessa²³. Huolimatta tykistön hyvästä ampumataidollisesta koulutustasosta olivat yhteistoimintaharjoitukset rauhan aikana jääneet liian vähäisiksi. Aselajit eivät tunteneet riittävästi toisiaan. Osansa tehottomuuteen oli tykistön niukkuudella, jalkaväen oli tultava toimeen omillaan ja tämä synnytti sitten yliolkaisuutta, kun vihdoinkin tulitukea oli saatavissa. Sodan pitkittyessä yhteistoiminta selkiytyi ja viimeisinä sotakuukausina yhteistoiminnan muodot olivat jo vakiintuneet. Joitain poikkeuksia tosin oli, eniten ja yllättävästi yhtymätasolla, jossa komentajat vierastivat toisiaan.

Päätteenksi

Kenttätykistön talvisodan kokemukset hyödynnettiin Moskovan rauhan aikana 1940–1941 usein eri tavoin. Tykistöjoukkojen organisaatioita tarkistettiin ja kalustoa hankittiin. Koulutusohjelmat rakennettiin perusteellisesti uudelleen ja tykistötiedustelun edellytyksiä kohennettiin. Mutta paljon jäi tekemättä ja uuden sodan alkukuukausina oli edelleen paljon korjattavaa.

Talvisodan suomalainen kenttätykistö osoitti kaikista puutteistaan huolimatta olevansa tehokas jalkaväen tukija sekä myös vihollisen arvostama ja jopa pelkäämä.

Lähdeviitteet

1. Lauri Harvila: "Suomen armeijan tykistön tulevaa järjestelyä käsitelleen komitean mietintö vuodelta 1921". Itsenäisen Suomen kenttätykistö rauhan aikana, Joensuu 1983.
2. Liikekannallepanosuunnitelma ja inventaario kesällä 1918. SARK T 4383/78, T1397/8.
3. Asetyyppitoimikunnan ptk 26.10.1936. SARK T 7753/7.
4. Finn-Göran Wennström: "Kotimainen tykkiteollisuus", Tykkimieskirja 1976.
5. Yleisesikunnan pm 292/I/ 36. SARK 2861/36.
6. Suomen kenttätykistön historia, osa 2, s. 600.
7. Tyk.tark:n pm n:o 11/sal/ 36/ 3.3.1936.
8. Juho Niukkanen: "Talvisodan puolustusministeri kertoo", Porvoo 1951, s. 233.
9. PM:n tyk.kom. kirj n:o 4736/Tyk.kom/sal/ 28.8.1940.
10. YE:n kirj n:o 292/I/36/sal/27.11.1936. SARK T 2861/36.
11. A. P. Sitnova: "Artilleryij i vremja". Sankt.Petersburg 1993.
12. KtAO 1936 ja Upseerin käsikirja 1937.
13. Ohto Manninen ja Oleg A. Rzesevski: "Puna-armeija Stalinin tentissä", Helsinki 1998.
14. item s. 189.
15. Reino Hirva, Tiede ja Ase n:o 10/1952, s. 218–229 ja Matti A. Aarnio "Talvisodan ihme", s. 77–81, Jyväskylä 1979.
16. Stalinin tentissä, s. 251.
17. II Armeijakunnan ilmoitus 12.2.1940.
18. Stalinin tentissä, s. 83 ja Pavel Aptekar: "8.Armeijan toiminta Neuvostoliiton–Suomen sodan 1939–1940 alkuvaiheessa". Sotahistoriallinen Aikakauskirja 14/1995.
19. Stalinin tentissä, s. 466–467.
20. 4.DE:n kirj n:o 61/Tyk/11/sal/12.1.1940.
21. Ahti ja Jyri Paulaharju: "Perkjärveltä Niinisaloon, Mittauspatteristo 1924–1974", Hämeenlinna 1974.
22. Stalinin tentissä, s. 267.
23. Esim. 3.DE:n kirj n:o 677/106/40/306/12.4.1940 ja II AKE:n kirj n:o 1080/Tyk/2e/sal/1.4.1940.

Summary

FIELD ARTILLERY IN THE WINTER WAR

The central themes of the extensive literature about the Finnish field artillery in the Winter War (1939–40) have been its paucity of equipment and its technical excellence in shooting. Contrary to what might be expected, new information on the subject has been found over the years. Among matters which had remained in the background are the decisions affecting the field artillery which were taken before the war and the factors relating to the development and method of employment of artillery firepower by both combatants.

In the years immediately after the War of Independence (1918) the equipment of the Finnish field artillery was varied and in part antiquated. The artillery command tried in every way possible to improve the situation but its first attempts rebounded against the ignorant attitude of the Ministry of Defence. Even later proposals to modernize the artillery's equipment failed to produce results. By the time of the Winter War only one regiment of heavy artillery and a good hundred various light guns had been acquired. The requirement was many times larger than the reduced amount obtained.

The State Artillery Factory was founded in 1938 but there had been no time for its production of guns to commence before the war. The first guns manufactured in Finland were produced only in 1943.

A similiar situation prevailed with regard to ammunition. An extensive stocktaking of ordnance depots in the early 1930s revealed that a considerable proportion of the ammunition in store had become unserviceable. Moreover, sufficiently large trial orders required for the production of ammunition at a time of crisis were not placed in time. On the basis of the authentic records of the Artillery Commander at GHQ, in early March 1940 the field artillery had left only the quantity of ammunition needed for two weeks' reduced requirements.

The organization of the Finnish field artillery followed the traditional three-part division of a field artillery brigade comprising three regiments. The regiments were composed of three batteries: two field batteries and one howitzer battery. This system caused problems in ammunition supply. Artillery fire control methods and the tactical principles for the employment of fire were, on the other hand, of the highest quality. In part this compensated for the weak material situation. The concentration and accuracy of fire were appreciably better than those of the Soviet artillery.

From the start of the 1920s, the Soviet Union had strongly developed its artillery equipment. The older patterns of gun were modernized and the development of new types was started. By the time of the Winter War the average range of Soviet artillery had increased by 30–40 per cent. During the Winter War the front also had new equipment right up to the 203mm heavy howitzer. Changes were also made to the organization of the artillery. One of the Red Army's principles was the massing of artillery. This was evident not only in the artillery's organization but also in the adoption of powerful rolling fire. However, the density of fire per hectare of target by this type of fire was lower than the concentration fired by a Finnish regiment.

During the Winter War the Soviet Union concentrated an overwhelming mass of artillery on the Finnish front. In the final stages of the war against Finland there were estimated to be about 5,700 guns of various types opposed by 476 Finnish guns. The battle at Summa on the Karelian isthmus provides an example of relative firepower when one day in February 1940 Soviet artillery fired 149,985 shells while the Finnish army expended only 5,962 shells.

The disproportion was reduced by the Finnish artillery's accuracy, rapid switching of fire and excellent adaptability to terrain. Camouflage and cross-country mobility, practised in peacetime, were factors which enabled the artillery with its slender resources in equipment to support the infantry battle.

OLISIKO TAISTELUJA PYSTYTTY JATKAMAAN? SUOMALAISTEN TILANNE KANNAKSELLA TALVISODAN LOPUSSA 1940

Johdantoa teemaan: näkemykset, tutkimustraditio ja metodi

Talvisodan loppujakso oli luonteeltaan erittäin kiivas ja raju. Niin tapahtumahistoriaa kuin siihen suoraan tai epäsuorasti nivoutuvia kehityksiä on luonnehdittu ja tulkittu monin eri tavoin. Erityisen suuren mielenkiinnon kohteena on ollut suomalaisten joukkojen tila talvisodan päättymisasetelmassa 13. 3. 1940. Taistelujen jatkamisen mahdollisuudesta on esitetty lukuisia erilaisia spekulatioita. Rauhanehdot olivat kovat, ja monet ovat pitäneet taipumista liian hätäisenä ratkaisuna. Kysymykseen ovat ottaneet kärjekkäästikin kantaa lähinnä aikalaiset toimijat, poliitikot ja sotilaat mutta myös varsinaiset historian alan ammattilaiset. Asiasta on käyty keskusteluja, kirjoitettu ja luotu mielikuvia. Silti erittäin harva on perustanut päätelmiään laajaan lähdemateriaaliin ja empiiriseen tutkimukseen. Kysymystä on tarkasteltu tunnepohjalta, ja jälkikäteen maaliskuun alkupuoliskolla vallinnutta kriisiä on pyritty vähättelemään todistelemalla muun muassa suomalaisten joukkojen sitkeyttä, rintaman hidasta painumista sekä vetoamalla lähes tyneeseen kelirikkoon, joka olisi aiheuttanut vakavia vaikeuksia venäläisille.

Karjalan kannas oli kiistämättömästi talvisodan strategisesti tärkein rintama-alue. Kehitykseen tällä suunnalla maaliskuussa 1940

---

*Lasse Laaksonen (s. 1968) filosofian tohtori, historiantutkija ja -opettaja. Tehnyt väitöskirjan nimellä ”Todellisuus ja harhat – Kannaksen taistelut ja suomalaisten joukkojen tila talvisodan lopussa 1940” (Yliopistopaino 1999). Artikkelit perustuu tähän väitöskirjaan. Hän on myös kirjoittanut järjestöhistorian Ristiriidoista yhteistoimintaan Suomen Poliisijärjestöjen integroitumiseen johtanut historia (1998) sekä Kannaksen taisteluita käsittelevän kokonaisuuden Talvisodan pikkujättiläinen -teokseen (WSOY 1999).

ei ole kuitenkaan riittävän pikkupiirteisesti perehdytty. Myöskään varsinaista tilannekuva-analyysia ei ole de facto suoritettu. On tyydytty tapahtumien ulkokohtaiseen selostamiseen. Yleisesti ottaen talvisotaa on käsitelty ilman riittävää analyttisyyttä ja problematisointia ja ilman syy-seuraus-suhteiden havainnoimista. Virallista lähdemateriaalia on tiedostamatta ainoastaan referoitu. Tämä on ollut helppo ja vaivaton väylä tutkia. Hankalasti käsiteltävä, järjestämätön, mutta todellisuudessa olemassa oleva primaariluonteinen aineisto on sivuutettu luottaen automaationa sekundaarisen, helpommin hallittavan aineiston kvaliteettiin. Kuvaavana esimerkkinä on usein jälkeensä puhtaaksi ja sitä kautta steriileiksi kirjoitettujen sotapäiväkirjojen ja taistelukertomusten kuten myös muistelmien ylenpalttisen runsas käyttö, mikä sekkin on rakentunut havaittavasti kapea-alaisuuteen. Sitä paitsi omakohtaisuus luo aina subjektiivisuutta ja apologiaa.

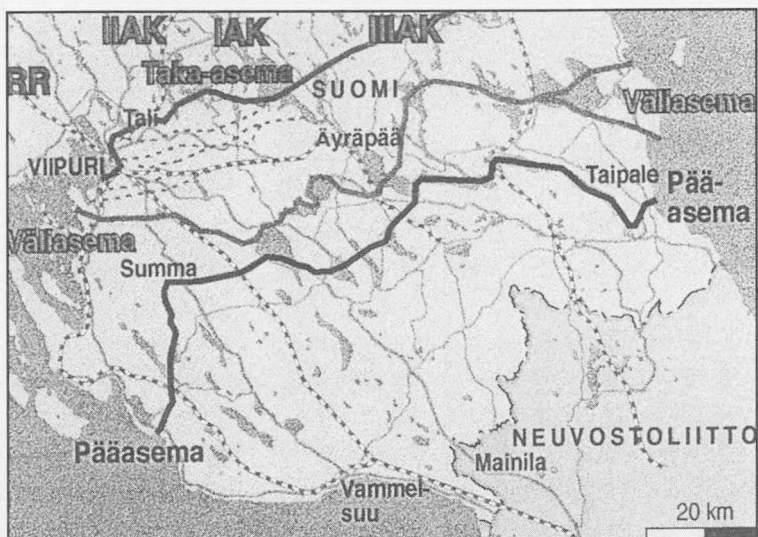
Toisin sanoen käytettävissä olleita, laajalti kerättävissä olleita lähteitä ei ole riittävästi punnittu ja vertailtu. Tutkimusmetodi on ollut yksioikoinen. Rintamatapahtuma on useimmiten rekonstruoitu pelkästään yhden tason aineiston, esimerkiksi pataljoonan, rykmentin tai divisioonan materiaalin avulla. Kokonaisvaltainen, käytettävissä olleen lähteistön käyttö ja faktisesti pakollinen vertailu on jätetty suorittamatta. Arvovaltaisten instanssien laatimaan, virkavastuuseen nojautuvaan informaatioon on kritiikittömästi luotettu. Auktoriteetti-usko ja ajan henki ovat kahlehtineet. On jätetty tutkimatta, miten informaatio välittyi porras portaalta, mikä oli sen totuusarvo, vääristymien vaikutukset ratkaisuihin ja sitä kautta tapahtumiin. Kirjoittamattomaksi säännöksi on muodostunut, että arvovaltaisten komentajien ja merkittävien johtoportaiden käsitelyyn ja toimiin liittyviä negatiivissävyytteisiä tendenssejä ei nosteta esiin. Tehtyjen ratkaisujen, ovat ne sitten johtaneet voittoihin tai tappioihin, taustalla vaikuttaneet tekijät on kuitenkin hahmotettava ja analysoitava. Tässäkin suhteessa on selkeästi vältetty negatiivisiin tapahtumasarjoihin johtaneiden ratkaisujen käsitteilyä, niihin kajoamista. Relevantteja henkilösuhteita, esikuntien toimintakykyä ja johtojärjestelmän kestävyttä ei ole analysoitu. Ne ovat olleet tabuja. Myytit ovat eläneet. Talvisota on ollut suomalaisille sakraali, pyhä.

Taistelutapahtumat Kannaksella ja Viipurinlahdella talvisodan loppujaksolla sekä viivytyksellä Taka-asemaan

Analysoitaessa tapahtumakehityksiä Kannaksella sodan loppujaksolla huomio kiinnittyy lähinnä läntiselle sivustalle. Helmikuun alkupuoliskolla alkanut venäläisten suurhyökkäys mursi siellä Mannerheim-linjan, heiveröisen Väliaseman, ja maaliskuun alkupäivinä suomalaiset olivat jo viivyttyä irtautuneet Taka-asemaan Viipurin edustalle. Suoritusta, joka kosketti maarintamalla sekä Länsi-Kannaksesta vastannutta kenraaliluutnantti Harald Öhquistin komentamaa II AK:ta että Keski-Kannaksesta vastannutta kenraalimajuri Taavetti Laatikaisen I AK:ta, ei voida pitää onnistuneena, jos kriteereiksi otetaan asetetut tavoitteet eli hyökkääjän viivyttäminen ja väsyttäminen. Tässä suhteessa Mannerheimin muistelmissaan esittämät kiittävät arviot ovat yltiöpositiivisia.¹

Erityisesti on aiheellista tähdentää, että viivytyksen valmisteluvaihe kesti ainoastaan neljä vuorokautta. Tänä aikana tieto Taka-asemaan irtautumisesta oli lähinnä ainoastaan yhtymäkomentajilla ja heidän esikunnillaan.² Operatiiviseen suunnitteluun käytävissä ollut aika oli minimaalinen, eikä lopputulos ollut käytännön järjestelyineen kaikilla rintama-alueilla kokonaisuudessaan tyydyttävä. Painopiste suorituksessa oli selkeästi kenraaliluutnantti Harald Öhquistin II AK:n lohkolle, joka joutui ottamaan vastaan raskaimmat iskut. Öhquist oli useaan otteeseen tähdentänyt esimiehilleen Väliasemasta irtautumisen, toisin sanoen viivytyksen aloittamisen välttämättömyyttä joukkojen kestokyvyn takaamiseksi. Päämajassa ei kuitenkaan ollut haluttu vielä myöntyä.³ Väliaseman kestävyys luotettiin yltiöpäisesti. Tosiasiallisesti Pääasemassa ei tunnettu riittävän tarkasti tilannetta edessä rintamalla eikä viivytysoperaation suorittamiseksi vaadittavien valmistelujen käytännön ongelmia. Tältä pohjalta ei osattu myöskään haaruroida tarvittavaa minimiaikaa. Pelkona oli myös taistelumoraalin herpaantuminen, jos tieto tulevasta irtautumisesta informoitaisiin liian aikaisin. Pulmaksi muodostui laajojen valmisteluiden suorittaminen riittävän salaisesti.

Tehtävään määrättyjen erityisten osastojen avulla viivytyksenvaiheessa saatiin lopulta aikaan keskimäärin vain muutaman vuorokauden mittainen ajanvoitto. Kyseisenä aikavälinä heiveröisen Taka-aseman varusteluja ei pystytty juurikaan parantamaan. Se,

Karjalan kannas: ryhmitys, puolustusasemat ja viivytyklinjat.

The Karelian isthmus: concentration of Finnish troops, defensive positions and delaying lines.

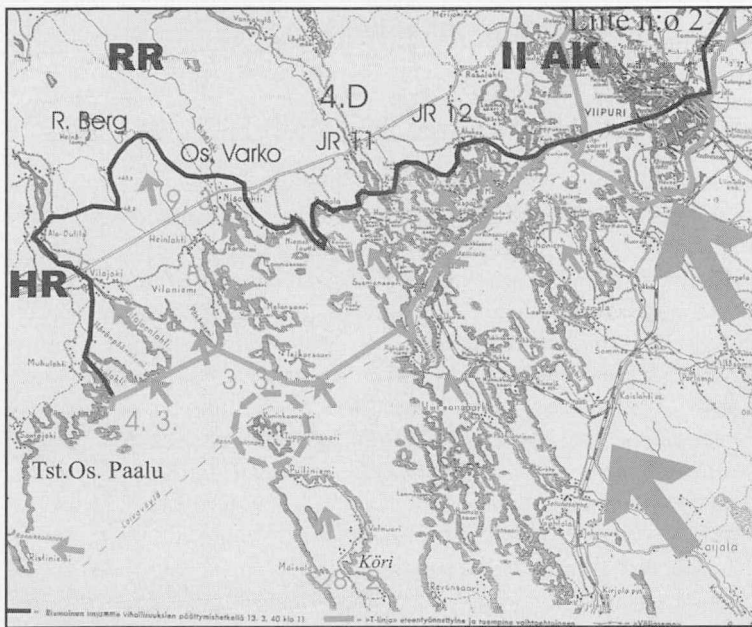
oliko pidempi viivytyys ylipäätään realismin haarukassa, oli paljolti riippuvainen hyökkääjän aktiivisuudesta. Mikäli venäläiset olisivat tarkoituksenmukaisesti osanneet hyödyntää materiaalista ylivaltaansa esimerkiksi voimakkain tuetuin panssarikiiloin, olisi suoritus muodostunut lähinnä läpjuoksuksi uuden pääpuolustuslinjan taakse. Neuvostojoukot, etenkin jalkaväki, osoittautuivat kuitenkin passiivisiksi. Yksittäiset vaunut eivät saaneet takaa riittävästi tukea toiminnalleen, mikä antoi puolustajalle varteenotettavat mahdollisuudet pidempäänkin viivytykseen. Joukot olivat kuitenkin jo väsyneitä ja niiden suorituskyky laskenut. Myös kokemattomuus viivytyksuonteisista taisteluista heijastui alituisesti suorituksessa.

Tarkasteltaessa viivytystaisteluvaihetta rintama-alueittain on todettava, että suurimmat ongelmat puolustaja koki II AK:n lohkolle ja etenkin sen vasemmalla siivellä sekä III AK:n vastuulla olleel-

la Salmenkaita-Äyräpää vetäytymissuunnalla. 23.D:n ja osittain myös 5.D:n vetäytyminen Taka-asemaan tapahtui ajoittain improvisoidusti ja sysäyksittäin vastoin alkuperäisiä suunnitelmia. 2.D:n loholla vahvennettu JR 6 ei käytännössä kyennyt edes viivyttämään hyökkääjää, vaan se vetäytyi pikaisesti Vuoksen yli, vaikka joukkojen ryhmittely ja orientointi oli suunnalla päävasterinta-asemassa edelleen kesken. Uhkaavasta tilanteesta selvittiin lähinnä tykistön ampumien tulipeitteiden ansiosta.⁴ Sen sijaan Laatikaisen armeijakunnan rintamalla neuvostojoukkojen etenemistä Taka-aseman tuntumaan kyettiin hidastamaan tehokkaammin ja useilla kohdin aina sodan viimeiselle viikolle saakka. I AKE:n onnistui kontrolloida viivytyssuoritusta jatkuvasti II AKE:a paremmin. Tämä selittyy monessa suhteessa sillä, että puna-armeijan suuroffensiivin painopiste oli selkeästi Länsi-Kannaksella, miltä pohjalta Keski-Kannaksella ei siis jouduttu läheskään samanlaisen paineen alaiseksi. Toisaalta I AK:n viivytyssuoritusta häytti kuitenkin merkittävästi sitä koskevien operatiivisten suunnitelmien alituinen muuttuminen. Lisäksi myös naapuriyhtymien, etenkin II AK:n vasemman siiven nopea ja yllätyksellinen vetäytyminen aiheutti jatkuvasti ongelmia.

Edelleen analysoitaessa Taka-asemaan siirtymistä on todettava, että viivyttävät joukot irtautuivat toisiinsa nähden enemmän tai vähemmän epä johdonmukaisesti.⁵ Tähän on havaittavissa kaksi erityistä selittävää tekijää. Ensimmäinen on pataljoonien toisiinsa nähden voimakkaasti varioiva taisteluarvo. Osa ei ollut tarpeeksi kouliintunutta viivytystehtävän suorittamiseen, ja se heijastui vahvempien toimintaan ja vaikutti suoraan myös niiden moraaliin ja menestykseen. Toinen ja edellistä vielä merkityksellisempi tekijä on hatara tilannekuvan hahmotus. Heikkojen yhteyksien ja ristiriitaisten ilmoitusten takia todellisuutta vastaavaa käsitystä ei kyetty muodostamaan. Viivyttävät osastot saattoivat tehdä omavaltaisia päätelmiä, joiden johdosta rintama painui ennen aikaisesti. Joukot mielsivät epävarmoissa oloissa herkästi saarroitusuhan ilmeiseksi ja irtautuivat pahimmassa tapauksessa epäjärjestyksessä. Kyse oli siis paljolti heikon tai vääristyneen tilannekuvan aiheuttamista ketjureaktionomaisista seurannaisvaikutuksista. Niiden takia puolustuksen yhtenäisyys vaarantui lopulta jokaisen viivytystä suorittaneen divisioonan kaistalla, pahiten 23.D:n vastuualueella. Tähän problematiikkaan ei ole aiemmassa talvisotatutkimuksessa kiinni-

Rintamakehitys Viipurinlahdella talvisodan lopussa. Venäläisten leveällä rintamalla suorittama ylimeno oli luonteeltaan yllättävä ja raju. Saaristotaisteluvaihe kesti alueella maksimissaan noin viikon. Hyökkääjän onnistui muodostaa luoteisrannalle laaja sillanpää ja katkaista Helsinki–Viipuri-valtamaantie. Rauhan voimaantumisen katkaisi voimakkaasti kasautuneen kehityksen.

The situation at the front on the Gulf of Viipuri at the end of the Winter War.

tetty lainkaan huomiota, mikä johtuu jo aiemmin todetusta riittävän pikkupiirteisen tapahtumahistoriallisen tarkastelun ja käytettävissä olleen lähteistön vertailun puutteesta.

Viipurinlahden jääsota ja sillanpää

Yllättävä ylimeno-offensiivi:
tiedostamisesta kaaokseen

Viipurinlahdelle venäläiset avasivat helmi–maaliskuun vaihteessa kokonaan uuden rintaman suorittamalla vahvoin voimin hyökkäyksen saaria vastaan. Astinlautoina toimivat pitkät Pulliniemi ja Lihaniemi sekä niiden välissä sijainnut laakea Uuras. Ylimeno-offensiivin voima tuli suomalaisille selvänä yllätyksenä. Aluetta oli pidetty varsinkin talvisaikaan suomalaisessa operatiivisessa suunnittelussa ja sotataktiikassa täysin toisarvoisena. Ajan sotilasmaantieteellinen oppikirja opetti, että *”varmin rannikon suoja on talven jääpeite, joka muodostuu täällä [Viipurinlahdella] tavallisesti joulukuun alussa ja häviää toukokuun puolivälissä. – Marraskuun lopusta toukokuun alkuun jääpeite tekee maihinnousut mahdottomaksi. – Elävää voimaa voidaan sitä paitsi vapauttaa rannikolta, missä jäätyneet meri suojaavat maihinnousulta. Siten luonto itse tasoittaa jälleen voimasuhteita.”*⁶

Jäävaippaa pidettiin siis suojaavana tekijänä, ja elävää voimaa keskitettiin alueelle huomattavan vähän. Ilmasto-olot talvella 1940 olivat kuitenkin poikkeukselliset. Paksu jää mahdollisti raskaan kaluston ajamisen jäälle, ja puna-armeijan johto näki Viipurinlahden avoimena taistelukenttänä, lakeutena, joka palveli erinomaisesti sen massavoimain käyttöä. Alueelle keskitettiin huomattavat voimat, useampi divisioona, ja neuvostojoukot hyökkäsivät saarille ajaen jäälle myös panssarivaunuja.⁷ Puolustajan ainekseltaan hyvin heterogeeniset joukot olivat pääosin rannikkotykistöön kuuluneita ja erillisiä pataljoonia, jotka soveltuivat heikosti jalkaväkiluonteiseen taisteluun. Viipurinlahden puolustuksesta alkujaan vastanneen eversti A. E. Lyytisen Viipurin lohkon koostumus oli sekava ja labiili: jo pelkästään yllättävä hyökkäysvaunujen ilmaantuminen jäälle aiheutti joukoissa paikoin taistelukauhua. Kyse oli vakavasta epideemisestä ilmiöstä, joka sai useita perusyksiköitä täysin sekaisin. Erilliset pataljoonat joutuivat olosuhteiden pakosta niille ylimitoitettun vastuun kantajiksi.⁸

Saaristotaisteluissa puna-armeija käytti häikäilemättömästi hyväkseen määrällistä ylivoimaansa. Jalkaväen liikettä jäällä tukivat hyökkäysvaunut, ilmavoimat ja tykistö. Venäläisten eteneminen oli

kuitenkin resursseihin nähden hidasta. Vain Tuppura ja Teikari sekä muutamia pienempiä saaria otettiin nopeasti haltuun. Jäykkä, massojen hyökkäykseen perustuva taisteludoktriini toimi huonosti, mikä näkyi lopulta suunnattomina menetyksinä. Rynnäköinti oli kankeaa, mistä seurauksena oli suuret tappiot. Neuvostojalkaväki olisi tarvinnut enemmän sissi- ja lähitaistelutaitoa. Kevyempi aseistus ja parempi hiihtotaito olisivat mahdollistaneet tehokkaammat iskut ja nopeat, kestävät sisäänmurrot. Lisäksi venäläinen tykistö ampui ajoittain epätarkasti ja jopa piittaamattomasti. Raskaat tuli-iskut osuivat useissa kohdin omiin, kärjessä eteneviin ja suomalaisten kanssa taisteluketjuksessa oleviin osastoihin. Etummaisten joukkojen taistelumoraali laski entisestään. Tuloksena oli lisääntyvä kyvyttömyys hyökätä. Upseeristo sai välillä väkivalloin patistaa miehistöä etenemään jäällä. Kelirikko väijyi ”peikkona” alitajunnassa. Epätoivoisuutta kuvastavat mm. kuoliaaksi tekeytymiset ja ajoittain runsas alkoholin käyttö. Monessa suhteessa passiiviselle jalkaväelle pyrittiinkin raivaamaan vapaata etenemistilaa massiivisella tykistövalmistelulla.⁹ Hyökkääjän raskaan tulen tuho vaikutusta korosti oleellisesti saarien kalliainen ja kivikoinen maasto, joka myös esti puolustajan tehokkaan kaivautumisen. Kyseinen ongelma kosketti erityisesti Rannikkoryhmän vasenta siipeä, jossa rintamavastuussa toimivat 4.D ja sille alistetut yksittäiset pataljoonat. Kuvaavaa on, että alueella puolustaneen elävän voiman tappioista oli paikoin liki 90 % tykistötulen seurausta.¹⁰ Huolimatta saaria varjelleiden joukkojen merkittävästä kulumisesta venäläiset eivät lopulta onnistuneet tehokkaasti saarrospyrkimyksissään, mikä oli olennainen piirre heidän taktiikkaansa Viipurinlahdella. Ainoastaan Tuppura ja lähes kauttaaltaan Ravansaari piiritettiin. Tästä huolimatta useilla kohdin suomalaisten irtautumiset olivat erittäin vaikeita ja raskaita tappioita aiheuttaneita tapahtumasarjoja. Poistuminen saarelta tapahtui useasti viimeisillä mahdollisilla hetkillä ja ketjureaktionomaisesti.

Sodanjohdossa Kannaksen rintaman yllättävä leveneminen johti kiireessä impulsiivisiin ja epätarkoituksenmukaisiin ratkaisuihin. Nopeiden improvisointien seurauksena oli varsinainen johtosuhde-sekamelska. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Viipurinlahden puolustusta koskettelevissa järjestelyissä onkin erotettavissa ensinnä ”tiedostamisvaihe”, joka ajoittuu helmikuun jälkijaksolle ja sitä seurannut ”järjestelykaaosvaihe”, joka puolestaan kesti sodan

loppuun asti.¹¹ Viipurinlahden puolustusta pyrittiin äärimmäisen kiireisesti ja voimavarojen puutteessa vahvistamaan haalimalla alueelle taisteluarvoltaan sirpaleisia joukkoja ympäri Suomea mistä vain suinkin irti saatiin aina Lappia myöten.¹² Uusia johtoportaita perustettiin irrationaalisesti ja niiden niveltäminen toisiinsa oli jo päämääränä sula mahdottomuus. Melkein tyhjästä luodusta viestiverkostostakin muodostui varsinainen Gordionin solmu. Epätarkat johtosuhdejärjestelyt johtivat Viipurinlahdella käytännössä risiriitaisiin alistussuhteisiin ja erillissodankäyntiin, jossa yksiköille saattoi jäädä epäselväksi kuka kääntää, mitä kääntää ja kenen on toteltava. Lapin Ryhmästä irrotetussa ja Viipurinlahdelle keskitetyssä I/JR 40:ssä taistellut upseeri toteaa nasevasti pataljoonan taistelukertomuksessa (4.3.): *"Tämä oli muutaman tunnin sisällä jo 3. pataljoonalle määrätty tavoite, mikä osoitti, että vihollisella näytti olevan aloite ja että meikäläisten toiminnasta puuttui määrätietoisuus."*¹³

Viipurinlahdella toimi sodan kriittisellä loppujaksolla lopulta liki 40 pataljoonaa. Vahvennuksien kokoonpanon, toimintaroolin, tulosuunnan ja saapumisajankohdan perustella on rajattavissa neljä erillistä aaltoa.¹⁴ Ensimmäinen ajoittuu ennen varsinaista Takasemavaihetta, jolloin aluetta alun perin puolustanut Viipurin lohkoa vahvennettiin valtaosiltaan Merivoimilta saaduista erillisistä pataljoonista.¹⁵ Toisen aallon muodostavat niin sanotut rannikkopuolustuspataljoonat, jotka saapuivat Viipurinlahdelle helmi–maaliskuun taitteen molemmin puolin. Ne sulautettiin 6. 3. Ryhmä Bergiksi hyökkääjän sillanpäätä rajoittamaan¹⁶. Kolmas ryhmä muodostuu pohjoisesta Lapin Ryhmästä irrotetuista. Niiden siirtämisen mahdollisti ylipäällikön 19.2. tekemä päätös, jonka perusteella ruotsalaisista muodostunut vapaaehtoisosasto Svenska Frivilligkåren liitettiin kenttäarmeijaan ja määrättiin kantamaan vastuuta pohjoisella rintamalla.¹⁷ Lapin Ryhmästä irrotettiin lopulta yksi jalkaväkirykmentti ja kaksi kenttätäydennysprikaatin pataljoonaa.¹⁸ Joukkojen mukana Kannakselle komennettiin myös Lapin Ryhmän komentajana toiminut kenraalimajuri K. M. Wallenius, joka sai vastataksien Viipurinlahden puolustuksen järjestämisestä ja johtamisesta. Hänen sijalleen pohjoiseen komennettiin kenraalimajuri Ernst Linder. Viimeinen, neljäs havaittava aalto on koostumukseltaan heterogeenisin. Taustalla vaikuttaa se, että irrotettavia joukkoja ei tahtonut enää mistään rationaalisin järkiperustein löy-

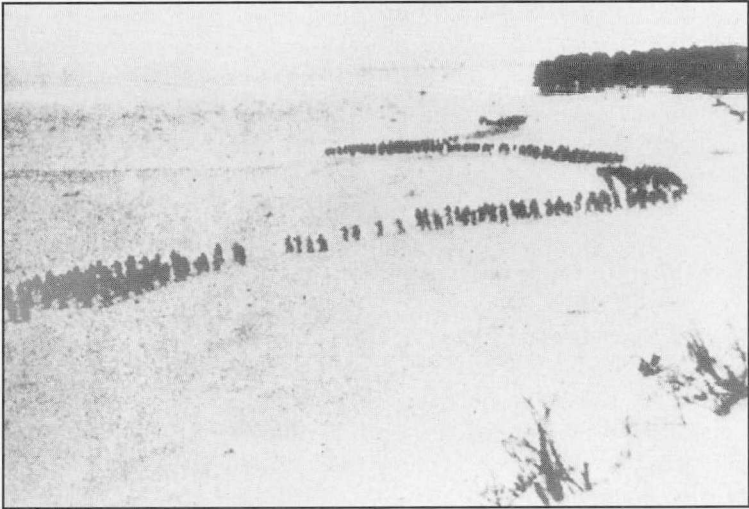
tyä. Koska vallinnut kehitys Viipurinlahdella maaliskuussa kuitenkin voimallisesti kasautui, oli alueelle kuitenkin pakko saada lisää voimaa. Näin joukkoja jouduttiin yhä korostuneemmin irrottamaan voimakkaan uhan sisältäneiltä rintama-alueilta. Kriittisen tarpeen huomioon ottaen kyseeseen tulivat lähinnä Länsi- ja Keski-Kannaksella toimineet Öhquistin ja Laatikaisen joukot.

Venäläisten invaasio ja lopputilanne luoteisrannalla

Suomalaisten kannalta rintamatilanne Viipurinlahdella huonontui maaliskuun alussa merkittävästi. Taka-asema murtui saaristossa koko leveydeltään ja puolustajien selän takana avautui jo reitti maamme ydinalueille eteläisiin keskuksiin. Hyökkääjä pääsi suorittamaan 4. 3. alkaen maihinnousun luoteisrannalle ja vakiinnuttamaan muutamassa päivässä sillanpääaseman Häränpääniemen–Vilaniemen–Niskapohjan alueelle. Myös Helsingin–Viipurin valtamaantie tuli 9. 3. katkaistuksi. Samana päivänä taistelut siirtyivät kaikkialla merenlahden luoteisrannalle. Koska puolustajan materiaaliset resurssit olivat marginaaliset, tulivoima vähäinen ja ilmavoimat olemattomat, pystyi hyökkääjä vähäisin riskein, miltei katkeamattomina virtoina työntämään uusia joukkoja ja raskasta kalustoa eteen jääkenttien yli.¹⁹

Puna-armeijan mantereen rannoilla soveltama hyökkäystaktiikka noudatteli samoja linjoja kuin saarille toimeenpannuissa offensiiveissa. Viipurinlahden luoteisrannalla saarrosten ja rynnäköinti olivat kuitenkin huomattavan paljon hankalampia suorittaa kuin saaristossa. Venäläiset pyrkivät pureutumaan mantereeseen ja muodostamaan sillanpääasemia hyökkäämällä ensisijaisesti niemiin. Pinnanmuodostus vaikeutti merkittävästi suomalaisten puolustautumista. Rintama oli tosin linnuntietä lyhyt, mutta rikkonainen rannikko pidensi pääpuolustuslinjaa. Tätä ylijohdo ei selvästikään ollut riittävän pikkupiirteisesti ottanut huomioon. Rantaviihän miehitys jäi aivan liian harvaksi. Edelleen myös eteen asetettujen heikkojen erillisten pataljoonien suorituskyky yliarvioitiin esikunnissa karkeasti.

Yleisesti ottaen hyökkääjä piti maihin päästyään asemansa sitkeästi. Puolustajan pelastukseksi koitui rannikkotaisteluissakin puna-armeijan taktinen jäykkyys ja ”höyryjyrän” huono liikkuvuus.

Venäläisiä Viipurinlahden jäällä. Ylimeno jatkui sodan päättymiseen. Hyökkääjä oli saanut keskitetyksi mantereen sillanpäähänsä 13.3.1940 mennessä peräti divisioonan vahvuiset voimat. Viipurinlahdella toimi hyökkääjän joukkoja kaikkiaan kolmesta eri armeijakunnasta. Lukumääräiset voimasuhteet olivat sekä elävän voiman että materiaalin osalta hyökkääjän eduksi murskaavat.

Russians crossing the ice of the Gulf of Viipuri.

Venäläisiltä vei useita päiviä siirtää raskas kalustonsa jään yli valtaamilleen alueille. Näin ollen suoritettuaan mairinnousun hyökkääjä pystyi vasta huomattavan viipeen jälkeen käyttämään laajamittaista tulivoimaansa täydellisesti hyväkseen. Toisin sanoen suomalaisten oli otettava menetetty kaistale nopeasti takaisin tai venäläiset saivat siitä pysyväisluonteisen otteen.²⁰

Häränpäänniemen–Vilaniemen–Niskapohjan alueelle vakiintuneen, käytännössä yhtenäisen sillanpääaseman laajentuminen toi kuitenkin myös hyökkääjälle ongelmia. Metsäinen maasto oli puolustajalle edullinen. Suomalaiset saattoivat käyttää hyväkseen sisitaktiikkaa; mm. panssareita pystyttiin korvessa tuhoamaan improvisoidusti. Tämä oli saaristossa ja rannikkoalueella ollut täy-

sin mahdotonta, koska jäällä ja aukeilla vaunut kykenivät tehokkaasti tukemaan ja suojaamaan toisiaan. Myös puna-armeijan huolto joutui rintaman siirtyessä edemmäs mannermaalla suuriin vaikeuksiin. Venäläisiä oli saapunut jään yli jo pitkälti toista divisioonaa. Massat tarvitsivat hyvin organisoitua huoltoa, sillä muuten välimatkan kasvaessa ja kelirikon lähestyessä välttämätön ”napanuora” uhkasi katketa. Ongelmat ilmenivät ajoittaisena paniikkina ja kaaoksena neuvostojoukkojen keskuudessa.²¹ Puna-armeijan odotettua hitaammalla etenemisellä Viipurinlahden luoteisrannalla oli varmasti myös ainakin implisiittisesti merkitystä rauhanneuvotteluiden edistymiselle. Suomalaisille oli sodan ja rauhan kannalta ratkaisevina päivinä jokainen venäläisten etenemistä manneralueella viivyttävä hetki elintärkeä.

Edellä esitetyt ovat niitä syitä, jotka synnyttivät sodan parin viimeisen päivän aikaisen näennäisen pattitilanteen Viipurinlahden sillanpäälueen reunamille. Puna-armeijan eteneminen pysähtyi huolimatta määrällisestä ylivoimasta, ja suomalaiset saivat suunnalla vihdoin suoritetuksi 12.3. onnistuneitakin vastahyökkäyksiä.²² Viipurinlahden itäosassa, 4.D:n loholla etulinja puolestaan pysyi sodan loppuun asti joko rantaviivalla tai aivan sen läheisyydessä. Väitteet pysyväisluonteisesta kehityksen muutoksesta Viipurinlahdella ovat kuitenkin kestävämmällä pohjalla. Puolustajan joukot olivat rauhan saapuessa erittäin pahoin kulu- neet ja hengissä selviytyneet jo tosiasiallisesti loppuun väsyttyinä. Johtojärjestelmän pilkkoutuminen ja kaoottisuus ovat myös todistettavissa pitävästi. Edelleen materiaalitilanne oli heikko ja reservien taisteluarvo suunnalla vähintäänkin epäilyttävä. Viipurinlahden rannikkorintamalla oltiin kirjaimellisesti kuilun partaalla.

Olenaisia syitä siihen, miksi Viipurinlahdella, niin saaristossa kuin rannikkolakin puolustaja epäonnistui joukkojensa organisoimisessa ja taistelusuorituksessa, ovat voimapolun lisäksi nimenomaisesti heikosti järjestetyt johtosuhteet ja yhteydet, jotka nivoutuvat selittävinä tekijöinä kiinteästi toisiinsa. Oleellista on myös todeta, että Viipurinlahden puolustusta johtamaan 1.3. luotu armeijakuntaan rinnastettavissa ollut uusi yhtymä Rannikkoryhmä²³ kärsi koko lyhyen toimintajaksonsa lopulla sivustojensa puolustuksellisesti epätasapainosta, labiiliudesta. Oikea siipi murtui ja neuvostojoukot pääsivät kiinni mantereeseen, kun taas vasen siipi kesti ja hyökkääjä saatiin käytännössä pidetyksi jäällä. Sodan lopputilan-

teessa suurimmat uhkakuvat Viipurinlahden osalta on kuitenkin nähtävä olleen alueen vasemmalla sivustalla 4.D:n loholla, jolle ei ollut riittänyt kuin minimaalisia vahennuksia. Oikealle sivustalle oli puolestaan maaliskuun toisella viikolla siirretty useita uusia pataljoonia muilta rintamilta, jotta venäläisten sillanpääasema ei pääsisi pullistumaan varsinkaan Helsingin suuntaan. Toisin sanoen nopea karttapohjainen ja joukko-osastojen sijoittumista koskeva tarkastelu muodostaa herkästi todellisuutta vääristelevän harhan.

Länsi-Kannas ja Viipurin dilemma

Läntisen Kannaksen maarintamalla suomalaisten puolustuskohteenä oli sodan loppuun asti Viipuri. Karjalan pääkaupungin pitämisen merkitys oli erittäin suuri henkisessä ja poliittisessa mielessä, muttei niinkään operatiivisesti. Päämaja ei ilmeisesti pystynyt tekemään selkeää ratkaisua Viipurin asemasta osana Länsi-Kannaksen puolustusta, koska sodan lopun tilanne ja tehdyt ratkaisut näyttävät epäjohdonmukaiselta ”nuorallatanssilta” kaupungin puolustamisessa.²⁴ Pelkästään Viipurin takia riskeerattiin Takasemavaiheessa paljon eli oikeastaan koko Länsi-Kannaksesta vastanneen, kenraaliluutnantti Harald Öhquistin armeijakunnan (II AK) suorituskyky. Hyökkääjä himoitsi kaupungin ottamista hallintaansa ja painosti herkeämättä saadakseen sen vallatuksi. Puna-armeija oli pyrkinyt Viipurinlahden ylittämällä ja Talin suunnalla etenemisellä muodostamaan ”pihdit” Karjalan pääkaupungin valtaamista varten²⁵. Hyökkääjä saikin Viipurin koillispuolella työnnettyksi rintaman syvälle kaupungin takamaastoon, johon vaikutti osaltaan se, että puolustajan alueesta vastannut, everstiluutnantti Väinö Oinosen komentama täydennysyhtymä 23.D oli suorituskyvyltään hyvin heterogeeninen ja selvästi epävarmin Öhquistin armeijakunnan divisioonista. Se oli saanut tulikasteensa varsin rajussa muodossa helmikuussa ja etenkin panssarihyökkäykset aiheuttivat jatkuvasti sekaannuksia useissa pataljoonissa. 23.D:n johtaminen oli erityisen vaikea tehtävä, kun yksiköt pyrkivät toistuvasti hajaantumaan. Öhquist totesikin, että ”*tuon divisioonan johtaminen vaatii nykyisin vallitsevissa olosuhteissa sellaista toiveikkautta, joka ei anna kerrassaan minkään itseään masentaa*”.²⁶ Tosin yhty-

Viipurin rintama talvisodan lopussa. Kaupungista vastasi Taka-
 asemavaiheessa kenraaliluutnantti Harald Öhquistin II AK:aan
 kuulunut eversti Kailan 3.D. Mikäli sota olisi jatkunut, Viipuria
 olisi puolustanut eversti Heiskasen komentama Vahvennettu JR 7.
 Kummallakaan osapuolella sen enempää hyökkääjällä kuin puolus-
 tajallakaan ei ollut aikaisempia kokemuksia kaupunkitaisteluista.

The Viipuri front at the end of the Winter War.

män johtokin teki karkeita virheitä muun muassa lähtemällä siirtämään divisioonan esikuntaa taakse (9.3.) tilanteessa, jossa venäläiset ylittivät Talijokea.²⁷ 23.D:n menestyksen parantamiseksi ja rintaman painumisen estämiseksi sen puolustuslohkoa oli jopa tulvittamalla pyritty kaventamaan, mutta tälläkin ”luonnonmenetelmällä” saavutettiin lopulta korkeintaan henkistä helpotusta.²⁸ Vedenpintaa ei voitu ylen määrin nostaa, koska samalla suomalaisten selustayhteydet olisivat myös katkenneet. Kaiken kaikkiaan selustaan johtava tiestö oli rajallinen ja ilman vetäytymislukettakin jo ylikuormitettu.

Venäläiset eivät kuitenkaan pystyneet valtaamaan Viipuria eivätkä liioin saamaan ratkaisua aikaan talvisodan päättymiseen mennessä. Kaupungin edustalla toimineet II AK:n vahvemmat yhtymät eli eversti Auno Kailan 3.D ja eversti Selim Isaksonin 5.D pitivät pintansa, vaikka sodan viimeisenä päivänä taisteluita käytiin jo Viipurin sisäosissa. Öhquistin jo useaan otteeseen Kan.A:n komentajalta E. Heinrichsiltä tivaama vetäytymislupa Patterinmäen linjalle annettiin vihdoinkin 12.3. Lupa oli oikeastaan jo kertaalleen edellispäivänä myönnetty, mutta pikaisesti peruttu. Tämä oli aiheuttanut Öhquistin esikunnassa melkoista tyrmistystä. Impulsiivisuus ruokki edelleen käsitystä, jonka mukaan ylempänä ei oltu selvillä kehityksen voimakkaan negatiivisesta kumuloitumisesta edessä. II AK:n vetäyttämistä käytiinkin sodan viimeisellä viikolla todellisuudessa melkoista huutokauppaa, jossa pelimerkkeinä olivat muun muassa Öhquistin reservipataljoonat Viipurin takamaastossa. Heinrichs halusi siirtää ne Viipurinlahdelle, mitä Öhquist taas piti mahdottomana. Lopulta seurauksena oli kompromissi: II AK:n ryhmitys muuttui, painopiste siirtyi edelleen oikealle ja ikään kuin vastapalveluksena Patterinmäestä tuli uusi pääpuolustuslinja.²⁹

II AK:n Viipurin välittömästä puolustuksesta vastanneet 3.D:n joukot vetäytyivät uusiin asemiin Patterinmäelle puoleen yöhön 12.3./13.3. mennessä. Viipuri oli vielä sodan viimeisenkin aamun kiivaan tulimyrskyn alaisena. Uuden pääpuolustuslinjan, Patterinmäen kestävyyttä ei kuitenkaan ehditty enää varsinaisesti koetella. Hyökkääjän jalkaväki panssarit kärkenä ei lähtenyt laajamittaisiin etenemisyryksiin, vaan pysytteli passiivisena. Puolustaja oli ryhmittänyt Viipurin sydänosia suojaamaan vahvennetun rykmentin, jota komensi eversti K. A. Heiskanen. Sen asemaa kaupungin puo-

Ilmakuva Viipurista vuodelta 1938. Oikealla näkyvä, viistosti kaupunkiin etenevä junarata muodosti eversti Kailan 3.D:n ja eversti Isaksonin 5.D:n välirajan. Venäläisille avara rata-alue toimi käyttökelpoisena urana Viipurin sisäosiin. Rintama pysähtyi 13.3.1940 Patterimäen linjalle, joka erottuu selvästi kartan keskustassa.

Viipuri from the air in 1938.

lustajana vaikeutti venäläisten voimakas, suora kiilamainen painostus kaupunkia vastaan kaakosta ja idästä. Kailan 3.D:n ja Isaksonin 5.D:n oikeana välirajana toiminut ratapiha-alue muodosti ongelman. Informaatiota ei saatu kulkemaan osin avonaisen sauman ylitse. Hyökkääjä tunki laakeaa ratapiha-aluetta viettäen voimakkaasti panssarein kohti kaupungin keskustaa.³⁰ 5.D:n oikealla siivellä aivan Viipurin tuntumassa toimineen everstiluutnantti Ilmari Karhun JR 15:n kivuliasta asemaa kuvaa rykmentin I Pataljoonan komentajan maininta toimintakertomuksessa: *"Tämä on nyt sitä ns. hermosotaa. Vihollinen tunkee joka puolelta, sieltäkin mistä sen ei pitäisi tulla, eikä erotuomareita näy missään."*³¹

Tilanteen sekavuus Karhun rykmentin lohkona oli niin mittava, ettei lopulta taisteluiden päätyttyä oltu selvillä rintaman sijainnista.³² Pataljoonatasonkin lähteissä etummaisemat asemat on sijoitettu väärin. Samoin yhtymien aineistossa, joissa oletuksena on annetut käskyt, jotka eivät kuitenkaan vastaa perusyksiköiden todellista sijaintia edessä. Epäselyyksien takia venäläisten kanssa seurasi ristiriitoja vielä rauhan voimaanastumisen jälkeenkin: mm. luutnantti Ilmari Ketolan osasto marssi suoraan vastapuolen asemien sisään ja jäi vangiksi.³³

Todellisuudessa 5.D:n oikea Viipuriin rajoittuva siipi oli jo aamuyöstä ehtinyt aloittaa siirtymisensä Taka-aseman sisällä niin sanotulle E-linjalle, joka kulki itään kaartuvaa junaratayhteyttä myöten. Asiasta oli käyty Öhquistin ja Heinrichsin kesken jaakobinpainia illalla 12.3. Tämä konsultointi antaa mielenkiintoisen esimerkin päätöksentekoproblematiikasta sodan lopun oloissa: Nimittäin kun kehitys Isaksonin divisioonan oikealla siivellä sotaa viimeistä edeltävänä päivänä rajusti kasautui, nosti II AK:n komentaja 5.D:n vetäyttämisen illalla puhelimitse pariinkin otteeseen esiin, sanamuotoa vaihtaen. Öhquist tiedusteli Heinrichsiltä lopulta saada mahdollisuutta antaa Isaksonille valtuudet vetäytyä taakse Laihalammin linjalle, edes siinä tapauksessa, että todellakin välitön tilanne niin vaati. Kan.A:n komentaja kieltäytyi tästäkin "luonnoksesta", mutta ilmoitti samaan hengenvetoon, ettei 5.D:n komentaja saanut tapattaa koko JR 15:tä. Öhquist piti irtautumisluvan antamista Isaksonille ehdottoman välttämättömänä, mutta ei kuitenkaan lähtenyt omavaltaisiin ratkaisuihin. Hän antoi toimintaohjeen 5.D:n komentajalle täsmällisesti Heinrichsin antaman sanamuodon mukaisesti. Toisaalta II AK:n komentaja liitti siihen myös

Viipurin kasarmit tulessa. Näkymän rakennukset sijaitsivat Papulanlahden tuntumassa, kaupungin itäisessä osassa. Kuva on otettu 7.3.1940.

Barracks at Viipuri in flames on 7 March 1940.

oman näkökantansa. Toimintaohje on kirjattu 5.D:n operatiivisen toimiston sotapäiväkirjaan seuraavasti:

"Lupaa siirtämisestä Laihalammin linjalle ei ole saatu ylemmältä taholta. AK:n komentajan mielipide on, että JR 15 ei saa tämän johdosta tuhoutua. Toimittava tämän ohjeen mukaisessa hengessä."³⁴

Toimintaohjeen sisältämä varsinainen käsky oli selvä: nykyisiä asemia ei saanut jättää. Silti Öhquist antoi Isaksonille ainakin moraalisen oikeutuksen menetellä tilanteen edellyttämällä tavalla. Sisälsihän toimintaohje, kuten sen taustana olleet Heinrichsin määräykset pragmaattisessa mielessä selkeän ristiriidan: pääpuolustuslinjalta ei saanut missään tapauksessa irtautua, mutta toisaalta joukot oli pidettävä hengissä. Öhquist jätti muodostuneen pulman ratkaisemisen epäsuorasti Isaksonille. II AK:n komentaja ymmärsi

Rauhan voimaan astuminen katkaisi kehityksen keskisellä Kannaksella tilanteessa, jossa Laatikaisen armeijakunnan oikealla, 23.D:n saumalla puolustaneet joukot olivat saaneet osittain työnnetyksi Repolan aukeille rintamaan muodostunutta huomattavaa "pussia" taaksepäin.³⁸ Menestyminen sodan loppuhetkillä oli kuitenkin vain paikallisuonteista, eikä kerro juuri mitään kokonaistilanteesta I AK:n vastuulla. Sen sijaan vastaoffensiivin suorittamiseen valjastetun voiman suuruus puolustajan mitta-kaavassa vahvistaa käsitystä siitä, että Martolan divisioonan ensisijaisena pyrkimyksenä oli järvikannaksien tilkitseminen, eikä vallinneelle tasalle ryhmittäminen.³⁹ I AK:n puolustuksen painopiste oli siirtynyt sodan viimeisten päivien aikana erittäin voimakkaasti oikean välirajan tuntumaan. Voimajakoon oli kuitenkin perustellut syyt: tiedusteluilmoitukset olivat jatkuvasti osoittaneet hyökkääjän pitävän Talin kannasta operatiivisesti tärkeänä ja kohdistavan sinne erityisesti panssarivoimiaan. Lisäksi neuvostojalkaväen etenemisyrietykset oli saatu muualla armeijakunnan lohkoa hyvin pienellä panostuksella eliminoiduiksi. Melkoisen suurien riskien ottamiselta ei kuitenkaan voitu elävää voimaa näin raa'asti jakamalla välttää. Rintamatilanne oli I AK:n lohkon keskisellä ja itäisellä osalla kestävä niin kauan kun hyökkääjä ei lähtenyt laajamittaisempiin etenemisyrietyksiin – edellyttäen, ettei armeijakunnan puolustusta enää varsinkaan sen vasemmalta siivellä eli Ryhmä Sihvon kohdalta heikennetty. Huomionarvoista on todeta, että kaikki I AK:n reservit oli sijoitettu Ihantalan maastoon ja niiden ensisijaisena toimintasuuntana oli oikea sauma. Tämä teki nopeiden vastatoimien organisoimisen armeijakunnan vasemmalle siivelle erittäin vaikeaksi. Tilanne olikin jo Ryhmä Sihvon osalta muodostunut Oisiinlammen länsipuolella sodan viimeisen vuorokauden aikana kriittiseksi. Se ei ole mitenkään yllätyksellistä analysoitaessa kehitystä loholla edeltävinä päivinä. Puna-armeija oli keskittänyt alueen lähituntumaan lentolaivueiden antamien tiedusteluilmoitusten mukaan huomattavat määrät lisää voimaa, mikä alkoi näkyä taistelutoiminnassa myös hyökkääjän taktiikan muutoksena aggressiivisemmäksi. Osa liikehtivistä joukoista oli tosin siirtynyt ainoastaan alueen läpi Viipurin suuntaan. Myös panssarivoimat oli otettu entistä tehokkaammin käyttöön etenemisen nopeuttamiseksi. Tämän vuoksi Oisiinlammen maaston operatiivinen arvo korostui entisestään

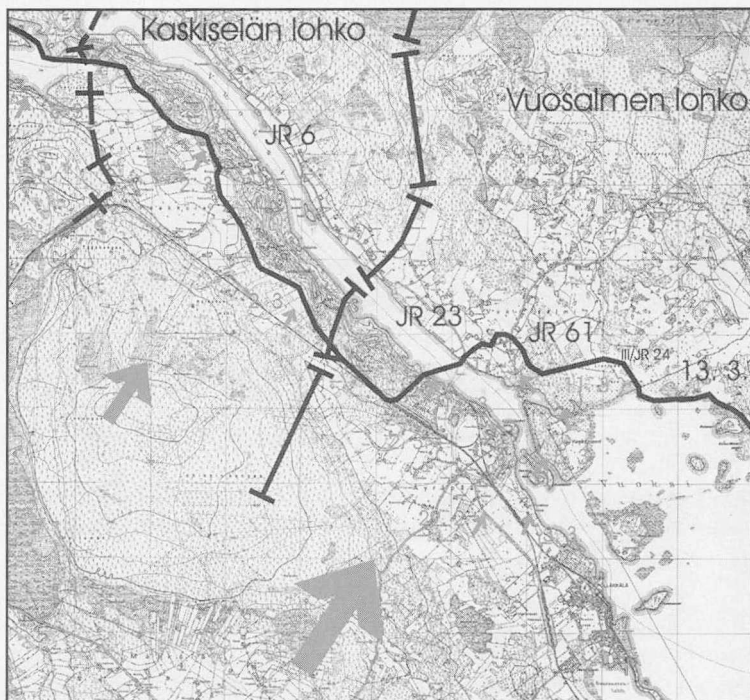

käyttökelpoisen tien takia. Er.P 4 oli saanut lohkolleen syntyneen sisäänmurron rajoitetuksi, mutta pataljoonan mahdollisuudet pitää asemansa olivat heikot. Hyökkääjä oli toistuvan junnaamisen avulla alkanut saada I AK:n vasemmalla sivustalla Ryhmä Sihvon vastuulla tulosta. Armeijakunnan päävoimat olivat kuitenkin vahvasti sidotut muualle eli oikealle, jossa 23.D:n vastaisen sauman sisäänmurtoalue Repolassa vei lähes kaiken huomion. Oisiinlammen sisäänmurron laajentumisen estäminen oli kuitenkin myös välttämätöntä: Ryhmä Sihvolle oli vaarassa muodostua sivustauhka. Venäläisten eteneminen vaaransi Laatikaisen armeijakunnan äärimmäisinä vasemmalla toimineiden pataljoonien selkäyhteydet Vuoksen länsipuolella. I AK:n puolustuskykyä ja mahdollista jatkoa spekuloitaessa kynnyksysymykseksi onkin nostettava se, miten tämä jatkuvasti muiden hyväksi surkastettu yhtymä olisi kyennyt hyökkääjän kiihtyvää painostusta torjumaan. I AK:n rintamassa olleiden kahden sisäänmurron sijainti oli problemaattinen. Hyökkääjän nopea eteneminen kummassa tahansa olisi haajuttanut Laatikaisen armeijakunnan puolustuksen.

Itä-Kannas: tulevaisuus lepää Vuosalmella

Itä-Kannaksella, III AK:n lohkoilla, oli puolustauduttu torjuvasti jo sodan alkuvaiheista lähtien. Alue oli jäänyt operatiivisesti sekundaariseksi, kun strategisesti tärkein II AK:n lohko oli imenyt jatkuvasti lähes kaiken huomion. Viivytyssuunnitelmien aktualisoitussa helmikuun jälkijaksolla tilanne kuitenkin radikaalisti muuttui. Laatikaisen I AK:n ja Talvelan III AK:n välirajan siirtäminen ja sauma-alueella nopea liikkuvan sodankäynnin alkaminen laukaisivat rintamaan läpimurrolle erityisen herkän "taitoksen". Puolustuksen yhdenmukaisuus joutui korostetusti koetukselle. Epätarkoituksenmukaisiksi osoittautuneet ryhmitysten muutokset ja haparoivat johtosuhdejärjestelyt yhdistettynä venäläisten odottamattoman nopeaan tunkeutumiseen Vuoksen rantaan johti Sintolanniemen-Äyräpään alueella nopeasti kulminoituneeseen kehityskulkuun. Sen kontrolloiminen aiheutti puolustajalle suuria ongelmia ja sodan päättyessä puolustus oli Vuosalmella jo faktisesti murtunut. Myös Talvelan armeijakunnan oikealla siivellä Taipaleessa oli kehitys venäläisten hyökkäyksien heikentymisestä huolimatta johtanut sii-

hen, että irtautuminen oli tapahtumassa. Kuluminen oli ollut rajua ja materiaalisiirot jo aloitettu. Elävän voiman liike taakse oli faktinen tosiasia käytännössä minä hetkenä hyvänsä ja ainoastaan määräävät käskyt ”Rauta 1” ja ”Kala 1” oli antamatta.⁴⁰ Vastakohdista taas Talvelan armeijakunnan keskustassa eversti E. Winellin 8.D:n vastuulla oli puolestaan jatkuvasti erittäin hiljaista. Leveä

Äyräpää–Vuosalmi-alueen rintama. Tällä kohdalla Vuoksi virtasi ka-peikkona, joka muodosti hyökkääjälle otollisen uran ylimenoon. Voimakkaiden kulutustaisteluiden tuloksena venäläiset saivat muodostetuksi sillanpään koillisrannalle sodan lopussa. Rintama pysähtyi Vuosalmen kylän edustalle tilanteessa, jossa suomalaisten puolustus oli jo epäyhtenäinen ja kestäättömässä tilassa. Lohkosta vastanneen eversti Hersalon 21.D:n taisteluarvo oli enää minimaalinen.

The front between Äyräpää and Vuosalmi.

Vuoksen-Suvannon vesistö muodosti turvaavan puskurin, etene-
misesteen. Toisaalta paine naapuridivisioonien lohkoilta heijastui
Winellin yhtymään koko ajan, jos ei suoranaisesti taistelutoiminta-
na, niin ainakin implisiittisesti elävän voiman ja tulen heikennyksi-
nä tai niiden toimintasuuntien muuttamisena.

Paine Talvelan III AK:ta vastaan jakautui siis hyvin voimak-
kaasti sodan viimeisessä vaiheessa. Maaliskuun taitteessa rinta-
ma jossain määrin hiljeni vasemmalla siivellä Taipaleessa, mutta
olennaisinta on, että puolustaja oli loholla miltei loppuun kulu-
tettu, ennen kaikkea väsytetty. Joukkojen taisteluarvo oli laskenut
Taipaleen lohkon kulutusluonteisessa sodassa viimeisten viikkojen
kuluessa radikaalisti. Edes aiempaa huomattavasti heikompia ja
selvästi rajallisia hyökkäysryityksiä ei enää tahdottu kyetä torju-
maan. Alituisiin vaihtoihin ja nopeaan reservien käyttöön perustu-
va taktiikka oli ollut menestyksekas, mutta sen ”käyttöikä” oli täyt-
tymässä. Veri oli kertakaikkisesti vuotamassa kuiviin. Lisäksi Tai-
paleesta oli ollut pakko irrottaa useaan otteeseen joukkoja. Ne oli
siirretty vahvistamaan armeijakunnan oikealle siivelle Vuosalmen
puolustusta. Sinne siirtyi lopulta kokonainen täydennysyhtymä eli
eversti Niilo Hersalon komentama niin kutsuttu posliinidivisioona
21.D, joka oli alun perin ollut tarkoitus pitää vahvennuksena jouk-
koja lihamyllyn lailla syövässä Taipaleessa.⁴¹

Äyräpään-Vuosalmen suunnalla alkoi helmi-maaliskuun vaih-
teessa selkeästi uusi taistelutoimintavaihe. Alueella siirryttiin ase-
mapuolustukseen odotettua lyhyemmän viivytysjakson jälkeen.⁴²
Samassa yhteydessä puolustusta järjestettiin uudelleen, mikä
tapahtui kovin kiireisesti ja tapahtumakehitykseen nähden myö-
hässä. Organisoituihin muutoksiin vaikuttivat havaitut venä-
läisten joukkojen keskitykset ja III AK:n komentajan vaatimuk-
set. Kuvaavaa on, ettei pääpuolustuslinjan sijainnista ollut edes
vielä tehty varmaa päätöstä, kun venäläiset jo hyökkäilivät Vu-
osalmen pitämisen kannalta relevanttiin Äyräpään harjumaastoon.
Korkeussuhteiden takia Vuoksen kaakkoisrannan pitäminen
nähtiin itseisarvona. Hyökkääjälle ne tarjosivat tärkeitä tuliase-
mia, joista saattoi keskittää murhaavia tulikeskityksiä vasta-
rannan avaralle ja suojattomalle Vuosalmen alueelle. Taisteluj-
en Äyräpään kirkonmäessä alkaessa ei puolustaja ollut kuiten-
kaan ehtinyt edes ryhmittyä päävastarinta-aseman taakse. Taipa-
leesta komennettu everstiluutnantti Matti Laurilan Jalkaväkiryk-

mentti 23 samoin kuin sen naapurina, ylempänä Vuoksella toiminut everstiluutnantti Grunnin Jalkaväkirykmentti 6 vasta järjestäytyivät.⁴³

Venäläisten onnistui päästä Vuoksen rantaan 3.3. ja saada seuraavana päivänä haltuunsa Äyräpään kirkonmäki ja Mustasaari. Kiila pyrki tunkeutumaan voimallisesti Vuoksen kapeikosta yli, ja tarkoitusta palveleva laakea Vasikkasaari oli hyökkääjän hallussa 5.3. Vastahyökkäykset kilpistyivät jatkuvasti kaikenpuoliseen ali-voimaan, heikkoihin johtosuhteisiin ja vaikeasti hallittaviin täydennysyhtymän joukkoihin. Eversti Hersalo arvostelee yksityisessä sotapäiväkirjassaan hyvin kitkerin sanoin komentamaansa 21.D:aa. Hän oli jo pian divisioonan ensimmäisen rintamavastuun ottamisen jälkeen helmikuussa todennut, että ”*antavat tavattomasti huolta nuo yksityiset, ’pikku-ukkoja’ näkevät upseerit ja leväperäiset, kouliintumattomat joukot*”.⁴⁴ Kyseessä oli kirjaimellisesti täydennysyhtymä. Se mitä oli jäänyt jäljelle, kun kermat oli kuorittu päältä YH:n yhteydessä. Hersalo oli taktikkona ja operaatioiden suunnittelijana taitava. Hän ei kuitenkaan johtamisessaan ottanut selvästikään huomioon joukkojensa heikkoja valmiuksia. Tämä aiheutti toteutuksissa jatkuvasti vaikeuksia ja sekaannuksia. Myös hidas tiedonkulku ja välittyneen informaation heikko laatu oli perustavan vaikutuksellinen ongelma 21.D:ssa. Ilmoitukset edestä yläportaisiin olivat ajoittain hyvin epämääräisiä ja lakonisia eivätkä vastanneet todellisuutta. Myös eri tason komentajien käsitykset puolustuksen järjestämisestä ja vastahyökkäyksien rationaalisuudesta törmäsivät ajoittain rajusti yhteen. Seuraukset ovat eksplisiittisesti havaittavissa tapahtumia analysoitaessa ja kausaalisuh-teita muodostettaessa.

Venäläiset pyrkivät Vasikkasaaresta ylitse ja suoraan läpimurtoon Vuosalmelle ensimmäisen kerran aamulla 9.3. Tämän jälkeen massaoffensiivit seurasivat ahtaalla alueella toisiaan. Täydennysdivisioonan heterogeenisen aineksen hallitseminen oli vaikeutuvissa oloissa jatkuvasti yhä hankalampaa. Upseereista oli vakava puute. Erityisesti hyökkääjän raskas tuli oli Vuosalmen lohkolla voimakkaasti kuluttava ja myös taistelumoraalia niin etulinjassa kuin esikunnissa koetellut tekijä. Toisaalta myös puolustajan tykistö toimi tehokkaasti, ja oikein ajoitetuin vastavalmisteluin neuvostojalkaväki saatiin toistuvasti ajetuksi takaisin jälle. Puna-armeijan lukumääräisen ylivoiman vastustaminen oli kuitenkin massaan ja

materiaaliin perustuvissa taisteluissa mahdollista vain hyvin marginaalisen ajan. Patterit joutuivat sodan viimeisinä päivinä tuliannoston vähäisyyden vuoksi rajoittamaan jyrkästi toimintaansa, jolloin jalkaväki edessä joutui heti vaikeuksiin. Hyökkääjän onnistui iltapäivällä 11.3. vallata sillanpääasema Vuosalmen eteläpuolelta, mikä on nähtävissä ratkaisevana käänteenä suunnalla puolustuksen ollessa tosiasiallisesti jo kestävässä tilassa. Karttapohjaisesti arvioiden hyökkääjän sillanpää Vuosalmella oli kylläkin suppea. Todellisuudesta kertoo kuitenkin realistisemmin sinne venäläisten keskittämä massiivinen voima eli muun muassa kymmenet panssarit, jotka risteilivät ja ryhmittivät kylän edustalla. Vuosalmen lohkon puolustuksesta vastannut 21.D oli jauhautunut miltei pataljoonan vahvuiseksi, pirstaloitunut, eikä se de facto omanut enää merkittävää taisteluarvoa. Täydennysyhtymän joukot eivät käytännössä enää olleet edes johtajiensa käsissä. Tilanteen vakavuutta korostaa erityisesti vielä Vuosalmen kehityskulun sijoittaminen laajempaan Itä-Kannaksen puolustusta kokonaisvaltaisesti tarkastelemaan kontekstiin. Nimittäin koko Talvelan armeijakunnan kohtalo lepäsi faktisesti Hersalon divisioonan kestämissä varassa. III AK:n muut divisioonat puolustautuivat edempänä, joten ne olisivat siinä tapauksessa, että 21.D:n puolustus Vuosalmella luhistuisi, jääneet venäläisten kiilan ”väärälle puolelle” pussiin.⁴⁵

Haavetta ja harhaa, tarua ja totta: tulkinnat ja tilannekuvat rintamasta Kannaksella talvisodan päättyessä

Useat asianosaiset, arvovaltaiset poliitikot ja sotilaskomentajat ovat nähneet puolustajan tilanteen kestettävänä vetoamalla hyökkääjän etenemisen hidastumiseen sodan parina viimeisenä päivänä. Neuvostoarmeijan on tulkittu joutuneen vaikeuksiin heikon huoltonsa ja edessä hämmäyttävän korpimaaston takia. Näkökulma on kuitenkin vääjäämättömästi liian kapea ja päätelmät kestävämmällä perustalla. Yksisilmäinen tuijottaminen rintaman kieltämittä suhteellisen hitaaseen painumiseen ei kerro mitään puolustajan joukkojen kulumisesta tai suorituskyvystä. Selvimmin tämä on osoitettavissa Vuosalmen lohkolle, jossa puolustus siirtyi karttapohjaisen tarkastelun perusteella maaliskuussa huomattavan vähän, mutta kuitenkin 21.D:n tila oli rauhan voimaan astuessa

katastrofaalinen. Vastaavanlainen oli asetelma Viipurinlahden rintamalla. Puolustus oli epäyhtenäinen ja useiden pataljoonien taisteluarvo heikko. Vaikka hyökkääjän ”napanuora” jääkenttien yli alkoikin sillanpään laajentumisen myötä venyä, silti puolustajan ahdinkoa helpottavaan keliriksoon oli vielä pitkä aika. Kaiken kaikkiaan puolustaja piti Kannaksella Ryhmä Sihvon vasenta sipeä ja 8.D:n vastuuta lukuun ottamatta maa-alaa hallussaan kovalla hinnalla. Nämäkin yhtymät joutuivat implisiittisesti kärsimään joutuessaan jatkuvasti madaltamaan puolustustaan määrättyjen siirrosten takia. Tässä suhteessa sotateoreetikko Karl von Clausewitzin ajaton päätelmä ”*Eines muss man opfern, entweder Truppen oder Land*”⁴⁶ on erityisen osuva.

Edelleen on todettava, että puolustajan pataljoonien etenkin Viipurinlahdella ja läntisellä Kannaksella olleiden määrä antaa erittäin erheellisen kuvan puolustuksen kestävydestä. Olivathan suomalaisien joukkoyksiköt 13.3.1940 kartalla kieltämättä hyvin rationaalisen, vahvan ja kattavan tuntuisesti sijoitettuja venäläisten hyökkäyskiilojen ympärille. Tähän ovat vedonneet joko suoraan tai epäsuorasti useat keskeiset toimijat, poliitikoista etenkin puolustusministeri Juho Niukkanen ja korkea-arvoisista upseereista muun muassa päämajoituspäällikkö kenraaliluutnantti A. F. Airo ja Kannaksen Armeijan esikuntapäällikkö eversti K. Tapola. Jälkikäteen on kuitenkin ollut aivan liian helppo esittää, että sotaa olisi kyetty jatkamaan ja samalla leimata niin sanottu välirauha liian aikaisin solmituksi. Todellisuudessa puolustajalla ei ollut enää miehiä riittävästi rivissä. Useissa kohdin rintamaa, muun muassa Viipurinlahdella Nisalahdessa, Länsi-Kannaksella Karjalan esikauptungissa ja Portinhoikassa sekä Itä-Kannaksella Vuosalmella ja osin Taipaleessa, eteen ei ollut asettaa kuin hajanaisia rippeitä. Ei voida perustellusti väittää, että suomalaisilla olisi ollut tilanne Viipurinlahdella ja Kannaksella hallinnassa.

Kannaksen rintamalla ei viimeisinä taistelupäivinä todellakaan ollut kyse paineen hellittämisestä. Talvisota päättyi suomalaisten kannalta viimeisillä mahdollisilla hetkillä ja tässä suhteessa suoritus voidaan tulkita liki optimaaliseksi. Rintama saatiin pidetyksi, mutta vallinnut negatiivinen kehitys oli kulminoitumassa ja inhimillisen kestäkyvyn rajat oli jo ylitetty. Aloite oli selvästi hyökkääjällä, jonka kyvyttömyys käyttää massamaista elävää voimaansa ja materiaalista hegemoniaansa oli paljolti säästänyt Kannaksen

suuroffensiivissa puolustajan, jonka korkea taistelumoraali ja olojen erinomaiseen tuntemiseen perustuva sotataito olivat olleet lopullista ratkaisua pitkittävä ”pelastusrengas”. Puna-armeija otti kuitenkin koko ajan oppia virheistään ja sen heikkouksia on ylikorostettu. Osapuolten voimasuhteet kertovat lahjomatonta kieltä, eikä puolustaja voinut loputtomasti kompensoida hyökkääjän ylivoimaa paremmalla kvaliteetillaan, vaikka venäläisten joukoissa olikin paljon hiihtotaidottomia ja jopa täysin kouluttamattomiakin miehiä. Suomalaisten materiaalipuolen ongelmat on jo lukuisissa tutkimuksissa todettu. Etenkin raskaasta kalustosta oli kova, krooninen pula. Tykistöllä ei ollut kranaatteja millä tukea harventunutta jalkaväkeä venäläisten toistuvia sisäänmurtoyrityksiä vastaan. Niissä hyökkääjä käytti useimmiten tienraivaajina panssarivaunuja lukumääräisesti vahvan jalkaväen seurattessa perässä. Hyökkäysvaunujen tuhoaminen improvisoiden ilman tarkoituksenmukaista aseistusta oli Kannaksella monin verroin vaikeampaa kuin pohjoisen korpimaastoissa. Taistelukenttä oli ahdas, mikä oli vahvemmalle osapuolelle edullista. Kulutusota toi ainakin aikaa myöten tulosta. Hyökkääjän lukumääräinen ylivoima Kannaksella pääsi yhä paremmin oikeuksiinsa, kun puolustajan oli jatkuvasti entistä vaikeampi soveltaa improvisoituja menetelmiä ja sissitaktiikkaa rintaman koko ajan tiivistyessä.

Sodan jatkamista pohdittaessa on erityisen merkityksellistä huomioida se tosiasia, että suomalaisten rintama oli helmi-maaliskuun tulimyrskyssä Kannaksella nopeasti madaltunut. Alueella puolustaneet pataljoonat olivat kärsineet viimeisten viikkojen aikana raskaita tappioita. Vastaavaa ei ollut talvisodan kuluessa koettu. Silti pahoin kuluneilta joukkoyksiköiltä odotettiin tai paremminkin vaadittiin samanlaista taisteluarvoa kuin aikaisemmin. Niiden suorituskyky oli kuitenkin Taka-ase mavaiheessa ratkaisevasti laskenut. Heikosti toimineiden yhteyksien, joukkojen epäloogisen toiminnan ja pahasti keskenään ristiriitaisen informaation seurauksena oli ylemmille esikunnille yhtymätasolta Päämajaa myöten muodostunut sodan lopulla vääristynyt tilannekuva, joka ei vastannut olosuhteita ja vahvuuksia rintamalla. Informaatio kulki etulinjasta monesti hyvin epätarkoituksenmukaisia reittejä allegorisesti ilmaistuna ikään kuin mutkan kautta, ja se saapui useimmiten ylempiin esikuntiin tapahtumien intensiteettiin nähden pahasti jälkijättöisenä ja puuroutuneena. Ylempien esikuntien ja sodanjohdon

käsitys kulloinkin vallinneesta rintamatilanteesta Taka-asemavaiheessa oli pääsääntöisesti välttävä, paikoin heikko. Ajanjakso muodostaa tiedonvälitystä arvioitaessa muutamia erityisen synkkiä hetkiä. Harvoissa lähteissä kuitenkin eksplisiittisesti myönnetään heikon tilannekuvan aiheuttamat negatiiviset seuraukset operatiiviselle suunnittelulle tai taistelutapahtumille. Suurimmat virheellisyudet verrattaessa todellista rintamatilannetta ylempien esikuntien tilannekuvaan muodostuivat Viipurinlahdella, erityisesti saaristotaisteluvaiheessa ja venäläisten sillanpääaseman muodostumisen sekä laajentumisen yhteydessä. Maarintamalla ei syntynyt vastaavaa kokonaisvaltaista tilannekuvakaaosta, mutta useita paikallisia yhtäaikaista ongelmavyyhtejä. Viipurin eteläisellä edustalla rintamatilanne oli ajoittain jopa selkeä, mutta kaupungin itä- ja koillispuolella oli vakavia ongelmia. Karjalan lohkolla aivan Viipurin tuntumassa tilannekuva hajosi sodan viimeisinä päivinä pahoin. Talin kannas puolestaan muodostaa koko sodan viimeisen viikon ajan rintaman, jonka tilanteesta esikunnilla oli hyvin vähän relevanttia, totuudenmukaista tietoa. Samoin on todettava Vuosalmesta. Täydennysyhtymä 21.D:n ”räjähtäneiden” joukkojen liikkeiden seuraaminen oli johtoportaista sula mahdottomuus. Elävä voima toimi impulsiivisesti ja odottamattomasti, mikä teki ennakkoinnin ja sitä kautta luonnollisesti myös operatiivisen jatkosuunnittelun esikunnissa hankalaksi.

Tilannekuvaongelmat kumuloituivat porras portaalta. Tämä aiheutti valtaisaan hermopainetta ylemmissä esikunnissa, joiden oli joka tapauksessa tehtävä seurauksiltaan pitkäkestoisia ratkaisuja. Johtoportaiden toimintakykyyn ei ole negatiivisessa mielessä haluttu paneutua, vaikka se on tärkeä osa-alue sodan mahdollista jatkoa spekuloidessa. Todellisuudessa sodan viimeisinä päivinä ei nimittäin enää ollut pelkästään kysymys siitä, kykenivätkö etulinjassa nopeaan tahtiin kuluvat joukot säilyttämään taistelukelpoisuutensa ja -moraalinsa, vaan käytiin myös kovaa kamppailua siitä, säilyttävätkö esikunnat kykynsä tehdä rationaalisia ja asianmukaisia päätöksiä vallinneessa kriisitilanteessa. Useissa johtoportaisissa ja varsin korkeilla tahoilla hermopaineen sietokyky ylittyi, ja vain sodan päättymisen esti laajamittaiset seuraukset. Sotahistoriallista aineistoa keräämään komennetun ja ylemmissä esikunnissa kierrelleen tohtori Yrjö Ruudun autenttiset merkinnät mielialoista ovat kuvaavia. Esimerkiksi Kannaksen Armeijan esikunnassa oli

illalla 12. 3. vallalla melkoinen epäusko ja synkkyys, selvää kuvaa vallinneesta tilanteesta tai tulevasta, oletettavasta kehityksestä ei tosiasiallisesti ollut.⁴⁷

Viipurinlahden ylimenohyökkäyksen seurauksena Kannaksen rintama oli oleellisesti pidentynyt, ja käytännössä kaikki reservit oli jouduttu sitomaan. Joukot kuuluivat maaliskuussa erittäin voimaperäisesti, ja hengissä selvinneet joutuivat olemaan jatkuvassa rintamavastuussa. Tosin sotapäiväkirjoissa myös jossain määrin liioitellaan tappiolukuja, mutta alle 200 hengen vahvuisia pataljoonia tai muutaman kymmenen miehen komppanioita oli. Esikunnissa todellisista tappiomääristä ei monestikaan ollut tietoja joukkojen hajotessa paikoin erittäin pahasti. Venäläisten sisäänmurtoja alkoi olla mahdotonta paikata, koska apuun ”pullistumaa” tukkimaan komennetut osastot jättivät aina jonkin toisen kohdan rintamassa vakavaan uhkaan. Pienikin hyökkääjän suorittama paikallinen sisäänmurto oli vaarassa aiheuttaa vuodon, josta massa pyrki tulviamaan sisään. Joukkoja jouduttiin liikuttelemaan useasti paikasta toiseen, joka pudotti niiden taisteluarvoa entisestään. Massiiviset, rintamaan nähden sivuttaiset siirrot kuormittivat liikenneväyliä entisestään.

Sodan jatkamisen puolesta olleet ovat myös vedonneet vahvoiksi reserveiksi tulkitsemiinsa koulutuskeskusjoukkoihin, jotka Päämajan käskystä koottiin maaliskuun alussa. Nämä verekset, yhteensä 14 erillistä pataljoonaa, sijoitettiin maaliskuun toisella viikolla Viipurinlahden taakse Kymenlaaksoon odottamaan käskyä rintamalle. Niiden taisteluarvo oli kuitenkin aiempiin vastaavan aineksen menestyksiin viitaten heikko. Koulutus ja varustus oli muodollista, eivätkä ne antaneet perusteita vartenotettavalle suorituskyvylle. Osa miehistä oli ampunut kiväärillä vain muutaman laukauksen ja kyseessä oli siis todennäköistä tykinruokaa, jonka intoa ja merkitystä on turhaan yritetty romantisoida. Koulutuskeskusjoukkoja olisi ollut realistista käyttää ainoastaan asemapuolustuksessa eräänlaisina varmistuksina. Astetta paremmat valmiudet oli kahdella Kymen alueella muodostetulla suojeluskuntapataljoonalla, mutta varsinaista taistelutehoa saattoi odottaa ainoastaan ylipäällikön viimeiseltä reservipataljoonalta Polkupyöräpataljoona 8:lta. Tämä joukkoyksikkö oli toiminut vailla taisteluosketuksia Ahvenanmaalla. PPP 8 siirtyi 9.3. alkaen Mannerheimin käskystä kohti Kannasta, muttei ehtinyt mukaan sotatoimiin. Minkäänlaista

merkittävää reserviä suomalaisilla ei siis ollut jäljellä mistään isku-nyrkistä puhumattakaan. Koko kenttäarmeija oli jo de facto käytössä rintamalla.

Päämajan ratkaisuihin vaikutti sodan viimeisellä viikolla liiankin korostuneesti ja sitä kautta vaarallisesti ulkopoliittiset näkökohdat, eikä varsinainen rintamatilanne, joka oli kuitenkin Kannaksella tapahtuvan kriittisen kehityksen kannalta oleellisin tekijä. Rintamakomentajat eivät olleet selvillä ulkopoliittisista kiemu-roista eivätkä voineet tältä pohjalta aina ymmärtää Päämajan loigikkaa. Ylempien komentajien keskinäiset ristiriidat etenkin Länsi-Kannaksen puolustuksen järjestämisestä olivat jatkuvasti haitanneet operatiivista suunnittelua ja toteutusta. Ylipäällikkö johti pitkälti henkilöiden, ei itse järjestelmän kautta. Heikko henkilökemia korostui erityisesti sodan loppuvaiheessa, kun paine joka tavalla kasvoi. Luottamus ei ollut vakaalla pohjalla, mikä ilmeni varsin outoina johtojärjestelyinä. Erityisesti Öhquist oli suurennus-lasin alla. Päämaja puuttui jatkuvasti turhan aktiivisesti ja pikkutarkasti rintamakomentajien suunnitelmiin pitäen useasti kolkoja viestejä edestä liioiteltuina. Sodanjohto oli kyllä pääpiirteissään tietoinen tilanteen kriittisyydestä ja pelasi tietoisesti uhkapeliä vaatiessaan tinkimätöntä puolustusta. Samalla se kuitenkin uhanalaisti joukkojen pitkäjänteisen taistelukelpoisuuden uskoessaan ikään kuin väkisin positiiviseen ratkaisuun rauhanneuvotteluissa. Päämajassa tai Kannaksen Armeijan esikunnassa ei oltu selvillä siitä, kuinka lähellä Kannaksen puolustuksen romahtaminen todellisuudessa oli. Kyse saattoi olla vuorokausista.

Sodan viimeisinä päivinä valmistauduttiin Länsi-Kannaksen rintamalla II AK:n vastuulla vetämään loputkin Taka-aseman tuntu-massa olleet joukko-osastot taakse. Viipurin itäpuolella toiminut 5.D olisi irrotettu taaemmaksi Laihalammin linjalle todennäköisesti jo 14.3.⁴⁸ Muilla Öhquistin armeijakunnan divisioonien lohkoilla rintama oli jo kokonaisuudessaan painunut Taka-aseman sisäpuolelle. Keski-Kannaksella I AK:n lohkonla asetelma oli odottava. Laatikaisen joukkojen operatiivinen suunnittelu rakentui pitkälti kehityskulkuihin naapuriarmeijakuntien lohkoilla. Sen sijaan, kuten todettua, Itä-Kannaksella III AK:n irtautumisvalmistelut olivat jo loppusuoralla. Talvelan joukkoja vastaan kohdistuneen paineen epätasaisuus hankaloitti merkittävästi vetäytymisen organisointia. Liike taakse olisi todennäköisesti käynnistynyt joko omaehtoisesti

Ristien meri. Sodan viimeiset viikot olivat Kannaksella monessa kohdin rintamaa totaalista materiaalistaistelua. Suomalaisten tappiot nousivat ennen kokemattoman suuriksi eikä todellisista luvuista ollut selvyyttä. Myös yksikköjen taisteluarvo laski odottamattoman nopeasti. Kuvassa Lappeenrantaan haudattuja sankarivainajia. (SA-kuva)

A sea of crosses. The Winter War military cemetery at Lappeenranta.

tai venäläisten pakottamana Vuosalmen kriisin takia viimeistään 14.3. Yhtymien esikuntien välisen informaation vaihdon perusteella on mahdollista olettaa, että irtautuminen olisi aloitettu jo 13.3.⁴⁹

Huolimatta taaempaan asemaan vetäytymisestä olisi III AK:n rintama vieläkin sijainnut II AK:aan verrattuna huomattavasti edempänä. Tämä olisi varmasti aiheuttanut jatkossa vaikeita ongelmia. I AK:n positio II AK:n ja III AK:n välissä oli niin ikään problemaattinen. Kaiken kaikkiaan III AK, joka oli voimaansa uhraten pitänyt tiukasti kiinni vesistölinjasta kestä tai kuole-periaatteella, oli jäämässä nopeasti kasautuvan kehityksen jalkoihin. Sillä oli ”eteenyönnettynä” armeijakuntana kova kiire vetäytyä, etenkin kun operaation hallittu suorittaminen oli jo vaarantumassa. Olivathan olot muodostuneet erityisen kriittisiksi Talvelan esikunnan laatimiin ve-

täytymissuunnitelmiin nähden armeijakunnan "väärällä" siivellä.

Edellisiäkin laajamittaisempi ja niitä vielä huomattavasti vaikeampi operaatio toteuttaa olisi ollut seuraavaksi vääjäämättömästi aktualisoitunut Kannaksen puolustuksen vetäminen Kymeen Luumäki-linjalle. Tämä olisi suoritettu läntiseltä sivustalta II AK:sta alkaen.⁵⁰ Rintamatilannetta tarkasteltaessa massiivisen operaation käynnistäminen olisi ollut pakon sanelemaa jo muutamien vuorokausien sisällä. Liikkeellelähdön ajankohta olisi ollut lähinnä riippuvainen siitä, kuinka puolustus Viipurinlahdella ja Viipurissa olisi kestänyt. Edellisessä venäläiset olisivat voimavaroillaan mitä ilmeisimmin työntäneet rintamaa nopeasti eteenpäin ja laajentaneet sillanpäättään etenkin Viipurin suuntaan. Itse kaupungissa Heiskasen komentama vahvennettu JR 7 ei olisi varmasti pystynyt olemaan siilipuolustuksessa kovinkaan pitkään. Hyökkääjällä oli erinomaiset mahdollisuudet keskittää ahtaalle alueelle raskasta rumputulua ja tuhota näin merkityksellinen elävä voima edestään jo ennen varsinaisen valtauksen tähtäävän offensiivinsa käynnistämistä.⁵¹ Asetelma oli kehittynyt sodan viimeisien päivien kuluessa myös Viipurin rintamalla venäläisille jatkuvasti suosiollisemmaksi.

Luumäki-linjalle vetäytymistä olisi ollut hyvin riskipitoista pitkittää, koska mahdollinen hyökkääjän suorittama nopea läpimurto Oinosen murentuneen 23.D:n lohkona Portinhoikassa olisi lyönyt Kannaksen puolustajat kahteen osaan erilleen toisistaan. Tämän seurauksena jatkossa ainoastaan Viipurinlahdella ja Länsi-Kannaksella toimineet yhtymät eli Haminan Ryhmä, Rannikkoryhmä ja II AK (josta 23.D olisi tässä vaiheessa jo irrotettu ja assimiloitu laadittujen suunnitelmien mukaisesti I AK:hon⁵²) olisivat toimineet armeijan puolustuksen luontaisella painopistesuunnalla, joka oli Kymenlaaksossa. Sen sijaan Keski- ja Itä-Kannaksella puolustautuneet eli "railon" itäpuolelle jääneet I AK, III AK sekä lisäksi myös Laatokan pohjoispuolella vastuuta kantanut IV AK olisivat ajautuneet sivuun taisteltaessa Suomen sydänalueista. Kolmen armeijakunnan liikuttaminen kiertoteitse Saimaan takaa etelän keskuksia varjelemaan olisi varmasti ollut miltei mahdotonta. Yhtä epärealistista on olettaa, että niillä olisi pohjoisesta käsin pystytty luomaan riittävän tehokasta, tukevaa painetta Kannakselta Kymenlaaksoa kohti työntyvää puna-armeijan kiilaa vastaan. Tämä kauhuskenario oli Päämajassa tiedostettu, ja puolustuksen yhtenäisyys pyrit-

tiin riskejä ottaen säilyttämään luottamalla pakolla rauhansopimuksen syntymiseen.

Tärkeintä on kuitenkin painottaa, ettei vetäytyminen Luumäki-linjalle olisi tuonut jatkoa ajatellen käänteentekevää helpotusta puolustajan asemaan. Tämä on aukottomasti todisteltavissa tilanetekijöiden perusteella. Spekulaatiot muutoksesta vallinneessa kehityksessä ovat epärealistisia. Luumäki-linja oli Taka-asemaan nähden vielä kehnommin varustettu, eikä kyseessä oikeastaan ollut edes mikään asema, lähinnä viiva kartalla. Sitä paitsi hyökkääjä olisi varmasti uuvuttanut viivytysvaiheen liikuntasodassa merkittävästi puolustajaa lukumääräisen hegemoniansa turvin. Inhimilliset tekijät, eritoten väsymys kasautuivat koko ajan ja kiihtyvällä intensiteetillä.

Päämaja oli keskittämässä L-linjan eteläiselle, Luumäen asutuskeskukseen ulottuvalle osalle viimeisiä koulutuskeskuksista rekrytoimiaan reservejä.⁵⁸ Ne olisi mitä todennäköisimmin sijoitettu vastaanottamaan hyökkääjän etenemistä Viipurinlahden ja Viipurin suunnista viivyttäviä varsinaisia taistelujoukkoja. Näiden eli Haminan Ryhmän, Rannikkoryhmän ja II AK:n irtauttaminen olisi jos sinällään ollut valtaisa operaatio. Tosin Luumäki-linjan pohjoiselle, eräänlaiselle jatko-osalle vedettävien I AK:n ja III AK:n kohdalla käytännön ongelmia olisi oletettavasti esimerkiksi välimatkojen takia muodostunut vieläkin enemmän. Toisaalta niitä vastaan suoraan kohdistunut paine oli oleellisesti vähäisempi. Ennen kaikkea onnistumisiin olisi vaikuttanut se intensiteetti ja aktiviteetti, jolla puna-armeija olisi jatkossa toiminut. Keskeinen tekijä olisi varmasti ollut ulkopoliittinen tilanne.

Viipurinlahden rintama oli strategisesti tärkein. Selvää on, että Haminan Ryhmän tai Rannikkoryhmän lohkolla tapahtunut nopea hyökkääjän läpimurto olisi ollut seurauksiltaan puolustajalle tuhoisin. Eteläisen Suomen suojelemisen peruskuvio olisi romuttunut vielä edellä analysoitua, II AK:n ja I AK:n saumalla, 23.D:n lohkolla mahdollisesti tapahtunutta venäläisten läpimurtoa nopeammin, koska tällöin myös Länsi-Kannaksella vielä puolustautunut Öhquistin armeijakunta olisi lyöty sivuun puolustuksensa painopistesuunnasta. Suoranainen välttämättömyys oli saada II AK irroteksi puna-armeijan Viipurinlahdella koko ajan eteenpäin työntyvän massiivisen kiilan länsipuolelle turvaamaan Suomen eteläisiä keskuksia. Tässä suhteessa Haminan Ryhmän ja Rannikkoryhmän

kestäminen olivat tosiasiallisesti Suomen armeijalle elämän ja kuoleman kysymys. Ainakaan tavoiteltuun kelirikon mukanaan tuomaan helpotukseen asti ei hyökkääjän viivyttäminen Viipurinlahdella ollut mahdollista sodan päättyessä suunnalla vallinneen rintamatilanteen analysoinnin perusteella. Rauhanneuvottelujen kannalta tärkeät päivät oli kestäetty, mutta hintana oli joukkojen ajaminen loppuun. Niiden suorituskyky ei mahdollistanut enää sodan jatkamista.

Lähdeviitteet

1. Kts ja vrt. Laaksonen 1999: Laaksonen Lasse, Todellisuus ja harhat, Kannaksen taistelut ja suomalaisten joukkojen tila talvisodan lopussa 1940. Helsinki 1999. s. 92–130, 340–343 ja Mannerheim 1952: Mannerheim Carl Gustaf Emil, Muistelmat II osa. Helsinki 1952. s. 211–212.
2. Kts. mm. Kan.AE:n käsky n:o 1147/III/2. 23.2.1940. Operatiivinen tsto (III)/Kan.AE salaisia kirjelmiä 1.12.1939–13.3.1940. SArk. P 726/2; II AK:n käsky n:o 316/III/54 sal. 23.2.1940 ja II AK:n puh.san. n:o 55/III/24.2.1940. Operatiivinen tsto (III)/Kan.AE saapuneita salaisia kirjelmiä 13.2.–14.3.1940. SArk. P 726/3; Kan.AE:n käsky n:o 1231/III/15a/40 26.2.1940. SArk. P 726/2. Kts. myös Öhquist, muistiinpanolehtiö n:o 13: 23.2.–27.2.1940. Päiväkirja talvisodan tapahtumista 30.11.1939–16.4.1940. Kenrl Harald Öhquistin kokoelma. SArk. Pk 1205/5.
3. Esim. Öhquist, mstp.lehtiö n:o 11: 18.2.1940, n:o 12: 21.2.–22.2.1940, n:o 13: 23.2.1940; Öhquist 1949: Öhquist Harald, Talvisota minun näkökulmastani. Porvoo 1949. s. 251–252, 262–263 ja 266; Mannerheim 1952: s. 211.
4. Laaksonen 1999: s. 282. Myös JR 23:n spk 29.2.–3.3.1940. JR 23:n sotapäiväkirja ajalta 27.2.–14.3.1940 (Marssi Pyhäjärveltä Vuosalmeille ja taistelut siellä rauhan solmimiseen saakka). SArk. Spk 3327; JR 23:n tst-kertomus 29.2.–3.3.1940. JR 23:n toimintakertomukset 27.2.–6.3.1940. SArk. Spk 1173; Tsto III/III AK:n spk 29.2.–4.3.1940. Operatiivinen toimisto (III)/III AKE:n sotapäiväkirja n:o 6 13.2.–29.2.1940. SArk. Spk 89; Oiva Latikan haastattelu 16.10.1996 ja useita keskusteluita. Ääninauha Lasse Laaksosen hallussa. Oiva Latikka on syntynyt vuonna 1911. Hän oli res. luutn ja toimi komppanianpäällikkönä 3.KKK/JR 23:ssa.
5. 23.D:n viivytyksaista oli jaettu kahtia siten, että oikealla sivustalla toimi Os. Kunnas ja vasemmalla sivustalla Os. Pasonen. Molemmissa toimi käytännössä kaksi pataljoonaa. Kts. esim. I/JR 68:n spk 28.2.–29.2.1940. I/JR 68:n (aik. I/T-JR 8) sotapäiväkirja 6.11.1939–24.6.1940. SArk. Spk 1711; JR 62:n spk 28.2.1940. JR 62:n sotapäiväkirja 19.1.–23.4.1940. SArk. Spk 1601.
6. Karhu 1932: Karhu Ilmari, Suomen sotilasmaantieto. Helsinki 1932.

- s. 14, 69–70 ja 93.
7. Lyytinen 1958: Hukari A. E., Lyytinen Arvo E., Pohjanvirta Y. E. ja Reponen T., Koivisto ja Viipurinlahti 1939–44. Porvoo 1958. s. 95–96; Kirpitschnikov: Kirpitschnikov Vladimir Vasiljevitch, Lyhyitä sotahistoriallisia muistelmia, vaikutelmia ja johtopäätöksiä sodasta Suomea vastaan talvelta 1939–40 ja kesällä 1941, lähinnä silmällä pitäen 43.D:n toimintaa. SARk. Sotatieteellisen neuvottelukunnan luettelot. s. 15–16; Meretskov 1971: Meretskov Kiril, Serving the people. Moscow 1971. s. 115. Kts myös yl. hyökkäysvaunujen vesistöjen ylimenosta ja etenkin talviseen aikaan Järvinen 1937: Järvinen Yrjö, Panssarijoukot ja venäläinen panssaritaktiikka. Helsinki 1937. s. 175–179 ja 254–259. Edelleen venäläisten taktiikasta: Puna-armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö: Puna-armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö vuodelta 1936. s. 46–48. Vladimir Vasiljevitch Kirpitschnikov oli syntynyt Uljanovskin alueella vuonna 1903. Hän oli ollut puna-armeijan palveluksessa 1920-luvun alkupuolelta lähtien. Talvisodassa Kirpitschnikov toimi 43. Tarkka-ampujadivisioonan komentajana ja oli tuolloin sotilasarvoltaan eversti. Hänet syrjäytettiin tästä tehtävästä maaliskuun alussa vuonna 1940, kun 43.D ei pystynyt riittävän nopeasti etenemään Viipurinlahden ylitse sen luoteisrannalle. Kirpitschnikov jäi jatkosodassa kenraalimajurin avoisena suomalaisten vangiksi. Hän kirjoitti vankeusaikana selvityksen talvisodan aikaisista taisteluistaan. Kirpitschnikov palautettiin sodan jälkeen Neuvostoliittoon, jossa hänet teloitettiin ilmeisesti vuonna 1946.
  8. Laaksonen 1999: esim. 149–152, 173, 332–333, 335–336. Myös mm. Yhteenveto Merivoimien eri lohkoilta YH:n ja sodan aikana saaduista kokemuksista sekä niitten antamista viitteistä. Rannikkopuolustusjoukkojen sotakokemukset n:o 26. v. 1940 s. 16. SARk. T 17377.
  9. Kts. esim. liite n:o 3 JR 11:n kirj n:o 270/III/63/. JR 11, KTR 4 ym. 4.D:n alaisten joukkojen taistelukertomukset 1.3.–13.3.1940. SARk P 4158:6; Liite n:o 6 IJR 11:n taistelukertomukseen. SARk. P 4158:6; Kirpitschnikov: s. 14–16; Puna-armeija Stalinin tentissä: Puna-armeija Stalinin tentissä. Talvisodan jälkipuinti Kremlissä 14.–17.4.1940. Toim. Manninen Ohto ja Rzeševski Oleg A. Helsinki 1997. s. 67–68, 109, 112; Orehov, Stepakov 1992: Orehov Dmitri, Stepakov Viktor, ”Paraatimarssi Suomeen”, talvisota venäläisten silmin. Suomeksi toimittanut Matti Hyvärinen. Juva 1992. s. 294–295; Vrt. myös Puna-armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö 1936: s. 102–105. Lisäksi haastatelluista esim. Aarne Nikkasen haastattelu 5.7.1995. Muistiinpanot Lasse Laaksosen hallussa. Aarne Nikkanen on syntynyt 1922. Hän lähti vapaaehtoisena sotaan ja sai pikakoulutuksen koulutuskeskuksessa Kouvossa. Nikkanen sijoitettiin helmikuun lopulla täydennysmiehenä III/JR 11:een. Myös Väinö Araston, Onni Hatanpään, Heimo Meuran ja Vieno-Oskari Oramaan haastattelu 9.11.1989. Videonauha Lasse Laaksosen hallussa. Väinö Arasto on syntynyt 1910. Hän oli res. kers ja toimi kk-puolijoukkueenjohtajana Patl. Hällforsissa. Onni Hatanpää on syntynyt vuonna 1918. Hän oli alikers ja toimi tiedustelijana ja tst-lähetin Patl. Hällforsissa. Heimo Meura on syntynyt vuonna 1906. Hän oli res. vänr ja toimi IV kiväärijoukkueen johtajana 2./Patl. Hällforsissa. Vieno-Oskari Oramaa on syntynyt vuonna 1912. Hän oli res. vänr ja toimi kk-joukkueenjohtajana 2./Patl. Hällforsissa. Venäläisten suurista tapoista viitteitä antaa hyökkäjän lähteistössä mm. Muistio osas-

- tojen tilasta 7.3. oper.svodki 1.1.–21.3.1940. 86.D:n arkisto 34980-10-1418 Neuvostoliiton–Suomen sota 1939–1940. Prof. Ohto Manninen yhteenvetoja, Venäjän valtiollinen sota-arkisto RGVA 34980-10-1400.
10. Liite n:o 5 I/JR 11:n rannikkotaistelukertomukseen. SARk. P 4158:6; Liite n:o 6 I/JR 11:n taistelukertomukseen. SARk. P 4158:6. Myös esim. Aarne Nikkasen haastattelu 5.7.1995. Muistiinpanot Lasse Laaksosen hallussa.
  11. Laaksonen 1999: s. 339 ja 343–344.
  12. Kts. esim. KS 0037. = Päämaja n:o 550/Op.1. sal. 19. 2. 1940. Maavoimatoimisto (Op.1) Päämaja–Puolustusvoimain Pääesikunta salaisia kirjelmia 1. 1.–12. 11. 1940. T 2865/7; KS 1230. = PM n:o 612/Op. 1 25.2.1940. Maavoimatoimisto (Op.1) Päämaja–Puolustusvoimain Pääesikunta salaisia kirjelmia 1.1.–23.11.1940. T 2865/6; KS 2350 = PM n:o 626/Op. 1. 25.2.1940. SARk. T 2865/6. KS LRE 1537 26.2.1940. SARk. T 2865/6; Kan.AE:n käsky n:o 1313/III/2. 1.3.1940. SARk. P 726/2.; KS 1741. = PM kirj. n:o 702/Op. 1 4.3.1940. SARk. T 2865/6. KS 1610. = PM kirj. n:o 734/Op. 1 7.3.1940. SARk. T 2865/7; Mannerheim 1952: s. 209.
  13. I/JR 40:n tst-kertomus Häränpääniemen ja Vilaniemen taisteluista. SARk. P 4158:6.
  14. Laaksonen 1999: s. 324–327.
  15. Merivoimien alaisuudesta Viipurinlahdelle keskitettiin tässä vaiheessa Er. P 19 ja Er. P 21, pataljoonat Hällfors ja Häyrinen sekä noin pataljoonan vahvuiset osastot Kiveliö ja Jussila. Aines oli kokematonta, paljolti vapaaehtoisista ja vanhemmista ikäluokista koottua.
  16. 4.DE:n kirj. n:o 520/III/50 sal 7.3.1940. Operatiivinen toimisto (III)/II AKE saapunutta salaista ja yleistä kirjeistöä 1939–1940. SARk. P 859/14. Ryhmä Bergin jv. patl. olivat I/JR 9, II/JR 9, IX/KT-Pr. Er. P 19, Er. P 20, Er. P 22, Er. P 24 ja Kev. Os. 4. Lisäksi tykistönä kaksi patteria.
  17. KS 0037. = Päämaja n:o 550/Op.1. sal. 19.2.1940. SARk T 2865/7; Mannerheim 1952: s. 209.
  18. Kenttätäydennysprikaati koostui esikunnasta, yhdeksästä kenttätäydennyspataljoonasta ja kolmesta kranaatinheitinkompaniasta. Sen joukkoja jouduttiin käyttämään jo varhaisessa vaiheessa, mikä oli vastoin alkuperäisiä suunnitelmia. LR:ään liitettiin kenttätäydennyspataljoonia jo joulukuun alussa 1939. Heiskanen 1996; Heiskanen Raimo, Talvisodan operaatioiden johtaminen ja edellytysten luominen sodankäynnille Päämajan operatiivisen osaston näkökulmasta. Toim. Pekka Kurenmaa. Saarijärvi 1996. s. 73; Antero Sarasteen haastattelu 12.6.1995. Muistiinpanot Lasse Laaksosen hallussa. Aarne Virenin haastattelu 26.6.1995. Muistiinpanot Lasse Laaksosen hallussa. Antero Saraste on syntynyt vuonna 1919. Hän oli res. vänr ja toimi joukkueenjohtajana I./VIII/KT-Pr:ssa. Saraste haavoittui Viipurinlahdella 10.3.1940. Aarne Viren on syntynyt 1905. Hän oli res. vänr ja toimi kiväärinjohtajana IX/KT-Pr:ssa.
  19. Esim. LLv. 12:n suoritusilmoitus ajalta 5.3.1940. Liite n:o 1 tsto II/ Lentolaivue 12. Lentolaivue 12:n sotapäiväkirja 16.1.–7.4.1940. SARk. Spk 2319. Kts. myös ao. spk 6.3. ja 12.3.1940. LLv 12 oli jo maaliskuun alkupäivistä lähtien toiminut ainoastaan neljällä lentokoneella. Niillä sen oli hoidettava peräti kolmeen armeijakuntaan rinnastettavissa

- olevan yhtymän tiedustelutoiminta läntisen Kannaksen ja Viipurinlahden alueella.
20. Viipurinlahden luoteisrannalta löytyy useita konkreettisia esimerkkejä viitaten tapahtumakehitykseen ja kausalitteetteihin, jotka koskivat Häränpäänniemeä ja Vilaniemeä eli yleensä laajenevaa venäläisten sillanpääaluetta.
  21. Esim. tapahtumat sillanpään rintaman itäisellä osalla 10.3. Kts. JR 9:s stridsberättelse 10.3.1940. SArk. P 4158:6. II AKE n:o 1987/II/32. Tsto II/II AKE sal. ja yl. kirjeistöä. SArk P 858/4; II AKE n:o 1987/II/32. Tsto II/II AKE tilannetiedotuksia maaliskuulta 1940. Tiedustelutoimisto (II)/II AKE tilannetiedotuksia maaliskuulta 1940. SArk. T 8480/5; KS 2318 = Kan.A:n til.ilm. n:o 1502/III/15. 10.3.1940 klo 21. Op. 1/PM. Saapuneita salaisia sanomia 15.2.–13.3.1940. SArk. Sark. 1587/27; Kan.AE:n til.tied. vihollisesta n:o 452/II/5/40 11.3. klo 12. Operatiivinen toimisto (III)/Kan.AE salaisia kirjelmiä 1940. SArk. P 726/8; Olavi Sipilän haastattelu 17.6.1996 ja keskusteluja. Ääninauha ja muistiinpanot Lasse Laaksosen hallussa; Olavi Sipilän muistelmia talvisodasta. Kirjoitettu 1940. Kopio puhtaaksikirjoitetusta versiosta Lasse Laaksosen hallussa. Olavi Sipilä on syntynyt vuonna 1913. Hän oli res. luutn ja toimi KKK:n päällikkönä PPP 5:ssä Viipurinlahden taisteluiden aikana.
  22. Laaksosen 1999: s. 162. Myös Os. Varkon tst-kertomus 11.3.–12.3.1940. N:o 499/II sal. SArk. P 4158:6; Hangon lohkon esikunta kirj. n:o 246/ia/sal. (Strids)berättelse (Er. P 19) över den tid bataljonen (Er. P 19) var underställd 4.Divisionen 8.3.–13.3.1940. SArk. P 4158:6; Kts. myös "Os. Berg" liite n:o 47 RR:n sotapäiväkirjan liitteet vuonna 1940. SArk. Spk 2849.
  23. Kts. Kan.AE:n käsky n:o 1313/III/2. 1.3.1940. SArk. P 726/2.
  24. Kts Laaksosen 1999: esim. s. 316.
  25. Kirpitschnikov: Passim; Manninen 1993: Manninen Ohto, Neuvostoliiton operatiiviset suunnitelmat 1939–1941 Suomen suunnalla. Sotahistoriallinen aikakauskirja 11. Sotahistoriallisen seuran ja Sotatieteen laitoksen julkaisuja Jyväskylä 1993. s. 104–107; Van Dyke 1997: Van Dyke Carl, The Soviet Invasion of Finland 1939–40. London 1997. s. 169–170; Lyytinen 1958: s. 95–96. Kts. ja vrt. myös Puna-armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö vuodelta 1936: s. 77–79.
  26. Öhquist 1949: s. 273; Öhquist, mstp.lehtiö n:o 13: 24.2.1940. SArk. Pk 1205/5.
  27. Laaksosen 1999: s. 200 ja s. 265. Myös Tsto II/23.DE:n spk 9.3.1940. Tsto III/23.DE:n sotapäiväkirja 27.1.–17.4.1940. SArk. Spk 359; Öhquist, mstp.lehtiö n:o 16: 8.3.–9.3.1940. SArk. Pk 1205/5; Öhquist 1949: s. 333–334.
  28. Venäläisten näkökulmaa valaisee esim. Van Dyken tutkimus. Kts. Van Dyke 1997: s. 174.
  29. Laaksosen 1999: s. 179–180 ja 316. Kts. myös Öhquist, mstp.lehtiö n:o 16: 11.3.1940. SArk. Pk 1205/5.
  30. Laaksosen 1999: s. 182–186.
  31. JR 15:n toimintakertomus 12.3.1940. SArk. Spk 1074. I/JR 15:n komentaja maj Auno Kuiri oli tunnettu huumorintajustaan. Hän oli rohkea ja sai joukot mukaansa kriittisissä olosuhteissa. Kuirin upseeriarvostelussa kiinnitetään huomiota hänen vilkkauteensa ja tapaan

jossain määrin liioitella. Tarkemmin maj Auno Kuirin arvostelu sodanaikaisesta toiminnasta: Upseeriarvosteluja talvisodan ajalta. Päämaja – Puolustusvoimien pääesikunta, Komento-osasto, Kom I. SARk T 22316.

32. Laaksonen 1999: s. 194–195 ja 259–260.
33. Laaksonen 1999: s. 193–194. Myös Tsto III/5.DE:n spk 13.3.1940 Operatiivinen toimisto (III)/5.DE:n sotapäiväkirja 25.2.–13.3.1940. SARk. Spk 237; Tsto III/5.DE:n spk 13.3.1940. Tsto III/5.DE:n sotapäiväkirja 14.10.39–27.3.40. SARk. Spk 243; E/JR 15:n spk 13.3.1940. E/JR 15:n sotapäiväkirja n:o 4 26.2.–19.3.1940. SARk. Spk 1073; JR 15:n toimintakertomus 13.3.1940. JR 15 taistelukertomuksia ja sotapäiväkirjajäljennöksiä 11.2.–13.3.1940. SARk. Spk 1075; Öhquist, mstp.lehtiö n:o 17: 13.3.1940. SARk. Pk 1205/5; Öhquist 1949: s. 362–363. Kts. myös JR 15:n toimintakertomus. SARk. Spk 1074. Siinä rauhansopimukseen liittyvä kerronta on kuitenkin osin epätotuudenmukainen. Vrt. esim. PM:n Creed-sanoma n:o 1574/III/1 13.3.1940. Operatiivinen toimisto (III)/Kan.AE:n sotapäiväkirja 9.10.1939–16.3.1940. Spk 1827.
34. Tsto III/5.DE:n spk 12.3.1940. SARk. Spk 243; Öhquist, mstp.lehtiö n:o 17: 12.3.1940. SARk. Pk 1205/5; Öhquist 1949: s. 357–359.
35. Tsto III/1.DE n:o 1146/III/51 11.3.1940. Operatiivinen toimisto (III)/III AKE salaista ja yleistä kirjeistöä. SARk. P 895/10; 1.DE:n spk 11.3.1940. Operatiivinen toimisto (III)/1.DE:n sotapäiväkirja n:o 13 10. 3.–17.3.1940. SARk. Spk 197; I AK:n til.ilm. n:o 266/III/15. 12.3. klo 9.30. Operatiivinen toimisto (III)/I AKE:n salaista ja yleistä kirjeistöä 1940. SARk. P 1064/3; Tsto II/23.DE:n spk 12.3.1940. Tiedustelutoimisto (II)/23.DE:n sotapäiväkirja 7.2.–17.4.1940. SARk. Spk 357; Tsto III/23.DE:n spk 12.3.1940. SARk. Spk 359; 1.D:n til.ilm. 12.3. klo 13 ja 14.40. SARk. Spk P 1064/3; Tsto III/1.DE:n spk 12.3.1940. SARk. Spk 197; Tsto III/1.DE n:o 1153/III/51. 12.3.1940. Operatiivinen toimisto (III)/I AKE salaista ja yleistä kirjeistöä 1940. SARk. P 1064/1; 23.DE:n käsky n:o 359/III/260 sal. 12.3.1940. Liite n:o 100 JR 62:n spk:n liitteet. JR 62:n sotapäiväkirjaan 19.1.–23.4.1940 liitteet. SARk. Spk 1602. KS 2215 = Kan.A:n til.ilm. n:o 1537/III/15. 12.3. klo 21. Op. 1/ Päämaja, saapuneita salaisia sanomia 15.2.–13.3.1940. SARk. Sark 1587/27; 1.D:n til.ilm. 13.3. klo 7.40. SARk. P 1064/3. I AK:n til.ilm. n:o 282/III/15 13.3. klo 9.30. SARk. P 1064/3; KS 1230 = Kan.A:n til.ilm. n:o 1555/III/15. 13.3. klo 11. SARk. Sark 1587/27. Taisteluosastoon lukeutui joukkoja kahdesta eri armeijakunnasta. Sen tykistövoima oli kuitenkin täysin I AK:sta. Kts. esim. I AK:n tykistökäsky n:o 122/Tyk. kom./174. sal. 11.3.1940 ja Tsto III/1.DE n:o 1153/III/51. 12.3.1940. SARk. P 1064/1.
36. Ryhmä Sihvon kokoonpano oli alkujaan seuraava: 4.Pr. sekä JR 5, Er. P 4, Er. P 5 ja Kev. Os. 2. Kts. esim. I AK:n puh.san. n:o 52/III/2. 27.2.1940. SARk. P 1064/1. Huomionarvoista on lisäksi todeta, että 4.Pr:n koostumus oli normaalista prikaatin kokoonpanosta poikkeava. Yhtymään kuului jalkaväkenä ainoastaan kaksi erillistä pataljoonaa (Er. P 1 ja Er. P 2).
37. KKK/Er. P 4:n spk 11.3.–13.3.1940. KKK/Er. P 4:n sotapäiväkirja 11.10.1939–6.4.1940. SARk. Spk 427; Er. P 4:n spk 11.3.–13.3.1940. Er. P 4:n sotapäiväkirja 6.10.1939–10.4.1940. SARk. Spk 422; Liitteet

- n:o 14: "Er. P 4 Komentaja", n:o 17: "Pataljoonan Kom.", n:o 19: "Pataljoonan komentajalle", n:o 20: "Pataljoonan komentaja" ja n:o 21: "Pataljoonan komentaja". Er. P 4:n spk. SArk. Spk 422; Tsto III/4.Pr.E:n spk 10.3.1940. Operatiivinen toimisto (III)/4.Pr.E:n sotapäiväkirja 11.10.1939–20.5.1940. SArk. Spk 2770; Ryhmä Sihvon til.ilm. 11.3. klo 8.30 ja Ryhmä Sihvon puh.san. 11.3. klo 18.05. SArk. P 1064/3; Ryhmä Sihvon til.tied. n:o 51/II/36/40/sal. 11.3. klo 12, Ryhmä Sihvon til.tied. n:o 55/II/3/40/sal. 12.3. klo 12 ja Ryhmä Sihvon til.tied. n:o 60/II/36/40/sal. 13.3. klo 16. Tiedustelutoimisto (II)/Ryhmä Sihvo salaisia tilanneselostuksia sekä salaista ja yleistä kirjeistöä 1.3.–14.3.1940. SArk. P 1569b; Ryhmä Sihvon til.ilm. 12.3. klo 8.30 ja 17.30, 13.3. klo 8.30. SArk. P 1064/3.
38. 1.D:n til.ilm. 12.3. klo 18.10 ja 1.D:n puh.san. 12.3. klo 18.20. SArk. P 1064/3. I/3.Pr:n tst-kertomuksien mukaan osa pataljoonan joukoista kykeni saavuttamaan iltapäivällä 12.3. hyökkäystavoitteensa ja yllätyksekseen vastarinnatta. Neuvostojoukot eivät olleet asemissa Marjomäessä kuten I/2.Pr:stä oli informoitu. Puolustaja oli ilmeisesti irtautunut alueelta aamuyöllä 12. 3. niin pikaisesti, ettei se ollut kyennyt seuraamaan hyökkääjän liikkeitä ja tilannekuva vääristyi. Kts. esim. I/3.Pr:n komppanioiden tst-kertomuksia Talin taisteluista 12. 3.–13.3.1940. SArk. Spk 2748.
39. Talvisodan historia 2 tulkitsee Markkinapellon kukkulan jääneen lopulta venäläisten haltuun. Kts. Talvisodan historia 2: Sotatoimet Karjalan kannaksella. Toim. Sotatieteen laitoksen Sotahistorian toimisto. Porvoo–Helsinki–Juva 1978. s. 237. Tapahtumista Markkinapellolla aamulla 13.3. on arkistoidussa materiaalissa mainittu hyvin lakonisesti. Useiden sotapäiväkirjojen ja peitekarttojen mukaan kukkulalla sijainnut pesäke saatiin kuitenkin vielä ennen rauhan voimaantulusta käydyissä kiivaissa taisteluissa vallatuksi takaisin. Kts. esim. Liite n:o 10 1.DE:n kirj. n:o 1274/III/62/31.3.40. SArk. P 1064/3; 1.DE:n spk 13.3.1940. SArk. Spk 197; I AKE:n spk 13.3.1940. I AKE:n sotapäiväkirja 20.2.–20.5.1940. SArk. Spk 33.
40. III AKE:n puh.san. n:o 655/III/52 11.3.1940. Operatiivinen toimisto (III)/III AKE salaista ja yleistä kirjeistöä 1940. SArk. P 895/7; Tsto III/III AKE:n spk 11.3.1940. Operatiivinen toimisto (III)/III AKE:n sotapäiväkirja n:o 7 29.2.–17.3.1940. SArk. Spk 90; III AKE:n puh.san. n:o 656/III/52 11.3.1940 ja III AKE:n puh.san. n:o 660/III/52 11.3.1940. SArk. P 859/7. Kts. myös PM n:o 195/Op.2/40.S. 9.3.1940. PM:n spk 1.2.–13.3.1940. MPPK:n historian laitos; Kan.AE n:o 1509/III/19 11.3.1940. SArk. P 895/7; Tsto III/Kan.AE:n spk 11.3.1940. SArk. Jv.kenr! Kustaa Anders Tapolan arkisto. SArk. Pk 1664/18; Tsto III/III AKE:n spk 11.3.1940. SArk. Spk 90; "III AK:n komentajalle" Kann. R-lohkon puh.san. 12.3.1940. SArk. P 859/7; III AKE:n puh.san. n:o 664/III/58 12.3.1940. SArk. P 895/7; Taipaleen Lohkon Esikunnan kirj. n:o 275/III/60. 12.3.1940. Taipaleen Lohkon Esikunta salaista, henkilökohtaista ja yleistä kirjeistöä. SArk. P 1521/2. Irtautumisvalmisteluista edessä ja pohjustuksesta "Kalaan" kts. esim. JR 21:n tied.ups. muistiinpanoja 12.3.1940. JR 21:n spk liitteinen 1.1.–13.3.1940. SArk. Spk 1158.
41. III AKE n:o 611/III/52/40/L 1644. 6.3.1940, III AKE n:o 617/III/52/40/L

- 1652 6.3.1940 ja III AKE n:o 627/III/52/40/L 1688. 7.3.1940. SArk. P 859/7; Tsto III/III AKE:n spk 6.3.1940 SArk. Spk 90.
42. Kts. ja vrt. 2.DE n:o I/III/52. sal. 28.2.1940 ja 2.DE n:o II/III/52. sal. 1.3.1940. SArk. P 859/7.
43. JR 23:n spk 29.2.1940. SArk. Spk 3327; JR 23:n tst-kertomus 29.2.1940. SArk. Spk 1173; Tsto III/III AK:n spk 26.2.–29.2.1940. SArk. Spk 89; Paavo Talvelan päiväkirja 26.2.1940. Päiväkirja 1.1.1936–13.1.1942. Paavo Talvelan 1950-luvulla sanelema konekirjoitettu jäljennös. Jv.kenr Paavo Talvelan arkisto. SArk. Pk 1542/16; Ehrnrooth 1950: Ehrnrooth Georg, III AK:n puolustustaistelut Itä-Kannaksella talvisodassa s. 130–131. SKK:n tutkimustyö v. 1950. SArk. Sotatieteellisen neuvottelukunnan luettelot. Oiva Latikka kertoi allekirjoittaneelle suorittaneensa JR 23:n komentajan evl Matti Laurilan käskystä Vuoksen länsirannan maastossa asematiedustelua ennen rykmentin pääjoukkojen saapumista alueelle. Hän totesi tuskastuneensa tilanteeseen täysin. Asemia ei ollut käytännössä olemassaakaan. Maasto oli koskematon ja palveli erinomaisesti hyökkääjän panssarivoimia. Oiva Latikan haastattelu 16.10.1996 ja useita keskusteluja. Ääninauha Lasse Laaksosen hallussa. Joukkojen uudelleenjärjestelyistä KS 0125 = Kan.AE:n Hughes-sanoma n:o 1232/III/2 27.2.1940. SArk. P 726/2; III AKE n:o 535/III/52. 27.2.1940 ja 2.DE n:o I/III/52 sal. 27.2.1940. SArk. P 895/7. Kulunut ev Eino Koskimiehen 2.D jaettiin käytännössä kahtia: III AK:lle siirtynyt osa jatkoi samalla nimellä, I AK:lle jäänyt osa taas Ryhmä Sihvona.
44. Hersalo, mstp. 25.2.1940. Eversti Niilo Hersalon päiväkirja 21.Divisionan komentajana 1.1.–15.3.1940. SArk. Pk 1894/1. Kaikki 21.D:n yksikön- ja pataljoonankomentajat olivat evp.upseereita.
45. Laaksonen 1999: s. 226–234, 288–292; Hersalon mstp. 9.3.–13.3.1940. SArk. Pk 1894/1. Sotapäiväkirjoista: III/JR 23:n spk 9.3.–11.3.1940. III/JR 23:n sotapäiväkirja 18.10.1939–11.3.40. SArk. Spk 1186; III/JR 24:n spk 9.3.–13.3.1940. III/JR 24:n sotapäiväkirja 17.10.1939–24.5.1940. SArk. Spk 1197; II/JR 61:n spk 9.3.–11.3.1940. II/JR 61:n sotapäiväkirja 3.3.–11.3.1940. SArk. Spk 1600; I/JR 62:n spk 10.3.1940. I/JR 62:n sotapäiväkirja 20.1.–20.3.1940. SArk. Spk 3341; JR 23:n spk 9.3.–13.3.1940. SArk. Spk 3327; JR 63:n spk 10. 3. 1940. JR 63:n sotapäiväkirja 25.1.–18.4.1940. SArk. Spk 1617; Tsto III/III AKE:n spk 9.3.–13.3.1940. SArk. Spk 90; Tyk. Kom./III AK:n spk 9.3.1940. Tyk. Kom./III AK:n sotapäiväkirja 1.12.1939–15.3.1940. SArk. Spk 114. Tilanneilmoituksista esim. Kan.A:n til.ilm. 9.3.–13.3.1940. SArk 1587/27; III AK:n til.tied. 9.3.–13.3.1940. SArk. P 859/10. Haastatteluista: Sulo Viljakaisen haastattelu 18.6.1996 ja useita keskusteluja. Muistiinpanot Lasse Laaksosen hallussa; Oiva Latikan haastattelu 16.10.1996 ja useita keskusteluja. Ääninauha Lasse Laaksosen hallussa. Venäläisten suunnitelmista. mm. taistelukäsky n:o 31. 13.A:n taistelukäskyä 34980-6-85. Neuvostoliiton–Suomen sota 1939–1940. Prof. Ohto Mannisen yhteenvetoja, Venäjän valtiollinen sota-arkisto RGVA 34980-10-1400. Talvisodan historia 2:ssa on jätetty täysin mainitsematta neuvostojoukkojen ensimmäinen, aamulla 9.3.1940 noin klo 7 liikkeelle lähtenyt, suora läpimurtoyritys Vuosalmen loholla. Tämä hyökkäysoperaatio oli vahvuudeltaan moninkertainen venäläisten aiempiin invaasiopyrkimyksiin verrattuna. Sa-

moin teoksessa sivuutetaan kokonaan kehitys suunnalla aamulla 11.3. Talvisodan historia 2:ssa väitetään myös, ettei 21.D:n keskisellä alalohkolla iltapäivällä 11.3. muodostunut sisäänmurto ollut sinänsä vakava, jos reservejä olisi ollut käytettävissä. Tulkinta on tapahtumakontekstiin nähden täysin epäoleellinen ja anakronistinen. Kts. Talvisodan historia 2: s. 293 ja 295.

46. Jompaakumpaa täytyy uhrata, joko joukkoja tai maata. Vapaa käännös LL.
47. Professori Yrjö Ruudun kokoelma. SArk. Pk 1483/1.
48. Laaksonen 1999: s. 192 ja 195; Myös 5.DE:n kirj. n:o 376/III/61/40 sal. 12.3.1940 Liite n:o 150 Tsto III/5.DE:n sotapäiväkirjan liitteitä. SArk. Spk 242; Tsto III/5.DE:n spk 12.3.1940. SArk. Spk 243; Öhquist, mstp.lehtiö n:o 16: 9.3.1940 ja n:o 17: 12.3.1940. SArk. Pk 1205/5.
49. Kts. esim. Tsto III/III AKE n:o 670/III/52/40/L 1822 12.3.1940. SArk. P 895/7; Taipaleen Lohkon Esikunnan kirj. n:o 275/III/60. 12.3.1940. SArk. P 1521/2.
50. Kts. esim. PM n:o 753/Op. 18.3.1940. SArk. T 2865/7; Kan.AE n:o 1482/III/2. 9.3.1940. SArk. P 726/2.
51. Laaksonen 1999: s. 184–186.
52. Kts. esim. Kan.AE n:o 1482/III/2. 9.3.1940. SArk. P 726/2.
53. Kts. esim. KS 2348. = PM n:o 726/Op. 1 sal. 6.3.1940. SArk. T 2865/6; Kotijoukkojen esikunta kirj. n:o 1865.40.Kom.3.sal. 9.3.1940. SArk. T 2865/6; Kotijoukkojen esikunta kirj. n:o 1880.40.Kom.3.sal. 9.3.1940. SArk. T 2865/6.

Summary

COULD THE FIGHT HAVE BEEN CONTINUED? THE FINN'S SITUATION ON THE KARELIAN ISTHMUS AT THE END OF THE WINTER WAR IN 1940

Finns have speculated in several different ways about the possibility of continuing the Winter War. The peace terms were severe and many have considered continuing the fight justifiable and regarded their acceptance as an over-hasty decision. The question has been sharply argued, mainly by those involved at the time, politicians and soldiers, but also by professional historians. There have been discussions on the subject, it has been written about, and impressions created in the mind. However, conclusions have rarely been based on extensive source materials and on empirical research. The question has been examined on an emotional basis and retrospective efforts have been made to underestimate the crisis facing the defence at the beginning of March 1940 by claiming the tenacity of the troops and the slow compression of the front and by invoking the approaching thaw, which would have caused the Russians serious difficulties.

The Karelian isthmus was without question the most strategically important area of the front. The course of events there in March 1940 has not, however, been studied in sufficient detail. Not even a proper analysis of the situation has been undertaken; a superficial description of events has sufficed. In general the Winter War has been treated without adequate analysis and questioning and observation of the relationship between cause and effect. Official source material has only been summarized without considering it. This has been an easy and trouble-free method of research. The existing primary source material, though difficult to use and unorganized, has instead been set aside in favour of trusting automatically to the quality of secondary material which is easier to handle. A striking example is the often over-extensive use of subsequently transcribed, and thereby sterilized, war diaries and descriptions of battles as well as of memoirs which are also founded on a perceptibly narrow basis. Sources have been insufficiently evaluated and compared. The research method has been one-tracked. An action at the front has most frequently been reconstructed with the aid of material from one level only, for example battalion, regiment or division. The comprehensive use of available sources and the necessary comparison of facts have not been undertaken. There has been uncritical trust of information drawn up by the officially-responsible authorities. Belief in authority and the spirit of the time have shackled research. How information was transmitted from one level to another, its credibility and the influence

of misrepresentation on decisions and thus on events have all been unstudied. It has been an unwritten rule not to raise the negative aspect of the ideas and actions of higher commanders and the important levels of command. Whether decisions led to victories or defeats, the background factors must be outlined and analysed. In this respect consideration has been clearly avoided of decisions which led to a negative sequence of events. The relevant personal relations, the competence of headquarters and the stability of the command structure have not been analysed; these have been taboo. Myths have endured. The Winter War has been sacred to the Finns.

In analysing the developments at the front during the final phase of the Winter War, attention is concentrated particularly on the western flank of the Karelian isthmus, where the fight for Viipuri (Vyborg) was taking place. The Finns' fragile Rear Position had been broken at the beginning of March and a way towards the southern centres of the country's heartland had been opened up in the rear of the defenders. At the start of March the Russians succeeded in undertaking a sizeable offensive across the Gulf of Viipuri where the Red Army had concentrated several divisions. The attacker had been able to shock the defence by driving tanks and other heavy equipment on to the ice. The opening of a new front had surprised the Finnish army command and neglect of the area's defence was traumatically exposed. The majority of defence detachments were composed of soldiers from the coastal artillery and were unfit for action as infantry. The rapid measures taken by the army command to organize the defence failed and impulsive decisions led to cumulative chaos. The units rapidly transferred to the area from all over Finland and even from as far away as Lapland were variable in their fighting quality and were, moreover, assigned to a task that lay beyond them; in addition they received orders simultaneously from different levels of command. The imprecise organization of the command structure on the Gulf of Viipuri led in practice to conflicting arrangements for the subordination of units and to the conduct of separate operations in which units could become unclear as to who was giving orders, what was ordered, and whose orders had to be obeyed. Similarly chaotic command arrangements, admittedly on a smaller scale, developed on the land front of the isthmus north-east of Viipuri and further east at Vuosalmi.

Several of the prominent Finnish politicians and military commanders involved have considered the situation of the defence tenable by pointing out that the attacker's advance had slowed during the final days of the war. The Red Army was thought to have got into difficulties on the west of the isthmus because of its weak supply arrangements and the wilderness terrain ahead. These claims are exaggerated because although the attacker's 'umbilical cord' across the ice behind the bridgehead on the mainland, especially on the Gulf of Viipuri, began to lengthen dangerously, the

thaw still lay far ahead. Moreover, fighting was already going on in the suburbs of Viipuri on the western isthmus, in the area for which Lieutenant-General Harald Öhquist's II Corps was responsible. On the left flank of this Corps, around Tali, the front had already been pushed deeply to the north-east of Viipuri. By crossing the Gulf of Viipuri and advancing in the Tali area, the Soviet Army had tried to create 'pincers' for the capture of Viipuri. Only in the centre of the isthmus was the 'intermediate corps', I Corps, formed under Major-General Taavetti Laatikainen, able to hold the main defence line intact with the exception of a couple of breakthroughs. On the eastern isthmus, the responsibility of III Corps under Major-General Paavo Talvela, the Russians succeeded in crossing the river Vuoksi and established a durable bridgehead at Vuosalmi. At Taipale, on the left flank of the Corps's sector, the Finns were also already preparing for a further withdrawal.

The Russians did not, however, succeed in taking Viipuri nor in bringing about a decision before the end of the Winter War. Nevertheless, it cannot justifiably be claimed that the Finns had the situation on the isthmus and on the Gulf of Viipuri under control, even if a cursory examination of the front lines could easily lead to this conclusion. In the same way the number of battalions on the defender's side gives an erroneous picture of the strength of the defence, which several patriots have over-emphasized. Afterwards it has been easy to assert that the war could have been continued and at the same time brand the peace as concluded too early, as for example the then Finnish minister of defence, Juho Niukkanen, and numerous senior officers, even including some serving at the General Headquarters of the Finnish Army, have tried forcibly to demonstrate. In reality the Winter War ended at the last possible moment as far as the defenders were concerned if neither foreign assistance nor adequate political support from foreign powers had been received. The initiative lay clearly with the attacker, whose inability to use his massive manpower and material supremacy in his great offensive on the isthmus had considerably spared the defender, whose high morale and military skill, based on an excellent knowledge of the conditions, had been the lifebelt which delayed the final decision. The Red Army had, however, learned all along from its mistakes and in many respects its weaknesses have been exaggerated. The relative strength of the two sides gives a plain message and the defender could not compensate indefinitely for the attackers' massive strength with his own better quality.

When considering the continuation of the war, it is extremely important to note the fact that during the fire storm of February-March on the isthmus the Finns' front line had been significantly thinned and the battalions defending that area had suffered unprecedentedly heavy losses during the final weeks. The same combat value as hitherto was required, or even demanded, of badly

worn down units although their capability had fallen decisively during fighting in the Rear Position. Weak communications, the illogical actions of units, and seriously conflicting information had the consequence that at the level of higher headquarters, right up to General Headquarters, the picture of the situation at the end of the war was distorted and did not correspond to the circumstances and the strength of the army at the front. Information from the front line travelled along many very inappropriate routes in a round about way and often reached higher headquarters very belatedly in relation to the pace of events. Problems in describing the situation cumulated from level to level; this caused serious pressure on the nerves at higher headquarters, which had in any case to take decisions with far-reaching consequences. There has been no will to concentrate in a negative manner on the effectiveness of the different levels of command even if this is one of the significant areas when speculating about the possibility of continuing the war. In reality, during the final days of the war it was not only a question of whether the rapidly thinned troops in the front line would be able to maintain their combat effectiveness and morale, but there was also a hard struggle whether headquarters could maintain their ability to take rational and relevant decisions in the prevailing state of crisis. At several stages of command, and at a very high level, the nervous strain became unbearable and only the end of the war prevented the extensive consequences this entailed.

As a result of the offensive across the Gulf of Viipuri, the front on the isthmus was significantly lengthened and it had been necessary to commit all reserves. The troops were thinned out during March considerably more rapidly than anticipated and the survivors had to continue at the front. It became impossible to stop breakthroughs by the Red Army because the units ordered to fill a breach always left behind a serious threat to another part of the front. Even a small local breakthrough achieved by the enemy was in danger of causing a breach through which the Russian masses tried to flood. Those in favour of continuing the war have referred to as a strong reserve the troops from the training centres which were formed at the beginning of March on orders from General Headquarters. During the second week of March the battalions thus formed were located in the Kymi valley behind the Gulf of Viipuri to await orders to go to the front. However, their combat value was weak as was shown by the earlier performance of corresponding troops. Their training and equipment were a formality and provided no basis for any worthwhile performance. Thus the Finns had no significant reserves left let alone any strike force. The entire field army was already employed at the front.

Foreign policy considerations, instead of the actual situation at the front, which was the essential factor because of the critical development of the situation on the isthmus, had an excessive and thus dangerous influence on the decisions of General Headquarters

during the final week of the war. Commanders at the front did not know the twists of foreign policy and in consequence could not always understand the logic of General Headquarters. Conflicts between the senior commanders, especially over the organization of the defence of the western isthmus, had continually hampered the planning and execution of operations. Weak personal chemistry became particularly prominent as pressure increased during the final phase of the war. General Headquarters constantly interfered too unnecessarily, actively and minutely in the plans of front-line commanders, often considering the gloomy messages from the front to be exaggerated. The high command was aware in broad outline of the critical nature of the situation and took a conscious gamble in demanding unyielding defence. However, at the same time the high command endangered the troops' long-term effectiveness when they almost forced themselves to believe in a positive outcome to the peace negotiations. Neither General Headquarters nor the headquarters of the Isthmus Army realized how close in fact to collapse was the defence of the isthmus. This may have been a matter of days. The Rear Position on the western isthmus was irrevocably broken in each divisional defence sector and the troops were constantly fragmenting. Battles were already in progress on the north-west shore of the Gulf of Viipuri and in Viipuri, for the defence of which very slender forces had been left. The reinforced regiment responsible for the town would have been incapable in a restricted area of defending a mass of strong points and of maintaining its position over many days under the attacker's artillery barrage. General Headquarters was plainly incapable of taking a clear decision about the position of Viipuri as part of the defence of the western isthmus; the situation at the end of the war and the decisions that had been taken reflected the illogical 'tightrope' performance over the defence of the town.

From the Finns' point of view the worst case of all would have been a swift and successful Russian breakthrough on the Gulf of Viipuri. With that, if the corps on the isthmus were not withdrawn in time, they would all have been swept to the side of the focus of the defence. The basis for the defence of southern Finland would have been destroyed. In other words, the Gulf of Viipuri and the western isthmus were questions of life and death for the Finns. As far as the peace negotiations were concerned, the army held out for the crucial days but at the same time the troops had been driven to their end. The war finished at the last moment for the Finns and undoubtedly at their optimal performance. The Russians held the decisive keys in their hands: a breakthrough by the attacker was more than probable in the immediate future. Continuation of the war by the defence until the thaw would have been impossible in the light of the situation at the front on 13 March 1940, the date the war ended.

TALVISODAN 1939–40 NEUVOSTOLIITTOLAISET SOTAVANGIT

Talvisodan päättymisestä on tullut kuluneeksi jo kuusikymmentä vuotta. Pitkään voidaan silti väitellä, kuka sodassa voitti. Kummallakin puolella on oma totuutensa. Eräs kaikkein sotkuisimmista ja epäselvimmistä talvisotaan liittyvistä asioista on neuvostoliittolaiset sotavangit Suomessa.

Virallisten tietojen mukaan puna-armeija menetti taistelujen 105 päivänä yli 39 000 miestä pelkästään kadonneina. Luonnollisesti näihin kuului myös sotavankeja. Heitä koskevat luvut ovat erittäin ristiriitaisia ja vaihtelevat 5 546:sta 6 116:een mieheen.¹ Yhtä ristiriitaista on myös informaatio neuvostoliittolaisten sotavankien oloista Suomen leireissä.

Tiedot perustuvat useisiin lähteisiin. Näitä ovat niin neuvostoliittolaisista sotavangeista vastanneiden suomalaisten sotilas- ja siviiliviranomaisten viralliset tiedot kuin sotavankeja vartioineiden sotilaspoliisien ja vanginvartijoiden muistelutkin, niin neuvostoliittolaisia sotavankeja tavanneiden ulkomaisten lehtimiesten todistajanlausunnot kuin sisäasiain kansankomissariaatti NKVD:n tiedotkin, entisiä neuvostoliittolaisia sotavankeja kuulustelemalla hankitut, sekä vankien omat muistelut. Valitettavasti mihinkään noista lähteistä ei voi täysin luottaa. Viralliset lähteet ovat usein esittäneet toivekuvan totena, salaileet totuutta tai tulkinneet tapahtumia omien etujensa mukaisesti.

Sotavankien sijoituspaikoissa käyneet ulkomaiset lehtimiehet ovat todistaneet, että neuvostoliittolaiset sotavangit olivat kurinalaisia ja ryhtyivät keskusteluihin heidän kanssaan auliisti. Monet sotavangit puhuivat neuvostojärjestelmästä ja elämästä Neuvostoliitossa kielteisesti. Mutta tässäkin on pantava merkille eräs erikoi-

---

*Dmitri Frolov on poliittisen historian jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa tutkimusaiheenaan suomalaiset sotavangit Neuvostoliitossa ja neuvostototavangit Suomessa 1939–1944 (–1955).

Kuva vangiksijäämistilanteesta Lemetin mottitaistelujen jälkeen helmi-maaliskuun vaihteessa 1940. Kaksi aseista riisuttua puna-armeijalaista Ratsuväkiprikaatiin kuuluvine vangitsijoineen. (Kuva: Markus Palokangas)

Two Soviet prisoners under guard.

suus. Siihen on kiinnittänyt huomion Ranskasta saapunut lehtimies V. Zeninov: ”Epäilemättä monet sotavangit eivät ole vilpittömiä ja selvästikin myötälivätkin kyselijöiden mieltymyksiä.”⁷² Monissa tapauksissa näin on todella ollutkin. Osa sotavangeista on uskonut Suomen viranomaisten lupauksia olla palauttamatta heitä Neuvostoliittoon. Niinpä heidän on tullut vaikuttaa lojaalisilta Suomea kohtaan. Tällaista lojaalisuutta saattoi osoittaa vain ilmaisemalla kielteisen asennoitumisensa Neuvostoliitossa vallinneeseen järjestelmään. Ulkomaalaiset lehtimiehet olivat kiinnostuneita ensisijaisesti Neuvostoliiton oloista. Ja koska useimmat heistä asennoituivat Venäjään ja Josif Staliniin kielteisesti ja puolestaan täyttivät kustantajinsa ja maidensa tilausta, heidän sotavangeille tekemänsä kysymyksetkin olivat yksipuolisesti suuntautuneita. Luonnollisestikaan sotavangit, joista enemmistö oli kolhoosiväkeä, eivät ol-

leet aina tyytyväisiä kotiseutunsa oloihin – korkeisiin veroihin, nälänhätään ja kulutustarvikepulaan. Samanlaisia ongelmia oli myös kaupungeissa. Niinpä monet heidän vastauksensa olivat kysymysten mukaisia. Lisäksi jotkut sotavangit arvelivat, että heidän vastauksensa saattoivat helpottaa heidän tilannettaan sotavankeudessa.

Toisaalta Neuvostoliittoon palaamisensa jälkeen entiset sotavangit todistivat NKVD:n kuulusteluissa, että heidän tilanteensa Suomen leireissä oli ollut kauhistuttava. Eli he antoivat tietoja, joita heiltä haluttiinkin kuulla, ja siten kokivat helpottaa osaansa.

Loikkarin vetoamus

Tietenkin oli niitäkin, jotka jossakin määrin vilpittömästi uskoivat Neuvostoliitossa vallinneen järjestelmän kumoutumisen mahdollisuuteen. Tähän kategoriaan voidaan lukea ne, jotka ilmoittivat haluavansa palvella Venäjän kansanarmeijassa, sekä Milyi Drug (Rakas ystävä) ja Drug Plennyh (Sotavankien ystävä) -lehtien kirjeenvaihtajat. Lisäksi samaan kategoriaan voidaan sisällyttää loikkarit ja vapaaehtoisesti sotavangiksi antautuneet.

Rintamaloikkareita oli erittäin vähän. Mutta entäpä varapoli-trukki A. Semihinin tapaus – hän siirtyi suomalaisten puolelle vuoden 1940 maaliskuun 14. päivänä. Hänen Väinö Tannerille osoittamansa anomus on kiinnostava:

”Minun Venäjältä pakenemiseni ja ulkomailla oloni syyt ovat nämä:

Kirjoittaminen totuudenmukaisesti elämästä Neuvostoliitossa. Taistelu neuvostovallan kumoamiseksi. Olen alkanut kehittää ohjelmanluonteista ulkomaiden hallituksille ja puolueille osoitettavaa vetoamusta ”Venäjä on pelastettava”.

Mikä on johdattanut minut seuraavanlaisiin ajatuksiin?

Venäjällä eläessäni ja elämää sekä neuvostohallituksen propagandaa ja tekoja katsellessani, jo 11–12-vuotiaana maalais-talouksien pakkokollektivisoimisen silminnäkijänä, – – minusa heräsi ajatus ryhtyä taistelemaan neuvostovaltaa vastaan.

Venäjällä ei tule olla diktatuurivaltaa. Tämä on vakaumukse-ni. En ole saattanut enkä saata ajatella vahingoittavani maata, joka suo minulle turvapaikan aatteideni vainoamiselta Neuvostoliitossa. – – Haluan taistella ja olen taisteleva Venäjän va-

pauttamiseksi, jotta sinne luodaan valta, josta koituu hyötyä koko Venäjälle ja maailmalle, ei ryhmälle ja puolueelle, joka noudattaa Marxin, Engelsin ja Leninin utopistisia oppeja ja Stalinin diktatuuria.”³

A. Semihin oli yksi harvoista, jotka jäivät Suomeen ja joita ei karkotettu maasta sodan jälkeen. Tiedetään myös, että vuosien 1941–44 sodan aikana hän työskenteli apulaiskuuluttajana Suomen radion venäjänkielisissä lähetyksissä.⁴

Neuvostoliittoon palaamiseen vastahakoisesti asennoituneiden sotavankien Suomen viranomaisille esittämien pyyntöjen ja anomusten tunnusomaisia piirteitä oli ensinnäkin kirjoittajien pyrkimys todistella, että he olivat neuvostojärjestelmän ideologisia vastustajia. ”Neuvostoliiton alamaisena ja elettyäni siellä syntymästäni saakka käsitykseni Neuvostoliiton poliittisesta järjestelmästä on koko tietoiseni elämäni ajan poikennut vallitsevasta” (A. Semihinin anomus).⁵ Toiseksi vedotaan Suomen hallituksen ja Punaisen Ristin lupauksiin lähettää heidät mihin tahansa muuhun maahan tai sallia jäädä Suomeen. ”– ilmoittaa Teidän Ylhäisyydellenne, että kuluvan vuoden maaliskuussa ennen venäläisten sotavankien palauttamista kotimaahan Suomen hallituksen ja Punaisen Ristin taholta meille on tarjottu oikeutta jäädä Suomeen tai lähteä muuhun maahan valintamme mukaan, mihin on luvattu tiettyjä ehtoja. Tuntien kylliksi vihaa omaa (Neuvostoliiton) hallitustamme kohtaan suhtaudumme suuresti iloiten Suomen Hallituksen ehdotukseen olla palaamatta kotimaahan, toivossa pian järjestää elämämme Suomen tai muun maan oikeudenmukaisten Lakien suojeluksessa” (sotavankien kollektiivinen anomus).⁶ Kolmanneksi viitataan siihen, että Neuvostoliitossa heitä odottaa kuolema maanpettureina, ja vedotaan suomalaisten humanisiin tunteisiin. ”Jos päätätte, etten saa olla täällä, pyydän mieluummin tappamaan tähän paikkaan, kun Venäjällä meidät kumminkin tapetaan, niin enpähän ainakaan joudu siellä kärsimään vankilassa – –. Vain yhtä olen ajatellut, että jos onnistun siirtymään Suomalaisten puolelle, koko ikäni tulen hyvittämään ja kiittämään koko Suomen hallitusta ja koko kansaa – –. Mutta pyydän vain, että älkää lähettäkö Minua Neuvostoliittoon” (N. Gubarevitshin anomus).⁷

Enemmistö sotavangeista ei kuitenkaan ryhtynyt yhteistyöhön suomalaisten kanssa. He suhtautuivat suomalaisten propagandaan varautuneesti tai eivät edes olleet sille alltiita, kuten suomalaiset-

Neuvostoliittolaisia sotavankeja matkalla leireille.

Soviet POWs on their way to a camp.

kin ovat panneet merkille.⁸ Päälle päätteeksi leireissä ja vankiloissa, joissa neuvostoliittolaisia sotavankeja säilytettiin, oli maanalaisia komsomol- ja puoluesoluja. Pidettiin kokouksia. Käsinkirjoitettuja lehtisiä laadittiin ja levitettiin.

”Toverit! Älkää nielkö valkosuomalaisten ja heidän palkkaroistonsa röyhkeää propagandaa. Muistakaa, että Synnyinmaa on kaikkein kallein. On joutavaa höpötystä, että omalla maaperällämme meidät ammutaan. Se on heidän käsissään pelkkä ase heikkoluonteisten tovereiden värväämiseksi. Mutta me uskomme, ettei joukostamme löydy sellaisia. – – Muistakaa, että Synnyinmaa vastaanottaa meidät valkosuomalaisia vastaan sotineina poikinaan. Joten mieluummin kuolema kuin Synnyinmaan pettäminen. – – Lukkojen ja telkien takana istuessamme emme masennu, vaan luotamme Puna-armeijan voittoon. – – Eläköön koko maailman kommunismi! Eläköön Stalin!”⁹

Vaikka puolue- ja komsomolsolut olivat harvalukuiset, niillä oli vaikutuksensa sotavankeihin. Välistä neuvostoliittolaiset sotavanget ylittivät rajan huudellen: ”vihdoinkin päästiin pakkotöistä”, ”nyt ollaan kotona”.

Suomen sotavankileirit

Ensimmäisiä neuvostoliittolaisia sotavankeja alkoi saapua leireihin jo vuoden 1939 joulukuun alussa. Sotavankien pääjoukko tuli vuoden 1939 joulukuun lopulla ja 1940 tammikuun alussa, Suomussalmen, Raatteen, Kuhmon ja Uomaan taistelujen jälkeen. Hyökkäysoperaatioiden epäonnistuneen suunnittelun takia ja eräistä muista syistä puna-armeijan joukko-osastoja joutui siellä saarroksiin ja tuli tuhotuiksi osaksi tai kokonaan.

Suomalaiset sotilas- ja siviiliviranomaiset jaottelivat sotavangit useisiin ryhmiin:

- 1) Poliittinen johto (arvosta riippumatta)
- 2) Upseeristo
- 3) Aliupseeristo
- 4) Miehistö
- 5) Suomeen myötämielisesti suhtautuvat – vähemmistökansallisuudet
- 6) Loikkarit.¹¹

Aluksi suunniteltiin säilyttää eri ryhmät eri leireissä. Mutta tätä sääntöä ei noudatettu aina. Tällaisia neuvostoliittolaisille sotavangeille tarkoitettuja leirejä ja kokoamispisteitä oli Suomessa seitsemän:

Leiri n:o 1 (Köyliö) – ryhmille 1–3.

Leiri n:o 2 (Karvia) – ryhmille 4–6.

Leiri n:o 3 (Pelso) – ryhmille 1–3.

Leiri n:o 4 (Lintukumpu) – ryhmille 4–6.

Leiri n:o 5 (Huittinen) – ryhmille 4–5.

Kokoamisleiri n:o 1 (Utti).

Kokoamisleiri n:o 2 (Parikkala).

Yhteiskapasiteetti oli 5 800 paikkaa.¹² Paitsi leireissä sotavankeja säilytettiin myös Turun, Mikkelin, Kajaanin ja muiden kaupunkien vankiloissa.

Sotavankien säilytys leireissä

Myös totuus neuvostoliittolaisten sotamiesten ja upseerien säilyttämisestä sotavankileireissä on kovin vaikeasti selvitettävissä.

Sotavankeihin leireissä sovellettu kuri oli melko kovaa. Päiväjärjestys oli tällainen:

Herätys klo 6 aamulla.

Aamutee klo 6–7.

Työtä klo 7.15–17.

Aamiainen klo 11–12.

Päivällinen klo 17–18.

Sotavankien puolen tunnin ulkoilut joko klo 9:n ja 10:n tai 15:n ja 16:n välillä.

Iltasoitto klo 21.00.¹³

Mahdollisuuksien mukaan upseereita ja politrukkeja säilytettiin erillään miehistöstä. Edellisiin sovellettu kuri oli kovempaa. Miehistö pääsi ulkoilemaan päivittäin, mutta politrukeilla ei tuota oikeutta ollut. Heidät vietiin tehostetun vartioinnin alaisina ulos puoleksi tunniksi harvoin. Eli siis poliittisen työn tekijöillä oli pikemminkin vangin kuin sotavangin asema. Samanlaista kuria sovellettiin sotilasdesantteihin ja lentäjiin.¹⁴

Vankiloissa olleisiin upseereihin ja poliittisen työn tekijöihin suhtauduttiin hieman eri tavalla. Toisin kuin puna-armeijan miehistöä heitä vartioitiin erittäin tiukasti. Mahdollisuuksien mukaan heitä pyrittiin eristämään jopa toisistaan, sijoittamalla yksinäisselleihin.¹⁵ Useimmat suomalaisten joukkojen ottamista sotavangeista suhtautuivat omiin upseereihinsa vihamielisesti, ja siksi eräissä tapauksissa suomalaisten oli eristettävä upseereita ja poliittisen työn tekijöitä näiden omasta pyynnöstä.

Vuoden 1929 Geneven sopimuksen (artikloiden 11–12) mukaisesti vastuu sotavankien muonituksesta kuuluu heitä ottaneelle osapuolelle.¹⁶ Useimmissa tapauksissa muonitusnormi ei ollut riippuvainen sotavangin työstä, niin kuin oli laita vuosien 1941–44 sodan aikana. Suomalaisen osapuolen väittämän mukaan sotavangit saivat 2/3 suomalaisen sotamiehen muona-annoksesta (vankiloissa 2/3 suomalaisen vangin muona-annoksesta).¹⁷ Enimmäkseen muo-

na annettiin ruoka-aineiksina, joista sotavankikokit valmistivat ruoan. Säännönmukaisesti muonaan kuului perunaa, leipää (useimmiten näkkileipää), ryynejä, joskus (leiristä riippuen) hedelmäsäilykkeitä, lihaa (enimmäkseen hevosenlihaa), öljyä, ihraa, sokeria ja tupakkaa.¹⁸

Neuvostoliittoon palanneet sotavangit puolestaan ovat kertoneet, että heitä oli näännytetty nälällä. Aamiaiseksi annettiin keitettyä vettä ilman sokeria ja kaksi pientä näkkileivänpalaa, silloin tällöin 10 grammaa margariinia. Päivälliseksi keittoa (jauhovettä) ja joskus mätää silliä, näkkileipää pehmeän leivän asemesta. Ilta-ateria koostui lanttuliemessä keitetystä pilaantuneesta hevosenlihasta, jossa välistä oli sirpaleita ja luoteja. Eräät sanoivat, että vankilassa heille oli annettu ”150 grammaa leipää aamulla, päivälliseksi 100 grammaa leipää, margariinia – työtä tehneille 20 grammaa, työtä tekemättömille 15 grammaa, ilta-ateriaksi kolme pientä sillinpalaa sekä kuorimattomista perunoista ja hevosenlihasta tehtyä keittoa, teetä ei saanut koskaan”.¹⁹ Vaikka tuollaista informaatiota kohtaa käytännöllisesti katsoen kaikissa sotavankeudesta palanneiden puna-armeijalaisten todistanlausunnoissa, siihen sietää suhtautua melko varovaisesti, ottaen huomioon, millaisissa oloissa se on saatu.

Lääkintähuolto

Yhtä ristiriitaista informaatiota on myös sotavankien lääkintähuollosta. Suomalainen osapuoli on väittänyt kohdelleensa haavoittuneita ja sairaita puna-armeijan sotamiehiä ja upseereita aivan inhimillisesti. Tosin on myönnetty myös yksittäisiä julman kohtelun tapauksia – liikuntakyvyttömiä vaikeasti haavoittuneiden, sairaiden ja paleltuneiden sotavankien ampumisia.²⁰

Jo alkukuulusteluissa suomalaiset sotilasviranomaiset pyrkivät saamaan selville sotavankien joukosta sairaat ja haavoittuneet. Nämä lähetettiin jo etulinjoilta Suomen sotilassairaaloihin, esimerkiksi Kokkolaan. Useimmilla sairailta ja haavoittuneilla oli paleltumavammoja. Tämä johtui siitä, että puna-armeijan yksiköiltä puuttui talvivarusteita.

Ensiavun tuollaisille sotavangeille antoivat järjestään jo neuvostoliittolaiset sotilaslääkäri-sotavangit. Leireissäkin suomalaisen

ylilääkärin ohella työskenteli myös lääkäri-sotavankeja. Heihin sovellettu kuri oli lempeämpää. Heidän alaisinaan olivat lääkintämiessotavangit ja suomalaiset sairaanhoitajanaiset. Mutta koska leirien päällystöllä ei ollut riittävästi varoja eikä välineitä vaikeasti haavoittuneiden ja sairaiden hoitamiseen, he pyysivät painokkaasti sotilaspoliiseja lähettämään haavoittuneet, sairaat ja paleltuneet suoraan sairaaloihin. Suomalaisviranomaiset jopa olisivat mielellään maksaneet lääkäri- ja lääkintämiessotavankien työstä palkkaa, mutta meneteltiinkö näin, siitä arkistojen asiakirjat vaikenevat.²¹

Suomen sairaaloissa neuvostoliittolaisia sotavankeja pidettiin tehostetun vartioinnin alaisina erillisillä osastoilla, muista potilaista tiukasti eristettyinä. Ulkomaiset lehtimiehet ovat maininneet, että keskusteluihin haavoittuneiden sotavankien kanssa vaadittiin erityislupa Helsingistä.²²

Monet Suomen sotilassairaaloissa olleet neuvostoliittolaiset sotavangit ovat kertoneet saaneensa hyvää hoitoa. Heille annettiin samanlaista lääkintähoitoa kuin suomalaisillekin haavoittuneille ja sairaille sotilaille. Tosin toisenlasiakin todistajanlausuntoja on annettu. Palattuään sotavankeudesta Suomesta puna-armeijan sotilaat ovat todistaneet, että "sairaita ei hoidettu ollenkaan, pahoin haavoittuneet kuolivat".²³ Sotavanki Grigori Andrejevitch Djatshenko on kertonut: "Sairaalassa ruokittiin kuin sikoja. Sairaalassa ei annettu minkäänlaista hoitoa, vähänkin haavoittunut käsi sahattiin heti, sormet hakattiin irti rannetta myöten, itse saatiin sitoa itsemme".²⁴

Sotavanki Ivan Petrovitsh Dolgatshev on nähnyt, "miten 18. divisioonan 316. jalkaväkirykmentin vaikeasti vatsaan haavoittunut varapolitrukki Bajev lopetettiin ampumalla. Sairaita ei hoidettu, suomalaiset lääkintämiehet kohtelivat karkeasti eivätkä antaneet lääkintäapua. Vain lääkintämies-sotavangeilta saattoi saada apua".²⁵

Sotavanki Halza Ahmetov 86. divisioonan 284. jalkaväkirykmentin 2. pataljoonasta "ilmoitti, että oli itse nähnyt viisi tapausta, joissa sairaalassa vaikeasti haavoittuneita kannettiin käytävään sermin taakse, jossa heille annettiin tappava ruiske. Yksi haavoittuneista huusi 'älkää viekö minua, en halua kuolla'. Haavoittuneita puna-armeijalaisia tapettiin sairaalassa morfiinilla, tällä tavalla surmattiin sotavangit Terentjev ja Blinov. Suomalaiset vihasivat erityisesti lentäjiä ja kiusasivat näitä, vaikeasti haavoitu-

neita jätettiin tyystin ilman hoitoa, minkä vuoksi monet kuolivat. Kun sairautta pyysivät vettä, suomalaiset eivät antaneet, uhkailivat aseella.”²⁶

Sotavanki Nikolai Semjonovitsh Filjuta 4. jalkaväkidivisioonan 220. rykmentistä, NKP:n jäsen ehdokas, on kertonut: ”Haavoituin 31.12.1939 torjuessani suomalaisia konekiväärillä, kranaatti repäisi vasemman käteni irti, molemmat silmäni sokeutuivat, minkä jälkeen minut otettiin sotavangiksi. Minulta raastettiin toppatakki, housut ja huovikkaat ja minut kuljetettiin lähes alastomana 35–40 asteen pakkasessa 40 kilometrin päähän ja paiskattiin yöksi kylmään mökkiin. Palasin tajuuhini Viipurin kaupungin sairaalassa, varpaani olivat paleltuneet. Vuoden 1940 helmikuun 8. päivään asti kykenin jalkeille. Kun vaadittiin luovuttamaan puolueen jäsenkirja, en antanut, vaan kieltäydyin. Ihan kiusanteoksi molemmat jalkani amputoitiin nilkkaa myöten 8.2.1940.”²⁷

Tapaukset, joissa haavoittuneita sotavangiksi joutuneita puna-armeijalaisia surmattiin ja kiusattiin, eivät kuitenkaan olleet joukkoluonteisia. Pikemminkin ne johtuivat yksittäisten suomalaisten sotilaiden henkilökohtaisesta vihasta venäläisiä kohtaan, eivät sotilasviranomaisten sotavankeihin noudattamasta politiikasta. Kaikkiaan voidaan todeta, että suhtautuminen haavoittuneisiin ja sairaisiin sotavankeihin oli inhimillistä. Talvisodan aikana kuoli sotavankeudessa yhteensä 113 neuvostoliittolaista.

Sotavankien käyttäminen työhön

Talvisodan aikana sotavangeilla ei teetetty työtä laajamittaisesti. Suomalaisen osapuolen mukaan neuvostoliittolaisia sotavankeja käytettiin enimmäkseen leirien kunnostustöihin – lumenluontiin, parakkien rakentamiseen ynnä muuhun. Joissakin tapauksissa sotavangit osallistuivat taisteluhautojen kaivamiseen, tientekoon ja teiden korjaamiseen sekä metsätöihin.²⁸ Entisten sotavankien todistajanlausunnoissa taas kohtaa usein toisenlaisia tietoja. He ovat kertoneet, että heitä käytettiin myös puolustusluonteisiin töihin, mikä sotavankeutta koskevissa Haagin ja Geneven sopimuksissa kielletään jyrkästi.²⁹ Niinpä neuvostoliittolaisia sotavankeja käytettiin esimerkiksi pommisuojiin rakentamiseen, lentokenttätöihin Utin seudulla, panssarikaivantojen ja taisteluhautojen kaivami-

seen ynnä muuhun. Vartiomiehet ja upseerit kiusasivat heitä. Haavoittuneita pakotettiin työhön. Hakattiin kepillä ja kiväärinperällä. Jotkut vartiomiehet valjastivat sotavankeja rekeen ja ajoivat 5–6 kilometrin päähän polttopuiden hakuun.³⁰

Toisaalta ulkomaisia lehtimiehiä tavatessaan ja suomalaisille sotilas- ja siviiliviranomaisille osoittamissaan anomuksissa osa sotavangeista pyysi lupaa työntekoon, joka olisi tuonut vaihtelua heidän elämäänsä leirissä. Enimmäkseen he pyysivät lupaa edes jonkinlaiseen työhön – useimmiten näin tekivät ne, jotka eivät halunneet palata Neuvostoliittoon sodan jälkeen.³¹

Vuoden 1929 Geneven sopimuksen mukaan sotavangeilla oli oikeus uskonnollisen vakaumuksensa vapaaseen harjoittamiseen. Mutta useimmat sotavangit eivät olleet kiinnostuneita uskonnosta. Erilaisten järjestöjen edustajien leireihin toimittaman uskonnollisen kirjallisuuden paljous jopa pelotti monia sotavankeja. (Poikkeuksiakin toki oli – esimerkiksi muslimisotavangit.)

Eri uskontokuntien edustajat pyrkivät järjestämään toimintaansa neuvostoliittolaisten sotavankien keskuudessa ja pyysivät auttamaan heitä uskonnollisen ynnä muun kirjallisuuden toimittamisessa leireihin. He katsoivat, että tuollaisesta kirjallisuudesta olisi hyötyä, koska monet sotavangit olivat tavallisia työläisiä ja viljelijöitä, jotka vieroksuivat kommunismia ja vihasivat neuvostojärjestelmää.³²

Mitä uskonnolliseen kirjallisuuteen tulee, Suomen viranomaiset eivät estelleet sen toimittamista. Mutta tieteellistä ja muuta valistavaa kirjallisuutta Päämaja ei katsonut välttämättömäksi toimittaa leireihin, vedoten siihen, että sotavangit palautetaan pian Neuvostoliittoon.³³

Geneven sopimuksen (artikloiden 38–40) mukaan neuvostoliittolaisilla sotavangeilla oli oikeus lähettää kirjeitä kotimaahansa sekä vastaanottaa postia ja rahalähetyksiä.³⁴ Todellisuudessa he kuitenkin olivat vailla tuota oikeutta, samoin kuin myös suomalaiset sotavangit Neuvostoliitossa. Leirien hallinto ja Päämaja asettivat usein esteitä tässä asiassa. Kirjeiden suhteen informaatio on melko ristiriitaista. Suomen viranomaiset ovat sanoneet, että Suomesta lähetettiin paljon kirjeitä Neuvostoliittoon, mutta toisten tietojen mukaan sotavangit itse kieltäytyivät kirjoittamasta kotimaahan, peläten aiheuttavansa vahinkoa itselleen ja läheisilleen. ”Emme saa kirjoittaa kotiin – siitä voi koitua pahaa kotiväelle. Luulkoot mieluummin, että ollaan kuoltu tai palelluttu. Jos ne saavat kirjeitä

meiltä, siitä voi koitua niille pahoja ikävyvyyksiä. Otetaan avustukset pois ja karkotukseenkin saatetaan passittaa.”³⁵

Vaikka Suomi tunnustikin Geneven sotavankisopimuksen, Suomen sotilasviranomaiset kuitenkin kansainvälisen oikeuden vastaisesti estivät Punaista Ristiä antamasta humanitaarista apua sotavangeille; samoin pakettien vastaanottaminen kiellettiin. Lisäksi suomalainen osapuoli omia neuvostoliittolaisille sotavangeille antamaan takeita rikkoen torjui Kansainvälisen Punaisen Ristin pyynnön lähettää sotavankeja muihin maihin, perustelunaan se, että näitä oli vähän ja että Suomen viranomaisten oli osoitettava maailmalle kohtelevansa sotavankeja inhimillisesti.³⁶

Vähemmistökansallisuudet

Vähemmistökansallisuuksien kategoriaan suomalaiset sisällyttivät kaikki puna-armeijan sotamiehet ja upseerit, jotka eivät olleet venäläisiä. Suomalaisten viranomaisten mielestä heidät oli erotettava erilliseksi ryhmäksi ja säilytettävä erillään muista, venäläisistä sotavangeista. Tätä kategoriaa tarkasteltaessa kannattaa panna merkille, että useimmat olivat ukrainalaisia, tataareja, valkovenäläisiä, uzbekkeja, baskiireja ja georgialaisia (joiksi suomalaiset katsoivat kaikki Kaukasian kansallisuudet). Leirien hallinto pyrki säilyttämään samaa kansallisuutta olevat tiiviisti yhdessä, mutta se ei ollut aina mahdollista. Katsottiin, että vähemmistökansallisuuksilla tuli olla joitakin etuoikeuksia, kuten lievempi kuri, lisämuonitus ym. Käytännössä kuitenkin vain ns. ”ystävällismielisillä kansallisuuksilla” (inkeriläisillä, karjalaisilla, vepsäläisillä) oli joitakin etuoikeuksia. He nauttivat leirijohdon erityistä suopeutta. Jotkut toimivat vartijoiden apulaisina ja tulkkeina. Keskusteluissaan ulkomaisten lehtimiesten kanssa tämä sotavankiryhmä enimmäkseen puhui äärimmäisen kielteisesti elämästä Neuvostoliitossa, oli tyytymätöntä Neuvostoliiton oloihin ja työolosuhteisiin. V. Zenzinov on maininnut jopa, että hänen sotavankileirissä tapaamansa karjalaiset ilmoittivat haluavansa palata rintamalle taistelemaan puna-armeijaa vastaan.³⁷

Joidenkin kurin lievennysten lisäksi näille sotavangeille järjestettiin luentoja sekä suomen kielen, Suomen historian ja suomalaisen kulttuurin kursseja.

Erilaiset emigranttijärjestöt pyrkivät aktiivisesti osallistumaan toimintaan sotavankien parissa. Ukrainalaiset, georgialaiset ja islamilaiset emigrantit kyselivät Suomen ulkoasiainministeriöltä maanmiestensä mahdollisuudesta olla palaamatta Neuvostoliittoon ja tulla karkotetuksi muihin maihin (esimerkiksi ukrainalaiset emigrantit pyysivät suomaan kaikille ukrainalaisille sotavangeille mahdollisuuden muuttaa Ranskaan tai Kanadaan). Islaminuskoisten sotavankien puolesta (kansallisuudesta riippumatta) vetosivat niin muslimien emigranttijärjestöjen edustajat kuin Suomen muhamettilainen seurakuntakin ja jopa yksityishenkilötkin. He pyysivät suomaan näille sotavangeille maassaololuvan ja työluvan.³⁸

Sotavangeista muodostetut sotilasyksiköt

Mainittakoon, että yritykset muodostaa talvisodan sotavangeista sotilasosastoja jäivät tuloksettomiksi. Sekä Neuvostoliitto että Suomi yrittivät saada sotavankien joukosta vapaaehtoisia puolelleen. Neuvostoliitossa vangiksi joutuneita Suomen armeijan sotilaita ja miehitettyjen alueiden siviiliväestöä kehoitettiin liittymään Suomen kansanarmeijaan. Suomessa tunnetaan Boris Bazhanovin yritys. Tämä entinen Stalinin sihteeri oli emigroitunut Ranskaan vuonna 1928. Saavuttuaan Suomeen vuoden 1940 helmikuussa hän ryhtyi yhteistyössä Venäjän Yleissotilaallisen Liiton (ROVS) Suomen osaston (kenraali S. Ts. Dobrovolskin) kanssa harjoittamaan agitaatiota neuvostoliittolaisten sotavankien keskuudessa. Marsalkka Mannerheim suhtautui hankkeeseen skeptisesti. Hän ei uskonut, että sotavangeiksi joutuneet sotilaat tohtivat vapaaehtoisesti palata rintamalle Venäjän kansanarmeijan (RNA) riveissä.³⁹ Tätä sotilasosastoa koskeva informaatio on melko ristiriitaista. Bazhanovin oman kertoman mukaan hänen onnistui koota 450 miestä, suomalaisten lähteiden mukaan heitä oli 180, neuvostolähteiden mukaan 152 miestä.⁴⁰

Myös ukrainalaiset emigranttijärjestöt halusivat muodostaa Suomen, Ison-Britannian ja Ranskan myötävaikutuksella kansallisia sotilasosastoja ukrainalaisista sotavangeista sekä Romaniassa ja Unkarissa asuvista ukrainalaisista emigranteista. Viimeksi mainittujen oli määrä tunkeutua Neuvostoliiton alueelle ja harjoittaa terroristista toimintaa ja neuvostovastaista agitaatiota Ukrainassa.

Suomalainen lentolehtispropaganda liioitelti venäläisten sotavankien hyviä oloja ja kehotti muitakin antautumaan.

Finnish propaganda leaflets urging Soviet soldiers to surrender.

Myöhemmin suunniteltiin peräti tukikohtien ja partisaaniosastojen perustamista.⁴¹

Kaikki yritykset muodostaa venäläisistä sotavangeista vähään tosiasiallista sotilasosastoa jäivät kuitenkin onnistumatta.

Sotavankien paluu kotimaahan

Vuoden 1907 Haagin sopimus edellytti sotavankien palauttamista mahdollisimman pian, heti sotatoimien päätyttyä.

Vuoden 1940 maaliskuun 12. päivänä solmitun rauhansopimuksen mukaisesti sotavankien vaihtamista varten perustettiin komissio, joka aloitti työnsä huhtikuun 14. päivänä. Siihen kuului kolme edustajaa kummaltakin puolelta. Sotavankien vaihtaminen tapahtui pääasiallisesti Vainikkalan asemalla. Tuolloin kotimaahan palasi 847 suomalaista (20 jäi Neuvostoliittoon)⁴² sekä 5 465 neuvostoliittolaista sotamiestä ja upseeria (V. Galitskin tietojen mukaan 6 017).⁴³

Lyhyen tarkkailuleirissäolon jälkeen entiset suomalaiset sotavangit päästettiin kotiin, mutta neuvostoliittolaisten sotamiesten ja upseerien kohtalo oli traagisempi. Politbyroon (Stalinin allekirjoittamalla) päätöksellä 19.4.1940 kaikki suomalaisen osapuolen palauttamat sotavangit määrättiin lähetettäväksi (aikaisemmin suomalaisille tarkoitettuun) NKVD:n Juzhan leiriin Ivanovon alueelle. ”Kolmessa kuukaudessa on varmistettava huolellinen operatiivisten tseka-toimenpiteiden suorittaminen sotavankien keskuudessa ulkomaisten tiedustelupalvelujen käsittelemien henkilöiden, epäilyttävien ja vieraiden aineiden sekä vapaaehtoisesti suomalaisille antautuneiden selville saamiseksi ja myöhemmin tuomiolle asetettavaksi.”⁴⁴

Heti entisten neuvostoliittolaisten sotavankien ylitettyä valtakunnan rajan alkoi selvitystyö. Alustavan tutkimuksen suorittaneita – he olivat järjestään politrukkeja – kiinnostivat seuraavanlaiset kysymykset: millaista ja mitä muonaa sotavankeudessa annettiin, kuinka suomalaiset kohtelivat sotavankeja, ketkä harjoittivat neuvostovastaista propagandaa puna-armeijalaisten keskuudessa ja miten, ketkä uskoivat suomalaisten propagandaan. Eniten oltiin kiinnostuneita peppureista, heistä jotka olivat päättäneet jäädä Suomeen.

Jo sotavankienvaihdon sekakomissiossa oli otettu puheeksi neuvostoliittolaiset sotavangit, jotka eivät halunneet palata kotimaahan: Vladimir Dekanozovin allekirjoittamassa komission toiselle puheenjohtajalle prikaatinkomentaja P. P. Jevstignejeville osoitetussa pikasähkeessä määrättiin ”vaatimaan suomalaisilta selontekoa kaikista vielä palauttamattomista, kuolleista ja palaamaan haluttomista meikäläisistä sotavangeista”.⁴⁵ Tietoja ”palaamattomista” saatiin sotavangeilta. ”Sotavanki Mihet – – tuntee nimeltä panssarimiehen, joka vastarintaa tekemättä antautui vangiksi vauvuineen.”⁴⁶

Puna-armeijalaiset ovat kertoneet, että heitä olivat kiusanneet paitsi suomalaiset vartijat myös eräät sotavangitkin. Tutkijoiden mielestä erityisen hurjina olivat raivonneet ”karjalaiset sotavangit”. Poliittisissa ilmiannoissa mainittiin: ”Sotavankeuteen jouduttuaan entinen aliupseeri, nykyinen sotavanki Orehov määrättiin parakin vanhimmaksi, ja hän hakkasi sotavankeja säälimättömästi – – . Karjalainen Didjuk oli tulkkina ja hakkasi sotavankeja – – . Gvozdovitsh Kalininin kapungista – – oli tuvanvanhin, hakkasi omiaan, takavarikoi neuvostoliittolaiset rahat ja hävisi ne korttipeleissä, osti upseerivangilta upseerin sotilaspuseron itselleen – –.”⁴⁷ Ja tuollaisia todistajanlausuntoja on erittäin paljon. Mutta kuitenkin se ei ollut järjestelmällistä. Kaikki karjalaiset eivät suinkaan olleet pettureita. On otettava huomioon, millaisissa oloissa tuo informaatio hankittiin. Varmasti voi sanoa, että he (suomalaisten luokituksen mukaan) ”ystävällismielisenä kansallisuutena” todella nauttivat joitakin etuoikeuksia. Ja koska monet ymmärsivät suomea, heitä nimitettiin parakinvanhimmiksi, tulkeiksi ja vartijoiden apulaisiksi.

Selvitystyö jatkui myös Juzhan leirissä. Vuoden 1940 kesäkuuhun tultaessa siellä oli suomalaisten luovuttamat 5 175 puna-armeijan sotamiestä sekä 293 puna-armeijan upseeria ja poliittisen työn tekijää. Selonteossaan Stalinille Lavrenti Berija mainitsi: ” – – sotavankien joukosta on saatu selville 106 vakoilijaa ja vakoilusta epäiltyä, 166 Neuvostoliiton vastaiseen osastoon kuulunutta, 54 provokaattoria, 13 meikäläisten sotavankien kiusaajaa, 72 vapaaehtoisesti vangiksi antautunutta.”⁴⁸

Tsekan miehille kaikki sotavangit olivat a priori maanpettureita. Yliluutnantti Ivan Rusakov 18. jalkaväkidivisioonasta on muistellut noita kuulusteluja tähän tapaan:

- ” – Tutkijat eivät uskoneet, että useimmat meistä olivat joutuneet vangeiksi saarroksista... Kuulustelija kysyy:
- Olitko haavoittunut?
  - Olin pökerryksissä ja paleltunut, minä vastaan. – Se ei merkitse haavoittumista.
  - Sanokaa, oliko oma syy, että jäin vangiksi. Minä sanon: – Kyllä, oli.
  - Mihin olen syyllistynyt?
  - Olit vannonut taistelevasi viimeiseen hengenvetoon. Mutta sinähän hengitit, kun sinut otettiin vangiksi.
  - En edes tiedä, hengitinkö vai en. Minut poimittiin tajuttomana...
  - Mutta toinnuttuasi olisithan voinut sylkäistä suomalaista päin naamaa, jotta sinut olisi ammuttu, eikö niin?
  - Mitä järkeä siinä olisi ollut?!
  - Et olisi aiheuttanut häpeää. Neuvostoihminen ei antaudu vangiksi.⁷⁴⁹

Vangiksijoutumistilanteen ja vankeudessa käyttäytymisen tultua selvitettyiksi leirin entisistä sotavangeista 158 teloitettiin ampumalla, mutta 4 354 henkilöä, joiden syytteeseen panemiseen ei ollut riittävästi aineistoa mutta joiden vangiksijoutumisen olosuhteet olivat epäilyttävät, tuomittiin NKVD:n erityisneuvottelun päätöksellä 5–8 vuodeksi vankeuteen ojennustyöleireihin. Vain 450 entistä sotavankia, jotka olivat joutuneet vangeiksi haavoittuneina, sairaina tai paleltuneina, vapautettiin rikosoikeudellisesta vastuusta.⁵⁰

Talvisodan jälkeen neuvostoliittolaisista sotavangeista jäi Suomeen eri lähteiden mukaan 74–99 henkilöä (edellinen luku on suomalaisen antama). Mainittakoon, että suomalaisten sotilasviranomaisten kannanotoista huolimatta suurin osa sotavangeista palautettiin Neuvostoliittoon tai vaihdettiin siellä olleisiin Suomen kansalaisiin. Viimeinen vaihto tapahtui 21.4.1941. Nikifor Gubarevitsh vaihdettiin Suomen kansalaiseen kauppias Yrjö Nikolai Niemiseen.⁵¹

Suomeen jääneet neuvostoliittolaiset sotavangit pysyivät maan leireissä ja vankiloissa vielä melko pitkään, odottamassa kohtalonsa ratkaisemista. Jatkosodan aikana eräät heistä toimivat tulkkeina, lääkintämiehinä ja lääkäreinä sotavankileireissä mm. Karvialla, Kemissä ja Kokkolassa.

Vuosien 1941–1944 sodan alkaessa Suomessa oli 20 entistä neuvostoliittolaista sotavankia. Päämaja määräsi ”katsomaan heidät Suomen maaperällä oleskeleviksi ulkomaan kansalaisiksi, ei sotavangeiksi”.⁵²

On yhä monia seikkoja, joiden osalta neuvostoliittolaisen ja suomalaisen osapuolen tiedot poikkeavat tuntuvasti toisistaan. Näin oleelliset tulkintaerot voivat selittyä niin sodan ideologisoituneella luonteella kuin muistelujen yksilöllisyydelläkin sekä eräillä muilla syillä. Neuvostoliittolaisten sotavankien todistajanlausuntojen eroavuudet taas voi selittää paljolti olosuhteilla, joissa tuo informaatio hankittiin. Meillä ei ole oikeutta tuomita tai arvioida heidän tekemisiään sotavankeudessa. Jotkut vangit kokivat helpottaa osaansa antamalla todistajanlausuntoja, jollaisia suomalaiset halusivat heiltä kuulla. Samanlainen tilanne vallitsi sitten kuuluste- luissa Neuvostoliitossakin. Tulee huomata, että sotavankien kaikista pyrkimyksistä huolimatta suomalaiset palauttivat miltei kaikki sotavangit, mutta NKVD passitti nämä leireihin.

Suomentanut Esa Adrian

Lähdeviitteet:

1. Venäjän valtion sota-arkisto (RGVA), f. (kokoelma) 1 e, op. (luettelo) 3, d. (osa) 8, l. (liuska) 200; V. Galitskij, *Finskie voennoplennye v lager-jah NKVD (1939–1953)*, Moskva 1997, s. 191.
2. V. Zenzinov, *Vstretsha s Rossiej. Kak i tshem zhivot v Sovetskom Sojuze. Pisma v Krasnuju Armiju. 1939–1940*. New York 1944, s. 14.
3. Ulkoasiainministeriön arkisto (UA), 109E7. kot. 42
4. *ibidem*.
5. *ibidem*.
6. *ibidem*.
7. *ibidem*.
8. V. Zenzinov 1944.
9. RGVA f. 1e, op. 3, d. 9, l.221
10. RGVA f. 1e, op. 3, d. 8, l. 204.
11. Sota-arkisto (SArk.), T19199/8.
12. *ibidem*.
13. *ibidem*.
14. RGVA f. 1e, op. 3, d. 8. 203.
15. *ibidem*.
16. League of Nations. Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements registered with the Secretariat of the League of Nations. Volume CXVIII, 1931–1932, Numbers 1, 2 and 4.
17. V. Zenzinov 1944 s.105.
18. 105 Päivää, Uhri ja valkoinen kuolema Kainuussa vv. 1939–1940, Kajaani 1990, s. 105.

19. RGVA f. 1e, op. 3, d. 9, ss. 4, 162, 168.
20. 105 päivää. 1990, s. 125.
21. SArk. T 19198/2.
22. V. Zenzinov 1944 s. 21
23. L. Nosyreva – T. Nazarova, "Pojdem na golgofu, moj brat...", Rodina No. 12, 1995, s. 101.
24. RGVA f. 1e, op. 3, d. 9, l. 94.
25. ibidem l. 16.
26. ibidem l. 524.
27. ibidem l. 578.
28. RGVA f. 1e, op. 3, d. 8, l. 203.
29. League of Nations, 1931–1932.
30. RGVA f. 1e, op. 3, d. 9, ll. 7, 157, 158.
31. UA, 109E7. kot. 42.
32. ibidem.
33. ibidem.
34. League of Nations, 1931–1932
35. V. Zenzinov 1944 s. 15.
36. RGVA f. 1e, op. 3, d. 9, l. 5.
37. ibidem. l. 5; V. Zenzinov 1944 s. 15.
38. UA, 109E7.
39. Tarkemmin vrt. B. Bazhanov, Vospominanija byvshego sekretarha Stalina. julk. "Tretja volna", Ranska 1980, sekä Ohto Manninen, "Venäläisiä talvisodassa Suomenkin puolella" teoksessa Molotovin cocktail – Hitlerin sateenvarjo, Helsinki 1994, s. 259–268.
40. B. Bazhanov 1980, s. 298; Zimnjaja vojna 1939–1940, osa 1. Politsheskaja istorija, Moskva 1999, s. 326.
41. UA 109E7.
42. RGVA f. 1e, op. 3, d. 12, l. 6.
43. V. Galitskij 1997, s. 191.
44. L. Nosyreva – T. Nazarova 1995, s. 104.
45. RGVA f. 1e, op. 3, d. 5, l. 75.
46. RGVA f. 1e, op. 3, d. 9, ll. 93–94.
47. ibidem l. 6.
48. L. Nosyreva – T. Nazarova 1995, s. 105.
49. V. Stepakov, haastattelu 29.10.1999
50. L. Nosyreva – T. Nazarova 1995, s. 105.
51. UA, 109E7.
52. UA, 109E7.

Summary

SOVIET PRISONERS-OF-WAR DURING THE WINTER WAR, 1939-40

In this article the author examines what happened to Red Army soldiers made prisoners-of-war (POW) during the Winter War and their repatriation and its ensuing consequences. The writer is a Russian and his sources are principally Russian and in the Russian language.

According to official statistics, the Red Army categorized over 39,000 men as missing in action during the 105 days of the war. Some of these became POWs although even now information about their number remains in part conflicting and ranges from 5,546 to 6,116 men. These figures may, however, suffice to denote the order of magnitude concerned.

The first Soviet POWs were captured at the beginning of December 1939 but the main group entered Finnish POW camps at the beginning of 1940 when the remnants of the units surrounded and mostly destroyed by the Finns in the battles of Suomussalmi-Raate, Kuhmo and Uomaa surrendered.

In Finland the POWs were divided into six groups: 1) Political officers, 2) Officers, 3) Non-commissioned officers, 4) Private soldiers, 5) Minority nationalities considered sympathetic to Finland, and 6) Deserters.

The original aim was to hold each group in separate camps but in practice they were divided so that groups 1-3 were kept chiefly in the camps at Köyliö and Pello and groups 4-6 in those at Karvia, Lintukumpu and Huittinen. In addition to these there were two collecting camps at Utti and Parikkala. The POW camps had a capacity of 5,800. In addition to the camps some POWs were also detained in certain urban prisons.

The Finns applied the harshest regime to the Red Army's political instructors, officers, military saboteurs parachuted into Finland and aircrew who had been shot down. These were housed separately in prisons and camps, partly also because some of the other prisoners regarded these fellow-countrymen with hostility. The categories regarded most leniently by the Finns were the POWs who started work in hospitals and POW camps, those from Finnish-speaking peoples ethnically related to the Finns, those belonging to other national minorities, and deserters who had stated that they no longer wanted to return to the Soviet Union.

Information about how the Finns treated their POWs varies very considerably. After their return, some reported for example that the

Finns shot badly wounded POWs in hospitals or gave them lethal injections. According to others they were given the same medical care in hospital as Finnish soldiers. There is also very conflicting information about the feeding of POWs and their use for work prohibited by international agreements. POWs were neither assembled for nor used for military tasks against their own side. On the whole it may be stated that at that time the Finnish POW organization functioned in a quite competent and humane manner even if some of those serving in it may as individuals have been guilty of serious abuses towards prisoners. Reports of widespread deliberate killing of POWs are not supported by the fact that only 113 Soviets died in captivity during the Winter War. Moreover, some of the POWs were brought from the front seriously wounded, sick or suffering from frost injuries.

After the end of the war both sides were obliged by The Hague Convention of 1907 to return as quickly as possible the POWs they held. A commission was set up for the exchange of prisoners and it began work on 14 April 1940. In consequence 874 soldiers held as POWs were returned to Finland and 5,465 to the Soviet Union.

As the result of a decision signed by Stalin, all Soviet POWs returned from Finland were still kept as prisoners and were sent to the camp at Juzha near Ivanovo where in the course of three months they had to explain the circumstances of their capture and their conduct in captivity. In June 1940 5,175 Red Army soldiers and 293 officers and political workers still remained there of whom, according to Lavrenti Beria's report to Stalin, there had been identified 106 spies and suspected spies, 166 who had belonged to an anti-Soviet unit, 54 provocateurs, 13 who had maltreated their own POWs, and 72 who had surrendered voluntarily. To the Cheka interrogators everyone except those who had become POWs when seriously wounded or unconscious was in principle a traitor.

After matters had been investigated, 450 of the former POWs in the camp, who had been captured when badly wounded, sick or suffering from frost injuries, were freed from criminal responsibility. Of the others 158 were shot and all the rest, 4,354 men, for whom there was insufficient evidence to prosecute but whose circumstances of capture were considered suspicious, were condemned by decision of the special tribunals of the NKVD to 5-8 years' imprisonment in corrective camps. Among their own people these POWs were declared to be traitors and sent into political imprisonment from which only few lived to return.

TALVISODAN MAAVOIMIIN KUULUNEIDEN JOUKKO- OSASTOJEN HISTORIIKIT

Ilman oman joukko-osaston vaiheiden tuntemista siinä palvelevat ja aikanaan palvelleet ovat vailla syvälle työntyviä juuria. Joukon historiikin puuttuessa he joutuvat tukeutumaan vanhempien samassa joukossa palvelevien muistitietoon tai etsimään haluamansa tiedot laajasta kirjallisuudesta ja arkistoista. Jälkipolvet joutuvat saman ongelman eteen etsiessään tietoja vanhempiensa vaiheista. Myös kotiseutuhistorioitsijat kaipaavat tietoa seudulla vaikuttaneista joukko-osastoista ja niiden vaikutuksesta paikkakunnan elämään. Kirjoitukseen liittyvällä luettelolla on pyritty myös palvelemaan niitä sotahistorian harrastajia ja tältä alalta tietoja etsiviä, jotka haluavat lisävalaistusta heitä kiinnostavan joukko-osaston vaiheista.

Artikkeli talvisodan ajan maavoimien joukko-osastohistoriikeista on jatkoa Sotahistoriallisessa aikakauskirjassa vuonna 1995 julkaistulle jatkosodan aikaa koskevalle kirjoitukselle.¹ Siinä paneuduttiin sodanaikaisista joukoista laadittujen historioiden luonteseen, laadintaan ja merkitykseen tätä artikkelia syvällisemmin.

Jatkosodan joukko-osastohistorioita koskeva luettelo on sen ilmestyttyä täydentynyt yhdellä jo vuonna 1971 painetulla historiikilla.² Kolmisenkymmentä tuohon ryhmään kuuluvaa teosta on nähnyt päivänvalon artikkelin julkaisemisen jälkeen. Erityisen tuotteliaita näyttävät viime aikoina olleen kenttätukiosastoissa ja pioneerijoukoissa palvelleet sekä heidän jälkipolvensa. Yhdeksän kenttätukiosastojoukkoa ja neljä pioneeripataljoonaa on saanut historiikkinsa ja yhtä on olennaisesti laajennettu.

Majuri Heikki Pohjanpää kirjoitti aikakauskirjassa vuonna 1984 itsenäisyyden ajan rauhanvuosina toimineiden joukko-osastojen

---

*Antti Juutilainen (s. 1936), yleisesikuntaeverstilutnantti. Osallistunut neliosaisen "Talvisodan historian" kirjoitus- ja toimitustyöhön 1977–1979. Toisena päätoimittajana "Talvisodan pikkujättiläisessä" (1999). Käsitellyt talvisotaa teoksissaan "Mottien maa" (1985) ja "Rinta rinnan" (1997).

historiateoksista.³ Artikkeleihin liittyi lähes kattava luettelo alan teoksista. Pohjanpää pahoitteli eräiden kunniakkaiden joukko-osastojen historiikkien puuttumista. Monia luettelon aukkoja on sen jälkeen täytetty, mutta edelleenkin eräiltä merkittäviltä joukko-osastoilta puuttuvat niiden toiminta-ajan kuvaukset.

Nyt käsissä olevan kirjoituksen jälkeen tiedonhakijoilta puuttuu vielä luettelo sodanaikaisten meri- ja ilmavoimien joukko-osastojen vaiheita kuvaavasta kirjallisuudesta.

Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastosta ja Sota-arkiston käsikirjastosta on ollut suurta apua, kun on koottu tähän artikkeliin liittyvää luetteloä. Maisteri Rauno Lipponen on perehtynyt siihen tarkkaan ja esittänyt arvokkaita lisäyksiä. Vartavastisen kiitokseni osoitan eversti Jyri Paulaharjulle ja everstiluutnantti Stig Roudasmaalle, jotka ovat tarkastaneet luettelon tiedot kenttätukikistön ja pioneeriaselajin osalta.

Historiikkien arvostamisesta

Viime aikoina on keskusteltu siitä, mikä arvo joukko-osastohistoriikkeille kuuluu tutkimustöihin verrattuina. Tekijä on tässä kirjoituksessa luopunut käyttämästä nimeä joukko-osastohistoria tietoisena siitä, että harvat niistä yltävät tieteenharjoittajien töiden tasalle.

Historiantutkimukseen perehtynyt maanpuolustaja Jarl Gallén aloitti pian talvisodan jälkeen ilmestyneen oman joukkonsa kuvauksen toteamalla, että ”tämä kirja ei ole mikään sotahistoriallinen tutkimus, mutta tähtää kuitenkin sotilaalliseen ja historialliseen asiallisuuteen.”⁴ Filosofian tohtori Lasse Laaksonen totesi omassa väitöskirjassaan Gallénin teoksen erottuvan edukseen muista historiikeista, koska siinä on osattu ”parhaiten tiedostaa omakohtaisen tutkimusluonteisen kerronnan subjektiivisuudet ja lähdekriittiset probleemat.”⁵

Laaksonen arvio joukko-osastohistoriikkien tutkimuksellisesta arvosta on lähes tyrmäävä.⁶ Hän sijoittaa joukko-osastohistoriikit tutkimustöiden ja kirjallisuuden välimaastoon.⁷ Hänen kantansa lienee muodostunut Länsi-Kannaksen joukoista laadittujen historiikkien pohjalta. Kenties laadukkaimmat historiikit, joihin sisältyy arvokasta perustutkimusta, löytyvät muilta rintamasuunnilta. Ajateltakoon tällöin esimerkiksi everstiluutnantti Paavo Susitaipa-

leen ja kenraalimajuri Veikko Karhusen pataljoonahistoriikkeja, jotka varsin monipuolisesti ja laajaan alkuperäismateriaaliin tukeutuen pureutuvat käsiteltävien joukkojen vaiheisiin. Mielellään ne luokittelee kolmen tammenlehvän arvoiseksi tutkimuksiksi. Tuskin kukaan myöhempi tutkija enää kykenee keräämään ja käyttämään hyväkseen niin laajaa ja monipuolista aineistoa kuin Veikko Karhunen aikanaan omien kirjojensa pohjaksi.

Suomen ja Skandinavian historian dosentti Kaj Häggman suhtautuu Laaksostakin epäilevämmiin historiikkeihin. Lukijakirjeesään⁸ Helsingin Sanomissa hän määritteli kyseisen sanan seuraavasti: ” – historiikilla tarkoitetaan suppeaa, kepeää ja usein myös amatöörimäistä tekelettä.”

Nyky-suomen sanakirjan vuoden 1973 painos määrittelee sanan seuraavasti: ”lyhyt esitys jnk laitoksen, yhdistyksen toiminnan tms. historiasta, eri vaiheista, historiallinen yleiskatsaus.” Tässä artikkelissa sana on ymmärretty sanakirjan esitämällä tavalla samalla tunnustaen, että myös liitteenä olevassa historiikkiluettelossa on monentasoisia julkaisuja.

Ylitsekäymättömät vaikeudet ovat edessä, jos historiikkeille asetetaan liian kovat vaatimukset. Pätevistä kirjoittajista on pula eivätkä yhteisöjen varat riitä tieteelliseen työskentelyyn yltävän kirjoittajan palkkaamiseen. Vastaan tulevat myös luettavuuskysymykset, sillä keskivertolukija ei aina kykene ymmärtämään laajoja lähteiden arvoa koskevia pohdintoja. On myös muistettava kaupallisten kustantajien vastenmielisyys lähdemerkintöjä kohtaan.

Luetteloon sisällytetyt historiikit

Rajojen veto siitä, mitkä kirjat tai artikkelit voidaan sisällyttää luetteloon, on osoittautunut vaikeaksi. Tekijä on noudattanut valinnassa pikemmin harvaa kuin tiheää seulaa. Dokumenttiromaaneja ja romaania-suun kirjoitettuja teoksia ei ole laskettu historiikkien joukkoon eikä liioin sellaisia, jotka on luokiteltava henkilökohtaisiksi päiväkirjoiksi. Ero joukon johtajan muistelmien ja hänen joukkonsa historiikin välillä on joskus hiuksenhieno. Monisteasuun selaisinaan saatetut joukkojen päiväkirjat on jätetty luettelon ulkopuolelle. Sitä vastoin muutama kommentoitu sotapäiväkirja on laskettu mukaan.

Kunnittain laadituissa veteraanikirjoissa on joitakin joukko-osastohistoriikkien veroisia katkelmia alueella perustettujen joukkojen toiminnasta. Eräissä niistä kunnan veteraanit ovat kertoilleet varsin yleisesti sotatiestään ja osassa on ylletty lähes historiikkitasolle. Tämän artikkelin aihepiiriin kuuluvia joukkoyksikköhistoriikkeja löytynee veteraanikirjoista runsaasti enemmän kuin tässä esitetyt.

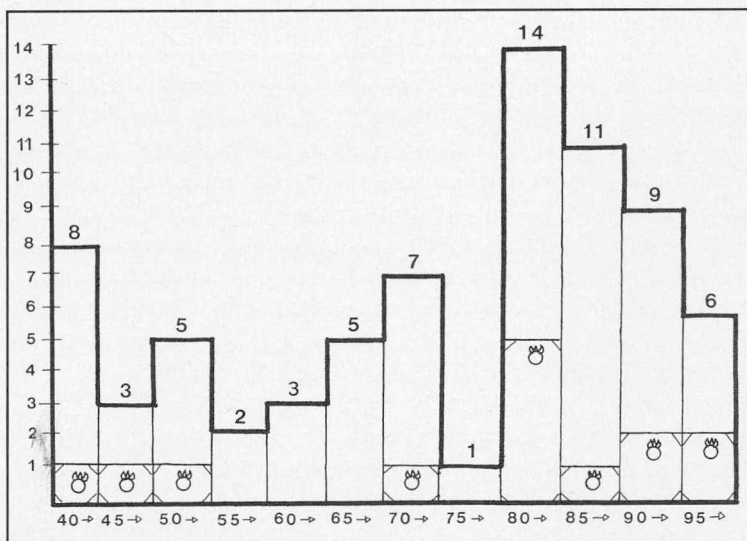
Ei ole tarpeen lähteä typistämään luetteloa historiikkien tason perusteella, sillä tarvitsijan etsimä tieto saattaa löytyä heikoimastakin kirjoituksesta, pelkästä kronikastakin. Niidenkin kirjoittajat ovat yrittäneet parastaan vuosien varrella kokoon keräämälään taloudellisilla edellytyksillä, tiedoilla ja taidoilla.

Historiikkien määrä ja ilmestymisajankohdat

Talvisota on saanut julkisessa sanassa lähes aina enemmän huomiota kuin jatkosota. Näin ollen tuntuu yllättävältä, että joukko-osastohistorioita on talvisodan päiviltä kirjoitettu selvästi vähemmän kuin seuraavan sodan joukoista. Jatkosodan ajan joukkojen historiikkien lukumäärä on noussut vuoden 1999 loppuun mennessä yli 230:n. Yllättävää onkin, että talvisodan ajalta joukko-osastohistoriikkeja on kirjoitettu vain noin kahdeksankymmentä. Niistä runsas kolmannes on itsenäisinä teoksina ja loput laajahkoina artikkeleina. Lisäksi on otettava huomioon, että viimeksi mainitussa luvussa on mukana kymmenkunta historiikkia, jotka käsittelevät joukon toimintaa sekä talvisodan että jatkosodan aikana.

Historiikkien vähäiseen määrään on vaikuttanut selvästi se, että talvisodassa taisteltiin useimmiten koko sodan aika samalla lohkolle ja monet tapahtumahistoriikit on laadittu rintamasuunnittain. Näin esimerkiksi Kollaan suunnasta on kirjoitettu runsaasti, mutta yksikään siellä pitkään taistelleista joukko-osastoista ei ole saanut osalleen vaiheittensa kuvausta. Laatokan Karjalassa taistelleista Savon ja Karjalan sotilaslääneissä perustetuista joukoista on kirjoitettu vain muutama historiikki.

Jälleenrakennuspaine ja maanpuolustuksen uudet tehtävät täytivät Moskovon rauhan jälkeiset kuukaudet. Aseveljien yhteenliittymät alkoivat muodostua ja niiden päätehtäväkseen ottama avustustoiminta käynnistyi. Perinnetyö oli vasta toissijaisena tavoitteen-

Talvisodan aikaisten joukko-osastohistoriikkien ilmestymismäärät viisivuotiskausittain. Kenttätykistöjoukkojen historiikkien määrät eriteltyinä.

Numbers of Winter War unit histories published during five year periods 1940-2000.

na. Varsin monen rintamasuunnan miehet saivat muistoristialoitteensa toteutetuksi ja muutamia muistopatsaitakin (Taipaleen muistomerkki Jyväskylään ja Ässärykmentin patsas Helsinkiin) valmistui. Joukko-osastohistoriikkien laadinta onnistui vain harvoilta. Näiden joukossa on kaksi lähes klassikoksi luokiteltavaa teosta: Gallénin ”Tionde regementet” ja Jalkaväkirykmentti 11:n vaiheiden kuvaus ”Hatjalahdelta Viipurinlahdelle”.

Vain yksi historiikeista (Eric Gardbergin ”Adertonde bataljonen”) näki päivänvalon jatkosodan päivinä. Teos sisältää tarkat matrikelitiedot pataljoonan kaatuneista ja matrikelin muustakin henkilöstöstä.

Sodan jälkeisinä vuosikymmeninä teoksia ilmestyi harvakseltaan, yksi paria vuotta kohti. Tasainen 1960-luvulla alkanut nousu

katkesi jostakin syystä 1970-luvun alkupuolella. Saman vuosikymmenen loppupuoliskolla ilmestyi vain yksi teos, mutta 1980-luvun alkuvuosina saavutettiin ilmestymismäärien huippu. Mistä johtuu tuo 1970-luvuun lopun notkahdus, joka näkyy myös jatkosodan historiikkien ilmestymismäärissä, ei ole tiedossa.⁹ Kukaties eräänä vaikuttajana on ollut aikakauden poliittinen ilmasto. Kirjallisuustutkija Juhani Niemi on todennut teoksessaan ”Viime sotien kirjat” talvisotaa koskevan kirjallisuuden kokonaisvolyymin kasvaneen 1980-luvun myötä.¹⁰ Jatkosodan joukkojen historiikkien määrä kasvoi tasaisesti 1980-luvun lopun jälkeenkin, mutta talvisodan joukkojen vaiheita koskevien kuvausten määrä lähti jo hitaaseen laskuun. Viime vuosina niitä on ilmestynyt noin yksi vuodessa.

Neljästä talvisodassa alusta asti mukana olleesta divisioonasta (Koskimiehen 11.D, Winellin 8.D, Hannukselan 13.D ja Tiaisen 12.D) sekä täydennysdivisioonista (21. ja 23.D) tietoja on talletettu vähäisesti joukkojen historiikkeihin. Koskimiehen ja Winellin divisioonat toimivat sivussa armeijakuntiansa painopistesuunnista, mikä tarjoaa yhden selityksen historiikkien puuttumiselle. Kaksi viimeksimainittua toimi Laatokan Karjalassa, missä armeijakunnan joukot toimivat pitkälti taisteluosastokokoonpanoissa. Tällöin divisioona- ja rykmenttiorganisaatio rikkoutuivat. Alueen taisteluista on tosin kirjoitettu runsaasti, mutta ilman selviä joukko-osastokytkeitä. Selvimmin ne kenties tulevat näkyviin Otto Korpijaakon teoksessa ”Tulessa ja pakkasessa”, joka on kelpuutettu artikkelin lopussa olevaan luetteloon.

Yhtymähistoriikiksi on liitteeseen merkitty varauksellisesti Paa-vo Susitaipaleen ”Ryhmä Susi talvisodassa” ja siihen verrattuna vaatimaton 4. Prikaatin historiikki. Hjalmar Siilasvuon kirjat Suomussalmelta ja Kuhmosta ovat tuskin tarkoitettukaan yhtymähistorioiksi, eikä liioin Martti Walleniuksen ja A. Hämmäläisen ”Lapin sota 1939–40”. Alaotsikon mukaan Jaakko Hakalan ja Martti Santavuoren teos ”Summa – Kertomus 3. (6.) ja 5. Divisioonan vaiheista talvisodassa 1939–40” kuuluisi yhtymähistoriikkien joukkoon, mutta se sopinee kuitenkin paremmin taistelualuekohtaisten kuvausten piiriin.

Kolmestakymmenestäkuudesta jalkaväkirykmentistä vain kuu- den vaiheet on kuvattu omassa kirjassa ja näistäkin vain puolet täyttää kirjoittajan joukko-osastohistoriikille asettamat mitat. Tämän lisäksi yhdeksästä rykmentistä on kokoomateoksissa mainin-

toja, joista on apua niiden vaiheita selvitettäessä.¹¹ Molempien ratsuväkirykmenttien vaiheet on esitetty "Suomen Ratsuväen historian" 2. osassa sekä Hämeen Ratsurykmentin osalta eversti Pertti Kilkin artikkelissa "Tiede ja Ase"-vuosikirjassa.

Kustakin viidestätoista kevyestä osastosta on Pertti Kilkin laati- ma lyhyt selvitys Suomen ratsuväen historian 2. osassa. Itsenäiseen teokseen ei yksikään noista joukoista ole yltänyt. Vain kevyistä osastoista 3 ja 7 on olemassa riittävät tiedot joukon vaiheista selvi- tystä etsiville. Kenraali Yrjö Keinosen teos "Veriset lumet" kuvaa varsin hyvin tapahtumia Kevyt Osasto 12:n eskadroonassa, mutta tekaistuine henkilönimineen tämä romaaniasuinen teos ei mahdu tarkastelun piiriin.

Kaikista kaaderiperusteisista jääkäripataljoonista ja useimmista kaaderiperusteisista prikaatien pataljoonista on olemassa niiden rauhanaikaisten perinnejoukkojen historiikeissa alaluvut talviso- dan ajasta. Kun nämä teokset kattavat koko joukkojen elinkaaren, rauhan vuodet mukaan lukien, ne ovat eräiden joukko-osastojen kohdalla perin pääpiirteisiä, monesti vain muutaman sivun mittai- sia.

Kahdestakymmenestäneljästä erillisestä pataljoonasta (Er.P:t) vain viidestä on laadittu perusteelliset historiikit, mutta tästä ryh- mästä on itsekukin löytävä mallikelpoisimmat teokset. Niiden aikaansaanti kuvastaa suppeilla alueilla perustettujen erillisten pataljoonien miesten yhteenkuuluvuutta.

Muista itsenäisistä pataljoonista kaksi viidestä sissipataljoonasta on saanut oman historiikkinsa ja vain kaksi kymmenestä kenttä- täydennyspataljoonasta voi kerskua omalla historiikillaan, mutta molemmat niiden laadusta ylpeänä. Sitä vastoin historiikit puuttu- vat kaikilta reserviläisistä muodostetuilta neljältä polkupyörä- pataljoonalta.

Kenttätykistöjoukkojen historiikit on kirjoitettu patteristoittain. Rykmenttikohtaisten historiikkien puuttuminen ei ole mitenkään yllättävää, sillä jatkosodan ajaltakin vain aniharva kenttätykistö- rykmentti on koonnut vaiheensa kirjaksi.

Eräissä tapauksissa voimakas kotiseututunne on sitonut yhteen teokseen sekä talvi- että jatkosotaan kyseisellä paikkakunnalla pe- rustettujen joukkojen historiikit. Tällaisia ovat muun muassa M. Ulkuniemen ja W. Hietalan teokset, "Tuusulan tykistön tie", Timo Virkajärven kirjoittama "Sillan Patteristo" sekä Köyliön pio-

neereista kertova Osvald Eelan kirja. Samaan joukkoon voidaan laskea myös maakunnalliselta pohjalta syntyneet teokset, joissa valotetaan alueen miesten sotataipaleita molemmissa sodissa. Viimeksi mainittuihin kuvauksiin kuuluvat Tapani Vallin teos ”Varsinaissuomalaisten sotatie” ja ”Eteläpohjalaisia taisteluissa” -teoksen 2. osa, jonka Sampo Ahto ja Veikko Pirilä kokosivat.

Talvisodan ajan suomenruotsalaisista joukoista on olemassa kaksi yleisteosta. Vuonna 1995 ilmestyi ruotsiksi Lars Stenströmin teos ”Krigsvägar – Finlandssvenska fältförband 1939–1944” (Borgå 1995). Saman aineiston pohjalta Antti Juutilainen kirjoitti suomeksi kirjan ”Rinta rinnan – suomenruotsalaisten joukkojen sotatiet 1939–1944” (Juva 1997). Viimeksi mainittuun sisältyy myös joukko-osastohakemisto. Näihin kahteen teokseen on viitattu luettelossa (Stenströmiin viitaten) silloin, kun mitään muuta kirjallisuutta kyseisestä ruotsinkielisestä joukosta ei ole julkaistu. Ruotsinkielisistä tykistöjoukoista on lyhyet historiikit Erik Ulfssonin kirjassa ”Artillerister”.

Esimerkillistä perinneyötä on tehty jo vuosien ajan Jyväskylän yliopiston piirissä keskisuomalaisten joukko-osastojen ja sotilashistorian tallentamiseksi. Kiitosten pääosa on kohdistettava filosofian maisteri Kimmo Sorkolle, jonka tutkimustyö on nyttemmin ulottunut jatkosodasta talvisotaan. Tältä ajanjaksolta on tuloksena kaksi omaa ja yksi toimitettu teos talvisen sodan ajalta.

Lopuksi

Joukko-osastohistoriikkien painosmäärät ovat yleensä varsin pienet, joten vain harvoin niitä löytyy antikvariaateista. Kirjojen kiertäminen on heikkoa, sillä juuri tämäntyyppisillä teoksilla on taipumus muuttua ”vaarin kirjoiksi”, jotka pysyvät suvun piirissä. Kirjaan liitytään tunnesitein, sillä muistetaan, että juuri tuohon teokseen talvisodan veteraani syventyi iltaisin.

Talvisodan aikaisten joukko-osastohistoriikkien määrä on jäänyt monistakin syistä pieneksi. Kyllä useampikin joukko olisi historiikkinsa ansainnut.

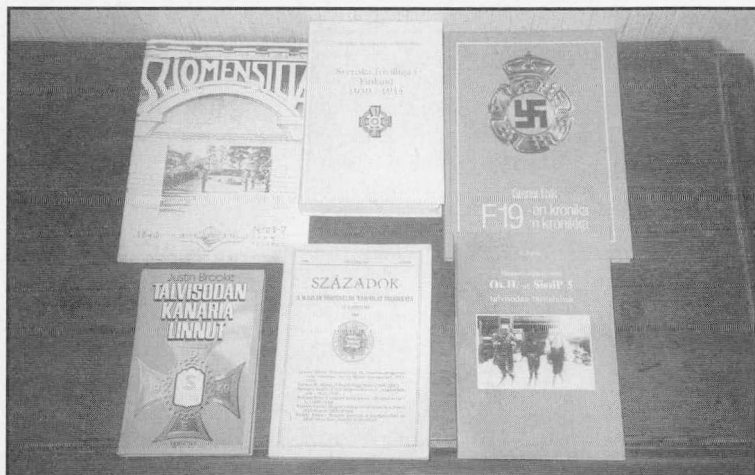
Taipaleen suunnan joukkojen historiikkeja.

Histories of units which fought at Taipale.

Itärajan taisteluista kertovia joukko-osastohistoriikkeja.

Histories of units which fought on the long eastern frontier.

Valikoima ulkomaisista vapaaehtoisista kertovia teoksia.

Histories of foreign volunteer units during the Winter War.

Länsi-Kannaksella taistelleitten joukkojen historiikeja.

Histories of units which fought on the west of the Karelian Isthmus.

MAAVOIMIEN YHTYMÄ- JA JOUKKO- OSASTOHISTORIIKKIEN LUETTELO

Tiedot kirjattu 19.1.2000 asti

Sulkuihin ( ) merkityt teokset eivät ole yhtymä- ja joukko-osastohistoriikkeiksi kirjoitettua, mutta antavat hyvän yleiskuvan joukon toiminnasta. Sulkuihin on merkitty myös sellaiset historii-
kit, jotka tarjoavat lukijoille vain yleistiedot joukosta tai jotka on kirjoitettu romaaniaasuun. Hakasulkuihin [ ] merkityt teokset käsittelevät joukkoa vain lyhyesti jonkin suuremman kokonaisuuden osana.

Vuoden 1940 tammikuun alussa toteutettu joukko-osastojen nimien (numeroiden) muuttaminen on otettu huomioon merkitsemällä tiedot vuonna 1940 käytössä olleen joukko-osastonimen kohdalle. Vuoden 1939:n nimen kohdalla on vain viittaus asianomaiseen uusinumeroiseen joukkoon.

Yhtymät

- Ryhmä Susi – Paavo Susitaival: Ryhmä Susi talvisodassa. Porvoo 1973.
4. Prikaati – O.K. Kyöstiö: Talvisodan 1939–1940 4. Prikaati. Offsetasuinen 17 sivua. Helsinki 1984.

Jalkaväkijoukko-osastot:

1. Prikaati
- II/1.Pr. – Börje Backström: Nylands Regementes försättande på krigsfot hösten 1939 och dess bataljoners krigsdeltagande. Jalkaväen vuosikirja IX. Helsinki 1969.
- III/1.Pr. – Tauno Sutela – Antti Mikkola: Kunnia – Velvollisuus – Tahto / Porin Prikaatin Historia 1626–1985. Hämeenlinna 1986. Luku: Porin Pataljoona talvisodassa, sivut 281–307.

2. Prikaati
- I/2.Pr.   - P. Kilkki: Karjalan Kaartin Rykmentti 1918–1939. Joensuu 1985. Katsaus Karjalan Kaartiin talvisodassa sivut 253–262.
  - II/2.Pr.   - Pekka Hovilainen: Toisen Prikaatin Toinen Pataljoona talvisodassa. Moniste Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastossa. Vantaa 1994.
  - III/2.Pr.   - Einar Palmunen: Tampereen Rykmentin suojapataljoona talvisodassa. Hämeenlinna 1963.
3. Prikaati
- III/3.Pr.   - [Kyösti Väänänen: Savon Prikaatin historiaa. Mikkeli 1978.]
4. Prikaati
- (- I/4.Pr.)   - katso Er.P 1.
  - (- II/4.Pr.)   - katso Er.P 2.
- JR 7 (JR 17)   - Arvo Ojala–Eino Heikkilä: Summan valtatiellä ja Viipurin valleilla. Tampere 1983.
- JR 8 (JR 18)   - (Pentti H. Tikkanen: Summan tulihelvetti. Hämeenlinna 1980.)
- II/JR 8   - (Kaarlo Erho: Summa sotamiehen silmin – Muistelmia raumalaiskomppanian vaiheista Summan ja Länsikannaksen sekä Viipurin puolustuksessa. Porvoo 1958.)
- JR 9 (JR 22)   - [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]
- I/JR 9   - Åke Sourander: Österbottnisk bataljon, I/JR 9:s strider under vinterkriget 1939–1940. Helsingfors 1948.
- JR 10   - Jarl Gallén: Tionde regementet, Karhula–Somme–Viborgska viken. Helsingfors 1940.
- (Redaktion: Front-tidningen Näs-Vishet. Helsingfors 1940.)

- JR 11 – Toimituskunta (Martti Aittovaara ym:t): Hatjalahdelta Viipurinlahdelle. Muistelmateos JR 11:n vaiheista Suomen itsenäisyystaistelussa talvena 1939–1940, sitä edeltäneenä YH-kauden aikana sekä solmitun rauhankin päivinä. Helsinki 1940.
- 6./JR 11 – [Ilmari Paasio: Talvisodan päiväkirja. Sotapäiväkirja 30.XI.1939–13.III.1940. Monisteluinen.]
- JR 12 –
- I/JR 12 – William Hietala: Kohtalojen tie. Helsinki 1954.
- JR 13 – [Tapani Valli: Varsinaissuomalaisten sotatie 1939–1944. Jyväskylä 1991.]
- 2./JR 13 – Eino Pauko: Nousiaisten ja Mietoisten miehet talvisodassa. Turku 1949.
- JR 14 – [Tapani Valli: Varsinaissuomalaisten sotatie 1939–1944. Jyväskylä 1991.]
- 3./JR 14 – Niilo Honkala: Kosken komppania talvisodassa, Teoksessa: Kosken Tl. miehet kohtalon vuosina 1939–1945. 15 sivua. Salo 1974.
- JR 15 – Talvisodan Jalkaväkirykmentti 15. 50-vuotismuistotilaisuus Hämeenlinnassa 8.10.1989. Hämeenlinna 1989. 32 sivua.
- I/JR 15 – I/JR 15:n sotapäiväkirja. Hämeenlinna 1952. 87 painosivua. Pohjana olleeseen sotapäiväkirjaan toimituskunta liittännyt täydennyksiä ja karttapiirroksia.
- (JR 17) – katso JR 7.
- (JR 18) – katso JR 8.
- JR 19 – Kimmo Sorko: Keskisuomalaisten Taipale 1939–1940 – – – Jalkaväkirykmentti 19 (28) – – – . Jyväskylä 1998.

- [Kyösti Väänänen: Savon Prikaatin historiaa. Mikkeli 1978.]

- JR 21   – Kimmo Sorko: Kempin Rykmentti – Jalkaväkirykmentti 30 (21) 1939–1940. Saarijärvi 1999.
- [Kyösti Väänänen: Savon Prikaatin historiaa. Mikkeli 1978.]
- (Kalle Sistola: Taipaleen tarinoita – Päiväkiri ja muistikuvia JR 21:stä talvisodan ajoilta. Porvoo 1953.)
- III/JR 21   – Kalle Sistola: Tapahtui Taipaleessa, Pataljoona Polón Talvisodassa. Loviisa 1956.

- (JR 22)   – katso: JR 9.

- JR 23   – [Sampo Ahto–Veikko Pirilä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. Keuruu 1989.]

- JR 27   – Mauri Lipponen: JR 27 taistelut talvisodassa. Kartoin varustettu artikkeli aikakauskirjassa: Jatuli XXII. Kemi 1992, sivut 235–249. Tekstiosuus 3 sivua.
- 6./JR 27   – Pentti Jaako: Suomussalmelta Ihantalaan – Kolarilaisten sotatie 1939–1945. Tornio 1992.

- (JR 28)   – katso: JR 19.

- (JR 30)   – katso: JR 21.

- JR 34   –
- 1./JR 34   – Erkki Sirola: Erään sortavalalaiskomppanian vaiheista talvisodassa. Sivut 58–64 teoksessa: Sortavalan sankarivainajat. Pieksämäki 1953.

- JR 35   – [Kyösti Väänänen: Savon Prikaatin historiaa. Mikkeli 1978.]

- JR 39 –
 – III/JR 39 – (Otto Korpijaakko: Tulesa ja pakkasessa Laatokan koilliskulmalla 1939–1940. Porvoo 1958.)
- JR 61 – JR 61 1939–40, Helsinki 1967.
 – III/JR 61 – Börje Backström: Nylands Regementes försättande på krigsfot hösten 1939 och dess bataljoners krigsdeltagande. Jalkaväen vuosikirja IX. Helsinki 1969.
 – [Helge Roos: En ”fältskärs” berättelser. Moniste kertoo pataljoonan vaiheista lääkärin näkökulmasta. Sota-arkistossa. Ilman vuosilukua.]
- JR 62 – [Tapani Valli: Varsinaissuomalaisten sotatie 1939–1944. Jyväskylä 1991.]
 – I/JR 62 – Erkki Pälsi: Osasto Larko (I/JR 62) talvisodassa. Hämeenlinna 1997.
- JR 65 –
 – I/JR 65 – Yrjö Hakanen: Sisulla... Erään täydennyspataljoonan kohtalot Suomussalmella ja Kuhmossa. Turku 1969.

Kevyet osastot

- Yleisesti: – [Pertti Kilkki: Talvisota ja sotien välinen aika; teoksessa Suomen Ratsuväen historia, II osa. Vammala 1991.]
- Kev.Os. 3 – Arvo Ojala–Eino Heikkilä: Summan valtatiellä ja Viipurin valleilla. Tampere 1983.
- (Kev.Os. 6) – katso: Kev.Os. 3.
- Kev.Os. 7 – Kimmo Sorko: Keskisuomalaisten Taipale 1939–1940 – – – Kevyt Osasto 7 (10) – – –. Jyväskylä 1998.

- Kev.Os. 8 – [Sampo Ahto–Veikko Pirilä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. Keuruu 1989.]
- (Kev.Os. 10) – katso: Kev.Os. 7.
- HRR – Pertti Kilkki: Hämeen Ratsurykmentti Suomen sodissa; artikkelissa: Suomen ratsuväen ja Hämeen Ratsurykmentin – Hämeen Ratsujääkäripataljoonan vaiheet; Tiede ja Ase 25/1967.
- [Pertti Kilkki: Talvisota ja sotien välinen aika; teoksessa Suomen Ratsuväen historia, II osa. Vammala 1991.]
- URR – [Pertti Kilkki: Talvisota ja sotien välinen aika; teoksessa Suomen Ratsuväen historia, II osa. Vammala 1991.]
- JP 1 – Reino Västi: Jääkäripataljoona 1 talvisodassa. teoksessa: Lapin Jääkäripataljoona 1921–1971. Oulu 1971. Talvisodan jaksosta sivut 49–93.
- JP 2 – Pertti Suominen (toim.): JP 2–UudJP 1921–1971. Valkeakoski 1971.
- JP 3 – Ilmari Kunnas: Kunniamme päivät (JP 3 Talvisodassa); teoksessa: Jääkäripataljoona 3 vv. 1931–1951. Lahti 1951. Sivut 52–62.
- Teuvo Tirkkonen: Jääkäripataljoona 3:n taistelujen tie vv 1939–1944. Sivut 36–44 teoksessa: Kymen Jääkäripataljoona. Myllykoski 1961. (Edellisestä lievästi lyhennetty artikkeli).
- JP 4 – Olli Nuoramo: Hämeen Jääkäripataljoona. Hämeenlinna 1974. Talvisodan jaksosta sivut 70–116.
- (Varsin laajasti Matti A. Aarnion teoksessa Talvisodan ihme.)

- PPP 8 – [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]
- Er.P 1 – O. K. Kyöstiö: Talvisodan 1939–1940 Er.P 1/4.Prikaati. Perustaminen, taistelut, kotiuttaminen. 36 sivua. Helsinki 1983.
- Er.P 2 – Erkki E. Peräkylä: Talvisodan 1939–40 Er.P 2/4. Prikaati, perustaminen, taistelut ja kotiuttaminen. 36 sivua. Kerava 1984.
- Er.P 4 – Usano, Eugen (toim.): Muolaan–Kyyrölän miehet talvisodassa 1939–40 Er.P 4:n riveissä. Hamina 1986.
- Er.P 6 – Paavo Susitaival: Karjalainen pataljoona (Er.P 6) talvisodassa. Porvoo–Helsinki 1963.
- Er.P 7 – Eino Pohjamo: Er.P 7 talvisodassa, Seivästöltä Nisalahdelle. Helsinki 1969.
- Er.P 15 – Veikko Karhunen: Raatteen tieltä Turjanlinnaan Er.P 15 ja Er.K Kontula talvisodassa Suomussalmella 1939–1940. Porvoo 1974.
- Er.P 18 – Eric Gardberg: Adertonde avdelta bataljonens. Helsingfors 1942.
- Er.P 19 – [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]
- Er.P 20 – [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]
- Er.P 21 –
– 1./Er.P 21 – Mikko Virrankoski: Muoniolaisia talvisodassa. Teoksessa Muonio ja muoniolaiset sodan pyörteissä 1939–1945. Oulu 1989.
- SissiP 2 – Arvo Friman: Alajoen sissit – SSP 2. Rota-print-Paino, 151 sivua. Jyväskylä 1985.

- SissiP 5   – S. Pernu: Vapaaehtoispataljoona Os.H. eli SissiP 5 talvisodan taisteluissa. 214 sivua. Oulu 1988.
- Tauno Lahdenperä: Talvisodan Sissipataljoona 5 ja Kuhmon taistelut. Moniste Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastossa. Tampere 1985.
- IV/KT-Pr.   – Veikko Karhunen: Raatteen tie – Kajaanin pataljoona (IV/KT-Pr) Suomussalmen taisteluissa talvisodassa. Porvoo 1970.
- X/KT-Pr.   – Veikko Ojala: Pataljoona X – Hämmäläispataljoonan vaiheita Sallassa ja Viipurinlahdella 1939–1940. Tampere 1963.
- Pans.P   – [P. Kantakoski: Suomalaiset panssarivaunujoukot 1919–1969. Hämeenlinna 1969.]
- Er.K Kontula   – Veikko Karhunen: Raatteen tieltä Turjanlinnaan Er.P 15 ja Er.K Kontula talvisodassa Suomussalmella 1939–1940. Porvoo 1974.

Kenttätykistöjoukot

- KTR 1   – Toimituskunta: Kaksi vuosikymmentä kenttätykistön elämää – KTR 1 vv 1918–1940. Helsinki 1948. Talvisodan vaiheesta 27 sivua.
- I/KTR 1   – Kalle Kuosa: Kenttätykistörykmentti 1 Talvisodassa 1939–1940, sivut 34–42. Kalle Kuosan teoksessa: Satakunnan Tykistörykmentti. Joensuu 1982.
- KTR 2   –
- II/KTR 2   – Jyri Paulaharju: Rykmentissä hälytys – viipurilaiset talvisodassa. Lehdessä: Piiru 3/1989. Lappeenranta 1989.

- KTR 3 –
 – I ja II/KTR 3 – Arvo Ojala – Eino Heikkilä: Summan valta-
 tiellä ja Viipurin valleilla. Tampere 1983.
- KTR 4 –
 – I/KTR 4 – Kalle Kuosa: Tuusulan tykkimiehet Talvi-
 sodassa; teoksessa: Tuusulan tykistön tie.
 Järvenpää 1984.
 – II/KTR 4 – Erkki Kallio: Kenttätykistörykmentti 4, II
 Patteristo 1939–1940. Helsinki 1997.
 – III/KTR 4 – Artikkeleita alaluvussa ”Lohjalainen tykistö
 sotatiellä” teoksessa ”Lohjalaisia vapautta
 turvaamassa” (toim: Pentti Eertamo). Lohja
 1989.
- KTR 5 – [Tapani Valli: Varsinaissuomalaisten sotatie
 1939–1944. Jyväskylä 1991.]
- (KTR 6) – katso: KTR 3.
- KTR 7 –
 – I/KTR 7 – Timo Virkajärvi (toimittanut Kimmo Sorko):
 Sillan Patteristo talvi- ja jatkosodassa. Saari-
 järvi 1998.
 – Timo Virkajärvi: Keski-suomalaisen Sillan
 peeston vaiheet 1939–1944. Pro gradu -tut-
 kielma Jyväskylän yliopiston Historian lai-
 toksella 1982.
 – II/KTR 7 – Kimmo Sorko: Keski-suomalaisten Taipale
 1939–1940 – – – – Niemen Patteristo – – – .
 Jyväskylä 1998.
- KTR 8 –
 – II/KTR 8 – Martti Ulkuniemi: Tykistö taistelussa. Vaasa
 1952.
- KTR 9 –
 – II/KTR 9 – Jyri Paulaharju: Tykistö talvisodan Sallassa.
 Sotilasaikakauslehti 1/1984.

- III/KTR 9   - Arvi Valmari: Lehvän patteristo (III/KTR 9) talvisodassa. Aikakauskirja Jatuli XXII/Kemi 1992, sivut 250–266.

- (KTR 10)   - katso: KTR 7.

- KTR 13   -
- 1./KTR 13   - Yrjö Kaarre: 1/KTR 13 talvisodassa. Sivut 29–36 teoksessa: ”Hajamuistelmia Mikkelin seudun tykistöstä rauhan ja sodan ajalta”. Mikkelin 1974.

- KTR 22   -
- I/KTR 22   - Jyri Paulaharju: Tykistö talvisodan Sallassa. Sotilasaikakauslehti 1/1984.

- Er.Psto 4   -
- 1./Er.Psto 4   - Vilho Pösö: Patterinpäällikkönä talvisodassa. Hämeenlinna 1982.

- Rask.Psto 1   - [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]

- Rask.Psto 2   - [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]
- 2. Ptri   - Larsmo – Öja batteriet under vinterkriget vid Summa (red. Larsmo Hembygdsförening). Jakobstad 1985.

- Rask.Psto 3   - [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]

- Rask.Psto 4   - [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]

- Rask.Psto 5   - [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]

- Rask.Psto 6   - [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]

- Rask.Psto 7   - [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]
- 1. Ptri   - Olav Rundt: Pitkillä pyssyillä talvisodassa. Kansa taisteli – Miehet kertovat n:o 3/82, sivut 98–101.

- Patteristo A – [Lars Stenström: Krigsvägar. Borgå 1995.]
- Rats.Ptri – Eero Muinonen: Ratsptri talvisodassa. Sivut 41–56 teoksessa: ”Hajamuistelmia Mikkelin seudun tykistöstä rauhan ja sodan ajalta”. Mikkelä 1974.
- Mittausptrit – Ahti ja Jyri Paulaharju: Perkjärveltä Niinisaloon. Mittauspatteristo 1924–1974. Hämeenlinna 1974. Talvisodan vaiheesta 34 sivua.
– Jyri Paulaharju: Mittauspatterista Tiedustelupatteristoon 1924–1994. Hämeenlinna 1994. Talvisodan vaiheesta sivut 30–47.
- Topografikunta – Jyri Paulaharju: Suomen sotilaskartoitus. Topografikunta. Helsinki 1983.
– Jyri Paulaharju: Sotilaat kartoittavat. Topografikunta. Helsinki 1997. Sivut 71–83.

Pioneerijoukot

- Pion.P 3 –
– 2.K (tammi-kuuhun 1940
12.Pion.K) – Osvald Eela: Pioneereina talvisodassa – Säskylän ja Köyliön miesten kokemuksia Summassa, Viipurissa ja Tolvajärvellä. Kokemäki 1980.
- 26.Pion.K – Bertel Helenius: Pioneerikompanian vaiheet sotapäiväkirjan mukaan selostettuina. Artikkelit on varustettu B.H:n kommentein. Teoksessa: ”Muistojen marssi – Hirvensalmelaiskohtaloita vuosilta 1700–1990”. Pieksämäki 1991.
- Er.Mt.Pontt.K – Stig Roudasmaa: Moottoriponttonit 1979–94. Tampere 1990. Talvisodasta sivut 64–90.

Viestijoukot

Ulkomaalaiset vapaaehtoiset

- Ryhmä SFr – Förbundet Svenska Finlandsfrivilliga: Svenska frivilliga i Finland. Stockholm 1989.
- Psto/SFK – H. P. Brusewitz: Minnen och erfarenheter från Svenska Frivilligkåren. Artilleri Tidsskrift 1940.
- Amerikan Suomalainen Legioona – Rafael Engelberg: Amerikan suomalaisten osallistuminen viimetalviseen sotaamme, Suomen silta 1–2/1940, sivut 21–25. Lehdessä myös muita artikkeleita.
- Osasto Sisu –
– britit – Justin Brooke: Talvisodan kanarialinnut, brittivapaaehtoiset Suomessa 1940–41. Juva ja Porvoo 1984 (myös englanniksi ”The Volunteers – The Full Story of the British volunteers in Finland 1939–1941).
- unkarilaiset – Gábor Richly: Unkari ja Suomen talvisota; Sotahistoriallinen aikakauskirja 15/1996. (Vastaava myös unkariksi: ”Magyar Katonai Segítségnyújtás az 1939–40-es Finn-Szovjet Háborúban” aikakauskirjan ”Századok”-numerossa 2/1996.

Lähdeviitteet

1. Antti Juutilainen: Jatkosodan ajan maavoimien joukko-osastohistoriat. Sotahistoriallinen aikakauskirja n:o 14/1995, sivut 218–259.
2. Raskas Patteristo 2:n vaiheita vuoden 1941 hyökkäysvaiheessa kuvaava 144-sivuinen Harry Gayer'in kirjoittama: Batteriet skjutklart, en bok om artillerister. Jakobstad 1971.
3. Heikki Pohjanpää: Joukko-osastohistorioiden bibliografia. Sotahistoriallinen aikakauskirja n:o 3/1984, sivut 253–268.
4. Jarl Gallén: Tionde regementet – Karhula–Sommee–Viborgska viken. Helsingfors 1941. Sivu 5.
5. Lasse Laaksonen: Todellisuus ja harhat – Kannaksen taistelut ja suomalaisten joukkojen tila talvisodan lopussa 1940. Helsinki 1999. Sivut 19–20.
6. Edellämainittu teos, s. 30.
7. Edellämainittu teos, s. 19.
8. Kaj Häggman: Historiikki suppea ja kepeä tekele. Helsingin Sanomat 5.1.2000 "Lukijalta"-osastossa. Kirjoitus liittyi Antti Tuurin UPM-Kymmene-kirjasta käytyyn keskusteluun. Toisessa kohtaa artikkelin kirjoittaja totesi: "– – – ilmaisu 'juosten kustu' kuvaa tyyppillistä historiikka oikein hyvin."
9. Jatkosodan joukkojen osalta katso kaavioita sivulla 226 kirjoituksessa "Jatkosodan maavoimien joukko-osastohistoriat". Sotahistoriallinen aikakauskirja n:o 14/1995.
10. Juhani Niemi: Viime sotien kirjat. Savonlinna 1988. Sivu 84.
11. Tähän ryhmään on laskettu myös III/JR 39:n vaiheita kuvaava Otto Korpijaakon teos, jossa selostetaan lyhyesti myös muiden JR 39:n pataljoonien toimintaa.

Summary

HISTORIES OF WINTER WAR ARMY UNITS

An article about army formation and unit histories from the time of the Continuation War (1941–45) appeared in Number 14 of this Journal in 1995. A bibliography of the peacetime units of the armed forces of independent Finland, compiled by Major Heikki Pohjanpää, appeared in Number 3, 1984.

Around eighty histories have been written relating to army units during the Winter War (30 November 1939 – 13 March 1940). They are extremely varied in standard and markedly fewer have been written than of Continuation War units. This is because many battles, especially along the eastern frontier north of Lake Ladoga, have been described on the basis of the battle area and not on that of individual units.

As is apparent from the list of publications in the article, no complete account has been written of any Winter War divisions. Only a few regiments have histories which attain the standard of those written about units from the Continuation War. The best Winter War histories are to be found at battalion level. There are adequately detailed descriptions of the Swedish, British and Hungarian volunteer troops who came to the assistance of Finland.

Only a few histories managed to appear immediately after the Winter War. At that time the associations formed by units to maintain their traditions concentrated largely on giving assistance to their less-fortunate comrades. Histories appeared extremely rarely after the Continuation War. Growing interest in the production of histories then almost broke off in the latter half of the 1970s. The 1980s were the most eager period of writing but in recent years the pace has been slowing. At present only around one book a year is appearing about Winter War units.

With the publication of the histories there is now a highly critical discussion between historians and the writers of these histories who are accused of being amateurs. The writer would let all flowers bloom.

VENÄLÄINEN TALVISOTAKIRJALLISUUS

Talvisodan jälkeen alettiin Neuvostoliitossa kerätä aineistoa laajaa sotahistoriallista tutkimusta varten. Ennen jatkosodan syttymistä julkisuuteen ehti ainoastaan kaksiosainen puolidokumentaarinen kokoomateos ”Boi v Finljandii” (Taistelut Suomessa)¹. Tämän teoksen – jota saatiin kesällä 1941 ilmeisen runsaasti sotasaaliiksi – historiallista arvoa on meillä syyttä vähätelty. Vaikka kyseessä onkin ”yhden miehen sota” -tapaisten, kaunisteltujen sankaritari-
noiden kokoelma, josta salattavuussyistä joukko-osastojen tarkat numerot yms. on poistettu, voidaan nyttemmin todeta, että taisteluku-
vaukset on paikoitellen yllättävän tarkasti laadittu ja sotapäivä-
kirjojen mukaisia. Kesäkuun 22. päivänä 1941 alkanut Suuri isän-
maallinen sota keskeytti kuitenkin neuvostoliittolaisen talvisodan
historiaprojektin, kertynyt aineisto kuten asiakirjatkin julistettiin
salaisiksi ja lukittiin 50 vuodeksi arkistoihin.

Kuten tunnettua talvisota oli YYA-kaudella perestroikaan saak-
ka lähes tabu Neuvostoliitossa ja se ohitettiin miltei kokonaisuus-
dessaan sotahistoriallisessa kirjallisuudessa. Jos talvisota ylipää-
tään mainittiin, se tapahtui yleensä vain ohimennen ja varsin huol-
lellisesti erillään ”Suuren isänmaallisen sodan” liturgisista ja pe-
rusteellisista kuvauksista. Talvisota mainittiin oikeastaan vain
Neuvostoliiton rajaturvallisuuden nimissä tehtyjen puolustustoi-
menpiteiden kontekstissa (eli siis liittyen 1930-luvun loppupuolen
rajakahakoihin Kaukoidässä, Valkovenäjän ja Ukrainan länsiosien
”vapauttamiseen” syyskuussa 1939 sekä Baltian sovjetisointiin
1939–40). On myös todettava, että virallisessa neuvostohistorian-
kirjoituksessa näitä ”paikallisia sotilaallisia toimenpiteitä” ei kat-
sottu edes lainkaan kuuluviksi toiseen maailmansotaan, joka siis
määritelmänomaisesti alkoi Neuvostoliiton osalta vasta 22.6.1941.
Tällä tavalla voitiin myös perustella talvisodan ”legitiimi” puolus-

---

*Carl-Fredrik Geust (s. 1944), diplomi-insinööri. Osallistunut teossarjan
Red stars – Soviet Air Force in World War Two kirjoittamiseen sekä kirjoit-
tanut useita ilmasotahistoriaan liittyviä artikkeleita.

tusluonne, eli käytännössä jatkaa stalinistista historiankuvaa miltei 40 vuoden ajan Stalinin kuoleman jälkeenkin.

Omakohhtaisia talvisotakuvauksia on löydettävissä ainoastaan satunnaisesti neuvostokauden muuten niin runsaasta sotamuistelma-kirjallisuudesta. Poikkeuksellisen suorasanaisina voidaan pitää esimerkiksi eräiden sotilaslentäjien 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa julkaisemissa muistelmissa olevia talvisotakuvauksia, jotka meillä lienevät jääneet täysin vailla huomiota². Nämä kuvaukset, joista Krasovskijn ja Rytovin muistelmat ovat Vojenizdatin julkaisemat, ovat yllättävän avomielisiä. Niissä kerrotaan muun muassa tappioista, eksymisistä, jopa omien koneitten tulittamisista ja pudottamisista. Tästä kritiikistä huolimatta kirjojen pääpaino on luonnollisesti omien sankaritekojen korostamisessa, ja neuvostotappioiden syiksi esitetään ennen kaikkea vaikeat luonnonolot, mm. 50-asteiset pakkaset, sumut ja lumimyrskyt. Muiden puolustushaarojen osalta on huomionarvoinen Stalin-kriittinen talvisotakuvaus amiraali N. G. Kuznetsovin muistelmien ensimmäisessä osassa³. Mitään kokonaiskuvaa talvisodasta tai esim. tappioista ei kuitenkaan voitu julkaista Neuvostoliitossa.

Myös Suomen virallisella tasolla oltiin pitkään varsin pidättyväisiä talvisotamuistoihin nähden. Esimerkiksi talvisodan 50-vuotismuisto ohitettiin miltei täydellisesti valtion virallisessa kansainvälisessä tiedotustoiminnassa, vaikka talvisodan eri näkökohtia on Suomessa pitkään voitu tutkia varsin perusteellisesti. Jopa säilyneet tiedusteluasiakirjatkin saatiin tutkijoitten käyttöön Sota-arkistossa vuonna 1988.

Perestroikan myötä alettiin kuitenkin myös Neuvostoliitossa 1980-luvun lopussa poistaa Salainen-leiman voimassaolo talvisotadokumenteista, jotka siis vapautettiin tutkijoitten käyttöön. Näin syntyi edellytyksiä yhteisen suomalais-venäläisen talvisotamono-grafian laatimiseen. Ensimmäisenä osatuloksena oli historiallisen Rodina (Isänmaa) -aikakauslehden talvisotaa käsittelevä teemanumero, joka ilmestyi vuoden 1995 joulukuussa. Venäjän hallituksen ja presidentinhallinnon(!) kustantama lehti oli ulkoasultaan varsin edustava ja siihen oli pyydetty kirjoituksia sekä venäläisiltä että suomalaisilta historiantutkijoilta⁴. Artikkeliaineiston lisäksi kansainvälistä huomiota saaneessa lehdessä julkaistiin joukko asiakirjoja, muun muassa Mannerheimin kuuluisa talvisodan päättymispäiväkäskey venäjäksi.

Yhteisen talvisotatutkimusprojektin varsinainen lopputulos julkaistiin kaksiosaisena kirjana Venäjällä keväällä 1998, suomenkielisen laitoksen ("Yksin suurvaltaa vastaan" sekä "Puna-armeija Stalinin tentissä") ilmestyttyä jo vuoden 1997 puolella⁵. Venäläisen version painosmäärät ovat olleet varsin pieniä verrattuna neuvostokauden kymmenien tuhansien kappaleen painosmääriin. Venäjän Tiedeakatemian arvovaltaisen Nauka-kustantamon julkaisemasta kirjasta on jo otettu ainakin kolme painosta. Teos on niin Venäjällä kuin Suomessakin saanut yleisesti ottaen varsin kiitettävät arvostelut.

On kuitenkin todettava, etteivät läheskään kaikki Venäjän talvisota-asiakirjat ole vieläkään julkisia, vaan useimpien ylijohdon dokumenttien lisäksi esimerkiksi Kannaksella toimivien yhtymien (eli Luoteisrintaman sekä 7. ja 13. Armeijoiden) asiakirjat ovat edelleen salaisia, kun taas useimpien puna-armeijan Laatokan pohjoispuolella toimineitten yksiköitten kansioista Salainen-leima on poistettu. Arkistotilanne on oikeastaan täysin absurdi, kuten Venäjän valtion sota-arkiston (RGVA) edustaja totesi kansainvälisessä Venäjän tutkimuksen konferenssissa Tampereella heinäkuussa 2000: Mannerheim-linjan menestyksekkäästi murtaneiden puna-armeijan joukko-osastojen asiakirjat ovat edelleen salaiset, kun taas suomalaisten Laatokan pohjoispuolella tuhoamilta tai motittamilta divisioonilta säilyneet dokumentit ovat Moskovassa vapaasti luettavissa!

Talvisodan 60-vuotismuistoon liittyen Venäjä oli vihdoinkin vuonna 1999 valmis varsinaiseen kirjatulvaan. Ensimmäisinä ilmestyi painosultaan vaatimattomia, suomalaisen ja kansainvälisen kuvamateriaalin pohjalta laadittuja "pikapainoksia", joissa sodan kulku on esitetty varsin pintapuolisesti. Kuvia on sangen runsaasti, mutta huonosti painettuina musta-valko- ja värikuvina ne ovat epätarkkoja. Niissä on esitetty sodan eri osapuolten käyttämiä asetyyppejä, univormuja ja kunniamerkkejä⁶.

Näiden lähinnä pienoismallien rakentajille ja historianharrastajille suunnattujen kuvakirjasten jälkeen oli sitten sensaationhakuisten populaariteosten eli "kioskirjojen" vuoro. Sokolovin kirjalla on julkaisusarjalleen tyypillinen nimi "Suomen sodan salaisuudet", mutta sisältää mm. edellä mainitun Rodina-lehden eräitä artikkeleita kokonaisuudessaan. Tällaiseen populaarikirjasarjaan kuuluu myös M. Meltjuhovin "Stalinin menettämä tilaisuus". Kirjan nimi viittaa Stalinin epäonnistuneeseen yritykseen välttää

Viime vuosien talvisotakirjasatoa Venäjällä. Ylärivissä Rodina-lehden talvisotanumero 12/1995, Serzhant-lehden Suomi-numero 3/1997 ja Mannerheimin muistelmat; alarivissä "Ota meidät vastaan Suomi-neitonen" (alaotsikkona "Vapautusmarssi Suomeen 1939–1940"), Mannerheim-linja sekä "Talvisota"-niminen kuvitettu lehtinen.

A selection of recent Russian publications on the Winter War.

Hitlerin hyökkäys. Tämä kirja perustuu oikeastaan lajitoveriaan huomattavasti vakavampaan tutkimukseen ja analyysiin, ja "kioskikirjalle" harvinaiset lähdeviittaukset käsittävät peräti 70 sivua.⁷

Edellä mainittu yhteinen suomalais-venäläinen akateeminen perusteos avasi luonnollisesti oven erillistutkimuksille, joista voidaan mainita Suomessa tunnetun, RGVA:n entisen tutkijan P. Aptekarin

sotahistoriallisessa aikakauskirjassa Vojenno-istoritsheskij arhivissa julkaisema selvitys ja dokumenttikokoelma Laatokan Karjalan mottitaisteluista, ”Saarrettujen tragedia”. Liitteinä mm. on otteita 34. Kevyen Hyökkäysvaununprikaatin sotapäiväkirjasta, saman yhtymän sekä 18. Divisioonan moteistaan lähettämistä radiosanomista sekä 44. ja 54. Divisioonien asiakirjaotteita.⁸

Mielenkiintoinen ”kotiseutuhistoriikki” on tutkimus Uralin länsipuolella olevan Bashkirian autonomisen tasavallan ja sen asukkaitten osuudesta talvisotaan. Kirjan liitteenä on täydellinen luettelo Bashkiriasta kotoisin olevista kaatuneista sotilaista (kaikkiaan 1 489).⁹

Jaroslavlin ilmatorjuntaohjusinstituutti julkaisi 1999 S. G. Os-matshkon väitöskirjan ”Puna-armeija paikallisissa sodissa ja sotaselkkauksissa 1929–1941”, missä talvisota on tutkimuksen yhtenä pääkohteena. Ammattisotilas esittelee varsin selväpiirteisesti toisaalta Neuvostoliiton varustautumisen 1930-luvulla, toisaalta samanaikaisten upseeripuhdistusten katastrofaalisesti heikentävän vaikutuksen puolustuskykyyn. Lähteinä on käytetty käytännöllisesti katsoen yksinomaan venäläisiä arkistoja ja julkaisuja.¹⁰

Talvisodan 60-vuotismuiston kunniaksi talvella 1999–2000 julkaistiin Pietarissa kolme A4-kokoista kansantajuista ”juhlakirjaa”, joista tärkein on mielenkiintoinen ”Ota meidät vastaan, Suomi kaudotar!”-niminen kuvakronikka. Kirjan erikoinen nimi on otettu neuvostoliittolaisesta talvisodanaikaisesta sotilaslaulusta (!). Kirjan taitto on hyvin mielenkiintoinen: jokainen talvisodan päivä on esitetty omalla aukeamalla, vasemmalla tapahtumat suomalaisesta näkökulmasta (erillisessä tietoruudussa Päämajan tilannekatsaus) ja taas oikealla neuvostonäkemyksellä (tietoruudussa vastaavasti Leninigradin sotilaspöytäkirjan tilannekatsaus). Johtopäätösten tekeminen jätetään näin lukijalle. On todettava, että suomalaiselle lukijalle tapahtumahistoria ei näin esitettynä luonnollisesti sisällä mitään uutta, ei suomalaisen historian kuvan eikä neuvostopropagandan osalta, mutta venäläinen lukija saa varmaan shokin tutustuessaan suomalaisiin tietoihin. Kirja sisältää kronikkakerronnan lisäksi varsin paljon oheistietoja, kuten perusteelliset selvitykset talvisodan esihistoriasta, Suomen ja Venäjän/Neuvostoliiton suhteista ennen ja jälkeen Suomen itsenäistymisen, suojeluskuntajärjestelmästä, Suomen kenraalikunnasta sekä runsaat dokumentti- ja organisaatioliitteet.¹¹

Toinen Pietarissa julkaistu kirja on E. Balashovin ja V. Stepakovin laatima selvitys Mannerheim-linjasta. Kirja sisältää sekä linnoitusjärjestelmän suomalaisia piirustuksia, neuvostovakoilun hankkimia tietoja että myös tämänhetkisiä valokuvia talvi- ja jatkosodassa tuhoutuneista korsuista.¹²

Kolmas pietarilainen kirja on vuoden 1941 Hangon rintaman veteraanin ja entisen sotavangin, S. Tirkeltaubin yhdessä V. Stepakovin kanssa laatima Itämeren laivaston ilmavoimien (VVS KBF) toimintaa talvisodassa koskeva kirja ”Suomea vastaan!”. Kirja on oikeastaan kommentoitu ja toimitettu Itämeren laivaston ilmavoimien sotapäiväkirja ja sillä on siis varsin suuri dokumenttiarvo. Liitteinä on esitetty laivaston ilmavoimien täydellinen henkilötappiolista, vahvuustiedot, joukkojensiirrot eri aikoina jne.¹³

Valitettavasti mitään vastaavaa tutkimusta maavoimien, eli puna-armeijan ilmavoimista ei liene toistaiseksi tehty. Julkaisuteknisenä erikoisuutena Tirkeltaubin ja Stepakovin kirjan vain 500 kappaleen painoksesta on laadittu vielä harvinaisempi (painosmäärältään vain 150 kpl!) kuvitettu sekä englanninkielisellä tekstikäänöksellä varustettu ”vientipainos”, jota ei kuitenkaan ole ollut saatavissa Suomessa!

Maaliskuussa 2000 pidettiin Kannaksella talvisotaseminaari, jonka esitelmien yhteenvedot on julkaistu pienenä kirjasena, liitteenä V. N. Baryshnikovin laatima kahdeksan sivun mittainen venäläinen talvisotabibliografia¹⁴. Esitelmät keskusteluineen on luvattu julkaista pietarilaisessa Novyj Tshasovoj -nimisessä historiallisessa aikakauslehdessä, joka on viime vuosina miltei joka numerossaan sisältänyt talvisotaan liittyviä tutkimuksia.

Venäläiseen ”talvisotainnostukseen” liittyy varsin mielenkiintoina ilmiönä myös Mannerheim-ihannointi: vuonna 1998 Veijo Meren Mannerheim-biografia ilmestyi venäjäksi. Kirja oli jostakin syystä käännetty ruotsinkielisestä käännöksestä, eikä suoraan alkuteoksesta. Tämä kirja lienee kuitenkin ollut kohtalaisen vaikeatajuinen venäläisille lukijoille. Merihän kirjoittaa ennen kaikkea suomalaisille lukijoille, joille niin Suomen lähihistoria kuin Mannerheimin vaiheet ovat pääpiirteissään ennestään tiedossa. Vasta myöhemmin ilmestyivät Mannerheimin muistelmat venäjäksi. Muistelmista on jo otettu useita painoksia ja ne on arvosteltu useassa lehdessä. Varsin hehkuvat arvostelut julkaistiin entisten valkoemigranttien aikakauslehdessä ”Posev” (n:o 3/2000). Neuvostokau-

della tämä lehti painettiin Länsi-Saksassa, ja silloin pelkästään lehden hallussapito johti Neuvostoliitossa vankeusrangaistukseen, mutta vuonna 1992 lehden toimitus siirtyi Moskovaan. Uusvenäläisen Mannerheim-kultin mukaan onkin varsin ymmärrettävää, miltei itsestään selvää, että *venäläisen* sotilaskoulutuksen saanut älykäs ja taitava kenraali Mannerheim pystyi talvisodassa miltei lyömään sivistymättömät bolshevikit.¹⁵

Myös Mauno Jokipiin monumentaalinen ”Jatkosodan synty” on äskettäinen venäjännetty ja painettu Petroskoissa lyhennettynä noin kolmasosaan nimellä ”Suomi matkalla sotaan”¹⁶.

Kaikki venäläiset eivät ole kuitenkaan valmiit hyväksymään talvisodasta ”uusia tietoja”. Esimerkkinä voidaan mainita V. Kondratjevin poleeminen ”Suomalaisen metsän tarinoita”-niminen artikkeli ilmailuhistoriallisessa Aviamaster-lehden viimeisessä numerossa (4/2000). Kondratjev ei voi uskoa, että neuvostoilmavoimien tappiot talvisodassa olivat moninkertaiset suomalaisten tappioihin verrattuna, vaan katsoo, että Suomen ilmavoimien tilastot ja kalustoluettelot on tietoisesti väärennetyt.

Viimeistään tällä hetkellä Venäjällä laadittavana olevan talvisodan ”Muistojen kirjan” (Kniga pamjati) ilmestyminen antanee lopullisen vastauksen vielä kiivaan keskustelun kohteena oleviin talvisodan henkilötappiolukuihin. Kirjan esikuvana on Gorbatshevinkin alullepanema Suuressa isänmaallisessa sodassa kaatuneitten matrikkeli, jota on jo laadittu kymmeniä, ellei peräti satoja osia.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Venäjällä lienee viime vuosina ilmestynyt enemmän kirjoja ja lehtiartikkeleita talvisodasta kuin missään muussa maassa Suomea lukuun ottamatta. Venäläisellä lukijalla on näin ollen erinomaiset mahdollisuudet saada todenperäinen kuva talvisodasta ja siihen johtaneesta problematiikasta.

Lähdeviitteet

1. Boi v Finljandii, 2 osaa, Vojenizdat NKO SSSR, 1941 (1. osa jätetty painoon 28.2.1941 ja 2. osa vastaavasti 12.4.1941).
2. S. A. Krasovskij: Zhizn v aviatsii (”Elämä ilmailussa”), Vojenizdat 1968, 376 s., josta talvisodasta 10 s. (Talvisodan aikana Murmanskin suunnalla toimineen 14. Armeijan ilmavoimien komentaja)

- S. Luganskij: Nebo ostajetsja tshistim ("Taivas jää puhtaaksi"), Zhazushy, Alma-Ata 1970, 342 s., josta talvisodasta 24 s., (Talvisodassa Laatokan Karjalassa toimineen 49. HävLeR:n hävittäjälentäjä)
- V. I. Rakov: Krylja nad morem ("Siivet meren yllä"), Lenizdat 1974, 504 s., josta talvisodasta 73 s. (Talvisodassa Itämeren laivaston ilma-voimien laivuepäällikkö, Neuvostoliiton sankari 5.2.1940)
- A. G. Rytov: Rytsari pjatogo okeana ("Viidennen valtameren ritari"), Vojenizdat 1970, 376 s., josta talvisodasta 24 s. (Talvisodassa Laatokan Karjalassa toimineen 8. Armeijan ilmavoimien komissaari)
- F. I. Shinkarenko: Ispytaniy bojem ("Koestettu taisteluilla"), Avots, Riga 1984, 173 s., josta talvisodasta 21 s. (Talvisodassa Kannaksella toimineen 7. HävLeR:n hävittäjälentäjä, Neuvostoliiton Sankari 21.3.1940).
3. N. G. Kuznetsov: Nakanune ("Aattona"), Vojenizdat 1969.
  4. Rodina no 12/1995.
  5. Zimnjaja vojna ("Talvisota"), kn. 1 ja 2 (osa 1 toim. O. A. Rzhesheskij, O. Vehviläinen; osa 2 toim. Je.N. Kulkov, O. A. Rzhesheskij) Nauka, Moskva 1998, 382 + 295 s., 800 kpl. Suomeksi: O. Vehviläinen & O. A. Rzesevski (toim): Yksin suurvaltaa vastaan, Jyväskylällä 1997 sekä: O. Manninen ja O. A. Rzesevski: Puna-armeija Stalinin tentissä, Helsinki 1997.
  6. A. I. Kozlov: Sovetsko-finskaja vojna 1939–1940 vzglad s toj storony ("Neuvostoliiton ja Suomen sota 1939–1940 -näkökohta toiselta puolelta"), Tornado, Riga 1997, 46 s., 500 kpl.
V. V. Gagin: Vozdushnaja vojna v Finljandii 1939–1940 ("Ilmasota Suomessa 1939–1940"), Voronez 1998, 50 s., 800 kpl.
P. Lipatov.: Zimnjaja vojna ("Talvisota"), Rejtar, Moskva 1996, 50 s.
  7. Sovetsko-finskaja vojna 1939–1940 gg. ("Neuvostoliiton ja Suomen sota 1939–1940"; toim. A. E. Taras), Harvest, Minsk 1999, 464 sivua, 15 000 kpl.
M. Meltjuhov: Upushshennyj shans Stalina ("Stalinin menetetty tilaisuus"), Vetshe, Moskova 2000, 608 s., 10 000 kpl.
B. Sokolov: Tajny finskoj vojny ("Suomen sodan salaisuudet"), Vetshe, Moskova 2000, 416 s., 10 000 kpl.
  8. Tragedija okruzhennyh ("Saarrettujen tragedia", toim. P. Aptekar), Vojenno-istoritsheskij arhiv vyp. 2, Moskva 1996, s. 176–208, 1 000 kpl.
  9. M. A. Bikmejev: Sovetsko-finljandskaja vojna 1939–1940 fakty, sobytiya, ljudi i bezvozzratnyje poteri Bashkoristana ("Neuvostoliiton ja Suomen sota 1939–1940 tosiasiat, tapahtumat, Bashkirian ihmiset ja tappiot"), Bashinform, Ufa 1999, 212 s., 1 000 kpl.
V. A. Nevezhin: Sindrom nastupatel'noj vojny ("Hyökkäyssodan syndrooma"), Airo-XX, 288 s. 1997, 1 000 kpl.
  10. S. G. Os'matshko: Krasnaja Armija v loka'nyh vojnah i vojnyh konfliktah 1929–1941 gg. ("Puna-armeija paikallisissa sodissa ja sotalenkauksissa"), Jaroslavl, 1999, 221 s.
  11. Prinimaj nas, Suomi-krasavitsa! "Osvoboditel'nyj" pohod v Finljandiju 1939–1940 gg. Tshast' I. ("Ota meidät vastaan, Suomi kaunotar! Vapautusretki Suomeen 1939–1940"; toim. E. Balashov), Galeja Print, St. Peterburg 1999, 264 s., 1 000 kpl.
  12. E. A. Balashov, V. N. Stepakov: Linija Mannergeima ("Mannerheimlinja"), Nordmed-izdat, St.Petersburg 1999, 84 s., 500 kpl.

13. S. V. Tirkel'taub, V. N. Stepakov: Protiv Finljandii ("Suomea vastaan"), V&K, St. Peterburg 1999, 68 s., 500 kpl. (Huom: kuvitetun ja numeroidun "vientipainoksen" painosmäärä on vain 150 kpl!)
14. 105 dnej "zimnej vojny" ("Talvisodan 105 päivää", Jalkalassa ja Zelenogorskissa maaliskuussa 2000 pidetyn talvisotaseminaarin esitelmät), St. Peterburg, 2000.
15. V. Meri, K.G. Mannergejm (Mannerheim): Memoary ("Muistelmat"), Vagrius, Moskva 1999, 510 s., 7 000 kpl. (Arvostelu mm. Posev-lehdes-sä no 3/2000 s. 40–42)
16. M. Jokipii: Finljandija na puti k vojne ("Suomi tiellä sotaan"), Karelija, Petrozavodsk, 1999, 370 s., 1 000 kpl.

Summary

RUSSIAN WRITING ON THE WINTER WAR

After the Winter War the collection of material for an official history was started in the Soviet Union. However, because of the outbreak of the Great Patriotic War 22 June 1941 this project was postponed, and after the Second World War the Winter War was more or less taboo in the Soviet Union. Only spurious references to the Winter war can be found in memoir literature, and in monographs etc. the Winter War is mentioned only extremely briefly, and only in the context of border clashes related to securing of the Soviet borders in the late 1930s. In the Soviet Union the Second World war is considered to have started only on 22 June 1941.

Only after classification of the Winter war documents in the Soviet military archives began in the late 1980s serious studies of the Winter war became possible. A milestone was the joint publication of a two-volume History of the Winter War in 1997–1998, written by a Finnish-Russian group of academic researchers. After this event a big number of publications and special studies related to the Winter war have been published in Russia, in particular in connection with the 60th anniversary of the war in 1999–2000. However all documents are still not available to researchers in Russian archives, and a number of topics (eg. loss statistics, air victories etc) are still subject to debate.

Several other important Finnish books on WW II history have also recently been translated into Russian, eg. the memoirs of Marshal Mannerheim, and also an abbreviated version of Mauno Jokipii's book describing Finland's road to the Continuation war.

TALVISOTA – 60 VUOTTA KUNNIAMME PÄIVISTÄ

– Erikoisnäyttely Sotamuseossa 30.11.1999–1.10.2000

Marraskuun 30. päivästä 1939 maaliskuun 13. päivään 1940 käytyä Neuvostoliiton ja Suomen välistä sotaa on Suomessa kutsuttu kansanomaisesti talvisodaksi. Suomen pienet puolustusvoimat onnistuivat sadanviiden päivän ajan torjumaan mahtavan ja ylivoimaisen puna-armeijan tunkeutumisen maan sisäosiin ja aiheuttivat sille kylmien korpiseutujen metsätaisteluissa ankaria tappioita. Siksi talvisotaa on tasavuosisikymmenin yleensä muistettu eräänä Suomen itsenäisyyden tärkeimmistä tapahtumista. Puolustusvoimien piirissä talvisodasta ollaan oltu ylpeitä ja sen muistoa on haluttu juhlavuosina kunnioittaa perinteisin tavoin: järjestämällä maanpuolustusaiheisia juhlatilaisuuksia ja osoittamalla kunnioitusta sodassa kaatuneille, vammautuneille ja mukana olleille.

Viisikymmentävuotistapahtumaansa talvisota vietti Suomen puolustushallinnossa kuitenkin melko laimeasti. Päätäjistäkin monet taisivat olla sitä mieltä, että suurvaltanaapurin kannalta kiusallisen hankalan talvisodan muistelemisen jouti jo unholaan. Neuvostoliitto oli tuolloin vielä olemassa ja suomettumisen kahleet sekä itesesensuuri vaikuttivat itäistä naapuria koskevien asioiden esittämiseen puolustushallinnonkin piirissä. Jalkaväen säätiön isännöimässä Jalkaväkimuseossa Mikkelissä – ikään kuin yksityisellä maaperällä – järjestettiin kuitenkin museonjohtaja Kalevi Salovaaran suunnittelema laajahko talvisota-aiheinen näyttely, jonka toteuttamisessa myös Sotamuseo oli esineistöllään ja omalla työryhmällään mukana. Puolustushallinnon korkeaa johtoa ei avajaispäivänä Mikkelissä päin kuitenkaan näkynyt.

---

*Markku Palokangas (s. 1948) tutkija, valtiotieteen maisteri. Sotamuseon tutkimus- ja tallennusosaston päällikkö, Sotahistoriallisen Aikakauskirjan, Ratsuväen vuosikirjan ja Sotamuseon erillisjulkaisujen päätoimittaja. Kirjoittanut teossarjan Sotilaskäsiaseet Suomessa 1918–1988 ja laatinut lukuisia sotahistoriaa – etenkin sotavarustusta sekä aseistusta – käsitteleviä kirjoituksia eri julkaisuihin.

Sotiemme vihollisvaltion sittemmin luhistuttua ajat vapautuivat, ja sotahistoriaa voitiin tästä lähtien tarkastella ilman selviä poliittisia rajoitteita. Toisaalta kansalaisten ja erityisesti nuorempien ikäluokkien kiinnostus Suomen käymiin sotiin sekä toisaalta puolustusvoimia kohtaan tunnettu arvostus olivat 1990-luvulla yllätyksellisen vahvassa nousussa.

Päätös ja käsky näyttelyn järjestämisestä

Kun talvisodan muiston 60-vuotisajankohta oli lähestymässä, puolustusvoimain komentaja antoi Sotamuseolle käskyn järjestää tavanomaista laajempi muistonäyttely Maanpuolustuskorkeakoulun yleisesikuntaupseerikursseilta vapautuneissa entisen Sotakorkeakoulun tiloissa Helsingin Kruununhaassa. Näyttelyn oli määrä olla puolustusvoimissa talvisodan 60-vuotismuiston päätapahtuma ja sen tuli samalla viestittää yleisölle, että sotaväki pysyy ja toimii edelleenkin perinteikkäässä Uudenmaan kasarmissa, joskin uudellisissa puitteissa.

Liisankatu 1:ssä sijaitseva Sotakorkeakoulun rakennus oli tyhjennytään alun perin määrä peruskorjata täydellisesti, jotta Sotamuseo pääsisi siihen siirtymään remontin jälkeen 2000-luvun alkuvuosina. Talvisotinäyttelylle tarvittavan tilan puuttumisen ja toisaalta perusermontin rahoitusjärjestelyjen viivästymisen vuoksi rakennuksen ensimmäisen kerroksen käytävätilat sekä idänpuoleinen pääty päätettiinkin jo tässä vaiheessa kunnostaa tilapäisin järjestelyin näyttelyä varten. Puolustushallinnon rakennuslaitoksessa muodostettiin keväällä 1999 arkkitehti Raimo Jokelan johdolla toimiva työryhmä suunnittelemaan sekä pikaremonttia että rakennuksen myöhempää peruskorjausta. Työryhmään kuului rakennuslaitoksen asiantuntijoiden lisäksi suunnittelu- ja rakennustöihin valittujen yritysten sekä Sotamuseon johdon edustajia. Tilasuunnitteluun valitun RE-suunnittelun arkkitehdit Osmo Syrjänen ja Eero Salmi kantoivat päävastuun kokonaisuudesta ja hoitivat samalla työryhmän sihteerin tehtävät. Suunnitelmat valmistuivat alkusyksyn aikana. Suunnittelussa oli kaiken aikaa kova kiire, koska sen jälkeen tapahtuvan rakennustyön tiedettiin vievän aikaa, josta jokainen päivä oli pois itse näyttelyn ja siihen tarvittavien kalusteiden rakentamisesta.

Näyttelyorganisaatio

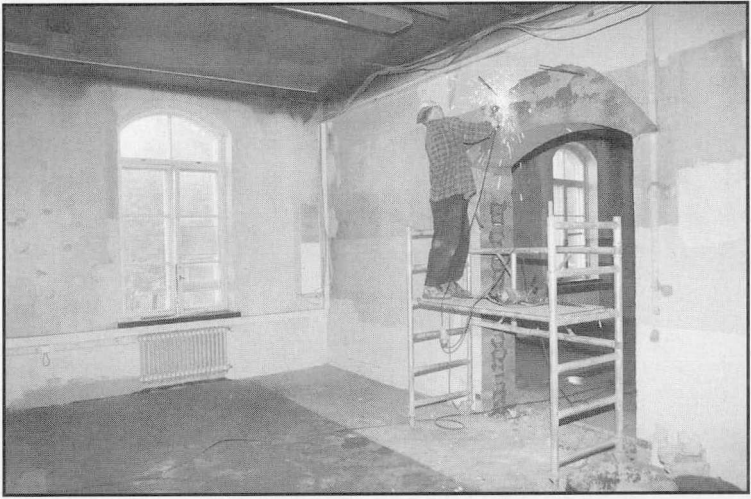
Kun aikataulu oli tiukka, ja näin laajan valtakunnallisen näyttelyn suunnittelu- ja toteuttamistehtävä oli Sotamuseon vakioresurssien ja -työjärjestyksen kannalta poikkeuksellisen vaativa, tehtävät jouduttiin jakamaan tilapäisjärjestelyin sekä samalla muodostamaan useita työryhmiä niiden toteuttamiseksi.

Näyttelypäälliköksi määrättiin kesäkuussa 1999 tutkija Markku Palokangas, joka perusselvitysten ja lomakauden jälkeen 24.8.1999 esitteli laatimansa runkosuunnitelman talvisotänäyttelyn työnjaon, tilankäytön ja alustavan esineistötarpeen osalta. Suunnitelmassa oli myös esitys työtehtävien edelleen organisoimiseksi. Sen mukaisesti näyttelyn suunnittelua ja koordinoimista oheistoimintoihin päin valvovaan johtoryhmään nimettiin Palokankaan lisäksi tutkijat Mika Smedberg ja Riitta Blomgren.

Varsinaiseen näyttelytyöryhmään valittiin edellä mainittujen lisäksi Sotamuseon omasta henkilökunnasta kuva-arkistonhoitaja Lauri Honkala (valokuvat), piirtäjä Susanna Jyrkinen (piirtämissotyöt), konservaattori Anri Heinonen (tekstiilit), varastonhoitaja Jouko Järvenpää (yleisesineistö) ja varastonhoitaja Timo Martelius (taisteluvälineet). Myöhemmin näyttelyn rakennusvaiheessa työryhmää täydennettiin siten, että toimistosihteri Marja-Leena Hänninen vastasi avajaiskutsuista sekä tarjoilujärjestelyistä, kirjastoamanuenssi Marja-Riitta Koski tiedottamisesta ja kuvatalentaja Maritta Partanen avajaisten yleisjärjestelyistä sekä siivoustoimen ohjeistamisesta. Sotamuseon Vammalan varastoilla työskentelevät henkilöt, sotilasmestari Esko Kiviranta ja varastomestari Onni Tuomisto osallistuivat kumpikin merkittävällä tavalla esineistön kokoamiseen ja Helsinkiin siirtämiseen sekä olivat näyttelyn kiireisimpinä rakennusaikoina komennettuina Helsinkiin etenkin raskaan materiaalin näytteillepanojärjestelyjä varten.

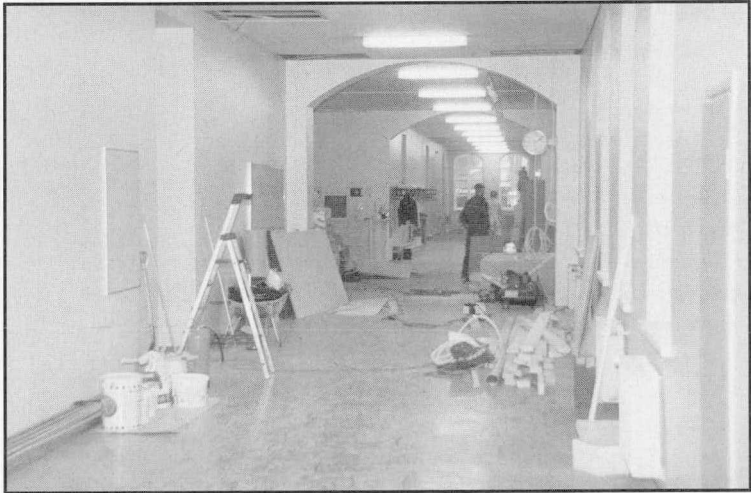
Kaikkein kiireisimpänä aikana marraskuussa 1999 näyttelytyöhön oli irrotettu koko Sotamuseon henkilökunta. Tänä aikana henkilöstölle työjärjestyksen mukaan kuuluvat vakiotehtävät kasautuivat tai jätettiin osittain hoitamatta. Tästä kärsivät pahiten yleisöpalvelu sekä materiaalin tallennustoiminta.

Sotahistorian asiantuntijaksi ja näyttelyn sotateimia kuvaavien osien suunnittelijaksi kutsuttiin everstiluutnantti Antti Juutilainen, jonka omat tutkimustyöt sekä aiempi palvelus Sotatieteen

Entisen Sotakorkeakoulun ensimmäisen kerroksen tilat kunnostettiin syksyllä 1999, minkä jälkeen näyttelypuusepät Yrjö Haikonen ja Erkki Tikkanen aloittivat varsinaisten näyttelyrakenteiden kokoaamisen.

The exhibition area under restoration.

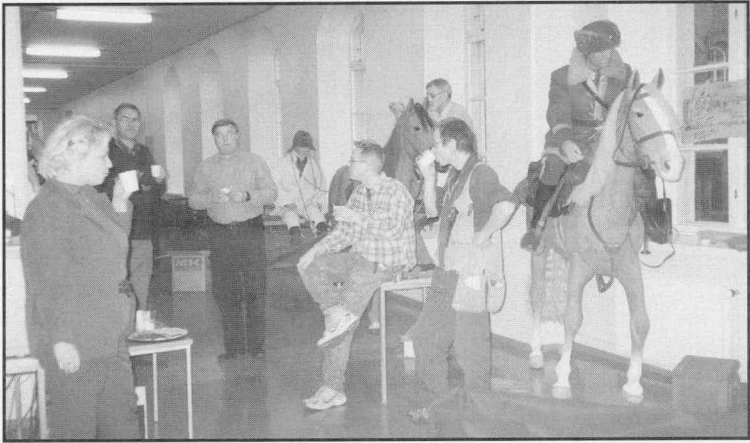

Laitoksen sotahistorian toimiston päällikkönä ovat pitkälti keskittyneet talvisodan aihepiiriin.

Perinteisen museaalisen esinenäyttelyn tueksi ja täydennykseksi päätettiin teettää multimediaohjelma talvisodasta. Sen tekniseksi toteuttajaksi valittiin multimediatyrius Everscreen Oy. Muodostettiin multimediatyöryhmä, johon kuului asiantuntijoita Sotamuseosta, Everscreenistä sekä Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitokselta. Viimeksi mainituista erityisesti professori Ohto Manninen ja everstilutnantti Ari Raunio tekivät suuren ja merkittävän työn ohjelman onnistumisen hyväksi. Sotamuseon edustajina multimediatyöryhmässä olivat museonjohtaja Markku Melkko sekä tutkija Riitta Blomgren, jonka tehtävänä oli samalla toimia yhdyshenkilönä näyttelyn johtoryhmään. Loppuvaiheessa multimediakäsikirjoittajina toimivat etenkin aseistusta ja sotamateriaalia koskeissa asioissa myös Sotamuseon omat asiantuntijat.

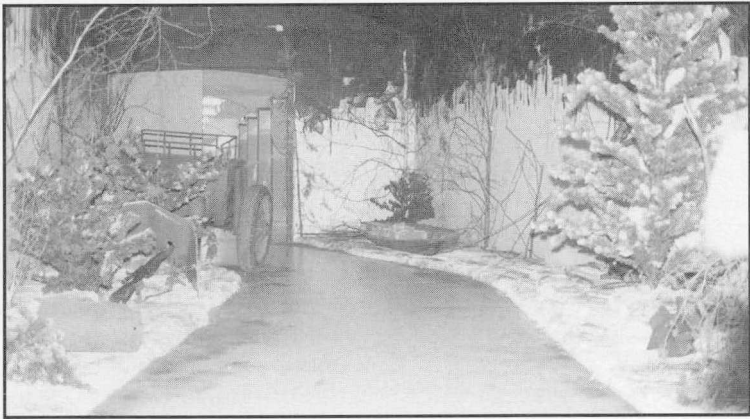
Möhemmin, multimediatyön ollessa jo pitkällä, se päätettiin Everscreenin esityksestä tehdä myös CD-Rom -levykkeelle, joita sitten näyttelyn aikana oli yleisölle myynnissä suomen-, ruotsin- ja englanninkielisinä. Talvisota-CD-Rom sai syksyllä 2000 multimediaohjelmien tunnustuspalkinnon.

Näyttelyn rakentajia tauolla kiireisimpänä aikana. Vasemmalta Susanna Jyrkinen, Antti Juutilainen, Markku Palokangas, Yrjö Haikonen ja Erkki Tikkanen. Ikkunalaudalla hevosta valjastamassa Aaro Vuohelainen.

A break during the mounting of the exhibition.

Tästä on sota juuri pyyhkäissyt ylitse. Hiljentyvää taistelumaastoa kuvaava interiööri oli rakennettu käytävän itäpäättyyn.

A depiction of the battlefield.

Näyttelyn rakentamisvaihe

Varsinainen näyttelynrakentaminen päästiin aloittamaan vasta lokakuun alkupuoliskolla tilaremontin valmistumisen ja hyväksymistarkastusten jälkeen. Järjestelyt jouduttiin näin ollen tekemään tiukalla aikataululla ja työpäiviä iltoihin sekä viikonloppuihin jatkamalla.

Näyttelyrakenteiden valmistamisesta ja niiden eräiden ratkaisujen ideoinnista vastasi messurakentamiseen erikoistunut kahden miehen yritys Haipuu. Yrjo Haikonen ja Erkki Tikkanen osoittautuivat työssään erittäin taitaviksi ja nopeiksi, mikä helpotti myös Sotamuseon henkilökunnan tehtäväpaineita. Näyttelymateriaalin kokoamisessa ja näyttelyn viimeistelemissä käytettiin sotahistoriasta kiinnostuneita vapaaehtoisia talkoohenkilöitä, mm. helsinkiläisiä poliisimiehiä, joista mainittakoon vanhempi konstaapeli Veli-Pekka Suojanen ja vanhempi rikoskonstaapeli Vesa Satamo. Kunniamerkki-, univormu- ja taideasiantuntijana mukana oli myös Peteri Viljakainen. Muina ulkopuolisina näyttelyn rakentamisvaiheessa olivat Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastossa työskentelevä Christina Backström-Kantola ja Sotamuseosta vuonna 1980 eläkkeelle jäänyt toimelias sotilasmestari Aaro Vuohelainen. Myös museon entinen varastonhoitaja Esko Simonkari osallistui työhön useina päivinä. Tulkoon vielä mainituksi, että Sotamuseon Kruununhaan kiinteistöjen huoltomies Kari Kalliosalo oli näyttelynrakentajille kaikissa vaiheissa erinomaisen suurena tukena.

Everstiluutnantti Antti Juutilainen osallistui myös näyttelyn kokoamis- ja viimeistelyvaiheeseen, mikä edesauttoi lopputuloksen hiomista merkittäväällä tavalla.

Vesa Satamon kautta avautui yhteyksiä pienoismalliharrastajiin, joilta saatiin näyttelyyn lainaksi kymmeniä korkeatasoisia pienoismalleja, pääasiassa lentokoneiden, panssarivaunujen, ajoneuvojen ja muun sotakaluston alalta. Maastopienoismallit löytyivät enimmäkseen Sotamuseon omista varastoista.

Tilankäyttöratkaisu

Näyttelykierto oli suunniteltu siten, että lipunmyyntitiskin takana olevassa auditoriotilassa yleisölle esitettiin videotykillä ja äänitehostein seitsemän minuutin tiivistetty multimediatietoisku talvi-

sodasta. Sen jälkeen kävijä ohjattiin keskusaulan kautta käytävän itäpäättyyn, jonka aiheena olivat sodan osapuolet: Suomen puolustusvoimat ja Neuvostoliiton asevoimat, eli puna-armeija. Nämä oli eräänlaisena vastakkainasetteluna esitelty käytävän molemmin puolin pukunukkien, taisteluvälineiden, lippujen ja sotapropagandan ilmentäminä. Lisätietoja asevoimista ja sodan taustoista oli saatavilla oheen sijoitetusta multimediapisteestä.

Käytävän pääty oli rakennettu talvisodan taistelukenttää kuvaavaksi interiööriksi. Tuikkivan tähtitaivaan kelmeästi valaisemassa talvimaisemassa kulki tieura, jonka reunoilla oli täysosuman saanut 45 mm:n panssarintorjuntatykki ja kaikenlaista muuta sotaromua äskettäin käydyin taistelun jäljiltä. Taivaanrannasta kuului vielä jatkuvaa tykistö- ja kivääriltä sekä muita autenttisia sodan ääniä, jotka oli saatu käyttöön yleisradion äänitearkistoista.

Käytävän perältä astuttiin näyttelyhuoneisiin, joista ensimmäisessä oli talvisodan ilma- ja meripuolustukseen liittyvää esineistöä. Etenkin vanhemman polven kävijöistä monet kokivat vaikuttavina seinävitriinissä olevan pikkutyön kuvan, mekon ja nuken, jotka olivat kuuluneet sodan ensimmäisen aamun pommituksissa Helsingin keskustassa koulumatkallaan kuolleelle seitsemänvuotiaalle Armi Hillevi Metsäpellolle. Keskivitriiniin koottujen lentolehtisten suuri määrä ja laatu kertoivat siitä, että henkiseen sodankäyntiin ja propagandaan oli kummallakin puolella jo ennalta varauduttu. Multimediapisteestä löytyi lisätietoja sodan syttymisestä ja kertomuksia sotilaiden kokemuksista taistelukentän tulimeressä.

Toisessa näyttelysalissa pääaiheina olivat maavoimien aselajit ja sotavarusteet. Omina kokonaisuuksinaan esiteltiin myös ulkomaiset vapaaehtoiset, asehankinnat ulkomailta, sotasaalis ja Suomen naisten osuus sotaponnisteluissa.

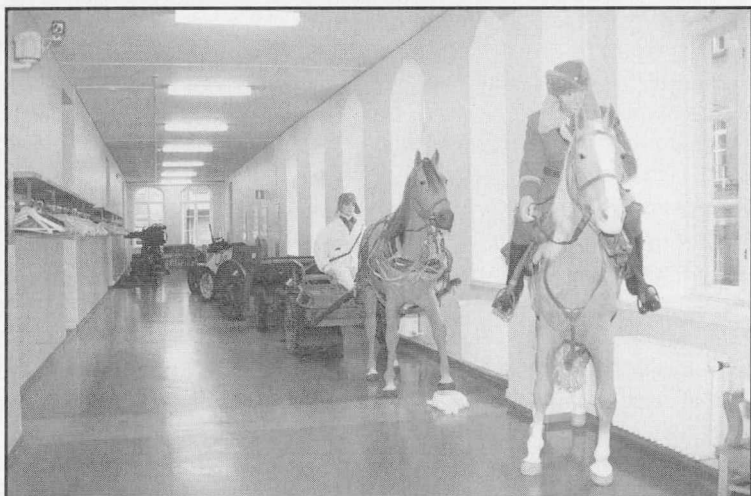
Seuraavana esiteltiin omassa näyttelyhuoneessaan talvisodan rintamatilanteet ja talvisodan tärkeimmät taistelut karttojen, piirrosten, maastomallien, valokuvasuurennoston ja dokumenttien avulla sekä multimediapisteessä myös animoituina esityksinä. Juuri taistelutapahtumien kuvaamisessa yleisölle multimedia oli täällä parhaimmillaan.

Näyttelyhuoneista viimeisessä ja pienimmässä aiheina olivat Moskovan rauha sekä sen seuraukset Suomen kansan ja maanpuolustuksen myöhempiin vaiheisiin. Esillä olivat myös talvisodan muistomitali ja -ristit sekä myönnetyt suomalaiset kunniamerkit.

Näkymä näyttelykäytävän kumpaankin päähän. Itäisessä siivessä esiteltiin sodan osapuolet ja läntisessä jalkaväen raskasta aseistusta talvisodassa. Etumaisina museon uudet hevoset Voitto ja sen takana Taisto.

A view of the entrance to the exhibition.

Olenlaisin talvisodassa käytetty raskaampi jalkaväenaseistus, kuten kenttäarmeijan panssarintorjunnan ja ilmatorjunnan asemallit olivat pääosin koottuina näyttelykäytävän länsipäätyyn. Talvisodalle kaikkein tyypillisimpiä kenttätykkeitä, kuten 76 K 02, 122 H 09, 90 K 77, 76 K 36 ja 76 RK 27, ilmatorjuntaa edustava 40 mm:n Bofors-kanuuna m/36 sekä venäläisiltä vallattu T-26C-panssari-vaunu oli yleisön nähtävillä rakennuksen pihan puoleisilla sivuilla.

Kaiken kaikkiaan näyttelyyn oli haluttu koota museon omista kokoelmista sekä aselajimuseoihin tallennetusta materiaalista mahdollisimman paljon sellaista esineistöä, joka ei aiemmin ole ollut perusnäyttelyssä esillä. Erikoisimmista ja harvinaisimmista esineistä mainittakoon Suomussalmella tuhotun 44. ukrainalaisen divisioonan ja Pitkärannassa tuhotun 18. jaroslavalaisen tarkka-ampujadivisioonan liput, sotasaaliiksi saatu rekyylitön koetykki (singon prototyyppi) sekä nk. Molotovin leipäkori – pomminkuljettussäiliö 200 palopommille.

Näyttelyn esineistökokonaisuuksiin sisältyi myös 22 erilaista sotilasasua mallinukkien päälle puettuina. Näistä yleisöä erityisesti kiinnostaneina mainittakoon venäläisen hiihtosotilaan lumipukuinen talvivarustus Petsamosta Höyhenjärven taistelusta, punaarmeijan jalkaväkikomppanian politrukin univormu valkoisine upseeriturkkeineen sekä täydessä kenttävarustuksessa oleva suomalainen ratsuväen majuri. Sotamuseon uudet Englannista hankitut lasikuituhevoset, avajaisviikolla pikakasteen saaneet Voitto ja Taisto olivat ensimmäistä kertaa esillä – Voitto em. majurin ratsuna ja Taisto 37 mm:n Bofors-panssarintorjuntatykin vetohevosena.

Talvisotinäyttelyn avajaiset pidettiin marraskuun 30. päivänä 1999. Avaajana toimi puolustusvoimain komentaja kenraali Gustav Hägglund ja kunniavieraina arvovaltaisessa lähes 250 henkilön kutsuvierasjoukossa oli useita talvisodan veteraaneja.

Ennen avajaistilaisuutta järjestettiin lehdistötilaisuus ja näyttely oli valtakunnallisissakin tiedotusvälineissä poikkeuksellisen hyvin esillä – mm. TV- uutisissa samana iltana.

Mainittakoon tässä yhteydessä, että syksyllä 1929 perustettu Sotamuseo vietti talvisotinäyttelyn avajaispäivänä samalla 70-vuotisjuhlaansa onnittelevien vastaanottamisen sekä henkilökunnalle ja kutsuvieraille Santahaminassa tarjotun illallistilaisuuden merkeissä.

Näyttelyn suunnittelija Markku Palokangas esittelee työn tulosta puolustusvoimain komentajalle kenraali Gustav Hägglundille (kesk) sekä henkilöstöpäällikölle kenraalimajuri Antti Simolalle avajaisissa 30.11.1999.

The Commander-in-Chief of the Finnish Defence Forces General Gustav Hägglund (centre) at the opening of the exhibition.

Talvisodan tyypillisintä kenttätykistökalustoa ulkonäyttelyalueella.

The most common field guns of the Winter War were exhibited outside.

Oheistoiminnot

Näyttelyyn liittyi useita oheistoimintoja. Näistä merkittävimmät olivat Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitoksen ja Sotamuseon yhdessä järjestämät talvisota-aiheiset yleisöluentojen sarjat talvikauden 1999–2000 keskiviikkoiltoina. Ensiksi pidettiin sotahistorian laitoksen luentosarja ”Talvisodan taistelut” 8.12.1999–15.3.2000 ja välittömästi sen perään alkoi Sotamuseon kokoama, talvisodan esineelliseen sotahistoriaan painottunut luentosarja, jonka viimeinen esitys pidettiin 10.5.2000.

Luennoitsijoiksi oli saatu joukko maan parhaita asiantuntijoita. Luentojen ajankohdat, aiheet ja pitäjät olivat:

8.12.1999	Sota alkaa, operatiivisen johdon näkökulma	prof. Ohto Manninen, evl. VTM Ari Raunio
15.12.1999	Tolvajärvi	evl. Anssi Vuorenmaa
22.12.1999	Taipale ja Summa	ev. Sampo Ahto
5.1.2000	Suomussalmi ja Raate	FT Eero Elfvingren
12.1.2000	Suomen sodanjohto	dos. Martti Turtola
19.1.2000	Kollaa	prof. Ohto Manninen
26.1.2000	Merisota	evl., FL Urho Myllyniemi
2.2.2000	Kuhmo	ylil. Timo Liene
9.2.2000	Ilmasota	evl., FL Martti Peltonen
16.2.2000	Mannerheim-linja murtuu	FT Jukka Kulomaa
23.2.2000	Suojeluskuntajärjestö talvisodassa	dos. Kari Selén
1.3.2000	Laatokan Karjala	evl. Antti Juutilainen
8.3.2000	Salla ja Petsamo	evl. Ilmari Hakala
15.3.2000	Viipurinlahti – Viipuri – Vuosalmi	prof. Ohto Manninen
22.3.2000	Suomen talvisota Neuvostoliiton suurstrategian osana	ev. Sampo Ahto
29.3.2000	Kotijoukot talvisodassa	evl. Anssi Vuorenmaa
5.4.2000	Taistelevien osapuolten jalkaväen aseistus ja mieskohtainen varustus	VTM Markku Palokangas
12.4.2000	Kenttätukijoukot, niiden toimintatapa ja kalusto	ev. Jyri Paulaharju
19.4.2000	Ilmatorjuntajoukot, niiden toiminta ja kalusto	ev. Ahti Lappi

- 26.4.2000 Panssarijoukot, panssaritaktiikka ja -kalusto asessori, evl. Erkki Käkälä
- 3.5.2000 Talvisodan tappioiden problematiikka prof. Ohto Manninen
- 10.5.2000 Talvisodasta aseelliseen rauhaan dos. Silvo Hietanen.

Yleisöluennot saivat jo heti alusta lähtien valtavan kansansuosion ja onnistuivat yli kaikkien odotusten. Kuulijoita oli joka kerralla yli 250, parhaimmillaan lähes 500. Yhtä lukuun ottamatta kaikki luennot jouduttiin pitämään kahteen kertaan peräkkäin, koska kaikki paikalle saapuneet eivät kerralla mahtuneet Sotakorkeakoulun juhlasaliin, jossa oli tuolloin noin 240 istumapaikkaa. Osa kuulijoista seurasi esityksiä seisten käytäviltä käsin ja eräillä oli saapuesaan oma telttatuoli mukanaan. Yleisöluennoilla oli mukana myös talvisodan veteraaneja, joista erityisesti mainittakoon lähes kaikkiin tilaisuuksiin saapunut, Summan taisteluissa 1940 haavoittu-

Everstiluutnantti Anssi Vuorenmaa esitelmöimässä Tolvajärven taisteluista yleisöluentojen sarjassa 15.12.1999. (Kuva: Timo Liene)

The lecture series accompanying the exhibition were very popular.

nut eversti O. R. Bäckman, Suomen marsalkka Mannerheimin jatkosodan aikainen adjutantti.

Yleisöluentoiltoina Kaartin Pataljoonan sotilaskodin ”vihreät sisaret” tarjoilivat näyttelyaulassa osallistujille perinteiseen tapaan kahvia, munkkeja ja virvokkeita.

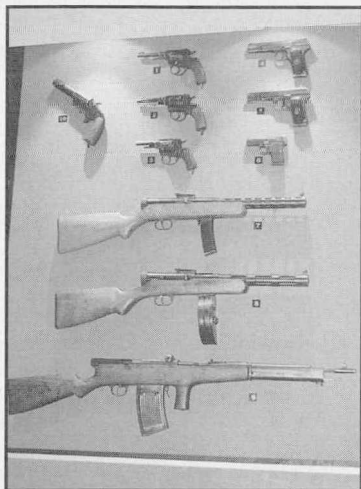
Tammikuun 6. päivän ja helmikuun 10. päivän välisenä aikana näyttelyrakennuksen toisessa kerroksessa esitettiin ohjaaja Jyrki Kalliuksen johdolla sarja sota-aiheisia runoesityksiä otsikolla ”Täältä jostakin”.

Talvisotanäyttelyn tiloissa pidettiin myös useita arvokkaita juhla- ja julkistamistilaisuuksia. Werner Söderström Osakeyhtiön kustantaman tietoteoksen ”Talvisodan pikkujättiläisen” julkistaminen ja esittely lehdistölle joulukuussa 1999 tapahtuivat näyttelyn tiloissa. Maanpuolustuskiltojen Liiton järjestämän ”tuemme turvallisuutta” -kampanjan suurlahjoittajien palkitsemistilaisuus pidettiin 27.3.2000.

Tulokset, yleisöpalaute ja jälkitarkastelu

Talvisotanäyttelyyn tutustui 1.12.1999–1.10.2000 välisenä aikana kaikkiaan noin 36 000 kävijää. Eniten näyttelyvieraita oli joulukuun ja huhtikuun välisenä aikana, mutta tällöin lukuja nostivat yleisöluentoihin osallistuneet, joille oli samalla vapaa pääsy näyttelyyn. Kokonaismäärää voidaan pitää Suomen oloissa merkittävänä.

Yleisö koki myös itse näyttelyn varsin positiivisena, eikä varteen otettavaa negatiivista arvostelua ole juurikaan tullut Sotamuseon tietoon. Sellaiset asiat, jotka aiheuttivat arvostelua tai negatiivisia kommentteja, johtuivat yleensä voimavarojen puutteesta. Vaikka näyttely oli multimediaohjelman avulla tehty helposti kävijälle omatoimisesti avautuvaksi, jotkut vaativat silti itsepintaisesti opastusta, jota oli vähäisellä henkilöstöllä usein vaikeaa kaikille haluaville järjestää. Kun ruotsin- ja englanninkieliset käännökset eivät ehtineet valmistua ennen avajaisia, näyttelytekstien kieliasioista saatiin jotakin kritiikkiä, mutta tietävästi ei ulkomaalaisilta. Joidenkin näyttelyvieraiden tuntui olevan vaikea käsittää sitä, että maailma on muuttunut viime aikoina ja kohtuullinen itsepalveluperiaate on tulossa myös museosalalle. Kaiken kaikkiaan yleisön arvostelut näyttelystä olivat kuitenkin yleensä varsin posi-

Puna-armeijan lyhyempiä käsiaseita esittelevä näyttelylasikko.

Personal weapons of the Red Army during the Winter War.

Puna-armeijan Jalkaväkirykmentti 146:n lippu sekä talvisodan "pääarkkitehtejä" Stalinia ja marsalkka Voroshilovia ilta-päiväkävelyllä Kremlissä esittävä maalaus.

A Soviet regimental flag and a painting of Stalin with Marshal Voroshilov from the Winter War.

Ryhmä talvisota-harrastajia Yhdysvalloista vierailmassa näyttelyssä 2.9.2000. Näkymä "taisteluiden huoneeseen".

A group of Winter War enthusiasts from the United States.

tiivisia ja usein uusiin tämän tapaisiin näyttelyhankkeisiin kannustavia – monesti jopa yllyttäviä.

Näyttelyn osakseen saama suosio sekä todettu kävijärakenne osoittivat, että nuoremmatkin ikäluokat ovat Suomessa kiinnostuneita kansakunnan käymistä sodista ja niihin liittyvistä tapahtumista. Tämän kokivat myös aukipitäjiksi ja oppaiksi palkatut nuoret historian ja kansatieteen opiskelijat, joita työskenteli määrällä kaisina näyttelytehtävissä kaikkiaan kymmenkunta. Heidän joukostaan nousi varsin pian ja luontevasti joukon vastuuhenkilöksi filosofian ylioppilas Anssi Saari, jonka työskentelyä Sotamuseossa jatkettiin vielä näyttelyn jälkeen.

Jo avajaisista lähtien näyttely sai osakseen poikkeuksellisen laajaa julkisuutta tiedotusvälineissä – aina ulkomaita myöten. Näyttelyssä kävi myös useita korkean tason ulkomaisia vieraita, joista mainittakoon mm. Japanin itsepuolustusvoimien komentaja, Norjan puolustusvoimien komentaja ja Naton Euroopan joukkojen komentaja.

Puolustusvoimissa kokemuksia talvisotanäyttelystä pidettiin niin hyvinä, että kesäkuussa 2000 kenraali Gustav Hägglund antoi Sotamuseolle käskyn ryhtyä välittömiin toimenpiteisiin Suomen nk. ”jatkosodan” 1941–45” erikoisnäyttelyn suunnittelemiseksi ja rakentamiseksi. Jatkosotanäyttelyn avajaispäiväksi vahvistettiin 14.6.2001. Sotamuseon piirissä valmistelut käynnistettiin välittömästi ja Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitoksen kanssa sovittiin jatkosota-aiheisen yleisöluentojen sarjan järjestämisestä Liisankatu 1:n juhlasalissa talvikauden 2001–2002 aikana.

Työ Suomen sotien 1939–45 muistojen vaalimiseksi tälläkin saralla jatkuu.

TALVISOTA

60 vuotta kunniamme päivistä

ERIKOISNÄYTTELY
1.12.1999 - 31.8.2000
ti-pe 11-18, la-su 11-16, ma suljettu

SOTAMUSEO, Läsankatu 1, 00170 HELSINKI
09-181 26200, 09-181 26381

2000. Jul. 11
Suomen Kulttuurisäätiö
Civitas Kulttuuriväki

Talvisotänäyttelyn tunnuskuva suunniteltiin Sotamuseossa ja sitä käytettiin pohjana näyttelyjulistessa, avajaiskutsuissa sekä yleisöluentosarjojen esittelylehtisissä.

The symbol of the Winter War exhibition.

Summary

THE WINTER WAR – 60 YEARS SINCE FINLAND'S DAYS OF GLORY. THE SPECIAL EXHIBITION AT THE MILITARY MUSEUM, HELSINKI, 1999–2000

The war fought from 30 November 1939 to 13 March 1940 between the Soviet Union and Finland is popularly known in Finland as the Winter War. For 105 days Finland's little defence forces succeeded in preventing the mighty and overwhelmingly powerful Red Army from penetrating into the interior of the country and caused it severe losses in the forest wilderness battles. Because of this, the Winter War has in general been remembered at each decennial anniversary as one of the most important events of Finland's period of independence.

As the sixtieth anniversary of the Winter War was approaching, the Finnish defence forces decided to organize an exceptionally extensive commemorative exhibition in Helsinki in the former premises of the Staff College which had just been placed at the disposal of the Military Museum.

The aim was to carry out a thorough renovation of the Staff College building so that the Military Museum could move in there in the early years of the 2000s. Because of the Winter War Exhibition and the delay in providing funds for the complete renovation of the building, the decision was taken to renovate for the exhibition, on a temporary basis, the ground floor corridors and the east end.

It was decided to back up the traditional exhibition of museum objects by producing a multi-media programme about the Winter War. The multi-media company Everscreen Ltd was appointed as its technical producer. A multi-media working group was formed to which experts from the Military Museum, Everscreen and the Military History Institute of the National Defence College belonged.

Later, when the multi-media work was already well advanced, it was decided on the proposal of Everscreen also to produce a CD-ROM, of which Finnish-, Swedish- and English-language versions would be on sale to the public during the exhibition.

The basic plan for the Exhibition was made by the Military Museum in August 1999 and several working groups were formed to implement it. The construction of the exhibition was the responsibility of a two-man group, Haipuu, who specialized in building commercial exhibitions. Volunteers who were interested in military history, including members of the Helsinki police, were used to collect exhibition material and prepare it for display. Through these volunteers contacts were opened up with amateur

model-makers, from whom dozens of high quality models, such as of aircraft, tanks, battlefields, etc., were obtained on loan for the Exhibition.

Among the most remarkable and rare objects in the Exhibition may be mentioned the flags of the Red Army's 18 and 44 Infantry Divisions, which were destroyed at Suomussalmi and Pitkäranta, a recoilless experimental gun (a prototype of the bazooka) obtained as war booty, the so-called Molotov bread basket – a container for transporting 200 incendiary bombs – and a great number of different types of uniform.

The Winter War Exhibition was formally opened on 30 November 1999 by General Gustav Hägglund, the Commander of the Defence Forces, and veterans of the Winter War were guests of honour among the distinguished company at the ceremony. Right from its opening the Exhibition attracted exceptionally wide publicity in the media – even abroad. Several high-level foreign visitors have been to the Exhibition, among them the Commander of the Japanese Self-Defence Forces, the Commander of the Norwegian Defence Forces and the Commander of NATO Forces in Europe.

Several supplementary activities were linked to the Exhibition. Very popular among these were the series of public lectures organized jointly by the Military History Institute of the National Defence College and the Military Museum on Wednesday evenings during the winter of 1999–2000. The country's best experts were obtained as lecturers and the number attending was over 250 every time and even reached peaks of 500. A series of poetry readings on the theme of war was held during the opening phase of the Exhibition. Several notable formal occasions and book launches were also held on the Exhibition's premises.

In all about 36,000 people visited the Winter War Exhibition between 1 December 1999 and 1 October 2000. This was a significant number in Finnish circumstances. The popularity attained by the Exhibition and the established age profile of the visitors show that even the younger age groups in Finland are interested in the wars waged by the nation and the events surrounding them.

The experiences of the Winter War Exhibition have been considered so positive by the defence forces that in June 2000 General Gustav Hägglund ordered the Military Museum to begin immediately to start to plan and mount a special exhibition on the Finnish so-called 'Continuation War' of 1941–45. The work of fostering memories of Finland's wars between 1939 and 1945 is continuing.

Sotahistoriallinen Seura r.y.
Krigshistoriska Samfundet r.f.

TOIMINTAKERTOMUS VUODELTA 1999

Vuosikokous

Sotahistoriallisen Seuran vuosikokous pidettiin Helsingissä Ritarihuoneella 18. helmikuuta 1999. Kokouksen puheenjohtajana toimi everstiluutnantti Antti Juutilainen ja sihteerinä valtiotieteen maisteri Harri M. J. Heinilä. Pöytäkirjan tarkastajiksi ja ääntenlaskijoiksi valittiin kirjastoamanuessi Marja-Riitta Koski ja filosofian maisteri Tapio Koskimies.

Hallitus

Vuosikokouksessa suoritettussa vaalissa Seuran hallituksen erovuoraiset jäsenet valittiin uudelleen hallitukseen. Edesmenneen kommodori Erik Wihtolin paikalle hallituksen varsinaiseksi jäseneksi valittiin everstiluutnantti Ove Enqvist, jonka tilalle varajäseneksi valittiin diplomi-insinööri Carl-Fredrik Geust. Vuosikokouksen jälkeen hallitus aloitti työnsä seuraavalla kokoonpanolla:

puheenjohtaja:

yleisesikuntaeverstiluutnantti,
valtiotieteen maisteri

Ari Raunio

vakinaiset jäsenet:

filosofian tohtori
yleisesikuntaeversti
valtiotieteen tohtori
professori
toimistos sihteeri
valtiotieteen maisteri

Eero Elfvengren
Pekka Kurenmaa
Jari Leskinen
Ohto Manninen
Pirjo Pesonen
Markku Palokangas

varatuomari
yleisesikuntaeverstiluutnantti

Heikki Pohjolainen
Ove Enqvist

varajäsenet:

toimitusjohtaja
diplomi-insinööri
valtiotieteen tohtori

Aimo Astala
Carl-Fredrik Geust
Esko Vuorisjärvi

VTM Harri M.J. Heinilä luopui omasta aloitteestaan Seuran sihteerin tehtävästä toimittuaan siinä yhden vuoden ajan. Seuran hallitus nimitti järjestäytymiskokouksessaan uudeksi sihteeriksi kauppatieteiden maisteri Krista Huhtalan ja valitsi keskuudestaan varapuheenjohtajaksi VTM Markku Palokankaan sekä taloudenhoitajaksi toimitusjohtaja Aimo Astalan.

Vuosikokouksen valitsemina tilintarkastajina ovat toimineet HTM, ekonomi Seppo Okko ja toimistopäällikkö Leo Saulamo; varalla kapteeni Jarl Engström ja diplomi-insinööri Matti Hongisto.

Seuran matkasihteerinä on toiminut toimistosihteerinä Pirjo Pesonen.

Jäsenmaksut

Vuosikokous päätti hallituksen esityksestä korottaa vuosijäsenmaksua 120 markkaan. Jäsenmaksut ovat siten: vuosijäsenmaksu 120 markkaa, ainaisjäsenmaksu 1 000 markkaa ja lahjoittajajäsenmaksu 2 000 markkaa.

Jäsenistö

Kertomusvuoden lopussa Seurassa oli jäseniä yhteensä 502, joista kunniajäseniä 3, lahjoittajajäseniä 3 ja ainaisjäseniä 23 sekä lisäksi seuralla oli neljä kirjeenvaihtojäsentä. Toimintavuoden aikana seuraan liittyi 16 uutta jäsentä. Hallituksen tietojen mukaan seuraavat jäsenet siirtyivät vuonna 1999 ajasta ikuisuuteen: kauppatieteiden maisteri Gösta G. Andersson, kenraaliluutnantti Börje Backström, maisteri Osmo Hyvönen, filosofian maisteri Juhani Hyytiäinen, kunnallisneuvos Anna-Liisa Linkola ja lehtori Juhani Soinne.

Seuran toiminta

Vuosikokouksessa 18. helmikuuta esitelmöi sääntömääräisten asioiden käsittelyn jälkeen ritarihuonegenealogi Henrik Degerman aiheesta ”Suomen aateli”. Paikalla oli 50 osallistujaa.

Ensimmäinen kevätkokous pidettiin 16. maaliskuuta Tieteiden talolla. Kokouksessa esitelmän piti arkistoneuvos Veli-Matti Syrjö esitelmän aiheesta ”Kenraaliylennyksistä puolustusvoimissa II maailmansodan aikana”. Paikalla oli 54 henkilöä.

Toisessa kevätkokouksessa 15. huhtikuuta pitivät Tieteiden talolla esitelmän professori Ohto Manninen ja diplomi-insinööri Carl-Fredrik Geust aiheesta ”Neuvostopommitukset jatkosodassa”. Paikalla oli 76 henkilöä.

Seuran kevätretki järjestettiin 8. toukokuuta FT Eero Elfvingrenin johdolla. Retki suuntautui Loviisasta kautta Lahteen teemana Osasto Brandensteinin toiminta vuonna 1918 Lahden valtaamiseksi ja puolustamiseksi. Retkelle osallistui 27 henkilöä.

Seuran syysretki tehtiin FT Eero Elfvingrenin johdolla 4.–5. syyskuuta Talvisodan taistelumaisemiin Suomussalmelle ja Kuhmoon. Matkalla tutustuttiin Suomussalmen ja Kuhmon taisteluihin sekä Raatteen Portin Talvisota-näyttelyyn ja Kalevala-kylän Talvisota-museoon. Retkelle osallistui 23 henkilöä.

Seura järjesti vuonna 1998 laaditun pitkän aikavälin suunnitelman mukaisesti teemaseminaarin ”Suomen sotilaallinen valmius Talvisodan edellä” Tieteiden talolla. Seminaarissa esitelmöivät seuraavat henkilöt: Jorma Juottonen, Ohto Manninen, Urho Myllyniemi ja Martti Peltonen. Kommenttipuheenvuoron piti Antti Juutilainen. Seminaariin osallistui 102 henkilöä.

Syksyn jäsenkokous pidettiin Sotamuseossa 7. joulukuuta, jolloin esitelmän piti yliluutnantti, teologian maisteri Timo Liene aiheesta ”Neuvostoliittolaisen operaatiotaidon ja taktiikan kehitys ennen II maailmansotaa”. Samalla oli tilaisuus tutustua Sotamuseon vast’ikään avattuun erikoisnäyttelyyn ”Talvisota – 60 vuotta kuniamme päivistä”. Paikalla oli 61 henkilöä.

Seuran jäsenistölle suoritettiin jäsenkysely vuonna 1999. Kyse-lyssä tiedusteltiin mielipiteitä nykyisestä ja tulevaisuuden toiminnasta sekä tiedusteltiin mahdollisuutta esitelmien pitämiseen ja toiveita mahdollisten retkikohteiden suhteen. Yleisesti jäsenistö on tyytyväinen seuran toimintaan nykyisellään.

Kevätretken osanottajia 8.5.1999 saksalaisen Prikaati Brandensteinin jäljillä. Matkan johtaja FT Eero Elfvengren selvittämässä vuoden 1918 tapahtumien kulkua Loviisassa. (Kuva: Pekka Kurenmaa)

The society's 1999 spring excursion in southeastern Finland, where the German Brandenstein Brigade operated in 1918.

Julkaisutoiminta

Sotahistoriallisen Seuran vuosijulkaisun, Sotahistoriallisen Aikakauskirjan, toimituskuntaan ovat kuuluneet VTM Markku Palokankaan johdolla FT Eero Elfvengren, everstiluutnantti Antti Juutilainen, professori Ohto Manninen, toimituspäällikkö Pekka Saloranta sekä toimitussihteerinä opiskelija Annukka Kiviranta-Koivisto.

Talous

Seuran tilinpäätös 31.12.1999 osoitti ylijäämää 76.273,94 markkaa.

SOTAHISTORIALLINEN SEURA R.Y. SÄÄNNÖT

1 §.

Yhdistyksen nimi on Sotahistoriallinen Seura r.y. – Krigshistoriska Samfundet r.f., ja sen kotipaikka on Helsingin kaupunki.

Näissä säännöissä yhdistystä nimitetään seuraksi.

2 §.

Seuraan kuuluu henkilöitä ja oikeuskelpoisia yhteisöjä, joita kiinnostaa Suomen sotahistoriallisten muistojen tallentaminen ja vaaliminen. Edelleen seura toimii kaikkien ase- ja varushistorian harrastajain ja tutkijain yhdyselimenä. Seuran lähimpänä päämääränä on aatteellisesti ja taloudellisesti tukea sotahistoriallista tutkimustyötä ja asianharrastusta. Tätä työtä seura suorittaa järjestämällä näyttelyitä, esitelmia, elokuvaesityksiä ja muunlaisia valistustilaisuuksia sekä harjoittamalla julkaisutoimintaa. Seura tukee myös sotamuistoja tallettavia julkisia laitoksia hankkimalla lahjoituksia ja kartuttamalla kokoelmia.

3 §.

Toiminnassaan tarvittavat varat seura saa kantamalla jäsenmaksuja, vastaanottamalla lahjoja ja testamentteja, suorittamalla rahankeräyksiä sekä toimeenpanemalla arpajaisia ja maksullisia juhlatilaisuuksia. Tarvittaessa seura hankkii asianomaisen luvan.

4 §.

Suomen kansalainen voi johtokunnan harkinnan perusteella liittyä seuran henkilöjäseneksi. Rekisteröity seura ja yhdistys tai muu oikeuskelpoinen yhteisö voi samalla liittyä seuran yhteisöjäseneksi. Seuran kirjeenvaihtojäseneksi voi johtokunta harkintansa mukaan myös kutsua sellaisia sekä suomalaisia että ulkomaisia henkilöitä, jotka ovat ansioituneesti toimineet seuran ja sen tarkoituksien hyväksi.

5 §.

Vuosikokous määrää jäsenten vuosimaksun.

Seuraan voi liittyä vakinaiseksi tai lahjoittajajäseneksi suorittamalla vuosikokouksen määräämän kertamaksun.

Edelläolevat määräykset koskevat myös yhteisöjäseniä.

6 §.

Seura kokoontuu vuosikokoukseensa helmikuussa ja ylimääräiseen kokoukseen, milloin johtokunta pitää sitä tarpeellisena tai jos vähintään 15 seuran jäsentä erityisesti ilmoitettua asiaa varten kirjallisesti anoo sitä seuran puheenjohtajalta.

Kutsu vuosikokoukseen ja ylimääräiseen kokoukseen on joko julkaistava 2 suomenkielisessä ja 1 ruotsinkielisessä Helsingissä ilmestyvässä päivälehdessä tai lähetettävä postitse erikseen jokaiselle seuran jäsenelle ainakin 10 päivää ennen kokousta.

Kokouskutsussa on mainittava kokouksessa esitettävät asiat.

7 §.

Vuosikokouskutsussa käsitellään seuraavat asiat:

- 1) kokouksen puheenjohtajan vaali;
- 2) 2 pöytäkirjantarkastajan vaali;
- 3) vuosikertomus ja rahastonhoitajan tilikertomus;
- 4) tilintarkastajien lausunto sekä johtokunnan ja toimihenkilöiden vastuuvapaus;
- 5) johtokunnan erovuoroisten jäsenten ja varajäsenten vaali;
- 6) seuran puheenjohtajan vaali;
- 7) 2 tilintarkastajan, joista toisen tulee olla valantehnyt, ja 2 varamiehen vaali;
- 8) vuosimaksut sekä vakinaisten ja lahjoittajajäsenten kertamaksut;
- 9) talousarvio ja
- 10) muut kokouskutsussa mainitut ja johtokunnan tai jäsenten kokoukselle jättämät asiat.

8 §.

Asia, jonka jäsen haluaa esittää vuosikokouksessa käsiteltäväksi, on kirjallisesti jätettävä johtokunnalle vähintään kolme viikkoa ennen kokousta.

9 §.

Äänestys on avoin, ellei toisin vaadita. Vaali tapahtuu suljetuin lipuin. Valtakirjalla äänestäminen on kielletty. Yhteisöjäsenillä ei ole ääni- eikä vaalioikeutta.

Äänten mennessä tasan ratkaisee puheenjohtajan ääni, vaalin ollessa kysymyksessä ratkaisee tällaisessa tapauksessa arpa.

10 §.

Seuran hallituksena toimivaan johtokuntaan valitaan vuosikokouksessa kolmeksi vuodeksi kerrallaan 9 vakinaista jäsentä ja 3 varamiestä.

Vuosittain on 3 jäsentä ja varamiehet erovuorossa. Ensinmainittujen erovuoron määrää kahtena ensimmäisenä vuotena arpa.

Uusintavaali on sallittu.

11 §.

Vuosikokous valitsee johtokunnan jäsenistä seuran puheenjohtajan, joka samalla toimii johtokunnan puheenjohtajana.

Johtokunta valitsee keskuudestaan varapuheenjohtajan ja rahastonhoitajan.

Seuran nimen kirjoittavat puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja, jompikumpi yhdessä sihteerin tai raha-asioissa rahastonhoitajan kanssa.

12 §.

Johtokunta kokoontuu puheenjohtajan pitäessä sitä tarpeellisena tai jos vähintään 3 johtokunnan jäsentä sitä erityisesti anoo.

Johtokunta on päätösvaltainen jos vähintään puolet jäsenistä on saapuvilla. Johtokunnan kokouksiin on myöskin varajäsenet kutsuttava.

13 §.

Puheenjohtaja johtaa seuran toimintaa sekä edustaa seuraa, ellei toisin ole päätetty.

Johtokunnan kokouksissa ja seuran ylimääräisissä kokouksissa johtaa puheenjohtaja keskustelua.

14 §.

Varapuheenjohtaja hoitaa puheenjohtajan estettynä ollessa tämän tehtäviä.

15 §.

Sihteeri huolehtii juoksevista asioista, pöytäkirjojen pidosta sekä kirjeenvaihdosta.

Jäsenluettelot ovat rahastonhoitajan ja sihteerin hoidossa.

16 §.

Rahastonhoitaja huolehtii seuran taloudesta, perii jäsenmaksut, vastaanottaa ja tallettaa lahjoitukset, huolehtii kirjanpidosta sekä vuosikokoukselle annettavasta tilikertomuksesta.

Tilinpäätös tehdään kalenterivuositain, ja johtokunnan on se jätettävä tilintarkastajille viimeistään 2 viikkoa ennen vuosikokousta. Tilintarkastajien tulee palauttaa tilit lausuntoineen viimeistään 3 päivää ennen vuosikokousta.

17 §.

Vuosikokous voi johtokunnan ehdotuksesta kutsua kunniajäseniksi henkilöitä, jotka aivan erityisellä tavalla ovat ansioituneet seuran tai sen pyrintöjen tukemisessa. Kunniajäsenen vaali tapahtuu suljetuin lipuin, ja hyväksymiseen vaaditaan 2/3 äänten enemmistö.

18 §.

Seuran sääntöjen muuttamista koskevat ehdotukset on kirjallisesti jätettävä johtokunnalle vähintään kuukautta ennen vuosikokousta, jonka ratkaistavaksi johtokunnan on ne jätettävä. Jotta ehdotus tulisi hyväksytyksi, vaaditaan vähintään 3/4 äänten enemmistö vuosikokouksessa sekä yhdessä muutosehdotuksen johdosta koollekutsutussa kokouksessa.

19 §.

Seuran purkamista koskevan päätöksen täytyy saada, jotta se olisi pätevä, vuosikokouksessa vähintään 3/4 äänten enemmistö, samoin myös kaksi kuukautta vuosikokouksen jälkeen pidettävässä ylimääräisessä kokouksessa.

Siinä tapauksessa, että sääntöjen määräämässä järjestyksessä on tehty päätös seuran purkamisesta, on seuran kaikki jäljellejääneet varat luovutettava jollekin seuran tarkoituksella ajavalle yhteisölle tai laitokselle, joka määrätään mainituissa seuran purkamisesta päättävissä kokouksissa.

20 §.

Muissa kohdin noudatetaan voimassaolevan yhdistyksen sääntöjä.

Oikeusministeriö on hyväksynyt Sotahistoriallisen Seuran säännöt 18.5.1957.